

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№28

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2017

UDC (უკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი ინდირა ძაგანია
Editor-in-chief Indira Dzagania
Главный редактор Индира Дзагания

რედაქტორები	Editors	Редакторы
ლირა გაბუნია	Lira Gabunia	Ли́ра Габу́ния
ოლღა პეტრიაშვილი	Olga Petriashvili	О́льга Пётриашви́ли
მარინე ტურავა	Marina Turava	Ма́рина Тура́ва
ირინე ჯობავა	Irina Jobava	И́рина Джо́бава
ირმა ზაქარაია	Irma Zakaraia	И́рма Закара́я

კომპიუტერული რედაქტირება	Computer Editing	Компьютерное редактирование
რობერტ მესხი	Robert Meskhi	Роберт Месхи

პასუხისმგებელი მდივანი	Executive Secretary	Ответственный секретарь
ლიანა გვასალია	Liana Gvasalia	Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ჯონი აფაქიძე (საქართველო), ვეინ ჯეიქობი (აშშ), იან კე (ჩინეთი), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ირადა ჰუსეინოვა (აზერბაიჯანი), ენდროუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), მარია კორნელია ბარლიბა (რუმინეთი), დორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), ნილაკში სურიანარაიანი (ინდოეთი), გიორგი პოპა (მოლდავეთი), ილონა მანელიძე (საბერძნეთი), ილიას უსთუნეირი (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ასმელოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცირიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), ირენა კულინსკა (პოლონეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლატვია), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), მერი მადარშახი (საფრანგეთი), რობერტო რიჩი (იტალია), იორდან ლუცკანოვი (ბულგარეთი), ქემალ მაკილი-ალიევი (აზერბაიჯანი), ირინა ანდრიუშენკო (უკრაინა), მარია დიმასი (საბერძნეთი), რიტსუკო ინოუე (იაპონია), ალა საინენკო (მოლდავეთი), მანუელ ფილიპე დე კოსტა (პორტუგალია), რომან დიაკონი (ლატვია), რეგინა კარველინე (ლიტვა), ალექსანდრე გრუშა (ბელორუსია), მარია ზუნკალი გუტიერეს მანგადო (ესპანეთი)

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Wayne Jacoby (USA), Yang Ke (China), Billal Dindar (Turkey), Irada Huseynova (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Maria Cornelia Barliba (Romania), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Neelakshi Suryanarayan (India), Gheorghe Popa (Moldova), Ilona Manelidu (Greece), Ilyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Irena Kudlinska (Poland), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Mehri Madarshahi (France), Roberto Righi (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Azerbaijan), Irina Andriushenko (Ukraine), Maria Dimasi (Greece), Ritsuko Inoue (Japan), Ala Sainenco (Moldova), Manuel Filipe da Costa (Portugal), Roman Dyakon (Latvia), Regina Karveliėne (Lithuania), Alexander Grusha (Belarus), Maria Juncal Gutierrez Mangado (Spain)

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Вэйн Джекоби (США), Ян Кэ (Китай), Билял Диндар (Турция), Ирада Гусейнова (Азербайджан), Эндрю Харрис (Великобритания), Мария Корнелия Барлиба (Румыния), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Нилакши Сурьянараян (Индия), Георгий Попа (Молдова), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоцридзе (Грузия), Леонид Джахия (Грузия), Михаил Богущкий (Польша), Ирэна Кудлинска (Польша), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Жанна Толысбаева (Казахстан), Мери Мадаршахи (Франция), Роберто Ричи (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Азербайджан), Ирина Андриушненко (Украина), Мария Димаси (Греция), Ритсуко Иноуэ (Япония), Алла Сайненко (Молдова), Мануэль Филипе де Коста (Португалия), Роман Дьякон (Латвия), Регина Карвелине (Литва), Александр Груша (Белоруссия), Мария Хункал Гутиэрэз Мангадо (Испания)

EAN 9771512 43 6007

ლევან ხალვაში
(საქართველო)

დროის კოორდინატის პრობლემა გამონათქვამში

ტრადიციული გრამატიკა ყალიბდებოდა ფილოსოფიისა და ლოგიკის მუდმივი კარნახით. ფილოსოფიას და ლოგიკას აინტერესებდათ ჭეშმარიტება, რომელიც დგინდება წინადადებაში. ამიტომ ტრადიციული ლოგიზირებული გრამატიკაც სწავლობდა წინადადებას არა რეალურ გამოყენებაში (კომუნიკაციაში), არამედ ლოგიკის კარნახით – სუბიექტისაგან მოწვევით. ლოგიკა გამორიცხავს სუბიექტურს, რომელიც არის ენის ფუძემდებლური თვისება. ენა რეალიზდება მხოლოდ სუბიექტის მეტყველებაში. მთქმელი ენის გამოყენებისას „თითქმის მთლიანად ისაკუთრებს მას“ (3, 296). თუ გამონათქვამი აქცევს მის გამომთქმელს სუბიექტად, სუბიექტი ხდის გამონათქვამს სუბიექტურს, პრაგმატულს. ამიტომ არ არსებობს არასუბიექტური გამონათქვამი. ყველა შემთხვევაში „მეტყველება არის ენა, რომელსაც ისაკუთრებს მოლაპარაკე ადამიანი“ (3, 300), ამის გამო ლოგიკა არასდროს განიხილავდა გამონათქვამს მთლიანად, ამ უკანასკნელში მას აინტერესებდა პრედიკაციის (მტკიცების) კომპონენტი. ტრადიციული გრამატიკაც წინადადებას სწავლობდა, ძირითადად, პრედიკაციის თვალსაზრისით.

თანამედროვე ლინგვისტიკის ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემაა კომუნიკაციის პრინციპების გათვალისწინებით შექმნას ახალი ტიპის გრამატიკა. ამ ნაშრომში ჩვენ კომუნიკაციის პოზიციიდან განვიხილავთ დროის კოორდინატს, ანუ ელემენტებს, რომლებიც განსაზღვრავენ გამონათქვამის დროულ მიმართებას სინამდვილესთან. გამონათქვამის წევრთა შორის დროის მნიშვნელობა აქვს ორს: ზმნა-შემასმენელს – გრამატიკული და დროის გარემოებას – ლექსიკური, მაგალითად:

1. მეგობარი ჩამოვიდა გუშინ.
2. მეგობარი ჩამოვა ხვალ.

დროის გამოხატვა გამონათქვამში არ შემოიფარგლება მხოლოდ ზმნის ფორმებით. „მიწისძვრა იყო“ გამოხატავს წარსულში მომხდარ ფაქტს, რომლის დროის საზღვრები გარკვეულია აწმყოსა და მომავალთან მიმართებაში, მაგრამ გარკვეულია წარსული დროის თვალსაზრისით. წარსულში როდის? პასუხები ამ კითხვაზე აისახება ენათა სტრუქტურაში წარსული დროის სხვადასხვა გრამატიკული ფორმით: წინარე წარსული, ახლო წარსული, პერფექტი, იმპერფექტი, მომავალი წარსულში, მაგრამ პრაქტიკულ ცხოვრებაში ადამიანებს სჭირდებათ დროის უფრო კონკრეტული მონაკვეთების აღნიშვნა. ეს ფუნქცია ენაში დაეკისრა დროის გარემოებას (ზმნიზედები, სახელები, შესიტყვებები). ტრადიციული სინტაქსის თანახმად, გარემოება, როგორც მირთული ფორმა, ცალმხრივად დამოკიდებულია ზმნა-შემასმენელზე, რადგან მხოლოდ იმეორებს ზმნის ფორმის მნიშვნელობას: თუ ზმნა წარსულ დროშია, მას ეწყობა მხოლოდ წარსული დროის გამომხატველი გარემოება, მაგალითად, „მეგობარი ჩამოვიდა გუშინ, გუშინწინ, შარშან...“, შეუძლებელია „მეგობარი ჩამოვიდა ხვალ“. რომ შეიცვალოს ზმნის დროის ფორმა, უნდა შეიცვალოს გარემოებაც: „მეგობარი ჩამოვა ხვალ, ხუვ, მაზუვ“. ტრადიციული გრამატიკის თანახმად, ზმნის დროის ფორმა განაპირობებს გარემოების ფორმას. სრულ-

მნიშვნელოვანი მეტყველების ნაწილთა შორის ზმნიზედებს გრამატიკული თვალსაზრისით ეთმობა დამოკიდებული სიტყვების ადგილი. ამ საერთო შეხედულებას კარგად გამოხატავს „რუსული ენის ენციკლოპედია: „ზმნიზედას არ მოეპოვება სახელისა და ზმნის გრამატიკული კატეგორიები. ის შეიძლება იყოს დამოკიდებული როგორც ზმნაზე, ისე არსებითზე, ზედსართავზე და თვით ზმნიზედაზეც ან მთლიან წინადადებაზე“ (5, 153). როგორც ვხედავთ, ავტორები პრინციპულად არ დაუშვებენ ზმნიზედის დამოუკიდებელ გამოყენებას წინადადებაში, რასაც ხსნიან ამ მეტყველების ნაწილის გრამატიკული კატეგორიების უქონლობით. ზმნიზედა, მართლაც, მოკლებულია ფორმაცვალებას. ზმნიზედის მსგავსად, ასევე მირთულია და ზმნაზე დამოკიდებული დროის აღმნიშვნელი გარემოების ყველა ფორმა. ამიტომ, ტრადიციული გრამატიკის თანახმად, გამონათქვამის დროის კოორდინატს არსებითად შეადგენს ზმნა-შემასმენელი, ხოლო დროის გარემოება მხოლოდ იმეორებს და აკონკრეტებს ზმნა-შემასმენლის მნიშვნელობას.

ლინგვისტური ენციკლოპედიის ავტორები დროს განიხილავენ მხოლოდ როგორც ზმნის კატეგორიას, რომელიც ემსახურება რეალური სიტუაციის ტემპორალურ ლოკალიზაციას წინადადებაში. ამ თვალსაზრისით არაფერია ნათქვამი დროის გარემოებით ფორმებზე, ალბათ, იმიტომ, რომ ისინი მიიჩნიეს ზმნაზე დამოკიდებულ სემანტიკურ დანართად (4, 89). არისტოტელეც ხომ „პოეტიკაში“ დროის მნიშვნელობას მიაწერდა მხოლოდ ზმნებს (2, 668). მაგრამ მიმართება ზმნა-შემასმენელსა და დროის გარემოებას შორის იცვლება, თუ მას განვიხილავთ კომუნიკაციის პოზიციიდან გამონათქვამის აქტუალური დანაწევრების გათვალისწინებით. განვიხილოთ ორი გამონათქვამი:

1. მე ვიყავი სოფელში გუშინ.
2. გუშინ მე ვიყავი სოფელში.

აბსტრაქტულ ლოგიკურ-გრამატიკულ მიმართებებზე დაფუძნებული ტრადიციული სინტაქსი ზმნა-შემასმენელთან გამოყენებულ გარემოებას ყველა შემთხვევაში მიიჩნევს მირთულად (1, 120), ანუ დამოკიდებულად, თუნდაც მხოლოდ სემანტიკურად (6, 398). ტრადიციულ გრამატიკას პრინციპულად არ შეუძლია შეაფასოს აღნიშნული სხვაგვარად, რადგან იგი განიხილავს წინადადებას კომუნიკაციური ფაქტორის გაუთვალისწინებლად.

გამონათქვამის თავში გამოტანილი დროის გარემოება, როგორც წესი, თემაა, რომელიც შინაარსობრივად იშლება გამონათქვამის დანარჩენ, რემატულ ნაწილში:

„გუშინ მაიორი ვნახე და ველაპარაკე“ (9, 38).

„წუხელ ალი ხორავამ გამიყვანა ზღვაში“ (7, 204).

„ხვალ სასეირნოდ არ წახვალთ! – თქვა თავმა“ (7, 238).

„დიდი ხნის წინათ თურქებმა მას წაართვეს ქალაქი ქუთაისი“ (8, 35).

მოყვანილ მაგალითებში ზმნიზედა გამოდის გამონათქვამის დროის მთავარ კოორდინატად. ეს როლი ენიჭება მას კომუნიკაციით, ხოლო, რაც შეეხება ზმნას, იგი იმეორებს ზმნიზედის დროს, ანუ სემანტიკურად დამოკიდებულია გარემოებაზე. აღნიშნული დამოკიდებულება უფრო თვალსაჩინოა ტექსტში, სადაც თემის შინაარსობრივი გაშლა ხდება რემატული გამონათქვამებით და თემად გამოყოფილი დროის გარემოება განაპირობებს რემატულ ნაწილში მოცემული ზმნების დროის ფორმას:

„წვლან ტყეში ჩამუნიც არ ისმოდა, შემდეგ კი აქა-იქ თითქო ხელის ფათური, ფრთხილი წრიპინი, ნელი ფრატუნი და უცნაური ფუსფუსი გაისმა, მერმე მას თანდათან სასიხარულო ჟივილ-ხივილი, ტაშის მსგავსი ცემა, ონავარ ფრინველთა ყრიყინი, წვრილფეხა ნადირთა წკმატუნი და უცნობ სულიერთა ფხატუნი და წივი-

ლი დაერთო, და როცა ჩამუქებულს ტყეში უცებ მზის ათასი თინათინიც შემონაკადულდა და შუქის ნიაღვრებად შემოიჭრა, ფრინველთა, მწერთა, ბოვრთა და მხეცთა გუნდები ერთ სულიერად გადაიქცნენ, რომელიც ნიავეთან ერთად სხივებში გიჟური სიხარულით ბანაობდა, დაძვრობდა, დაფქროდა, ნებივრობდა და ერთ მთლიან საგალობელს მღეროდა“ (9, 169).

დროის გარემოებისა და მასთან გამოყენებული ზმნის ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით საინტერესოა გამონათქვამები, რომლებშიც ზმნის დროის ფორმა გამოყენებულია არაპირდაპირი მნიშვნელობით, მაგალითად:

გუშინ ქუჩაში დგას კაცი და ყვირის.

ხვალ სანადიროდ მივდივარ.

ახლა მე წავდი შინ (რეპლიკა წასვლის წინ).

1880 წელს მწერალი მუშაობს ახალ რომანზე.

Встречаю я его в городе и говорю.

ყველა ამგვარ გამონათქვამში რეალურ დროს გამოხატავს გარემოება და არა ზმნა. ზმნური ფორმის გადატანით გამოყენებას შესაძლებელს ხდის სწორედ გარემოება.

ლიტერატურა:

1. ჩიქობავა არნ., მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში, მეცნიერება, თბ., 1968.
2. Аристотель, соч. в 4 т. Т. 4., Мысль, М., 1984.
3. Бенвенист Э., Общая лингвистика, Прогресс. М., 1974.
4. Лингвистический энциклопедический словарь, М., Совет. Энциклопедия, 1990.
5. Русский язык, Энциклопедия, Совет. Энциклопедия. М., 1979.
6. Современный русский язык, под. Ред. В. Белошапковой, М., Высшая школа, 1981.
7. დუმბაძე ნ., თხზ. 5 წიგნად, ტ. 2, საქართველოს მაცნე, თბ., 2005.
8. საქართველოს ისტორიის წყაროები, თბ., 1985.
9. ჯავახიშვილი მ., თხზ. 8 ტ., ტ. 4, საბჭოთა საქართველო, თბ., 1986.

Levan Khalvashi ***The problem of Time Coordinate in the Utterance*** **Summary**

Speech act is implemented in time. Therefore, utterance has a time expressive components: verb-predicate and adverbial modifier. The author discusses the relation between these components.

Леван Халваши ***Проблема координата времени в высказываниях*** **Резюме**

Традиционная грамматика, развивающаяся под влиянием философии и логики, изучала предложение в отрыве от реальных условий его реализации, приписывая исходя из этого, временной признак высказывания только глаголу-сказуемому. В работе проблема координата времени в высказывании рассмотрена с учетом фактора субъекта коммуникации.

Ольга Леонтович
(Россия)

ИНТЕРСЕМИОТИЧЕСКИЙ ПЕРЕВОД В КОНТЕКСТЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Переводчик от творца только именем разнится.
Василий Тредиakovский

Несмотря на многочисленные споры и публикации, проблема «верности» экранизации литературного произведения оригиналу по-прежнему остается дискуссионной. Ссылаясь на работы Ч. Пирса, Дж. Джексона отмечает: «Говорить, что фильм понравился вам, больше, чем книга, – это все равно что утверждать, что вы предпочитаете яблоки яблочному пирогу», ибо экранизация фильма есть не что иное как бесконечная серия репрезентаций, отталкивающихся от письменного текста (9). Один из возможных подходов к данной проблеме – это трактовка экранизации с позиций интерсемиотического перевода.

Цель настоящей статьи – рассмотреть динамику культурных смыслов в процессе интерсемиотического перевода произведений русской классики на язык зарубежной кинематографии, в связи с чем исследование проводится с позиций межкультурной коммуникации. Проблематика статьи связана с изучением способов переозначивания культурных смыслов. Задачи работы – проследить: 1) как осуществляется перевод с естественного языка на кинематографический; 2) как этот перевод работает в контексте межкультурной коммуникации; 3) как при этом ведут себя культурные значения и смыслы.

Понятие интерсемиотического перевода, как и сам термин, восходит к Р. Якобсону, который в своей работе 1959 года выделил три вида перевода: *интралингвистический*, *интерлингвистический* и *интерсемиотический*. Интралингвистический, или внутриязыковой, перевод представляет собой пересказ (*rewording*) словесно выраженного содержания с помощью знаков того же языка, интерлингвистический – перевод с одного языка на другой (то, что привычнее всего называется переводом), а интерсемиотический (или иначе *трансмутация* в терминологии Якобсона) – тот, в котором вербальные знаки интерпретируются посредством невербальных (8).

Комментируя идею Р. Якобсона, У. Эко пишет о том, что перевод в собственном смысле слова, в отличие от интерсемиотического перевода, не всегда есть интерпретация. Он рассматривает интерсемиотический перевод как интерпретацию с изменением материи (7, 283), поскольку различие в материи есть основополагающая проблема для всякой семиотической теории (7, 385). У. Эко называет интерсемиотический перевод, или трансмутацию, «интерпретацией посредством манипуляции» (7, 391). Интерсемиотический перевод можно трактовать как серию интерпретаций, которые, в свою очередь, также становятся объектом интерпретации. При этом сочетание знаков в новом тексте в идеале должно производить тот же эффект, что и исходный текст.

Идея диалогичности смыслопроизводства приобретает при таком подходе особое звучание. Так, Дж. Наремор отмечает, что амбивалентная природа экранизации может трактоваться как многоуровневый диалог между исходным и конечным текстом (11, 67). Развивая эту мысль, К. Лермитт пишет о необходимости развивать эстетику, основанную на диалектическом взаимообмене между литературой и кино, сложность взаимоотношений которых обусловлена множественностью используемых знаковых систем (письменного и устного текстов, музыки, действия и образов). В процессе экранизации комбинируются не только слова (в их письменной и устной форме), но и игра актеров, музыка, звуковые эффекты, движущиеся образы (10).

При экранизации часть исходного текста остается в той же семиотической системе (языковой), то есть происходит частичный перенос вербальной составляющей из текста произведения-оригинала. Оставшаяся часть переводится на язык других систем. По меткому выражению Ю. М. Лотмана, кино по своей сути есть синтез двух повествовательных тенденций: изобразительной («движущаяся живопись») и словесной (4, 16).

Как справедливо отмечает У. Эко, «ни форма, ни субстанция словесного выражения не могут один в один «наложиться» на другую материю» (7, 390). Можно утверждать, что происходит перераспределение смыслов, которые затем заново комбинируются, образуя макросмысл всего произведения, в нашем случае художественного фильма. При этом трудно говорить об отношении изоморфизма (взаимно-однозначного соответствия) или гомоморфизма (однозначного соответствия элементов только в одну сторону) исследуемых систем: экранизация не является простым слепком или отпечатком оригинального произведения – автор всегда привносит нечто свое, переструктурируя и перекомбинируя смыслы текста-источника.

При экранизации инокультурных литературных произведений ситуация осложняется тем, что происходит двуступенчатый перевод: 1) интерлингвистический (в подавляющем большинстве случаев экранизация делается на основе переводного текста) и 2) интерсемиотический.

Процедура анализа, примененного нами в данной статье, предусматривает изучение культурных микросмыслов и способов их сопряжения в смысловые единицы более высокого уровня, а также логики смыслообразования, в результате чего формируется макросмысл целостного произведения. С этой целью применялась комплексная методика, процедура которой включала в себя элементы дискурс-анализа, сопоставительного анализа, семиотического метода и интроспекции. В качестве материала исследования выступали 9 художественных фильмов (6 иностранных и 3 русских, используемых для сопоставления) общей продолжительностью 31,5 часа.

Исследование фактически было направлено на выяснение того, как происходит переозначивание смыслов, выраженных исключительно с помощью языковых знаков, на систему знаков, обслуживающих сферу кинематографии. При этом форма выражения, а вместе с ней и содержание, претерпевают существенные изменения. Каркас сюжета обрастает «материей», вербальной и невербальной, которая с разной степенью успешности «нанализывается» на этот каркас.

Как уже было сказано выше, переход к иной семиотической системе, в данном случае к кинематографической, не означает, что в ней не используются вербальные знаки, однако меняется их место в системе – если в семиотической системе естественных языков используются исключительно только языковые знаки, то в кинематографической они соседствуют с другими знаками: визуальными и звуковыми. Между всеми этими видами знаков устанавливается сложная сеть взаимосвязей.

При выборе вербальных знаков, которые включаются в экранизацию, применяются механизмы, типичные для коммуникации в целом, а именно: фильтрация, упрощение, ассоциирование, комбинирование и реорганизация информации, расстановка акцентов, заполнение пробелов и интерпретация. От режиссера зависит, какие именно реплики героев из оригинального произведения будут звучать в фильме, как они будут сочетаться друг с другом, как будут озвучены и т. д.

С точки зрения идиотнической составляющей, большое значение играет выбор языка для передачи культурных смыслов: при том, что большая часть фильма идет на языке целевой аудитории, в кинотекст нередко вклиниваются пассажи на языке оригинала, например, в виде песен, церковной службы, надписей на уличных вывесках, плакатах и т. д., позволяющие придать фильму национально-культурный колорит.

Существенно также и то, будут ли герои говорить прозой или стихами. Например, то обстоятельство, что в англо-американской экранизации «Евгения Онегина» (19) используется прозаический текст, кардинально меняет суть произведения.

Иностраннный акцент, с которым говорит герой, может также обрести дополнительный смысл. Думается, например, что сильный русский акцент в английской речи М. Кутузова в фильме “War and Peace” 2007 г., по замыслу постановщиков, является способом подчеркнуть близость полководца к народу.

Можно также высказать предположение, что языковые особенности (или отсутствие языковых соответствий) может оказывать большое влияние на режиссерские решения. Трудно объяснить, почему в экранизации «Войны и мира» 2007 г. на роль маленькой и веселой княгини Болконской выбрана долговзаяя и весьма унылая актриса. Возможно, это произошло потому, что в переводе режиссеру не были доступны знаковые характеристики этой героини, которые во многом усиливаются средствами, характерными для русского языка, но не переводимыми на английский, в частности, использованием при ее описании уменьшительных суффиксов: «верхняя губка», «светлая улыбочка», «серенькое изящное платье», ходит «маленькими быстрыми шажками».

У. Эко уподобляет трансмутации жесты дирижера, интерпретирующего партитуру (7, 302). В связи с этим можно сказать, что письменная форма, в которой роман предстает перед режиссером, так же в определенной мере будоражит его фантазию. Запись на бумаге лишена интонаций устной речи, ударений и акцентов, создает синтаксические и прочие двусмысленности. Это в известной степени дает толчок авторским манипуляциям. В свое время в московском Театре Сатиры шел спектакль «Ревизор», где Хлестаков (в исполнении А. Миронова) сел на колени к Марье Антоновне, а вошедшая мамаша восклицала: «Как, вы на коленях?».

Но даже если автор поставит перед собой задачу в точности цитировать речь героев оригинала, это не будет гарантией безусловного воспроизведения смысла: то, что в романе изложено линейно, последовательно (к примеру, сначала – внешность героя, потом какие-либо его действия), в фильме возникает синхронно, что уже само по себе воздействует на восприятие.

У. Эко справедливо отмечает, что «переходя к семиотической системе, абсолютно «иной» по сравнению с системами естественных языков», интерпретатор должен решать множество вопросов, в частности, касающихся расположения действующих лиц в пространстве, их внешности, комплекции, одежды и т. д. (7, 392). Если Линор из «Ворона» Э. По показать в фильме, утверждает он, то «здесь нам придется увидеть (или <...> художнику придется *заставить нас увидеть*) некий зрительный образ той женщины, которая в литературном тексте появляется как чистый звук» (7, 387). Размышляя об экранизации «Женского портрета» Генри Джеймса, где героиню играет Николь Кидман, У. Эко говорит о том, что образ был бы совсем другим, если бы в этой роли выступили Грета Гарбо или Мэй Уэст. Режиссер решил за зрителя, каким быть образу (7, 393-394).

Внешность и ее социальная обработка оказывают немалое влияние на культурные смыслы, формирующиеся в экранизации. В связи с этим не всегда понятно, почему режиссеры идут на изменение внешности персонажей. Так, например, бритоголовый «мачо» Дмитрий Карамазов в американском фильме “The Brothers Karamazov” [1958] сильно отличается от представлений русского читателя/зрителя об этом герое – для нас намного более привычен и понятен образ, созданный М. Ульяновым [«Братья Карамазовы», 1969]. Пьер Безухов, описанный Л. Толстым как «массивный молодой человек», «толстый», неуклюжий, «медведь» по словами всех своих знакомых, в обеих анализируемых нами зарубежных экранизациях «Войны и мира» [1956 и 2007] весьма худощав и не отличается особой неловкостью, а черноволосая, черноглазая Наташа Ростова превращается в фильме

2007 г. в блондинку со светлыми глазами. «Полное, веселое, чисто выбритое лицо» графа Ростова в этом же фильме почему-то преобразуется в лицо с густыми усами и бакенбардами.

Понятие красоты вообще индивидуально и, более того, культурно обусловлено. Л. Н. Толстой пишет о некрасивости княжны Марьи, но наделяет ее прекрасными глазами, которые выделяют ее из галереи других персонажей романа. В обеих рассматриваемых нами зарубежных экранизациях ее нельзя назвать некрасивой, но и акцента на эти глаза нет, в отличие от российской экранизации [1965].

В контексте русской культуры внешность героев приобретает статус «знаковости»: акцентуация определенных черт, ставшая уже хрестоматийной, — это то, с чем мы растем, что знаем наизусть, а, следовательно, с точки зрения русского зрителя, не приемлет отступлений, это кощунство, это нарушает целостность произведения, искажая его Смысл. У Ленского должны быть «кудри черные до плеч», поэтому рыжекудрый ирландец Ленский в англо-американской экранизации «Евгения Онегина» (19) воспринимается как насмешка, равно как и миниатюрная худенькая Ольга, потому что у Пушкина «кругла, красна лицом она, как эта глупая луна...». Немалую роль при этом играют культурные ассоциации и семантические связи, известные русскому читателю, например, то, что прообразом толстовского веселого «маленького человечка» Денисова был знаменитый поэт Денис Давыдов, а поэтому русскому зрителю кажется странным, что в фильме “War and Peace” 2007 г. его играет очень высокий и весьма серьезный актер.

Иногда даже при достаточно точном воспроизведении внешности персонажа в соответствии с текстом оригинала как инородное воспринимается выражение лица, например, постоянная улыбка на лице старухи-процентщицы в английской экранизации «Преступления и наказания» (17) или широкая американская улыбка Грушеньки в «Братьях Карамазовых» (20).

Использование одежды и причесок также несет смысловую нагрузку – часто не ту, которая была задумана режиссером. Так, в уже неоднократно упомянутой экранизации «Евгения Онегина» (19) Татьяна появляется сначала в сером пуховом, а затем в пестром головном платке; она и Ольга носят косу вокруг головы, как замужние казачки; балерина в театре танцует в кокошнике, а куртизанка, которую посещает Онегин, обута в красные сапожки. Сомнительным является и решение режиссера в конце фильма надеть на Татьяну зеленый берет вместо «знакового» малинового, хорошо известного русскому читателю по фразе: «Кто там, в малиновом берете...».

Столь же значительную роль играют в визуальном ряду образов, продуцирующих культурные смыслы, пейзажи, интерьеры, артефакты и т. д. Например, в большинстве анализируемых нами экранизаций съемки ведутся в России, в частности в Петербурге, что позволяет воспроизвести культурное окружение с точки зрения архитектуры и интерьеров зданий, где происходит действие.

Анализируя семиотику политического дискурса, Е. И. Шейгал выделяет *поведенческие знаки* – действия и поступки, у которых появляется второй план, предназначенный «для прочтения» (6, 106). Представляется, что это понятие может быть применено и к анализируемому нами материалу. В качестве примера поведенческого знака, приобретающего в зарубежной экранизации нежелательный смысл, можно привести сцену, когда в фильме “War and Peace” 2007 г. старый князь Болконский подчеркнуто громко хлопает, с шумом втягивает суп с ложки во время обеда в своем имении. Можно предположить, что тем самым авторы пытаются показать его пренебрежение к светским условностям. Однако это поведение вступает в острое противоречие с его аристократическим происхождением, которым он очень дорожит, что делает подобную сцену маловероятной.

Важную роль в экранизациях играют звуковые знаки. Музыка может привносить в фильм национальный колорит, но существуют опасности, не всегда учитываемые создателями экранизаций. Так, в фильме “Onegin” используется русская музыка, однако наблюдается сдвиг с точки зрения времени ее создания и социальной уместности — в гостинице у Лариных звучит песня «Ой цветет калина» из советского кинофильма «Донские казаки»; Онегина на всем протяжении фильма преследует вальс «На сопках Манчжурии»; мальчик несет письмо Татьяны Онегину под куплет из песни «Коробейники»: «Знает только ночка темная, как поладили они...». Знаменитый пушкинист В. Непомнящий отмечает также, что «пейзажи, жанровые эпизоды озвучиваются скрипичной музыкой с молдавско-цыганским намеком на что-то еврейское <...>» (3, 65).

Важно и то, что перевод не сводится к простой передаче значений между языками и культурами – речь должна идти о контекстуализации переводимых знаков. В связи с этим хочется отметить, что отдельные явления культуры (особенность внешности, одежда, артефакт, песня) имеют статус значений; они обретают смысл лишь в общем контексте произведения и могут играть либо на выражение макросмысла произведения, либо вступать с ним в противоречие. Можно начинить фильм множеством культурных значений: одеть героев в национальные костюмы, включить национальную музыку и т. д., но необходимо, чтобы эти значения вплелись в ткань произведения и зажили в нем гармоничной жизнью. Примером экранизации, в которой культурные значения инородны изначальному смыслу, является англо-американский фильм “Onegin” (19).

Экранизация инокультурного произведения предполагает выбор одной из двух стратегий: первая предполагает наибольшую «верность» оригиналу, попытку в точности воспроизвести его национально-культурную специфику; вторая – стремление адаптировать происходящее на экране к культурным нормам и ценностям целевой аудитории (недаром в английском языке экранизация называется *adaptation*). К. Лермитт (10) демонстрирует вторую стратегию на примере экранизаций романа В. Гюго “Les Misérables” («Отверженные») в разных странах. Так, в экранизации 1944 (реж. Kamâl Selim), действие переносится в Египет 40-х годов 20 в.; Жан Вальян, главный герой, имя которого видоизменено на восточный лад, сидит в бедном кафе, одетый в египетский национальный костюм. В 1949 г. японский режиссер Дайсуке Ито (Daisuke Ito), переместил действие «Отверженных» в Японию 19 в., где Жан Вальян одет в кимоно и держит свечку, склонившись над спящим буддийским монахом. При этом, утверждает Л. Венути, имеет место так называемый «невидимый перевод», направленный на «одомашнивание» (*domesticating*), текста оригинала, сохранение атмосферы естественности и «иллюзорный эффект прозрачности» (12, 5). С другой стороны, невидимый перевод лишает зрительскую аудиторию инокультурного компонента. В случае с «Отверженными» «одомашнивание» приводит к переработке западных идей, таких как свобода, равенство, солидарность, приведению их в соответствие с нравственными и религиозными ценностями целевой культуры (10).

Хочется отметить, что иногда отсутствие культурного значения лучше, чем его присутствие. Проблема культурных смыслов гениально решена в японской экранизации «Идиота» Ф. Достоевского [1951, реж. А. Курасава], где визуальный национальный колорит сведен к абсолютному минимуму. Вместо того, чтобы мучительно пытаться привести в соответствие японскую внешность и речь героев с русским контекстом, режиссер сосредоточился на передаче сути произведения Достоевского, его высшего Смысла.

В процессе переозначивания литературного произведения средствами кинематографической семиотической системы авторы прибегают к ряду трансформаций, к которым можно отнести: 1) пропуски частей произведения; 2) означивание недосказанного; 3) восполнение пробелов; 4) переделку оригинала.

Вследствие того, что экранизация имеет свои временные рамки, авторам неизбежно приходится делать серьезный выбор: какие части произведения заслуживают того, чтобы быть включенными в фильм, а какие можно опустить. Более того, здесь можно говорить как о «вертикальном», так и «горизонтальном» членении произведения. При «вертикальном» членении речь идет об эпизодах, при «горизонтальном» – об уровнях произведения, например, сохранении голой фабулы, в ущерб идейному содержанию, как в уже упомянутой экранизации «Евгения Онегина». Дело в том, что сюжет для Пушкина — это лишь каркас для творения более важных смыслов, а они в фильме утрачены, и характеры героев сильно обеднены. Достаточно сказать, что аннотация к фильму гласит: “*After inheriting his uncle’s country estate, playboy Evgeny Onegin travels there and meets a beautiful, passionate young girl Tatyana*” (19).

Означивание недосказанного связано с умением интерпретатора «прочитать» глубинные, не высказанные эксплицитно смыслы. Например, трактовка образа старого князя Болконского в европейской экранизации «Войны и мира» (23), показывает, что авторами усвоено его внешнее поведение, но проигнорированы глубинные смыслы: старый Болконский представлен как бездушный тиран – авторы не увидели мелких деталей, свидетельствующих о его «внимательно-нежном» отношении к «маленькой княгине», способности к молчаливому страданию и со-страданию, глубоком внутреннем благородстве, понятии о чести. В результате имеет место одномерность восприятия, которая ведет к односторонней трактовке образа.

Восполнение пробелов приобретает особое значение в контексте межкультурной коммуникации. Чтобы адаптировать фильм для целевой аудитории, автору приходится выстраивать логическую цепочку, объясняющую мотивы поступков героев. Нередко это делается с позиций собственной культуры и принятых в ней ценностных ориентиров. Например, западному зрителю была бы непонятна взаимосвязь между «абстрактным» монологом Наташи в лунную ночь и возрождением Андрея к жизни. Поэтому авторы экранизации считают необходимым «приземлить» ситуацию и обеспечить прагматическую связь между этими двумя событиями: в обоих зарубежных фильмах Наташа говорит не просто о желании летать, а о своем вполне конкретном интересе к князю Андрею, чего на тот момент еще нет в романе.

Некоторые поступки русских героев кажутся инокультурному режиссеру столь непонятными и иррациональными, выпадающими из ткани создаваемого им произведения, что он считает нужным *переделать* произведение. «<...> в переводе критическая позиция переводчика <...> имплицитна, она не стремится выйти напоказ, — пишет У. Эко, — тогда как в переделке она становится преобладающей и представляет собой самый сок операции трансмутации» (7, 403).

Так, например, с целью адаптации смыслов для американской аудитории постановщикам фильма “*The Brothers Karamazov*” (1957) пришлось сделать ряд существенных изменений: 1) изменить внешность героев (уже упомянутые выше «мачо» Дмитрий, бритый налысо, и Грушенька с широкой американской улыбкой); 2) в ряде случаев модифицировать поведение героя, чтобы сделать его более приемлемым для американского восприятия (Дмитрий ведет себя намного мягче, чем в книге и в русской экранизации, например, в сцене с Илюшечкиным отцом, которого он дергает за бородавку). Самое интересное – это счастливый конец, который резко контрастирует с русской экранизацией: если в заключительной сцене русского фильма звучит драматическая музыка, под которую Дмитрия в кандалах угоняют в Сибирь, а Грушенька в повозке едет следом за ним, то в американском фильме Дмитрий мирится с Илюшечкой (который не умирает) и с помощью брата Ивана (который не болен) под оптимистичную музыку совершает с Грушенькой побег. Причины: 1) американский оптимизм – для американцев органически неприемлем

несчастливый конец; 2) американский прагматизм: среднему американскому зрителю трудно понять желание Дмитрия пострадать не за то, что убил, а за то, что «хотел убить» и русскую формулу «от совести не убежишь». Кроме того, заставляет задуматься второе название этого фильма – своего рода подзаголовок: “The Murderer Dmitri Karamazov” («Убийца Дмитрий Карамазов»).

Мы подошли вплотную к еще одному важному моменту, являющемуся неотъемлемой частью интерсемиотического перевода, а именно к выстраиванию авторами экранизаций *логики смысла*.

В своей весьма интересной книге «Логика смысла» арабист А. В. Смирнов утверждает, что помимо простой суммы культурных знаний, следует учитывать «процедуру смыслополагания», «конфигурацию смыслов», своего рода «прибавку» к смыслу частей, которая «не при-кладывается к основной части (отдельные смыслы отдельных слов), а трансформирует их» (5, 138-139). Если согласиться с автором в том, что разным культурам свойственны разные логики формирования смыслов, то следует признать, что помимо определенного объема культурно-специфической информации об исследуемой традиции или культуре, необходимой для понимания какого-либо содержания, требуется понимание логико-смысловой процедуры, формирующей это содержание (5, 46, 92).

Непосредственное отношение к описанной выше «логике смыслополагания» имеет различие в интерпретации сцены свидания между Онегиным и Татьяной после того, как она пишет ему письмо с объяснением в любви, в оригинале и в англо-американской экранизации. В пушкинском тексте коммуникативным сигналом завершения эпизода становится невербальное действие Онегина: «Он подал руку ей» (и они возвращаются в дом). В тексте экранизации Татьяна кричит вслед Онегину “You curse yourself!” («Ты проклял себя!») — реплика, которую пушкинист В. Непомнящий комментирует так: «очень важное в фильме место, после которого все последующее, включая поведение и облик самой героини <...> обретает «роковые» черты» (3, 66). (Далее он называет Татьяну в фильме «женщиной-вампом»).

В. Непомнящий следующим образом комментирует трансформации в англо-американском фильме: «Пушкин труднодоступен для окружающего мира, и дело тут не только в языковом барьере, но прежде всего в разнице духовных установок» (3, 67). Далее он отмечает, что авторы фильма видоизменяют сюжет романа с тем, чтобы сделать его понятным современному западному зрителю. Например, «нужно как-то прояснить невразумительный пушкинский финал, сплошь загроможденный «загадочной русской душой», которая, как водится, сама не знает, чего хочет — то «я вас люблю», то, видите ли, «буду век ему верна»<...> «Ну, скажем, над чем она плачет? «Я плачу... если вашей Тани вы не забыли до сих пор, то знайте: колкость вашей брани, холодный, строгий разговор... я предпочла б обидной страсти и этим письмам и слезам». Обидной страсти»??? О чем это? Почему «обидной»? Почему предпочла б)? — поди пойми! Все не как у людей! Нет, надо сделать иначе, с воем и ревом: «Я за-амужем! Ты опозда-а-ал!» Вот это понятно любому нормальному человеку, мол, против обстоятельств не попрешь — судьба! <...> Вот где *барьер*, сверх языкового. Роман написан про одно, а фильм снят совсем про другое» (3).

В. Непомнящий считает, что главное отличие между западной и русской культурами, ярко отразившееся в фильме, «состоит в разном отсчете ценностей. На Западе отсчет — от наличного состояния, от наличных (порою сиюминутных) нужд и потребностей человека, то есть, фигурально выражаясь, *отсчет снизу*. У нас же — от идеала, от нужды и потребности в идеале, то есть *отсчет сверху*. <...> на Западе главный предмет произведения, как правило, *судьба* человека, а в России <...> — *поведение* человека. <...> Это отвечает западной философии судьбы, где на первом месте индивидуум, «я», — мой интерес, мои проблемы, моя судьба» (3).

Подводя итог сказанному выше, отметим самое главное: как литературный труд, так и

экранизация создаются ради выражения *макросмысла*, то есть целостного смысла произведения. «Перевод <...> происходит не между системами, — пишет У. Эко, — а между текстами» (7, 42). В передаче этого макросмысла, в идеале, и заключается главная цель интерсемиотического перевода. Соответственно, культурные смыслы постигаются не на уровне отдельных значений и микросмыслов, а на уровне макросмысла, в формировании которого они принимают участие.

Разворачивание смыслов можно рассматривать как бесконечный многоуровневый процесс. «Смысл слова, — пишет Л. С. Выготский, ссылаясь на французского автора Полана, — определяется тем целым, частью которого он является, то есть фразой, которая, в свою очередь, приобретает смысл в контексте абзаца и т. д. до бесконечности. Собственно, смысл слова неисчерпаем» (2, 79).

То же самое можно говорить о смысле, который обретают в контексте произведения другие знаки, как вербальные, так и невербальные. Произведение искусства, представляющее собой систему систем (7, 359), «*безостановочно преобразует денотации в коннотации*, заставляя значения играть роль означающих новых означаемых» (7, 106-107). Нельзя не согласиться с У. Эко, который считает пустым делом «постулирование структур, претендующих на окончательность. Ведь в тот миг, когда какую-то структуру объявляют последней, она отсылает к чему-то еще, и так всякий раз, пока не столкнешься с чем-то, что *не может быть структурировано*» (7, 442).

Как трактовка литературного произведения открывает безграничные возможности для обнаружения культурных смыслов, так и экранизация открыта для множественных интерпретаций. Снимает ли это ответственность с автора экранизации, который берет на себя ответственную роль ретранслятора/интерпретатора культурных смыслов?

Нет, напротив, к нему предъявляется ряд серьезных требований. Во-первых, ему должна быть присуща культурная чувствительность, то есть способность почувствовать, как на основе знания, так и интуиции, наличие культурно значимых смыслов, что предполагает высокий уровень межкультурной компетенции по всем ее составляющим. Необходимо помнить, что даже понимание отдельных компонентов не гарантирует суммарного адекватного понимания без способности соотнести все факторы и воспринять их как единое целое. Во-вторых, ретранслятор должен сознательно принимать решения в отношении *достоверности, правдоподобия и понятности* передаваемых культурных смыслов (1).

Но рассмотрим еще один аспект трансляции культурных смыслов. В японской экранизации «Идиота» Достоевского всех героев играют японцы. В постановке оперы Вебера «Иисус Христос» роль Иуды исполняется афроамериканцем, а роль Марии Магдалины — мексиканкой. Можно ли считать это недостоверностью с точки зрения межкультурной коммуникации? Нет, очевидно, в данном случае мы имеем дело с явлением иного порядка. Есть произведения, которые давно стали принадлежностью мировой, а не национальной культуры, и этническая принадлежность актера становится нерелевантной, избыточной информацией, так как вступает в силу художественная условность. Более того, по всей видимости, авторы сознательно подчеркивают, что речь идет об общечеловеческих ценностях и интерпретатор имеет право на трактовку произведения через призму собственной культуры (1).

Подводя итоги проведенного анализа, можно сделать следующие выводы:

1. При экранизации инокультурных литературных произведений происходит двуступенчатый перевод: 1) интерлингвистический и 2) интерсемиотический.

2. В процессе переозначивания литературного произведения средствами кинематографической семиотической системы авторы прибегают к ряду трансформаций, к которым можно отнести: пропуски частей произведения; означивание недосказанного; восполнение пробелов; переделку оригинала.

3. Культурные смыслы постигаются не на уровне отдельных значений и микросмыслов, а на уровне макросмысла, в формировании которого они принимают участие.

4. Отдельные явления культуры (особенность внешности, одежда, артефакт, песня) имеют статус значений; они обретают смысл лишь в общем контексте экранизации и могут играть либо на выражение макросмысла произведения, либо вступать с ним в противоречие.

5. В процессе интерсемиотического перевода происходит перераспределение смыслов, которые комбинируются заново, образуя макросмысл всего произведения, в нашем случае художественного фильма; при этом важную роль играют способы сопряжения культурных микросмыслов в смысловые единицы более высокого уровня, а также культурно-специфическая логика смыслообразования.

Литература:

1. Леонтович О. А., Проблема ретрансляции и адаптации культурных смыслов. М., Вестник МГУ. 2008. №2.
2. Леонтьев, Д. А., Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 2-е, испр. изд. М.: Смысл, 2003.
3. Непомнящий В. Poor boy Onegin // Искусство кино. 2002. №2.
4. Слышкин Г. Г., Ефремова М. А. Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа). М.: Водолей Publishers, 2004.
5. Смирнов А. В. Логика смысла: теория и ее приложение к анализу классической арабской философии и культуры. М: Языки славянской культуры, 2001.
6. Шейгал Е. И., Семиотика политического дискурса. Волгоград: Перемена, 2000.
7. Эко У., Сказать почти то же самое. Опыты о переводе. С.-Пб.: Symposium, 2006.
8. Jakobson, Roman. Linguistic Aspects of Translation/ In: Brower R., ed. On Translation. Cambridge: Harvard University Press, 1959.
9. Jaha, Julio. Intersemiotic Translation: The Peircean Basis http://www.juliojaha.pro.br/sign_res/intersemtrans.pdf
10. Lhermitte C. A Jakobsonian Approach to Film Adaptations of Hugo's Les Misérables. <http://www.nobleworld.biz/images/Lhermitte.pdf>
11. Naremore, J. Film Adaptation. New Brunswick: Rutgers UP, 2000.
12. Venuti, L. The Translator's Invisibility. London: Routledge, 1997.

Фильмография:

13. Братья Карамазовы (СССР, 1969, реж: Иван Пырьев).
14. Война и мир (СССР, 1965, реж. Сергей Бондарчук).
15. Преступление и наказание (СССР, 1969, реж. Лев Кулиджанов).
16. Al Bouassa [Les Misérables]. (Egypt, 1944, dir. Kamal Selim).
17. Crime and Punishment (UK, 1999, dir. Michael Darlow).
18. Les Misérables (Japan, 1949, dir. Daisuke Ito).
19. Onegin (USA, UK, 1999, dir. Martha Fiennes).
20. The Brothers Karamazov. The Murderer Dmitri Karamazov (USA, 1958, dir. Richard Brooks).
21. The Idiot (Japan, 1951, dir. Akira Kurasava).
22. War and Peace (Italy-USA, 1956, dir. King Vidor).
23. War and Peace (France, Germany, Poland, Italy, Russia, 2007, dir. Robert Dornhelm).

ოლგა ლეონტოვიჩი
ინტერსემიოტიკური თარგმანი კულტურათაშორისი
კომუნიკაციის კონტექსტში
რეზიუმე

სტატიის მიზანია კულტურული მნიშვნელობების დინამიკის კვლევა რუსული კლასიკური ლიტერატურის ინტერსემიოტიკური თარგმანის პროცესში, ენა კი – სხვა კულტურის კინემატოგრაფიის. საკვლევი მასალაა 9 მხატვრული ფილმი (შესადარებლად გამოყენებულია 6 უცხოური და 3 რუსული ფილმი, საერთო ხანგრძლივობა – 31, 5 საათი). ანალიზის ამოცანებია გაირკვეს: 1) ბუნებრივი ენის ნიშნები როგორ ითარგმნება კინემატოგრაფიის ენაზე; 2) თარგმანის ეს სახე როგორ ფუნქციონირებს კულტურათაშორის კონტექსტში; 3) რა გავლენას ახდენს ეს პროცესი კულტურული მნიშვნელობებისა და აზრების გადაცემის ხერხებზე. ანალიზის პროცედურა გულისხმობს კულტურული მიკროაზრების კვლევას და მათ საფუძველზე ნაწარმოების მაკროაზრების, როგორც ერთი მთლიანის, ფორმირებას. კვლევის პროცესში გამოყენებული მეთოდი მოიცავს დისკურს-ანალიზს, შეპირისპირებით ანალიზს, სემიოტიკურ მეთოდსა და ინტროსპექციას.

Olga Leontovich
Intersemiotic translation in the context of intercultural communications
Summary

The aim of the present paper is to investigate the dynamics of cultural meanings in the process of the intersemiotic translation of Russian classical literature into the language of foreign cinematography. The material of analysis includes nine films (six foreign and three Russian films used for comparison, a total of 31.5 hrs). The objectives are to find out: 1) how natural language translates into cinematographic signs; 2) how this kind of translation works in the context of intercultural communication; 3) what are the implications of this process for the expression of cultural meanings. The procedure of the analysis includes the study of cultural micromeanings and the ways of combining them into larger meaningful units, as well as the logic of meaning formation, which result in the formation of the macromeaning of the film as a whole. The methodology used in the research includes elements of cultural discourse analysis, comparative analysis, semiotic method, and introspection.

Жанетта Вардзелашвили
(Грузия)

СЛОВО КАК НОМАДИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН КУЛЬТУРЫ: К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА

*«В метафизическом аспекте ничто не мешает
и космическую вселенную рассматривать как слово»
Густав Шпет*

Все, что окружает человека во внешнем мире, все, из чего плетется ткань бытия, стремится быть названным в языке. Семантический потенциал отдельных слов может расширяться вместе с расширением границ мира, и тогда слово становится не только номинацией предмета или события, но и точкой опоры в неизвестном, стимулируя продвижение мысли к дальнейшему осмыслению реалии через интуитивно ясные отношения сходства. Именно поэтому слово, сформировавшееся в отдельной языковой культуре, – это и история познания, и отражение мировидения, и переживание, и творчество, и предельное обобщение, в котором означаемое неразрывно сплетено с означающим, но не всегда отождествляется с ним.

Языковедам хорошо известно, насколько трудно дать определение слову как основному, исходному лингвистическому понятию: «Все мы как будто прекрасно знаем, что такое слово, причем, для этого вовсе не нужно изучать лингвистику, но, по существу, это «знание» также является одной из причин того, что так трудно дать вполне удовлетворительное определение этой единицы» (6, 49). Такое положение вещей во многом объясняется самой природой слова, его сложной комбинаторной структурой – материальной и идеальной. С одной стороны, оно состоит из морфем, а с другой – из семантических компонентов, разложимость которых на мельчайшие элементы смысла, пронизывающие историческую вертикаль бытования слова в культуре, возможна только в результате специальных процедур анализа, позволяющих укрупнить объект.

Структура слова охватывает его звучание, значение и грамматическую оформленность. Из тесной взаимосвязи этих сторон слова и вытекает его понимание как сложного единства, попытки осмысления которого были начаты уже на начальных этапах развития лингвистики. Так, грамматическая теория Панини преимущественно разрабатывала проблемы, высвечивающие строение слова, а древнегреческие философы уделяли основное внимание изучению семантической стороны этого вопроса, а именно: отношение слова к обозначаемому и к идее о нем. Морфологический аспект изучения слова был в центре внимания александрийских грамматиков. Дионисий Фракийский определял слово как наименьшую часть связной речи. В средневековой Европейской традиции исследовалась прежде всего семантическая сторона слова: отношение слова к вещам и понятиям. Арабская традиция этого же периода смещает акцент на изучение его морфологической структуры. Но уже в знаменитой Грамматике Пор-Рояля слово понимается и как ряд членораздельных звуков, из которых люди составляют знаки для обозначения своих мыслей и как предмет, требующий тщательного изучения с точки зрения плана содержания.

Весь 19-й век был отмечен особенным интересом лингвистов именно к содержательной стороне слова. Особенный вклад в развитие научных взглядов по этому вопросу был внесен выдающимися лингвистами В. фон Гумбольдтом, А. А. Потебней и др., разработавшими концепцию внутренней формы слова. Семантические процессы детально

исследовались Г. Паулем, М. Бреалем, М. М. Покровским и др. Одновременно совершенствовалась и развивалась теория грамматической формы слова. Но еще А. П. Пешковский писал, что «грамматика начинается только там, где не только звуки, но и значение слова признается нецельным, разложенным, расщепленным на отдельные элементы...» (5, 76).

Системный подход к языку, понимание его как системы систем, определил новые задачи при изучении слова – не только дефиниция слова как единицы языка и критерии его выделения, но и изучение содержательной стороны слова, при этом особое внимание ученых уделялось проблеме выделения слова как единицы языка и речи. Для определения границ слова наукой выдвигались различные критерии, число которых, согласно данным Лингвистического энциклопедического словаря, достигает семидесяти (3).

В основе всех разрабатываемых в этот период теорий лежали графические, фонетические, структурные, грамматические, синтаксические, семантические и ряд иных принципов. К настоящему моменту языковедами предложено несколько сотен определений слова, вычленив из которых наиболее часто повторяющиеся признаки, В. Г. Гак в словарной статье «СЛОВО» для Лингвистического энциклопедического словаря дал следующее описание: «Слово – основная структурно-семантическая единица, служащая для именования предметов и их свойств, явлений, отношений действительности, обладающая совокупностью семантических, фонетических и грамматических признаков, специфических для каждого языка. Характерные признаки слова – цельнооформленность, выделимость и свободная воспроизводимость в речи» (2, 464).

Воспроизведенное в речи слово – это всегда индивидуальный и всегда лично пережитый факт взаимоотношения с миром, но всегда основанный на общем для носителей языка содержательном значении. Даже строгое словоупотребление допускает свободу означения и проникновение индивидуальных смыслов. Дискурсивный контекст, в котором функционирует живое слово, наделяет его способностью обрастать ассоциациями, создавать подтекст, уходить от прямой референтной связи. Мысль, схваченная знаком, обретает форму в материи слова и раскрывается в дискурсивных потоках. Без формы, то есть вне слова, ментальный мир конструирует фрейм, и этот иной – не названный мир может выражаться через другие семиотические коды, но не в языке:

*В уме своем я создал мир иной
И образов иных существованье;
Я цепью их связал между собой,
Я дал им вид, но не дал им названья...*
(М. Лермонтов).

Именно свободная воспроизводимость в речи и есть, на наш взгляд, жизнь слова – совокупность его базовых, постоянных (в заданном временном отрезке), значений и того густого культурного контекста, которым оно обволакивается, как только начинает жить вне толкового словаря. По образному выражению Милана Кундера, вокруг каждого слова «слышен шум семантической реки» (Кундера. Невыносимая легкость бытия).

Можно заключить, что как двустороннее единство, слово является трансфером между миром внутренним и внешним, своеобразным узлом, в котором связывается идеальное и материальное.

Эпистемологический сдвиг науки последних десятилетий позволяет утверждать, что сознание оперирует ментальными конструктами более высокого порядка, чем физическая природа знака. В последовательно развиваемом нами подходе слово понимается как гносеологический континуум, как ментальный фрейм-конструкт, который формируется в результате синхронизации когнитивных и языковых процессов, номинирующих реалию и вербализующих систему связей элементов в объекте. Методологические презумпции и

разработанная методика анализа подробно представлена нами в работах: «Наномасштабное исследование лексических единиц» (2002), «Наносмыслы лексических структур» (2003), «Экзистенциальная природа словесного знака» (2005), «Лексическая система как культурно-маркированная понятийная система» (2007), «Символизация обыденного в языковой картине мира» (2009), «Слова обыденной картины мира как факты языка и события культуры» (2011), «От лексемы к контексту (интертекстуальные коннотации понятия)» (2014), «Интегративный анализ динамики семантических трансформаций смыслового пространства слова» (2016) и др.

Дальнейшее осмысление слова как лингвоментального феномена может быть продолжено и с позиций философско-культурологического принципа и категориальной системы номадологии. Номадология – это направление междисциплинарных гуманитарных исследований общей проблематики постмодернизма, которые сфокусированны на анализе транстемпоральных и транскультурных образов в языке, литературе, культуре и социальной коммуникации.

Идеи номадологии как модельной концепции были сформулированы французскими философами Ж. Делезом и Ф. Гваттари. Очень обобщенно, концепция Делеза и Гваттари – это установка на содержательную исчерпанность существующего мирообъяснения, который сложился в западной классической традиции. Такой подход предполагает отказ от основополагающих презумпций классической метафизики, в частности, отказ от идеи о жестко структурированной идеи бытия, отказ от привычных оппозиций, например, «внешнее – внутреннее», «прошлое – будущее». Подход к пониманию основ бытия, предложенный Ж. Делезом и Ф. Гваттари, основан на альтернативных презумпциях. Ниже перечислены те из них, которые, на наш взгляд, являются принципиальными для анализа слова в предложенном ракурсе:

- а) предметность не имеет структуры (аструктурность);
- б) пространство не имеет центра (децентризм);
- в) исторический процесс не линейен, а сингулярное событие случайно;
- г) снятие жесткой субъект-объектной оппозиции (деконструкция оппозиции);
- д) отсутствие полноты смысла: трансцендентное означаемое, плюрализм дискурсивных практик.

Смещение исследовательской призмы позволит вести анализ по двум направлениям:

1) Исследовать ключевые слова языковой картины мира как номадические (греч. *nomades* – древнегреческое название кочевников), т.е. «кочующие» тексты культуры. Предметом анализа при таком подходе является не только содержательное значение слова, но и формирование его многозначности на фоне культурного контекста: связанный со словом коллективный метафорический образ (узуальные метафоры, вошедшие в общий языковой фонд), «восхождение» слова к коллективному символу, который передается из поколения в поколение, может перетекать из эпохи в эпоху (например, слова первообразной лексики) и из культуры в культуру (универсальные понятия *земля, вода, Бог* и др.) Речь, таким образом, идет об анализе внутренней формы: аксиологическое осмысление референта, идеи и целые системы идей, не выраженные, но присутствующие в языке действительности.

Известно, что большинство слов, как результат действия объективных диалектических законов, многозначно. Многозначность слова развивается по достаточно хорошо изученным лингвистами механизмам, но исследовательский интерес к интра- и экстралингвистическим процессам метафоризации не теряет актуальности со времен античности. Слово-метафора сохраняет внешнюю форму знака, но на внутреннем уровне в нем происходит перегруппировка компонентов значения, а ядром структуры становится элемент, ставший семантическим трансфером метафоризации. Слово как метафорическая структура состоит из макро- и микрокомпонентов. К первым относятся денотативный, коннотативный и

функционально-стилистический; вторая группа компонентов состоит из сем, которые могут быть типологизированы по принципу бинарных оппозиций, например: узуальные vs. okazjiональные, системные vs. личностные, эксплицитные vs. имплицитные и т.д.

Метафора немыслима вне атмосферы эмоционально-интеллектуального напряжения, которое возникает при открытии нового или новых граней в уже известном. Но это релевантно только для художественной метафоры, поскольку узуальная метафора снашивается до штампа. Став фактом языка слово-метафора фиксируется в словаре соответствующими пометами. «Получив от языка статус узуальной, метафора, в свою очередь, обеспечивает языку развитие и, в принципе, бесконечное расширение. И если метафора – это некий символ, то «всякий язык представляет собой алфавит символов, употребление которых предполагает некоторое общее с собеседником прошлое» (7).

Слово-символ формируется как коллективная ценность, которая опирается на взаимосвязи всех культурно освоенных и символизированных элементов, эксплицитно или имплицитно содержащихся в лингвокультуре.

Слово, прочитанное как номадический текст культуры – это развитие положения современной лингвистики о том, что язык имманентен культуре. «Смысловые элементы культуры накапливают значения, разрастаются и символизируются. Переходя из одной эпохи в другую, они сохраняют свои константные составляющие. Эти смыслы передаются различными семиотическими кодами, самым совершенным из которых является человеческий язык, формирующий языковую картину мира» (8). «Свиток» смысла по вербализованному референту мы понимаем как трансцендентное означаемое, в котором «сканируются» культурные эпохи, культурные доминанты цивилизационных ареалов, временные и топологические точки языкового сознания.

2) Исследовать языковые и семиотические процессы, происходящие в современном дискурсе, с применением методологических принципов номадологии. В современном дискурсе наблюдается своеобразие словоупотреблений, активизация установки на языковой эксперимент, языковую игру с преодолением существующих языковых, а иногда и эстетических норм. Можно наблюдать и переосмысление понятия «дискретность языковой единицы», например, стремление адресанта объединить графической связанностью в одно слово те несколько слов, которые по его мнению, только при такой сцепке могут передать его мысль или состояние. Естественно, переосмысление понятия «дискретность языковой единицы» касается не только формы, но и смыслового содержания экспериментальной структуры.

Все перечисленное может быть сведено к формуле «выход за рамки языка, не покидая его» (именно так назывался один из круглых столов, проведенных в Институте русского языка им. В. В. Виноградова). Одним из наиболее актуальных, на наш взгляд, становится вопрос: что происходит с внешней и внутренней структурой слова в современном дискурсе (включая интернет-дискурс), который функционирует и по законам деконструкции?

Существенно, что если деконструкция в целом – это разрушение, то деконструкция как философское понятие – это структуралистская и антиструктуралистская двусмысленность. Это – внимание к структурам и одновременно процедура «расслоения, разборки, разложения лингвистических, логоцентрических, фоноцентрических структур. Однако такое расслоение не является негативной операцией. Речь идет не столько о разрушении, сколько о реконструкции, рекомпозиции ради постижения того, как была сконструирована некая целостность» (9). Отличительные черты деконструкции – неопределенность, нерешаемость, разрыв связи с классическим (научным) знанием, интерес к маргинальному, периферийному.

С позиций научного анализа важным представляется следующее: «Разрушая привычные ожидания, дестабилизируя и изменяя статус традиционных ценностей,

Д. выявляет теоретические понятия, уже существующие в скрытом виде. Она ориентируется не столько на новизну с ее амнезией, сколько на инакость, опирающуюся на память» (9).

Таким образом, изучая слово, но уже как систему, которая разрушает внешние и внутренние связи, мы по-прежнему апеллируем к культурной памяти, чтобы вычитать в нем инаковость – новое в старом, уже понятном, но продолжающем развиваться и изменяться.

Литერატურა:

1. Вежбицка А., Семантические примитивы // Семиотика. М., 2001.
2. Гак В. Г., Слово. //Лингвистический энциклопедический словарь. М., 2000.
3. Лингвистический энциклопедический словарь. М., 2000
4. Мамардашвили М. К., Пятигорский А. М., Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символике и языке. М., 1997.
5. Пешковский А. М., Избранные труды. М., 1959.
6. Шмелев Д. Н., Современный русский язык. Лексика. М., 1977.
7. Вардзелашвили Ж., О двойкой сущности метафоры. Электронный ресурс; режим доступа: <http://vjanetta.narod.ru/bakan4.html>; дата доступа: 14. 12. 2016
8. Вардзелашвили Ж., Символизация обыденного в языковой картине мира. Электронный ресурс; режим доступа: http://vjanetta.narod.ru/page_3.htm; дата доступа: 14. 12. 2016.
9. Философская энциклопедия. Деконструкция. Электронный ресурс; режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/308/%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%A3%D0%9A%D0%A6%D0%98%D0%AF; дата доступа: 14. 12. 2016

ჯანეტა ვარძელაშვილი

სიტყვა, როგორც კულტურის ნომადიური ფენომენი: საკითხის დასმისათვის რეზიუმე

როგორც ცნობილია, ძალზე რთულია სიტყვის, როგორც ძირითადი ლინგვისტური ცნების განმარტება. ეს დიდწილად თავად ობიექტის ბუნებით, მისი რთული კომბინატორული სტრუქტურით – მატერიალურით და იდეალურით აიხსნება. ჩვენ მიერ თანამიმდევრულად გავრცობილ მიდგომაში სიტყვა აიხსნება როგორც გნოსეოლოგიური კონტინუუმი, როგორც მენტალური ფრეიმ-კონსტრუქტი, რომელიც ფორმირდება კოგნიტიური და ენობრივი პროცესების სინქრონიზაციის შედეგად; ის ობიექტში რეალის ნომინირებას და ელემენტების კავშირების სისტემის ვერბალიზებას ახდენს.

სტატიაში წამოჭრილი და დასაბუთებულია შემდეგი კითხვები: 1) შეიძლება თუ არა ენის საკვანძო სიტყვები წაკითხული იქნეს როგორც კულტურის ნომადიური ტექსტები? 2) შესაძლებელია თუ არა თანამედროვე დისკურსში მიმდინარე ენობრივი და სემიოტიკური პროცესების შესწავლა ნომადოლოგიის ფილოსოფიურ-კულტუროლოგიური პრინციპის და კატეგორიულური სისტემის პოზიციიდან გამომდინარე?

Janetta Vardzelashvili

Word as nomadic phenomena of culture: to the formulation of the question

Summary

It is very difficult to define the word as a basic linguistic concept and the determination of word boundaries. It is known that the word has a complex combinatorial structure: material and ideal and that is the main reason why it is so difficult to give a precise definition of the language unit.

We are constantly developing approach, in which the word as a language unit is understood as epistemological culture continuum, in which cognitive and language processes are synchronized. The article raises these two questions: 1) the question about the possibility of reading the key words of the language as nomadic texts of culture; 2) the possibility to analyze the linguistic and semiotic processes in the contemporary discourse, using the methodological principles Nomadology.

ღელა მიქავა
(საქართველო)

**დიალექტიზმები და ზეპირმეტყველება რომორც სტილიზაციის
საშუალება სალიტერატურო ენაში**

სალიტერატურო ენის გამდიდრებასა თუ სრულყოფაში დიდია როლი მწერლებისა, რომლებიც თავიანთი თხზულებებით მივიწყებულ სიტყვებს აცოცხლებენ, ლექსიკონის პასიურ მარაგს ააქტიურებენ და ამით ხალხის წიაღიდან შეთვისებულ-შესისხლხორცებულ ლექსიკას, მის მნიშვნელობას წარმოაჩენენ სალიტერატურო ენისათვის.

ამ მხრივ ქართული მწერლობის ენა სათანადო შესწავლა-შეფასებას საჭიროებს.

ამ საკითხისადმი განსაკუთრებულია ცნობილი ქართველი მწერლის გ. შატბერაშვილის დამოკიდებულება. იგი თავის სიტყვასაც მისხლობრივ წონიდა და სხვის ნათქვამსაც საგანგებოდ უკვირდებოდა, საგანგებოდ აგროვებდა საინტერესო ლექსიკურ ერთეულებს და, როგორც ჭაშნიკს, სთავაზობდა მკითხველს.

როგორც აღნიშნულია, ძველ საქართველოში **შინაბერა** ძველი სიტყვა ყოფილა, კერძოდ, სამსახურებრივი ტერმინის აღმნიშვნელი. გ. შატბერაშვილი იმოწმებს ქართლ-კახეთის სამეფოს სახელმწიფოებრივი რეფორმების პროექტს (6): „დელოფალსა... ახლდენ მანდილოსანნი ორნი მოხუცნი, უფრო თავადის ცოლნი, გამდელებად, ექვსი თავადის ქალნი **შინაბერებად** და აზნაური ოთხი მდაბალო მოახლეები პირის დასაბანად და ქვეშაგების გასაგებად, და ექვსიც კიდე მათზე დაბალი სარეცხისა და საკერავისათვის. და ამათ ყოველთა თავ-თავისი შესაფერი ჯამაგირი ექმნებათ, მეფისა და დედოფლის მოსამსახურეთ“ [ი. ბაგრატიონი].

როგორც ცნობილია, ენისა და მეტყველების ურთიერთმიმართება მოიცავს სისტემისა და მისი გამოხატვის, შესაძლებლობისა (პოტენციისა) და მისი მოხმარების (რეალიზაციის) საკითხებს, რომელიც სქემატურად ასე გამოისახება:

ენა > მეტყველება

სისტემა > გამოხატვა

პოტენცია > მოხმარება (7, 8).

სწორედ ამის შედეგია ქართული ენის დიალექტებსა და ზეპირმეტყველებაში არსებული ბოლოკიდური მარცვლების მოკვეცის შემთხვევები:

გო (< გოგო) დიალექტიზმია, უფრო იმერული (შდრ. დიალ. **ქა** (ქალო)).

- „აბა, წათამამდი, **გო!** - შეუძახებდა პაპა კარლო დედას“ (5, 26);

ქა (< ქალო) - ლეიკო, წამოვიღე, **ქა!** - უყვიროდა დედას და ჯიბიდან ლეიკოპლასტირის გორგალს იღებდა“ (5, 26);

კიდე (= არალიტერატურული ფორმაა, უფრო იმერისში).

„არა, ეს ასიანი თავის ვეზდებოდა ვერ ელევა, შვილები **კიდე** ეუბნებიან, ეგ ტრანკალეტკა სანაგვეზე გადაავდე და ჩამოდიო“ (1, 26).

ტაქსში

მხატვრულ ტექსტებში **ი** ხმოვანი (ტაქსი), რომელშიც **ი** ფუძისეულია, იკარგვის. ეს ცდომილება ზეპირმეტყველებისეულია:

„მერე **ტაქსში** ვიჯექი და სახლში მივდიოდი (1, 78); (მწერალს აქაც ეშლება, უნდა: შინ).

ღე (=ღელა)

„რა იყო **ღე**? (1, 114).

დიალექტი და დიალექტიზმი ზეპირი მეტყველების დამახასიათებელია. იგი კლინდება ყველგან, ნებისმიერი თავყრილობისა და შეკრების მიუხედავად, სადაც თავს იჩენს ეს თუ ის

დიალექტური ფორმა, სკაბრეზი და ა. შ. დიალექტის, კუთხური კილოს ენობრივი მონაცემები თვალნათლივ უპირისპირდება სალიტერატურო მეტყველებას, რომლის საყოველთაოდ მიღებული ნორმების დაცვა ევალება ყველა მწერალს. თუ სალიტერატურო ენის ნორმა დაირღვა, ვუწუნებთ მთქმელს ენას, მაგრამ თუ მწერალმა პერსონაჟის სახით უფრო მკვეთრად ჩვენებისათვის მისი კუთხის დიალექტიზმებიც იხმარა, ამას გამართლება არ აქვს, როგორც სტილიზაციის საშუალებას (8, 71). იმავდროულად, დიალექტიზმის გვერდით ნახმარი ჟარგონი მთლიანად სიტყვას ჟარგონის იერს აძლევს. ამ მხრივ ჩვენეული მასალა ბევრად აჭარბებს ზემოთქმულ დებულებას.

ლინგვისტურ გეოგრაფიას, ასევე დილექტოლოგიას და ენის ისტორიას არაერთი გამოკვლევა მიძღვნია რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაში, რომელთაგან ჩვენ გამოვყოფთ ქ. ერევანში 1976 წელს გამოქვეყნებულ ფუნდამენტურ გამოკვლევათა კრებულს, როგორცაა „Лингвистическая география“ (11). ჟარგონიზმების (იმავე არგოტიზმების) ანუ პროფესიონალიზმების შესახებ გამოირჩევა ვ. ბ. დერიაგინის ნაშრომი, სადაც ჟარგონიზმებს არანორმატიულ ლექსიკაში დიდი წვლილი აქვს სწორედ პროფესიული მეტყველებაში, ჟარგონის მატარებელ ხალხებში (მაგ., საზღვაო ჟარგონი ანუ მეზღვაურთა პროფესიული მეტყველებას (12, 27).

ქართულში ჟარგონულ მეტყველებას ქმნის ქართული ზეპირმეტყველება, რომელშიც დიდი წვლილი მიუძღვის გაქართულებულ რუსიზმებს, სომხური მეტყველების სპეციფიკურ ერთეულებს, ევროპული ენებიდან შემოსულ ნაირგვარ ლექსიკას. ცხადია, ზოგი სიტყვა რუსული ენის მეშვეობით არის დამკვიდრებული ქართულ ზეპირმეტყველებაში. მაგალითად:

ეპაღზოდება

„- აბა, ამას *ეპაღზოდები*? - გაიკრიჭა ზურა“ (4, 15);

ცავატამენ (=მოსაუბრე სომეხია)

„შეხვედრამდე, ბაჩი, *ცავატანემ*“ (1, 81);

ზალა

„*ზალაში* შევიხედე. იატაკზე გაშლილ ლეიბზე ზოზო იწვა და ეძინა“ (1, 81); „*ზალიდან* სანამ გამოვიდოდი, რალაც შევნიშნე“ (1, 81); „*ზალაში* სერვიზებიანი სერვანტი იდგა“ (1, 106);

გუბკა

„თინა, მეორე *გუბკა* ხომ გაქ?“ (1, 92);

შეფ-პოვარი

„შავი ფორმით ვისაც ვნახავთ, ეგრევე გავუშვებთო, ოთარმა მითხრა, *შეფ-პოვარმა*“ (1, 93);

პრისტავკა, სტრაშნი

„ბიანინოს გვერდით შეკვეთებული ჰანასონიკის *პრისტავკის* ყუთი, ჩემი კლასელის მაგარი მთვრალი ბიძაშვილი და მასთან მოცეკვავე მაგარი *სტრაშნი* ცოლი, ვილაცა ტიპი, რომელიც ძაან საცოდავად ჭამდა ვინეგრეტს“ (1, 105);

ტიპი

„ჩემი კლასელის მაგარი მთვრალი ბიძაშვილი და მასთან მოცეკვავე მაგარი სტრაშნი ცოლი, ვილაცა *ტიპი*, რომელიც ძაან საცოდავად ჭამდა ვინეგრეტს“ (1, 105);

იუბკა, ელასტიკები

„...ჩემი კლასელის ნათესავი გოგო, რომლებსაც ჯინსის *იუბკის* ქვეშ *ელასტიკები* ეცვა“ (1, 106);

რული

„ასე ვარ, დავჯექი *რულთან*“ (1, 108); „თვითონ *რულთან* ვზივარ“ (1, 111);

გროზნი, ვიბრიდები

„დღეს *გროზნი სიცხეა*“, *ვიბრიდები*, ფანჯარა ჩამოწეული მაქვს (1, 108);

სტეკლო

„გუშინ ხე დავამაგრე *სტეკლოზე*“. *საკაიფოდ* ზის და ხელი მაქვს ჩამოდებული (1, 108);

ლაბავოი, ლიპურკა

„ტრაფარეტის თავზე, *ლაბავოიზე, ლიპურკა* მაქვს მიკრული“ (1, 109);

გრუზნიკი

„მე ბლოკის ცეხში ვმუშაობდი *გრუზნიკათ*“ (1, 109);

კუზაო

„ეზოში მეზობელი ხოსროს ძველი თეთრი ზაპოროჟეცის დაჭეჭვილი *კუზაო* მოჩანდა“ (1, 109);

ატაპლენიის ტრუბა

„გაუქმებული *ატაპლენიის ტრუბაზე* ბავშვების გარეცხილი რეიტუზები ევინა“ (1, 110);

პაკრიშკა (=საბურავი)

„ტორპედოს ქვეშ დაგდებულ *პაკრიშკას* იღებს და ადის“ (1, 112);

ვარიანტი არ არსებობს! შე ძველო, ერთად ვიგრივალე

„აუცილებლად უნდა წამოხვიდე, *ვარიანტი არ არსებობს! ყველას* მოენატრე, *შე ძველო!* ერთად ვიგრივალეთ!“ (3, 5);

საკაიფო

„შიგა და გარე ტემპერატურებს გაათანაბრებს და იქნება *საკაიფოდ*“ (3, 108); „*საკაიფო* მამბანურია, თანაც მართლა ცივია, რა „სპეცზაკაზია“ (3, 107);

ეკაიფებათ

„ეს პროცესი ეკაიფებათ“ (3, 110);

ჯიგარი ტიპები

„*ჯიგარი ტიპები* ვართ ქართველები“ (3, 106);

„მე ოხრად მეგობრები მყავს და ყველა ნაღია და ჯიგარი!“ (3, 112);

ნაღდად

„არა მე *ნაღდად* ვერ ავიტანდი!“ (3, 106); „თუ ვერე ძალიან გინდა სერიოზული ლაპარაკი, თქვი *ნაღდად*“ (3, 115);

მაგრა იყვნენ!

„ჰოლა, ჩვენ ქალებს გაუმარჯოს, *მაგრა იყვნენ!*“ (3, 106);

ჯიგარი, ახვრები, დაიდა

„მამაჩემი *ჯიგარი* იყო, ერთხელ თურმე ვიღაც *ახვრები* იარალით დადგმენ, ერთი დარტყმით ხუთი კაცი გააგორა და ხოშიანი ბრაუნინგიც *დაიდა*“ (3, 109); „მე მინდა ვიყო მოწაფე ჩემი მოწაფის, რომელიც იქნებ შეცდა, როცა ჩემზე თქვა - *ჯიგარი* ტიპი!“ (3, 151);

ახურებს, გახურება

„მერე, ცოტა ახრზე რომ მოვედი, მეც დავიწყე *გახურება*“ (3, 110); „ნუ *ახურებ*, შენც მშვენივრად გესმის!“ (3, 114);

დავიბრიდე

„ჰა-ჰა-ჰა! *დავიბრიდე!*.. ე, მე არც დამილევია!“ (3, 113);

დაჯახება

„იქნება შვილიშვილები *დავაჯახნოთ* ერთამენთს, ა, სერ!“ (3, 113).

შუხური

„ერთხელ გაღმელებთან *შუხური* აიწია!“ (3, 113);

ვასება

„ვიღაცას რატომღაც არ *ვევასები!*“ (3, 114);

ფეხებზე ჰკიდია

„ეფემია: ყველას ყველაფერი **ფეხებზე ჰკიდია!**“ (3, 147);

„ბაბო! ბაბოლო! **მურმანა მოტყენეს!** – თავპირისმტვრევით მორბოდა მეოთხე დღეს სოფლისკენ პატარა გიო“ (5, 3); „- გეფიცები, ძია მურმან...იმ თეთრმა ხარმა შენი **„მურმანა“ მოტყ.**“ (5, 12); „მოსაპარი უნდა მოიპაროს, მოსაკლავი უნდა მოიკლას, **მოსატყ.** უკაცრავად... და მოქმედებთ იმით, რომ საერთოდ არ მოქმედებთ“ (5, 96);

ხურდა

„**ხურდები** გუბკაში მიდევს გამზადებული“ (1, 108);

გლიჯავს

„როგორ **გლიჯავს!**“ - უტრიალებდა თავში (3, 6); „**გლიჯავს**, ესეც დავლით და ისიც“ (3, 106); „-**დაგლიჯეთ**, სალოო! ხარაკირი უნდა გავიკეთო!“ (3, 111);

დედას ვუტირებთ

„**დედას ვუტირებთ** პულსარს გეფიცები!“ (3);

აზრზე არა ვარ, რა პონტია

„**აზრზე არა ვარ**, თითქოს ჯერ დროც არ იყო, რა **პონტია**, ვერ გავიგე“ (3, 105).

როგორც აღმოჩნდა, დიალექტებიდან შემოსული მსგავსი ლექსიკური ერთეულების დასამკვიდრებლად მნიშვნელობა აქვს, ჯერ ერთი, იმას, თუ რამდენად სისხლხორცეულია იგი სალიტერატურო ენისათვის, მეორეც, რა სიხშირით ხმარობს მწერალი ამ ახალ სიტყვას (ამასთან, რამდენად პოპულარულია თვით ამ მწერლის თხზულებები) და, მესამეც, რა სიხშირით წარმოჩნდება იგი სხვა მწერალთა ნაწერებში, ე. ი. რამდენად იქცევა ესა თუ ის სიტყვა საერთო-სახალხო ენის კუთვნილებად; ხოლო ამა თუ იმ ლექსიკური ერთეულის საბოლოო მიღება-გაზიარებისათვის, როგორც ცნობილია, საჭიროა არსებობდეს სიტყვა ცალ-ცალკე - მწერლის ნაწერებისაგან დამოუკიდებლადაც (9, 72-73).

ენისადმი სოციოლინგვისტური მიდგომის ისტორიის თვალსაზრისით მიზანშეწონილია შევნიშნოთ, რომ არსებითად იმავე პრობლემამ - ენათმეცნიერებისა და სოციოლოგიის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხმა - ენის სოციალური ბუნებისადმი ინტერსის გადრმავეების ახალ ეტაპზე გარკვეული ტრანსფორმაცია განიცადა. თანამედროვე ენათმეცნიერებაში ის მოგვევლინა როგორც სოციოლინგვისტიკის საგნისა და მეცნიერული სტატუსის პრობლემა, რომლის ირგვლივ საკმაოდ გაცხოველებული დისკუსია გაიმართა როგორც დასავლეთის, განსაკუთრებით აშშ-ის (ი. ფიშმანი, უ. ლაბოვი, დ. ჰაიმზი...), ისე საბჭოთა (ს. შვეიცერი, ი. დემურიევი, ლ. ნიკოლსკი...) სოციოლინგვისტიკაში და რომელიც, ჩვენი აზრით, ლინგვისტიკის სასარგებლოდ უნდა იყოს გადაჭრილი). ამის შესახებ იხ. ვრცლად კ. ლერნერის ნაშრომი (10, 112-113), სადაც გამოწვევლილვით განხილულია თითქმის ყველა ძირითადი თვალსაზრისი.

ლიტერატურა:

1. კვიციანი ბ., ახალი ქართული პროზა, №6, მძინარე ციკლოპის ძახილი. მოთხრობები, 2007, თბ., 2011.
2. ლომოური ი., ახალი ქართული პროზა, №5. პარალელური საქართველოს ქრონიკები, 2007, თბ., 2011.
3. ლომოური ი., შემთხვევა, თბ., 2000.
4. მორჩილაძე ა., ფალიაშვილის ქუჩის ძაღლები, მეორე გამოცემა, თბ., 2000.
5. ხვედელიძე ბ., ახალი ქართული ლიტერატურის სერია №6, მინდვრის ყვავილები, თბ., 2011.
6. შატერაშვილი გ., თვალადური ჭაშნიკი, თბ., 1964.
7. ჯორბენაძე ბ., ქართული დიალექტოლოგია, I, „მეცნიერება“, თბ., 1989.

8. გვენცაძე ა., ზოგადი სტილისტიკა. დამხმარე სახელმძღვანელო, გამომცემლობა „განათლება“, თბ., 1991.
9. კოშორიძე ე., სალიტერატურო ქართულისა და დიალექტების ურთიერთობის ისტორიიდან. ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი მეექვსე, „მეცნიერება“, თბ., 1984.
10. ლერნერი კ., სოციოლინგვისტიკის საგნისა და მეცნიერული სტატუსის შესახებ. კრებ.: თანამედროვე ზოგადი ენათმეცნიერების საკითხები, ტ. 6, თბ., 1981.
11. Лингвистическая география, диалектология и история языка. Ереван, 1976.
12. Дерягин В. Я. Беседы о русской стилистике, М., 1978.

Lela Mikava

Dialectisms and Spoken Language as a Means of Stylization in the Literary Language
Summary

The influence of dialectism and spoken language on the literary language is usual but their excessive use clutters up the language. It has been proved that the verbal aggression and the invectives of the writers in modern Georgian literature are not only the violation of the ethic taboo, but are a contemporary fundamental and world outlook fact, which is fully reflected and given its own stylish-representational form by the literary language.

The article deals with the types of dialectism and jargons which have taken root or are clearing way in the works of contemporary Georgian writers; with the modern writers a considerable share in their activation belongs to the georgianized Russisms, the specific units of the Armenian language, the diverse vocabulary from the European languages. It is impossible to overlook the dominance of dialectism, various forms of spoken language, morphologic derivations, invectives.

Лела Микава

Диалектизмы и устная речь как средство стилизации в литературном языке
Резюме

Диалектизмы и устная речь, как обычно, влияют на литературный язык, но излишнее их применение засоряет язык. Выявилось, что словесная агрессия и инвектив, применяемые современными грузинскими писателями, это не только нарушение табу, но и современный жизненный и мировоззренческий факт, что полностью отражает язык и придаёт ему собственную с форму стили и выразительности.

В статье проанализованы типы тех диалектизмов и жаргонов, которые укоренились или пробивают себе дорогу в творчестве современных грузинских писателей. В их активизации у современных писателей большой вклад вносят картвелизованные русизмы, специфические единицы армянской речи, разнообразная лексика, вошедшая из европейских языков. Очевидна доминантность диалектизмов, различных форм устной речи, фонетико-морфологических дериваций и инвективной лексики.

Кристина Айвазян Татевосян
(Грузия)

ДИАХРОНИЯ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ РУССКИХ НАДПИСЕЙ И НАРУЖНОЙ РЕКЛАМЫ (СОВЕТСКИЙ И ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОДЫ)

В развитии языка одним из главных условий является взаимодействие внешних и внутренних факторов. Язык не просто отражает мир как зеркало, он перерабатывает его в сознании человека. Уже давно стали аксиомой слова о том, что все важные события, происходящее в жизни народа, определяющие его судьбу, так или иначе отражаются в его языке – если мы хотим изучить язык, мы должны углубиться в историю народа, и наоборот, изучая его историю, мы должны изучить и язык этого народа.

За последнее столетие в языке произошло множество изменений, вызванных как экстралингвистическими факторами, так и интерлингвистическими. Общество вступило в информационную эру, приход которой в корне изменил экономические и социальные стороны жизни общества. Роль информации быстро увеличилась в современном обществе, при этом значительное множество каждый день потребляемой жителями города информации - рекламная. На улицах современного горожанина окружают рекламные щиты, вывески, плакаты, указатели, растяжки, наклейки, все то, что принято называть наружной рекламой.

Сложная природа рекламы как социально-экономического проявления обозначила междисциплинарный характер ее исследования. К ней приковано внимание и лингвистов, и экономистов, и семиотиков. Грузинская реклама - принципиально новое социокультурное проявление. Период ее становления и развития совпадает с историческим отрезком, пройденным нашим государством с момента распада Советского Союза. Раньше в ней просто не было необходимости, так как в условиях государственной монополии отсутствовал основной побудитель рекламной деятельности - рыночная конкуренция.

Сегодня грузинская реклама представляет собой развивающуюся сферу деятельности. Реклама воздействует не только на потребительский рынок, но и на общественно-политическую жизнь общества. Сегодня на улицах можно встретить грузино-английские, грузино-турецкие, грузино-русские варианты вывесок. Смена социально-экономических парадигм на стыке столетий влечет за собой изменение психологических установок общества, что выражается в технической образованности, в поликультуризме нового общества, нового поколения. Активно протекающие в современной Европе общественно-политические процессы существенно меняют языковую ситуацию, что в очередной раз доказывает связь языка с социумом.

Интересно проследить функционирование русского языка в сфере наружной рекламы в грузиноязычной среде. Реклама является сферой, максимально быстро реагирующей на возникновение новых объектов, явлений окружающей действительности, и, вследствие этого, рекламная сфера, как таковая, дает толчок к созданию неологизмов. Вместе с тем, стилистика «языка рекламы» имеет свои отличительные характеристики, позволяющие противопоставить ее другим языковым сферам. Соответственно условия употребления неологизмов в рекламном тексте имеют свою специфику. Рекламщики научились лихо использовать внутренние ресурсы языка. Там, где не хватает слов, они смело вставляют новые. У них даже существует неофициальное правило «Трудно подобрать емкое слово для рекламного текста? Придумайте новое!» Создав яркий неологизм для рекламного слогана, рекламщики пытаются вызвать внимание и интерес потенциального потребителя, усилить запоминаемость.

Через язык рекламы в повседневную речь вошли такие слова как «ксерокс» и «памперс», которые напрочь искоренили копировальный аппарат и подгузники из речи

людей. Эти слова стали нарицательными, тем самым обеспечили удачную копирайтерскую карьеру их создателям.

Совершенно отрицать наличие рекламы в Советском Союзе не совсем корректно (за исключением 1918-1922 гг., когда существовала только политическая реклама). Структурная организация, цели, задачи и назначение рекламы и копирайтерской деятельности в советский период в корне отличалась от современной коммерческой рекламы. Стоит отметить, что советская реклама зачастую развивалась в условиях, когда актуальнее было бы сообщать с плакатов «где достать?», а не «что достать?».

Ведущий политический деятель СССР, Анастас Микоян определял советскую рекламу следующим образом: «Задача советской рекламы в том, чтобы дать людям точную информацию о товарах, находящихся в продаже, помочь им сформулировать новые требования, привить новые вкусы и запросы, стимулировать продажи новых видов товаров и объяснить способы их использования потребителю» (<http://dubikvit.livejournal.com/352314.html>).

Существующая на тот период рекламная деятельность контролировалась государственными предприятиями. С 1935 года – времени становления социалистической рекламы, она определялась как «прежде всего реклама услуг, реклама путеводитель, добрый друг и советчик покупателя. Она информирует о товаре, рассказывает о его качестве, свойствах и способах употребления, объясняет, что и где лучше приобрести на тот или иной случай» (<http://dubikvit.livejournal.com/352314.html>).

Слоганы не отличались разнообразием, часто использовались императивы: *покупайте, пейте, пользуйтесь, курите, летайте* и др., часто употреблялось слово «лучший», на общем фоне выделяются работы В.В. Маяковского (слоганы) и А.М. Родченко (графика и фото): «*Лучших сосок не было и нет*», «*Книги по всем отраслям знания*» ЛЕНГИЗ (только Родченко), «*Самый деловой, аккуратный самый* (Реклама ГУМа)», «*Трехгорное пиво выгонит вон ханжу и самогон*».

В Советском Союзе даже не существовало такого термина: «наружная реклама», словосочетание «OutdoorAdvertising» переводилось на русский язык как «внешнее оформление». То есть, советская наружная реклама служила скорее целям благоустройства и украшения города. Главной целью советской рекламы декларировалось служение благу человека, в отличие от западной рекламы, где человек рассматривается, как «придаток к кошельку».

В 1990 году английская фирма «Мэйден» устанавливает в Москве первые билборды формата 3х6. На одном из них была запечатлена загадочная надпись – «*Mars*». Отсутствие дополнительной информации заставляло только догадываться: идет ли речь о космических перелетах или о популярном в то время клее эстонского производства – о существовании одноименных шоколадных батончиков у нас еще мало кто догадывался. Но немного позже в 90-ых Марс стал любимым лакомством многих. Сегодня слоган «*Все будет в шоколаде!*», когда-то придуманный для рекламы шоколада Марс, стал крылатой фразой.

После падения железного занавеса объявленная Горбачевым на январском пленуме 1987 года Перестройка сказалась не только на экономической и политической жизни советских людей. В праздничном оформлении и наружной рекламе также заметны существенные перемены. Помимо новых тем («Перестройка», «Гласность», «Ускорение») появляются новые композиционные решения. Изменения коснулись и наружной рекламы, которая стала намного разнообразней и повсеместной, приобрела новые носители (билборды, мультивизионные стенды и др.), однако походила на злую шутку: мимо тоскующих по товарам потребителей, пронеслись автобусы с плакатами дразнящими сообщениями о самой популярной в мире зубной пасте «Колгейт»: в то время, как на полках пустых магазинов не было не только зубной пасты, но даже и зубного порошка. По мнению

самой же компании, акция должна была «создать устойчивый, растущий потребительский спрос и признание советских дантистов».

В конце 1980-х гг. при непосредственном участии Моссовета появляются совместные с западными фирмами предприятия продовольственной сферы. Так в январе 1990 года был открыт первый в СССР «Макдональдс». В это время почитание западных марок было настолько велико, что под иностранными вывесками, вне зависимости от качества и цены предлагаемого товара, тот час выстраивались очереди. К концу 1990 года Макдональдс обслуживал 50 000 человек в день. Возникла парадоксальная ситуация – дешевый по западным меркам ресторан класса фаст-фуд, тут же становится, пожалуй, самым популярным местом в Москве – пригласить девушку в Макдональдс считалось верхом галантности.

Спустя 22 года, в октябре 2012 года Макдональдс был открыт в Батуми, и история с очередями повторилась, хотя представительство Макдональдс сопротивлялось открытию ресторана в маленьком городке. Успех легко объясним. Мощный бренд был подкреплён не менее удачной наружной рекламой. Для батумского Макдональдса было построено здание, которое само по себе может являться рекламой. Уже спустя полгода после открытия он был назван самым красивым Макдональдсом в мире. В бассейнах вокруг здания плавают рекламные кораблики с логотипом. В городе билборды с логотипом легендарного сетевого фаст-фуда и надписи, преимущественно, на грузинском языке, содержащие или некоторые позиции из меню, или короткие слоганы *«Ресторан для всей семьи»* или *«Это то, что я люблю»*. В Тбилиси можно встретить образцы скрытой наружной рекламы с намеком на Макдональдс. Например, заменённый стандартный трафарет метрополитена «М» на легкоузнаваемую букву М с изогнутыми в арку верхушками, исполненную в традиционном макдональдском золотом цвете, которая желает доброго пути. А для непосвященных и для поддержки, неподалеку от трафарета огромный билборд с рекламой Макдональдса.

На улицах Батуми сегодня можно встретить очень интересные решения для рекламы предметов национальной гордости грузин. Например, реклама хачапури, которая гласит:

«Ты не можешь купить счастье, но ты можешь купить хачапури, что, в принципе, одно и то же».

Следует отметить, что указанная надпись появилась на улице в минувшем летнем сезоне и выполнена на русском языке. Несмотря на то, что в настоящее время в Грузии молодежь интенсивно изучает английский язык, на рынке весьма ошутим спрос на знающих русский язык. Появившись на улице, эта оригинальная реклама хачапури стала звездой фейсбука. Также повсеместно появились надписи *«Говорим по-русски»*, *«Ищем русскоязычный персонал»*.

Современный Батуми стал не просто курортным городом, а как его часто называют, черноморской жемчужиной. В связи с этим, он стал привлекать инвестиции из-за рубежа. Чаще всего они приходят из Турции, Украины, Татарстана и др. стран. Причем, многие, будь то крупные бизнесмены или мелкие предприниматели, считают своим долгом привнести в жизнь города что-то новое в культурном плане.

В Батуми уже давно появился турецкий квартал, который часто, в шутку, называют «маленькой Турцией». И действительно, порой не отличишь: в гостиницах, кафе и ресторанах персонал говорит по-турецки, отовсюду доносится турецкая музыка и запахи традиционных турецких блюд. Даже вывески и наружная реклама до недавнего времени была исключительно на турецком языке. С появлением большого количества турецких туристов по всему городу стали появляться турецкие фаст-фуды, где посетителям предлагают шаурму и айран. Кстати говоря, айран благодаря рекламе, в том числе и наружной, стал пользоваться спросом и у коренного населения, составив конкуренцию традиционному грузинскому мацони.

Как уже было отмечено, Батуми привлекает много украинцев. Они открывают заведения, где в противовес турецким гостиницам и ресторанам, делается уклон на европейское оформление и русскоязычный персонал. Посетителей одного из таких заведений встречает надпись «*Бутылка вина 1985 г. выпуска раскрепостила Вику 1986 г. выпуска*». Несколько не привычный для грузинского общества слоган, противоречащий привычным нам ценностным ориентирам. Или вот еще одна надпись: «*Грузины девушкам на уши вешают не лопу, а чурчхелу*».

Сравнительный анализ советской и постсоветской рекламной продукции является ярким свидетельством огромной роли социо-культурных факторов, влияющих на развитие конкретных языков и языковой ситуации в целом.

Литერატურა:

1. Арошидзе М. В., «Языковая ситуация и языковая политика в условиях глобализации», Межкультурные коммуникации №15, Тбилиси.
2. Валгина Н.С. Активные процессы в современном русском языке. Москва. Логос. 2001.
3. Информационная деятельность человека - http://infdeyatchel.narod.ru/rol_inf.htm
4. Праздничное оформление и наружная реклама в СССР
http://pikabu.ru/story/prazdnichnoe_ofornlenie_i_naruzhnaya_reklama_v_sssr_4073337
5. Livejournal - <http://durasik.livejournal.com/829655.html>
6. Реклама советского периода (блог) - <http://www.vmir.su/54841-reklama-sovetskogo-perioda-67-foto-tekst.html>

ქრისტიანა აივაზიანი ტატეოსიანი რუსული წარწერებისა და გარე რეკლამის ფუნქციონირების დიაქრონია (საბჭოთა და პოსტ-საბჭოთა პერიოდში) რეზიუმე

რეკლამის, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენის, კომპლექსურმა ხასიათმა განაპირობა მისი კვლევის ინტერდისციპლინარული ბუნება. აღნიშნული საკითხისადმი დიდ ყურადღებას იჩენენ სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენლები: ენათმეცნიერები, ეკონომისტები, სემიოტიკოსები. ქართული რეკლამა სრულიად ახალი სოციოკულტურული მოვლენაა. მისი ჩამოყალიბება და განვითარება ემთხვევა იმ ისტორიულ პერიოდს, რომელიც განვლო ჩვენმა სახელწიფომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ. მანამდე რეკლამის საჭიროება, უბრალოდ, არ იყო, რადგან სახელმწიფო მონოპოლიის პირობებში არ არსებობდა სარეკლამო საქმიანობისათვის აუცილებელი სტიმული – საბაზრო კონკურენცია. თანამედროვე ქართული რეკლამა მულტილინგვისტური და მრავალენიკური კულტურული ხასიათის მატარებელია და ნათლად ასახავს სოციალურ-პოლიტიკური პარადიგმის მკვეთრ ცვლილებას.

საბჭოთა და პოსტ-საბჭოთა სარეკლამო პროდუქციის შედარებითი ანალიზი ჭეშმარიტი მტკიცებულებაა იმისა, თუ რაოდენ დიდია სოციალურ-კულტურული ფაქტორების გავლენა კონკრეტული ენისა თუ, ზოგადად, ენობრივი სიტუაციის განვითარებაზე.

Kristina Aivazyan Tatevosyan
Diachronic functioning of Russian inscription and outdoor advertising
(Soviet and post-Soviet period)
Summary

The complex character of advertising as a socioeconomic phenomenon determined the interdisciplinary nature of its research. It is the subject of interest for representatives of different disciplines, such as: linguists, economists, and semioticians. Georgian advertising is a fundamentally new socio-cultural phenomenon. The period of its formation and development coincides with the historical period passed by our state since the Soviet Union collapsed. Previously, it simply was not necessary, since in conditions of a state monopoly the main stimulus of advertising - market competition – was absent. Modern Georgian advertising is of a multilingual and multicultural character and it reflects a sharp change of socio-political paradigm. Comparative analysis of the Soviet and post-Soviet advertising products is a clear indication of the enormous role of socio-cultural factors that influence the development of specific languages and the linguistic situation in general.

Anna Tenieshvili
(Georgia)

EPISTEMIC MODALITY AND METADISOURSE MARKERS IN ENGLISH, GEORGIAN AND RUSSIAN SCIENTIFIC TEXTS DEVOTED TO ESP

Introduction

The purpose of writing the present article is to reveal the degree of epistemic modality in scientific texts of ESP field in three languages: English, Georgian and Russian. We decided to consider organization of scientific discourse in the given field in the above-mentioned languages.

This research aims at finding interconnection between the degree of modality and national consciousness of the scientists that at some extent conditions it. In our opinion, the same can be said of metadisourse devices. Although scientific and technical texts lack these devices in comparison to fiction literature, those which are used in it play important role in formation of scientific discourse.

In the age of globalization, there can be observed a tendency towards standardization of scientific style and liquidation of national colouring. Although, scientists who want to be published in International journals from time to time need to follow widely accepted international norms they should keep their national specifics as well and use it when working on the national level. We think that knowledge of English is necessary for all scientists no matter how often they write scientific articles for international journals as knowledge of English helps to develop the way of thinking universal for all scientists and through the knowledge of English they can understand each other better but the best for the scientists would be to apply all these skills when working on international level keeping national colouring and specifics when working on national level. Otherwise, science would become too predictable as from the viewpoint of structure as well from the viewpoint of information. In this view, we think it would be relevant to bring the following opinion expressed in the article “National stereotypes and language attitudes: the perception of British, American and Australian language and culture in Denmark”: “We pick out what our culture has already defined for us, and we tend to perceive that which we have picked out in the form stereotyped for us by our culture. The essence of a foreign culture is what we as individuals perceive, which again depends on our own cultural background and the nature of the stereotypes our culture has mediated”.

The objectives of the present article are to analyze discourse of scientific works devoted to ESP field in three languages: English, Georgian, Russian, to study degree of epistemic modality in the discourse of these materials and also usage of metadisourse markers as they are inseparable and forming part of any discourse including the scientific one.

Methodology

The corpora of the research and methods

For the present research we have used English, Georgian and Russian corpora of scientific texts devoted to ESP field. It should be mentioned that when collecting corpora we were guided by principle of selecting scientific texts in three languages related to ESP field. Such criterion as scientific genre (PHD theses, scientific article, report, etc.) was not the guiding criteria for selection of materials. Generally we were guided by the concept of scientific text itself and although there are several scientific genres such as: scientific articles, PhD theses, abstracts, conference reports, conference abstracts, we still think that scientific style is their common style and scientific discourse used in them can be considered under one “umbrella” as it is done in the present work.

We would like to pay special attention to the corpus of Georgian scientific works. As the field of ESP and its research in Georgia has been a subject of scientific research only for several

last years due to certain historical and social reasons, the number of available materials on this topic is quite limited and belongs to definite number of scientific writers. Nevertheless, we decided to research them as the research of the field could become good basis for further work with Georgian materials in this field.

So, for the present study we used three corpora of scientific texts in three languages: English, Georgian, Russian. Each of them consists of about 10 pieces of scientific works written in three languages but the common thing for them is their ESP subject. As we have already mentioned, we studied these scientific texts not as different scientific genres but as pieces exemplifying scientific discourse. So, scientific text of several PhD theses, scientific abstracts and articles was taken to reveal the degree of epistemic modality in them, ways of expressing it in three languages and to study the usage of metadiscourse devices in them.

In our research we were guided by principles of qualitative and quantitative research that implies gathering and revealing of characteristic features and bringing the reasons that condition these features. So, we produced information for particular cases studied and made propositions on them. By means of quantitative method we tried to find empirical support based on above-mentioned corpora for our research hypotheses.

We would like the reader to pay attention to the fact the corpora of scientific works researched for the present article represent generally works dedicated to ESP written in English, Georgian and Russian languages by representatives of three nations. Therefore the approach to the research and tone of the text are different. The reason for that is that English for Specific Purposes was established as a separate branch in the West several decades ago. Now this branch is well-formed branch of language studies. Russian scientific works devoted to ESP consider it more from practical point of view, for example, a lot of scientific works are devoted to research of translation of special texts. Georgian science was influenced by Russian due to certain historical factors for a long time; therefore discourse given in the corpus of Georgian scientific works dedicated to research of ESP is at some extent influenced by similar works written in Russian.

The analysis of research

Degree of epistemic modality in scientific discourse of three languages

First of all, we would like to mention that although scientific works written in English, Georgian and Russian languages have one common subject - ESP, they have a lot of differences conditioned by historical and social factors. Thus, English scientific text represents separate phenomenon whereas Georgian scientific discourse has been influenced by Russian science for many years. Georgian science has been under this influence throughout all its history, the other reason for this is the fact that even now Georgian scientists frequently use Russian scientific materials that are freely available on the Internet and therefore Georgian scientific discourse cannot help being influenced by Russian scientific discourse. It should also be noted that in recent years the interest towards Western science in Georgia and availability of its materials have been increased significantly.

The reason why we decided to consider scientific texts in three above-mentioned languages from the viewpoint of epistemic modality is that such criterion as epistemic modality reveals national characteristics of writers determined by psychological specifics. As for metadiscourse markers they also reveal the way how national consciousness reflects the way of expressing ideas even on scientific level.

First, of all we would like to specify what epistemic modality is. According to M. Carrio “Epistemic modality is a sub-type of linguistic modality that deals with a speaker’s evaluation/judgment of degree of confidence in, or belief of the knowledge upon which a proposition is based. In other words, epistemic modality refers to the way speakers communicate their doubts, certainties and guesses - their modes of knowing”.

We can say that scientific articles in all three languages are characterized by epistemic modality when authors use different means expressing “concepts such as possibility, necessity and probability” (M. Carrio).

Although scientific research is culture-specific we think that in general it is similar as encoding and decoding system of human brain is the same for all people. We think that main distinction is that of organizational and structural character. In this respect we would like to mention opinions of several scientists. So, Nigel Love says in his article “Science, language and linguistic culture”: “If languages come to be seen as devices for encoding and decoding symbolic representations of what is not language, this may be taken as the basis for explaining what the individual language-user is actually doing on any occasion of producing and interpreting utterances, and then more broadly as a model for understanding a range of cognitive process generally”.

As the objective of our article is to consider epistemic modality in research articles on ESP in three languages, to reveal its degree and to explain usage of metadiscourse markers, we would like to note that in corpora of three languages considered by us we revealed very similar nuances of usage of the above-mentioned linguistic specifics. This, in our opinion, can be explained by universality of human way of thinking and cognitive perception that is actual on any level of human activity even on the highest one that is in our opinion scientific thinking. In this respect we would like to bring citation of B. Whorf “Talking, or the use of language, is supposed only to “express” what is essentially already formulated nonlinguistically. Formulation is an independent process, called thought or thinking, and is supposed to be largely indifferent to nature of particular languages. Languages have grammars, which are assumed to be merely norms of conventional and social correctness, but the use of language is supposed to be guided not so much by them as by correct, rational, or intelligent THINKING” (208).

When scientist writes scientific article he wants to share his ideas with other members of scientific community, therefore scientific style can be considered as interactional being the field of interaction between scientist and readers of his works. For the purpose of sharing his ideas, and presenting their opinions scientists use certain structures that they follow to lead the reader, besides they may express their ideas either in subjective or objective way, they present their new ideas carefully using means of epistemic modality and different metadiscourse markers such as hedges, they use citations of words of other scientists in order to show how they came to this or that idea and support their opinion at the same time, they bring examples to illustrate their ideas on basis of empirical materials. In some scientific works we may see that scientists employ dynamic equivalence when they want their readers be under certain effect from the information read in their work: Hyland wrote: “Rather than being factual and impersonal, effective academic writing actually depends on interactional elements which supplement propositional information in the text and alert readers to the writer’s opinion”.

All these nuances characteristic for scientific discourse in general can be observed in scientific discourse of English, Georgian and Russian scientific works.

Working with the corpus of English scientific works we have observed the epistemic modality revealed in usage of such modal verbs as: *can, cannot, should, need, must, could, may, might, etc.*

(1) I believe that the use of language corpora in the classroom can improve students’ knowledge of the language and their ability to use it effectively.

(2) Course designers should endeavor to include authentic training in specific areas such as genre-specific writing, CMC communication, and delivering presentations.

(3) Hence, it could be said that engineers face a dual role in their English needs: not only are they required to read and write engineering related materials in English and communicate orally in English, but these same skills appear to cross-over into the Business English field as well.

(4) Further, engineers face dual needs in English: not only must they be able to understand English in an engineering context; they must also be proficient in English within a business context for fostering customer loyalty and business networks in the exceedingly competitive high-tech industry.

(5) Likewise, a weak outline cannot be saved by any good writing skills.

(6) Whether together with the discussion or in their own section, results need to be communicated objectively.

(7) The guiding principle for the summary and conclusions sections may be formulated as follows

(8) Even so, a sub-technical word might also be a term in a specific field if it suddenly shows a peak frequency in that field.

It is not only modal verbs in English that can express epistemic modality but such words and expressions as: *perhaps, one thing to notice, I would suggest, be sure, necessary*:

(1) The introduction is perhaps the most important sections in a research article.

(2) One thing to notice is that subsections should be used when there will be more than one subsection.

(3) I would suggest that if the reviewer's comments are great enough that they substantially changed the paper, the reviewer might be invited as an author

(4) Be sure to include the elements described above.

(5) Reading and writing daily are necessary to be productive.

As we have already mentioned we chose the corpora consisting of different scientific works therefore they contain different lexical means. In our opinion, using imperative mood may also be considered as example of epistemic modality as it indicates something that needs to be done.

(1) Start with an attention-getting broad statement that establishes a general topic (Imperative mood).

We think that the above-given sentence written in imperative mood may be paraphrased in the following way: "You should start with an attention-getting broad statement that establishes a general topic". Therefore we can say that certain degree of epistemic modality is present in sentences written in imperative mood.

When working with corpus of Russian scientific texts we met almost the same markers of epistemic modality as in English corpus. Although there are no modal verbs in Russian, there are verbs, adverbs and certain word combinations expressing modality that are translated into English by means of modal verbs. They are: *можно, стоит заметить, нужно, следует, необходимо, должен* that can be observed in the following examples:

(1) Столь частое использование данной трансформации можно объяснить несовпадением грамматических форм английского и русского языков, или же полным отсутствием в языке перевода подходящего слова, принадлежащего к той же части речи, что и слово в языке оригинала.

Such frequent usage of this transformation may be explained by the fact that grammatical structures of English and Russian languages do not conform to each other or there is no adequate word in the target language that would belong to the same part of speech as the word in the source language.

(2) Стоит заметить, что некоторые виды трансформации полностью отсутствуют в тексте перевода.

It should be noted that some transformations cannot be observed in the target language at all.

(3) Нужно быть компетентным в той области, к которой относится подлежащий переводу текст, чтобы свободно оперировать специальной терминологией.

In order to work with special terminology one should have competence in the field to which the text subject to translation belongs to.

(4) В этом случае следует прибегнуть к косвенному переводу.

In this case one should not implement word for word translation.

(5) Необходимо делать различие между inter и префиксом in, добавленным к слову, начинающемуся со слога ter (в таких случаях как internal, interminable и др.).

It is necessary to see difference between inter and prefix in, added to the word, that begins with syllable ter (in such cases as internal, interminable, etc.)

(6) Технический переводчик должен осуществлять максимально точный перевод, и это является одним из важнейших моментов, связанных с этим видом перевода, т.к. прагматический момент в техническом тексте является очень слабым.

Technical translator must translate as precisely as possible and this is one of the most important requirements for this type of translation as pragmatic moment in technical text is rather weak.

As we have already mentioned Georgian scientific discourse has been influenced by Russian scientific discourse for a long time but we think that not only this fact but also universality of human consciousness and ways of decoding reality explained by B. Whorf that condition similar expression of epistemic modality in scientific discourse considered by us on examples of these three languages. In Georgian scientific works we can observe usage of the following structures to express epistemic modality: უნდა, შეიძლება, აუცილებელი.

(1) უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ზოგჯერ ეს წინადადებები იმდენად რთულია, რომ რთულდება ტექსტში ანაფორული და კატაფორული მიმართების დადგენა.

One should notice the fact that sometimes these sentences are so complicated that it is difficult to trace anaphoric and cataphoric relations in the text.

(2) იგი შეიძლება ვიკვლიოთ ლინგვისტიკისტიკის და ტექსტის ლინგვისტიკის თვალსაზრისით.

It can be researched from the viewpoints of linguostylistics and text linguistics.

Sometimes we see lexical variations, so such form of adjectives in Georgian as აღსანიშნავია, შესრულებადი, გასათვალისწინებელია, შესამჩნვია are often translated into English by phrases containing modal verbs as they reveal certain degree of epistemic modality.

(1) აღსანიშნავია ისიც, რომ ტენდენცია, ენაში არსებული ტერმინები შეიცვალოს საერთაშორისო ვარიანტებით, იწვევს ენაში არსებული სიტყვების და ტერმინების გამოუყენებლობას, რის შედეგად შესაძლებელია ეს ტერმინები ენიდან გაუჩინარდეს.

It should be noted that tendency to replace terms existing in language by international variants conditions non-usage of words and terms of this language and that may result in disappearance of these terms from the language.

(2) გასათვალისწინებელია უცხო ენათა გავლენაც.

The influence of foreign language should also be taken into consideration.

(3) ეს ეხება ასევე სხვადასხვა ტექნიკური დარგის ტერმინებსაც, რომლებშიც ბოლო წლების განმავლობაში შესამჩნევია საერთაშორისო ტერმინების გამოყენების ტენდენცია.

This also refers to terms of different technical fields in which the tendency of usage of international terms can be observed during last years.

From the corpora studied by us we may say that the vast majority of cases of epistemic modality are expressed by lexical means expressing necessity (in English via modal verbs: should, must). This can be explained by the fact that most scientific works bear instructive character, when the authors try to give some advice to the readers, to instruct them. Means of epistemic modality are also used to hedge the author's opinion on this or that matter, to give it form of supposition and not affirmation. "We should take into account that one effect of using an epistemic modal is a general weakening of the speaker's commitment to the truth of the sentence containing the modal". (M. Carrio "A contrastive analysis of epistemic modality in scientific English"). For this purpose in English we use modal verbs: can, may, might and their equivalents are used to express the same relations in Georgian and Russian. One should notice that in scientific texts the authors usually affirm only general truth that has been proved for a long time but new ideas are always hedged. The epistemic modality fulfills role of hedging for the newly proposed ideas in scientific discourse of these languages. On basis of our observations we may say that degree of epistemic modality in texts studied by us for this research paper is almost equivalent in the three languages. This once more proves the universality of human consciousness discussed by Hyland, Whorf cited above.

Metadiscourse categories in scientific discourse of three languages

Metadiscourse markers are very important in formation of any kind of discourse and in scientific discourse they play particular role. It is metadiscourse markers that give the text complete character and form and enable the author of the text to render all desired information to the reader. As for scientific discourse it is very important that scientists make the readers of their text view the information from certain point of view. In our opinion this can be achieved by correct choice of metadiscourse markers. "Thompson and Thetela (1995) and Thompson (2001), Hyland and Tse (2004) make a useful distinction between interactive and interactional metadiscourse. Both have an interpersonal function, but the former is concerned with guiding the reader through the text with the aid of signposts like transition markers, sequencers, code glosses, frame markers etc. These interactive resources are comparable to what Halliday (1994) has called the textual metafunction. Interactional metadiscourse, on the other hand, deals with the expression of the opinion of the writers, and their relationship and interaction with their readers. Therefore interactional resources are more related to Halliday's interpersonal metafunction (Hyland, 2005a, p. 44). Whereas interactive metadiscourse "primarily involves the management of information flow" (Hyland, 2005a, p. 44), interactional metadiscourse is "more personal" (Hyland, 2005a, p. 44) and involves the reader more overtly in the text by commenting on and evaluating the text material. Interactive metadiscourse markers like connectives are more closely related to the discourse, and only in argumentative texts do they seem to fulfill an interpersonal function". (Interactional metadiscourse in research articles abstracts).

In scientific texts written in English we meet such interactive metadiscourse devices as logical markers, generally additive (*and*), contrastive (*but, however, or, although, on the other hand*), code glosses such as: *therefore, finally, for example, consequently*.

(1) The least frequent task reported by informants was writing business letters, **but** this still occurred at least weekly for 60%. (contrastive logical marker)

(2) Before we begin, **however**, it would be best for me to note that English language instruction for native speakers (NS) and nonnative speakers (NNS) will not be strongly differentiated. (contrastive logical marker)

(3) **Thus**, we have our final principle for the Introduction. (code gloss)

(4) **As a result**, the 1260 most frequent word families comprising 8850 words were included in the Student Engineering Word List which can serve as the foundation for an Engineering English lexical syllabus. (code gloss)

As scientific texts usually offer a lot of information, the use of sequencers is quite natural. The sequencers we met in English scientific corpus are: *first, second, third, further, or firstly, secondly, etc.*

(1) Further, more efficient communication and being able to listen to conferences for skills upgrades and promotion opportunities were also reported.

(2) The first paragraph should follow the inverted triangle principle.

As for endophoric markers expressing anaphoric and cataphoric relations, they are pronouns: *it, this, that, they, who which.*

(1) Fig. 1 presents a concordance sample from the SEEC that includes carefully selected examples of the word solution used both in the general sense and in the technical (chemical) sense.

(2) It can inform teaching and learning, producing students who know what it means to use a corpus, who know how to extract material from it, and who, consequently, can learn a great deal about language via corpus.

To introduce related topics English scientists usually use the following topicalisers: *moreover, additionally, thus, more specifically, in regard to, particular.*

(1) Moreover, if an engineer does not possess adequately proficient English skills, they may face difficulty in career advancement or initial job offers.

(2) Additionally, writing meeting minutes, memos, project proposals, and reports, and delivering presentations are also common tasks for PIEs, which occur commonly in the business world.

(3) More specifically, with regard to the latter, it would be beneficial to use authentic materials that are common in the engineers' workplace, with speaking and listening practice taking place via the CMC commonly employed at work.

As it is known it is very important to engage the reader, to make him view the material from the viewpoint suggested by the author. Therefore, scientists use such interactional metadiscourse devices as question forms in the text to start dialogue with the reader on the level of sub-consciousness.

(1) Are the most frequent words in a specialist corpus technical or non-technical/sub-technical?

(2) How do the results compare with earlier work?

(3) What is new and significant?

In English scientific texts we may observe impersonal style very often, but it should be noted that unlike Georgian scientific texts when authors use such engagement markers as personal pronoun *ბგობ* (we), scientists when writing their works in English very often use personal pronoun "I" instead of "we" common for Georgian scientific discourse. Here we may say that English scientists are more independent in their research, taking full responsibility for the new information, whereas usage of 1st person plural in Georgian implies opinions of other people too or may be caused just by referring to one person in plural. "Linguistically, the communicative purposes of scientist-writer can be realized through the use of politeness strategies, information structuring, and specific lexico-grammatical structures such as personal pronouns". The other relevant opinion belongs to Fransisco Javier Fernandez Polo and Mario Cal Varela. when they say: "We believe that the choice of certain personal pronoun for a given context, or even the presence or non-presence of a personal pronoun in journal articles, and particularly in scientific journal articles, can often reveal how writers view themselves, their relationship with readers, and their relationship with the discourse community they belong to. (English for research purposes at the University of Santiago de Compostela). The use of pronoun "I" in some of scientific works written in English may be also considered as another interactional metadiscourse marker such as self-mention.

(1) I believe that the use of language corpora in the classroom can improve students' knowledge of the language and their ability to use it effectively.

The use of such interactional metadiscourse markers as boosters can be observed in our corpus. They are very few and boosters we met during our work are the following words and word combinations: *clearly, evidently, in fact*.

(1) Clearly, there is a wide variety of levels of detail, but each statement, except for the fourth example, follows the rule of thumb outlined above.

(2) In fact, every classroom is considered a site for experimentation in CLR.

The topic of the present article in which we consider epistemic modality and metadiscourse markers in three corpora was chosen specially to discuss such important part of any scientific discourse as hedging that was done by us earlier in the present work when we were speaking about degree of epistemic modality in English scientific discourse.

We decided to consider discourse of Russian scientific works before Georgian scientific discourse because as we have already mentioned it is older than Georgian scientific discourse and besides it had a great influence on formation of Georgian scientific discourse in general and particularly in the field of ESP.

In Russian scientific discourse we also observe interactive metadiscourse devices - additive and contrastive logical markers: *и, наряду с, при этом, напротив, но, иначе, однако, иными словами, или, другими словами*, etc.

(1) Наряду с модуляцией в тексте перевода широко используется приём конкретизации. – Along with modulation, such method as concretization is widely used in translation.

(2) При этом, для обмена новой информацией метафора является «проводником» общения. – At the same time, metaphor serves as interactional “conductor” for interchange of new information.

(3) Иными словами, отбор, обработка и способ речевого воплощения научной информации осуществляется с учётом «фактора адресата». – In other words, information processing and verbalization of scientific information is implemented taking into account “the addressee factor”.

(4) Термин не только называет понятие, но и вместе с тем определяет его. – Term not only designates concept but defines it at the same time.

(5) Однако при недостатке логических характеристик определённого явления, в узкоспециальной терминологии используются художественные образы. – However, when there is a lack of logic characteristics for definite phenomenon, images are used in highly technical terminology.

The following code glosses could be observed: *в результате, например, т.е.*

(1) Сегодня, например, в информатике существуют такие термины как ..... - Today, for example, in informatics we have such terms as .....

(2) В результате возникают ошибки, в большей или меньшей степени искажающие смысл текста. – As a result, we have mistakes more or less distorting the idea of the text.

As any scientific discourse Russian scientific discourse also offers several ideas that can be listed or enumerated, therefore such interactive metadiscourse devices as sequencers are often used to express such relations. In the corpus of Russian scientific texts studied by us we met the following sequencers: *в свою очередь, первый фактор, во-первых, во-вторых, а затем, далее, в дальнейшем*, etc.

(1) Во-первых, лингвистика в целом и перевод является гуманитарной наукой, а не технической. – Firstly, linguistics in general and translations studies belong to Humanities and not to any technical field.

(2) Во-вторых, для качественного перевода научного текста необходимо освоить достаточно обширный объём лексики. – Secondly, in order to translate scientific text on high level it is necessary to learn a lot of words.

Relatively limited variety of used endophoric markers can be observed. They are: *это, то, в котором*, etc.

As for topicalisers we met the following ones: *таким образом, кроме того, поэтому*:

(1) Таким образом, дело не в том, что переводится, а в том, как переводится и для чего. – Thus, the most important thing is how the text is translated and for what purposes but not the subject of translation itself.

(2) Кроме того, для этого языка характерны сложные слова, состоящие из нескольких слов. – Besides, compound words consisting of several words are characteristic of this language.

One should note that Russian scientists are inclined towards use of generalizations. Therefore, they often use correspondent expressions: *обобщив, в целом, вообще, как правило*.

(1) В целом же, метод установления пробелов, позволяет классифицировать то общее и, то специфическое, что возникает в ходе сопоставительного анализа зафиксированных в языке образов сознания, связанных с национальными, возрастными и прочими характеристиками информанта. – In total, gaps fixing method enables to classify general and specific features that appear during comparative analysis of images of consciousness that are fixed in language and are connected to national, age-specific and other characteristics of the informant.

(2) Как правило, студенты переводят термин не целиком, а отдельными словами (если термин состоит из нескольких слов) и в результате получается абсолютно противоположное и нетерминологическое значение выражения. – As a rule, students translate term not as an integral unit but on basis of its constituents (if the term consists of several words) and as a result we receive absolutely contradictory meaning of the expression without terminological character.

(3) Обобщив все перечисленные факторы, можно прийти к заключению, что уровень студентов как технических так и гуманитарных специальностей одинаков. – Having summarized all above-given factors, we can come to the conclusion that level of students of technical specialties and Humanities departments is equal.

As for such interactional metadiscourse devices as boosters, we would like to pay attention to the fact that we met *фактически, очевидно* equivalents to *evidently* and *in fact* but we have not met equivalent to English booster *clearly* in the available corpus of Russian scientific texts.

(1) Очевидно, что значение нового значения выходит за пределы простой смысловой суммы. – Evidently, that meaning of new expression is beyond simple sum of immediate constituents.

Question forms are used in Russian scientific discourse serving as interactional metadiscourse devices - engagement markers:

(1) Каковы источники возникновения английской научно-технической терминологии? – What are the sources of English scientific-technical terminology?

In Georgian scientific discourse dedicated to ESP field we observe the presence of almost all metadiscourse markers fixed in English and Russian scientific discourses but they are used with frequency different from that noted in the above-mentioned discourses. Thus, we may see that the contrastive logical marker *თუმცა* meaning “but, though” is used four times in abstract to the article consisting of 250 words. This high frequency implies that author offers the idea and immediately contrasts it with other possible solution thus trying to insure oneself from wrong affirmations that can be argued later by other specialists of the field.

(1) რაც შეეხება ანტონიმებს, აქ პროდუქტიულია სიტყვაწარმოებითი ტიპი, თუმცა, გვხვდება ლექსიკურიც. - As for antonymy, the derivation is very productive in it but we still have lexical pairs.

So we meet interactive metadiscourse devices - additive and contrastive logical markers in Georgian scientific discourse (*და, თუმცა, მიუხედავად იმისა, მაგრამ*), different code

glosses (მაგალითად, რადგან, არა მხოლოდ... არამედ, ამგვარად, ამრიგად, ამიტომ, ვინაიდან, აქედან გამომდინარე), sequencers, endophoric markers (ეს, ის, რომლის), topicalisers (გარდა ამისა), interactional metadiscourse devices - boosters (რა თქმა უნდა) and hedges discussed above within scope of means of epistemic modality.

(1) აქ ვერასდროს ვერ შეხვდებით ჟარგონიზმებს და სლენგს, მაგრამ ტერმინ «болгарка»-ს ხშირად იყენებენ „სახეხი მანქანის“ ნაცვლად. – You will never meet jargon and slang her, but such term as “болгарка” is often used instead of “grinding machine”.

(2) აქედან გამომდინარე, ტექნიკური ტერმინი სპეციფიკურია, მასში შერწყმულია სამეცნიერო და ოფიციალურ-საქმიან სტილთა ნიშნები. – Hence, technical term is specific, features of scientific and formal business style are combined in it.

(3) გარდა ამისა, გალპერინის სპეციფიკურ კრიტერიუმებზე დაყრდნობით გამოყოფილი ინფორმაციის ტიპებიდან (შინაარსობრივ-ფაქტობრივი, შინაარსობრივ-კონცეპტუალური და შინაარსობრივ-ქვეტექსტური), სამეცნიერო ტექსტი შეიძლება შეიცავდეს შინაარსობრივ-ფაქტობრივ და შინაარსობრივ-კონცეპტუალურ ინფორმაციას, ტექნიკური კი მხოლოდ შინაარსობრივ-ფაქტობრივს – Besides, based on specific criteria singled out by Galperin, from the types of information (substantial-factual, substantial-conceptual and substantial-implicit) scientific text may contain substantial-factual and substantial-conceptual, as for technical text it may contain only substantial-factual information.

(4) სტატიის მიზანია ტექნიკური ინსტრუქციების ლინგვისტური მახასიათებლების განხილვა, რადგანაც ამ ტიპის დოკუმენტი, ჩვენი აზრით, თვისობრივად განსხვავდება სხვა ტექნიკური საბუთისაგან როგორც სტილითა და რეგისტრით, ასევე აგებულებით – The aim of the article is to consider linguistic features of technical manuals, as this type of documents, in our opinion, is different from other technical documents as from the viewpoint of style and register as well from the viewpoint of its structure.

(5) ამგვარად, სტატიაში განხილულ იქნა ტექნიკური ინსტრუქციებისთვის დამახასიათებელი ლინგვისტური თავისებურებები, რაც ტექნიკური დოკუმენტაციის ამ სახეობას განასხვავებს სხვა, მსგავსი ტიპის ერთეულებისაგან – So, linguistic features of technical manuals were discussed in the article, they make this type of technical documents be different from other similar documents.

(6) რა თქმა უნდა, გარკვეული ტექნიკური ცოდნა კიდევ მოეთხოვება მას, ეს სავალდებულოა და ძალაუზღებურადაც ემატება ადამიანს, ამა თუ იმ კონკრეტულ დარგში რამდენიმე წლის მუშაობის შედეგად, მაგრამ გამოცდილებით მიღებულ ასეთ ცოდნას ჩვენ მხოლოდ ფონურს ვუწოდებდით. – Of course, certain technical knowledge is required, it is necessary and person automatically acquires it after work experience in this or that field, but we would call such knowledge received through work experience – background knowledge.

(7) ასევე საინტერესოა ის, რომ გლობალიზაციის პირობებში და საერთაშორისო ენის ზეგავლენის პირობებში კალკირებით სხვა ენაში გადმოდის არა მხოლოდ სიტყვები, არამედ სადერივაციო ელემენტებიც, მაგალითად, სუფიქსების მნიშვნელობა. – It is also interesting that in the era of globalization and influence of international language, not only words are loaned by other languages but also derivational elements, for example, meanings of suffixes.

(8) ამ ტიპის ფორმები სხვადასხვა შინაარსობრივი ელფერით ფართოდაა გავრცელებული თანამედროვე ქართულში. – Such forms with different semantic colouring are widely spread in modern Georgian.

(9) პირველი ცალკეი მხოლოდ მომავალი დროის სემანტიკას შეიცავს, მეორე-ნი კი - ამხსაც და შესაძლებლობასაც. – The first ones contain only semantics of the future tense, the second ones – this and also possibility is implied.

(10) ვინაიდან ენა არის ნებისმიერი ერის კულტურის და ეროვნულობის მთავარი პარამეტრი, გლობალიზაციის პირობებში აუცილებელია ბალანსის შენარჩუნება ეროვნულ და საერთაშორისო ენებს შორის. – As language is main parameter of any language and nationality, in the era of globalization it is necessary to keep balance between national and international languages.

Results and Discussion

Having analyzed three corpora of scientific texts in English, Georgian and Russian languages we came to the conclusion that similarity of scientific discourse in different languages is first if all conditioned by usage of the same formal register common to all scientific texts. The question of register is very important as one and the same concept can be expressed by different lexical means depending on the sphere. When it comes to such specific language as technical language the terms used are usually the same (although there may be exceptions usually referred to as professional jargon), but it is not only usage of terms but usage of general lexical means and tone of the text that form register. In connection to this we would like to cite the opinion mentioned in the article “Register variation”: “Varieties defined in terms of general situational parameters are known as registers. We use the label register as a cover term for any variety associated with a particular configuration of situational characteristics and purposes”. So, in our opinion common register is the factor that insures similarity of scientific texts and linguistic means used in scientific discourse of different languages.

Scientific discourse in English is more organized than in Russian and Georgian. If we consider it on example of such scientific genre as article we may see that each scientific article written in English is divided into several sections, they are: Introduction, Corpus and Methods, Results and Discussion, Conclusion, Acknowledgements, References. Scientific articles written in other languages considered in the present work are not distinguished with such good structural organization as their counterparts in English. Although all these points are more or less discussed in these articles, unsystematized structure may cause omitting of some important points by the author as it is very difficult to present all ideas and information completely if certain structural system is not followed strictly. As stated by Bem (2003:3). “The primary criteria for good scientific writing are accuracy and clarity. The first step towards clarity is good organization. The second step toward clarity is to write simply and directly”. Jorgensen and Phillips say the following about it in their article “Discourse analysis as theory and method: “It is the stringent application of theory and method that legitimizes scientifically produced knowledge”.

Besides, it is worth mentioning that Georgian scientists and also the Russian scientists express their point of view more often than authors published in international scientific journals. In other words, we can say that scientific approach in Georgia is more subjective but most of scientific works published in Western countries reveal objective approach to scientific reality. This can be explained by emotional nature of Georgian people, by the fact that very often they cannot help expressing their feelings and opinion and of course the scientist who has done research is full of ideas on this research and wants to share them in his work. Although it is very interesting to read scientist’s opinion on carried out research but this opinion should not be too intrusive and the scientist should keep balance between subjective and objective ways of expressing his opinion on the information given in the scientific work. One must take into consideration the fact that usually the readers of scientific articles are scientists themselves and they can have their own opinion on the material given in this or that article. Therefore, I would like to consider it as “scientific politeness” or “scientific delicacy” the terms implying expression of ideas by scientists in more or

less objective way and avoiding intrusive tone in their scientific works. This could be achieved through epistemic modality and certain use of hedging. But at the same time scientists should add their opinions otherwise the results of quantitative and qualitative research may have just form of statistical data. So, scientists should express their ideas in neutral manner, describe the research process and experience and to present their opinion in delicate non-intrusive way, thus letting the reader have his own opinion and make adequate conclusions.

We may say that in English scientific texts sentences are much “denser” from informational point of view than in Georgian and Russian scientific texts. It is very difficult to say whether the “density” of sentences in scientific discourse is good or bad but in our opinion when paragraph contains some “introductory” and “conclusive” sentences it gives the reader possibility to “digest” information given in its most informative part, to be able to form his own opinion whereas when text is too informative and each sentence contains very important ideas it will be difficult for the reader to consider all information thoroughly thus resulting in omitting of some important ideas and information.

We would like to note that scientific competence is acquired by systematic reading of copious scope of scientific works. The scientist will be surprised by raising his level through reading scientific literature as it is possible to acquire the higher competence through reading and this will happen on the level of sub-consciousness. In this view we would like to explain why, in our opinion, Georgian scientific discourse is influenced by Russian. As we have already mentioned in our work it is conditioned by historical connection in the past but at present it is also conditioned by availability of Russian scientific works on the Internet and convenience of usage of these works for Georgian scientists due to linguistic and other reasons.

Conclusions

Having analyzed corpora in three languages we came to conclusion that due to formal register and scientific style the discourse of scientific works in English, Georgian and Russian languages bears many common features expressed in degree of epistemic modality and usage of common metadiscourse markers.

We have observed that scientists writing in these three languages generally express their ideas and opinions in form of suppositions and not confirmations. Even if they are sure of something their tone represents mixing of affirmation and supposition. They do it as it is question of time and acceptance by scientific community whether the scientist’s ideas will be confirmed and accepted as inseparable part of the science. In this way ideas and suppositions become concepts and only then they can be presented in form of affirmations. Therefore it is very important and is a question of politeness of the scholar to express ideas using epistemic modality and adequate metadiscourse markers such as hedges.

From the viewpoint of structural organization, on examples of scientific articles, we may say that scientific works written in Georgian and Russian are not so strictly organized as those published in English in Western countries. Some sections may be omitted and very often works are written spontaneously, the transitions are dictated by intuition and not according to systematic laws as it is done in articles written in English. We think that Georgian and Russian scientists should adopt systematized Western style of research and this will help them to reach better results in their work.

We may say that almost the same metadiscourse markers are used in the three analyzed corpora but from the quantitative point of view degree of their usage differs from language to language thus revealing some specifics of national character. The language is used differently at some extent and that differences are conditioned by difference between people speaking different languages.

As it is known one of the aims of globalization is to break the barriers that make people different and in this way facilitate communication between them. In our opinion scientists should develop in themselves skills that would help them successfully communicate on the international level but at the same time they should do their best to keep their national features and individuality.

Literature:

1. Carrio M., A Contrastive analysis of epistemic modality in scientific English, BIBLID. 2012.
2. Jaime A., To be or not to be concise, that is the question.
3. Jorgensen M., Phillips L., Discourse analysis as theory and method.
4. Hyland.
5. Love Nigel, Science, language and linguistic culture, Language & Communication, 29. 2009.
6. National stereotypes and language attitudes: the perception of British, American and Australian language and culture in Denmark.
7. Polo F. Varela M. English for research purposes at the University of Santiago de Compostela: survey, Journal of English for academic purposes, 8. 2009.
8. Register variation.
8. Subbiondo J. L., Benjamin Lee Whorf's theory of language, culture and consciousness: A critique of western science, language and communication, 25. 2005.

ანა თენიეშვილი
ეპისტემური მოდალობა და მეტადისკურსის მარკერები სპეციალური დარგების ინგლისურ, ქართულ და რუსულ სამეცნიერო ტექსტებში რეზიუმე

სტატიაში გააანალიზებულია სპეციალური დარგების სამეცნიერო ნაშრომების დისკურსი ინგლისურ, ქართულ და რუსულ ენებში; შესწავლილია ეპისტემური მოდალობის დონე მოცემულ დისკურსში და განსაზღვრულია მეტადისკურსის მარკერების რაოდენობა, რადგან ისინი ნებისმიერი დისკურსის, მათ შორის, სამეცნიეროს, განუყოფელი ნაწილია.

Анна Тенишвили
Эпистемическая модальность и метадискурсные маркеры в текстах специализированных отраслей в английском, грузинском и русском языках
Резюме

Целью данной статьи является анализ дискурса научных работ в специализированных отраслях на трех языках: английском, русском, грузинском; изучение степени эпистемической модальности в дискурсе данных материалов, а также подсчет количества метадискурсных маркеров, так как они являются неотъемлемой формирующей частью любого дискурса, включая научный.

Жанна Толысбаева
(Казахстан)

МОТИВ ПАМЯТНИКА В «ДВАДЦАТИ СОНЕТАХ» XX - XXI СТОЛЕТИЙ: ОТ ИОСИФА БРОДСКОГО ДО РЕНЬ ЖУМАНОВОЙ

С появлением поэтического феномена Иосифа Бродского стало возможным говорить о существовании в русской поэзии XX века тенденции к экзистенциальному видению темы памятника, получившей популярность в русской литературе через пушкинское творчество. Как отметил исследователь творчества Иосифа Бродского А. Ранчин, «...пушкинский поэтический язык подчинен у современного поэта именно заданию выразить отчаяние и абсурд бытия – чувства и экзистенциальные состояния, отличительные... для XX века» (1). Мироззрение, судьба, сформировавшаяся философия отчуждения позволили Иосифу Бродскому изменить традицию обращения к теме пушкинского «Памятника» и повлиять таким образом на дальнейшее развитие поэтической мысли.

Всеми признанный поэт-новатор, Иосиф Бродский отошел в своей поэзии от традиционного решения темы «Памятника», которая была задана Горацием, переосмыслена А.С. Пушкиным и развивалась «в духе А.С. Пушкина» до нашего времени:

... в горячей
полости горла холодным перлом
перекатывается Гораций.
Я не воздвиг уходящей к тучам
каменной вещи.
[из цикла «Римские элегии», (2)].
И это отталкивание от традиции принципиально:
По утрам...
... Я отправляюсь пешком к монументу, который
отлит
из тяжелого сна. И на нем начертано:
Завоеватель
Но читается как «завыватель» А в полдень – как
«забыватель».
[«Элегия», 1986, (2)].

Потому отношение поэта к величественным монументам лишено ореола торжественности и даже снижено, обытовлено вследствие смыслового замещения «памятника» на «статую». Мотив статуарности в творчестве Бродского появляется в устойчивом комплексе философских проблем «Время и Пространство», «Вечность и Человек», «Вечность и Пространство», «Вечность и Слово». Для понимания словообраза «памятник-статуя» ключевой является фраза «Время больше пространства. Пространство-вещь...». Причем, поэт отдает предпочтение вещи «подержанной», ущербной, поскольку именно этот образ лучше всего выражает экзистенциальную философию Бродского:

Мы останемся смятым окурком, плевком, в тени
под скамьей, куда угол проникнуть лучу не даст.
И слежимся в обнимку с грязью, считая дни,
В перегнутой, в осадок, в культурный пласт...

[«Только пепел знает, что значит...» (2)].

Соответственно развивается и образ статуи: сниженно, зачастую иронично:

... все, что придумал Бог и продолжать устал
мозг, превращено в камень или металл...

Встань в свободную нишу и, закатив глаза,
смотри, как проходят века, исчезая за
углом, и как в паху прорастает мох
и на плечи ложится пыль – этот загар эпох.
Кто-то отколет руку, и голова с плеча
скатится вниз, стуча.

[«Торс» (2)];

... Я бы знал имена
не только бронзовых всадников, всунувших в стремя
истории свою ногу, но и ихних четвероногих,
учитывая отпечаток, оставленный ими на
населении города...

[из цикла «Развивая Платона» (2)];

... смотрю на затвердевшие седины
мыслителей, письменников; и взад –
вперед гуляют дамы, господины.

[из цикла «Двадцать сонетов к Марии Стюарт» (3, 337)].

Инерция ритма захватывает в смысловое целое строки лексический анжамбеман «взад-вперед» и воссоздает ситуацию абсурдности, нелепости общепринятых форм утверждения нравственно-эстетических принципов, поскольку здравствующий обыватель увековечивает в памятнике чью-то жизнь и одновременно разрушает ее ценностное содержание. Развивая мотив статуарности, Бродский вводит эротические переосмысления, также снижающие традиционно классическую тему:

Пусть ног тебе не вскидывать в зенит:
на то и камень (это ли не мука?)...

... от тоски расстегиваться врозь
воздвиг бы я не камень, но стекло.

[из цикла «Двадцать сонетов к Марии Стюарт» (3, 338)].

В поэзии Бродского образ статуи является не только философемой Вещи, но достаточно часто, что вполне мотивированно экзистенциальным мировидением поэта, достигает до символа одиночества:

Вечер. Развалины геометрии.
Точка, оставшаяся от угла.
Вообще: чем дальше, тем беспредметнее...

Это – комплекс статуи, слиться с теменью
согласной, внутренности скрепя.
Человек отличается только степенью
отчаяния от самого себя.

[«Вечер. Развалины геометрии...» (2)];

... Они не нужны, никому, только самим себе,
плетняку мостовой и правилам умноженья.
Это – влияние статуй. Вернее – их полых ниш.

[«Новая жизнь» (2)].

Но наибольшую поэтическую рефлексию в этом тематическом направлении задал циклический контекст И.Бродского «Двадцать сонетов к Марии Стюарт». Смысловая амбивалентность словообраза «статуя», проявившаяся в творчестве И.Бродского, вызвала активный интерес со стороны поэтов-современников. В разные годы к интерпретации темы памятника «Двадцати сонетов» И.Бродского обращались российские поэты: Тимур Кибиров

(«Двадцать сонетов к Саше Запоевой», 1995), Элла Крылова («Двадцать сонетов с Васильевского острова, 1996»), Марина Степанова («Двадцать сонетов к М», 1998). В данной работе предлагается объединить сравнительно-типологическим анализом мотива памятника все сонетные контексты: собственно претекстовые «Двадцать сонетов» И.Бродского, поименованные сонетные контексты российских авторов, созданные в 1990-е годы, и «Двадцать сонетов к Шокану Уалиханову», написанные современным казахстанским поэтом Реной Жумановой гораздо позже, в 2012 году.

Цикл И. Бродского «Двадцать сонетов к Марии Стюарт» был написан в 1974 году, в период пребывания поэта в эмиграции. Сюжет цикла строится на созерцании лирическим героем статуи Марии Стюарт. С именем исторической Марии Стюарт в сознании субъекта цикла соотносятся образ Марии Стюарт как героини трагедии Шиллера, Сары Леандр как актрисы, сыгравшей в 1948 году в фильме «Дорога на эшафот» роль шотландской королевы, и, наконец, образ любимой женщины, с которой поэт когда-то был вынужден расстаться. Введение образа статуи в различные смысловые дискурсы способствует усложнению его содержательности. В контексте цикла лирический субъект проявляет несогласное отношение к традиции цивилизованного человечества устанавливать памятники выдающимся историческим культурным деятелям. Скульптурное сооружение, по мнению поэта, не может решить проблему бессмертия: вид шотландской королевы с «воробьем на голове» в саду, напоминающем «помесь Пантеона /со знаменитой «Завтрак на траве», более пародиен, чем торжественен. Характерно, что в разработке темы памятника, поэт актуализирует вопрос об этической целесообразности увековечения тела, обезображенного людьми: «Что делает Историю? – Тела. / Искусство? – Обезглавленное тело». Но в контексте данного цикла «прелестный истукан» воспринимается не столько как способ увековечивания прошлого, а как претензия на новые откровения: «истукан» получает право на «вторую жизнь», опосредованно, через встречу в другом измерении влияя на сознание литературного героя. Думается, именно эта смысловая грань образа «статуи» вызвала «цепную реакцию» в сознании поэтов, пришедших в литературу после Бродского.

В «Двадцати сонетах к Саше Запоевой», написанных спустя 20 лет после «Двадцати сонетов к Марии Стюарт», Тимур Кибиров иначе интерпретировал ситуацию встречи лирического героя цикла Бродского со статуей Марии Стюарт: он подменил её на встречу отца и новорожденной дочери. Соответственно, образ ребенка стал коррелянтом образа статуи, точнее, в первую очередь, коррелирует эмоция отношения к объекту поклонения, а затем и сам объект. Примечательно, что в цикле Т.Кибирова отсутствуют отсылки к «Памятнику» А.С. Пушкина, но весь текст «Двадцати сонетов...» насыщен аллюзиями к русской литературе, начиная с того же Александра Сергеевича. Вслед за Бродским Кибиров пытается сформулировать свое отношение к идее бесконечности Бытия, но уже через категорию детства. Пытаясь понять истоки, содержание самодостаточности и совершенства этого периода жизни человека, поэт обращается за поддержкой к своим предшественникам:

№3. Но в первый раз, когда передо мной
явилась ты в роддоме...

...Бездны на краю
уже не за свою, а за твою
тончайшую я шкуру трясся, Саша (4),

№4. ...Немецкая коляска вдаль катилась.
И я забыл мятежные мечты.

...и этот свет возжег
- да нет, не уголь – лампадный фитилек (4),
№8. Ну вот твоё Коньково, вот твой дом

- родной, вот лесопарк, вот ты на санках,
 визжа в самозабвении, мчишься, Санька... (4),
 №15. любовь, что движет солнце и светила,
 свой смысл мне хоть немножко приоткрыла (4),
 №20. Я лиру посвятил сюсюканью (4).

Так же, как лирический цикл И.Бродского, «Двадцать сонетов к Саше Запоевой» начинаются с ситуации, перевернувшей привычное течение жизни героя: жизнь, до рождения ребенка воспринимавшаяся как неизбежность свыше, вдруг обнаружила «чудесные» стороны. Герой цикла постепенно стал выходить из состояния духовной обезличенности (об этом свидетельствуют и изменение содержательности сонетов, и характер движения стиля). Функцию первотолчка к рефлексии выполнила категория изменчивого Детства, способного феноменальным образом аннигилировать автоматизм бытийности взрослого человека через прием отстранения от привычных явлений. Так жизненный и языковой опыт дочери, проявляющийся в ее «комментариях» к стихам А.С. Пушкина из поэмы «Руслан и Людмила» сближает сказочное пространство с современной действительностью:

... У Лукоморья дуб
 зеленый... Да, как в Шильково... золотая
 ну, золотая значит. Вот такая.
 как у меня кольцо...
 ... на дубе том... - «Наш Том?!» (4)

Образ «детства», также участвует в разрешении проблемы «Вечность - Личность», но в отличие от «статуи» И.Бродского, он вносит больше активности, жизнеутверждающего начала, размыкая во времени одинокое существование человека:

... и снова в лужах тучи ходят хмуро...
 Но это все с тобою рядом, Шура,
 Спираль уже, а не порочный круг (4).

Интересную интерпретацию художественного образа статуи на следующий же год после Т. Кибирова предложила Элла Крылова в «Двадцати сонетах с Васильевского острова», построенных как обращение лирической героини к самому И.Бродскому. В цикле Э. Крыловой «переложение» ситуации «Я памятник себе воздвиг нерукотворный...» на биографию автора «Двадцати сонетов к Марии Стюарт», которому «сооружать... будут истукан», способствует выявлению новой точки зрения. С позиции литературного субъекта, лексически сниженный «истукан» олицетворяет творческую самоудовлетворенность, «забронзовелость», «осоловелость» от славы, в то время как миссионерская задача Поэта – разрешение «князьмышкинского» проблемного узла. С позиции субъекта цикла, «истукан», фотография – очередные модификации образа «памятника» иконизированной при жизни личности – являются все теми же иллюзорными «зеркалами» действительности, «где мы для смеха задом наперед / отражены». Эту точку зрения обнаруживает ироничная интонация и пародийность стиля, диалогизирующая с текстом цикла И.Бродского:

...У нас, дружище, ты забронзовел.
 Как к вечному огню, цветы слагают
 К твоим стопам (5),
 ...Ты украшаешь стену над моим
 столом. Ну просто лик евангелиста... (5).

Нетрудно заметить, что создавая инвариант «Двадцати сонетов», Элла Крылова активно апеллирует к эпистолярному жанру, сохраняя и необходимый эффект присутствия адресанта - адресата, и ситуацию продолжающегося диалога, в котором необходимая

информация считывается с контекста И.Бродского, и сам эклектичный разговорный стиль дружеской переписки:

- №1. Я к вам пишу, как говорили в школе,
послание за море-океан,
хоть вы, должно, заправский грубиян
и вряд ли мне ответите (5),
- №3. К тебе пишу из Нектограда. Где
Когда-то жил и ты (5),
- №6. Такая, извини, белиберда
под лобной костью и на исходе ночи... (5),
- №7. Я вас люблю. Но время развело
не баррикадой нас, так океаном (5),
- №13. Земную жизнь пройдя до середины,
Я в Летнем заблудилась саду... (5),
- №20. Ах, друг любезный, ясно, что не мне
тягаться с вами в ремесле почетном
слововерченья...

...Строка

последняя в поклоне вам кренится:
с глубоким уважением. –

Э. К. (5).

Лирический цикл М. Степановой «20 сонетов к М» вводит форму «Двадцати сонетов» в разряд традиционных: замена прописного варианта числительного «двадцать» на его цифровое выражение создает эффект автоматизма выбора жанровой формы. Соответственно, традиция «наследования» мотива «памятник - статуя» также принимает статус общеизвестной закономерности. Цикл М.Степановой написан на смерть матери:

Я памятник воздвиг, и –ла, и –ну.
В мышиной норке, в ветхом жилище,
И на ристалище, и на кладбище,
Где ни была, куда ни помяну.

Хоть за руку, одну, твою, родну,

Держатися на этом пепелище... (6).

В единственной в контексте цикла цитате, отсылающей к «Памятнику» А. Пушкина, торжественность стиля снижена игровой формой варьирования окончаний и несовместимостью масштабов объекта действия (памятник) и места действия («мышинная норка»). Цикл М. Степановой интересен тем, что в нем содержатся аллюзии и реминисценции к «Двадцати сонетам» И. Бродского, Т. Кибирова, Э. Крыловой. В решении мотива памятника М. Степанова продолжает развивать линию Бродского: система замещений «гамятник» – «статуя» – «прелестный истукан», существующая в «Двадцати сонетах» Бродского, нашла свое крайне обесцененное выражение в словообразе «скульптурица»:

Скульптурицею полны палисады... (6),

а также в иронично обрисованном интерьере, где установлен «истукан»:

... с вороной на носу,

С гвоздикой под чугунною пятою... (6).

Сравним:

И ты, Мари, ...

Стоишь в гирляндах каменных подруг...

Безмолвно, с воробьем на голове... (3).

Необходимость установления посмертного материального памятника поэтесса отрицает одним простым доводом:

Встает больной со своего одра
И в сердце выйдет около ребра,
Как в дамки, danke.
И медсестра в воскресном парике,
Как поцелуй, останется в зрачке
Навеки замурована, как в танке (6).

Память – понятие слишком личное, чтобы его выносить на всеобщее обозрение. И в этом убеждении М.Степанова не склонна к компромиссам. Автор «20 сонетов к М» полемизирует с Т.Кибириным об этичности и целесообразности увековечивания образа дочери:

Заснеженный, с вороной на носу,
С гвоздикой под чугунною пятою,
Я истукан, как девочку несусь
И как грудную грудью питаю (6).

Синонимичное тождество слов «истукан» и «девочка», активное паразитирующее начало, отличающее даже «истукан» ребенка, которую несет (куда?) и «питает грудью» живой человек (с какой целью?), выражают полемичное отношение М. Степановой к характеру решения темы «памятника» в цикле Т.Кибириного. Читая «20 сонетов к М», нельзя не заметить того, что трактовка мотива «Памятника», предложенная М.Степановой, совпадает с ее осмыслением в цикле Э.Крыловой. Сравним строки из контекстов:

У нас, дружище, ты забронзовел.
Как к вечному огню, цветы слагают
К твоим стопам. При сем предполагают,
Соловушка, что ты осоловел

От славы...

[«Двадцать сонетов с Васильевского острова» (5)]

и

Заснеженный, с вороной на носу,
С гвоздикой под чугунною пятою...
С густого неба кольцами питона
Он ринется в полуденном часу
И унесет, несет свою красу
Как молоко на донышке бидона...

[«20 сонетов к М» (6)].

Как видим, образ материализованного Памятника в интерпретации М.Степановой приобретает зловещие угрожающе-разрушительные черты (чего стоит только «гвоздика под чугунною пятою» или «кольца питона»!). В системе ценностных категорий автора «20 сонетов к М» понятия «истукан» и «поэзия» оказались антонимичными по содержанию. Знаменательно, что последний XX сонет насыщен отсылками к опозитизированной «тихой» любви А.Пушкина к няне, лирического героя С.Есенина к матери:

Две жили мышки во одном тазу.
Как я и я, как мгла и где же кружка.
Голубка мышь, норушка мышь... (6).

Как видим, в российской поэзии 1990-х традиция осмысливания темы памятника вслед за «Двадцатью сонетами к Марии Стюарт» Иосифа Бродского переросла в диалог большего формата и превратилась в эстафету взаимного поэтического признания. При этом

интонационно, синтаксически, ритмически узнаваемый стиль Бродского не нависает, не порабощает стиль самого поэта-интерпретатора, но подчеркивает индивидуальность поэтического почерка каждого из авторов-последователей.

Казахстанская поэзия в 1990-х – 2000-х годах не примкнула к литературной традиции осмысления темы памятника. Поэты Казахстана обращались к иным текстам И.Бродского (письмам, элегиям, фрагментам), в которых особенно драматично звучали вопросы бытийного содержания. В основном, активность была проявлена поэтами новой формации (Нурлыбеком Садыковым, Игорем Полуяхтовым, Дюсенбеком Накиповым, Ерболом Жумагуловым, Габитом Имамбаевым, Маратом Исеновым, Андреем Корчевским. К интерпретационной цепочке «Двадцати сонетов к Марии Стюарт» в те годы никто из поэтов Казахстана не присоединился.

Только в 2012 году в региональном литературно-художественном журнале «Кокшетау» (2012, №1(17)) будут опубликованы «Двадцать сонетов к Шокану Уалиханову» Рены Жумановой – поэта, музыковеда, журналиста, автора книжки стихов «Подушечка для иглол» (7).

Соотнесенность «Двадцати сонетов к Шокану Уалиханову» с контекстом «Двадцати сонетов» И.Бродского, в первую очередь, считается с наименования цикла. Значимость заглавия цикла Р. Жумановой обуславливается не только апелляцией к тексту-предшественнику, но и сложным жанровым составом художественного целого. С одной стороны, заглавие устанавливает отношения соотнесенности между данным контекстом и каноническим сонетом, с другой стороны, с другой - определяет своеобразие структуры современного текста, осмысливаемого на фоне традиции.

Рена Жуманова вторит своему предшественнику, положив в основу сюжета сонетного цикла отношение к личности Шокана Уалиханова, подростковую влюбленность и в романтический образ «принца крови», и в телеэкранный образ казахского актера Саги Ашимова, сыгравшего Ш.Уалиханова:

Блеск эполет, еще живой Саги
красив как бог – и детские мозги
оторвались от будней без пейота.
Принц крови Мухаммед Ханафия
в мундире на известной фотографии –
в шкафу, за неимением киота (7, 110).

Используя композиционный прием «встречи» субъекта цикла И. Бродского с отраженным в воде изображением статуи Марии Стюарт, героиня цикла Р. Жумановой развенчивает лживость, беспринципность, политическую зависимость отношения к героям и к памятникам, соответственно. Тема пушкинского памятника, получившая ироническое переосмысление в «Двадцати сонетах» Иосифа Бродского, спустя 40 лет в «Двадцати сонетах к Шокану Уалиханову» разворачивается в кардинально ином – драматическом - направлении.

В «Двадцати сонетах к Шокану Уалиханову» не встретить ни одного словообраза, близкого к семантике памятника, если не считать детской влюбленности героини и появившуюся «в шкафу, за неимением киота» фотографию Уалиханова. Автор как будто избегает этого определения:

Ты рядом – не в кино, а наяву... (7, 109).

В цикле Р. Жумановой есть интересная метафора памятника – «точка икс» как место установления памятника:

Здесь место знаковое, и снаряда три
В одну воронку, видно, не напрасно
Послало провиденье. Фонари,

Скамейки для сезона рандеву,
И колледж мой, а прежде дом был мамы,
Ты рядом – не в кино, а наяву
Застыл над всем под бесконечность гаммы... (7, 109).

Эта же «точка икс», обозначенная во 2 сонете, маркирует и начало пути героини к пониманию словообраза «памятник», и принципиальное отношение к обозначенной теме как к проблеме:

Непараллельные прямые в точке икс
Скрестились, мой загадочный кумир,
И в прорубь головой с идеей фикс
Бросаюсь... (7, 109).

Воспроизводя иные образы, нацеленные на кодировку культурно-исторической памяти, Р. Жуманова постоянно акцентирует мысль на тщетности сохранения некоей единственной достоверности в отношении к историко-культурному прошлому, на абсолютной зависимости от доминирующей общественной идеологии:

В тебя, как в куклы, я тогда играла,
С телеэкрана хрупкую судьбу
Впитав по капле... (7, 109),
...с архивами кассета
Размотана и спутана уже... (7, 116),
Упал колосс на глиняных ногах (7, 117),
...и в старое пальто

Не втиснуть плечи, тело уж не то /словообраз «пальто» работает в
заданной семантике гоголевской
шинели/ (7, 117).

Рассуждая о современных информационных способах запечатления истории, автор откровенно иронизирует:

Есть новенький журнал о знаменитых,
Там рассуждают, кто во что горазд.
Читая, пропускаю через сито
Туманный «плюрализм»... (7, 118).

Целомудренно-бережное отношение к памяти о Ш.Уалиханове позволяет лирической героине не упираться в камень изваяния, а увидеть за неодушевленностью вещества статуи Другое живое бытие:

Ты рядом... (7, 109),
Хрупкую судьбу / впитав... (7, 109),
Красив как бог (7, 109),
Принц крови... (7, 110).

Вместо «гирлянд каменных подруг», «затвердевших седин мыслителей, письменников» И. Бродского – очень личное, вочеловеченное восприятие своего «загадочного кумира». Анахронизм фразы:

Он – рыцарь мой, я – дама сердца в башне (7, 108),

соотносящий культурно-философский код «Стихов о Прекрасной даме» А.Блока с образами и представлениями самой героини цикла, задает глубоко личные, невыразимые и необобщаемые параметры восприятия исторической личности.

Художественное наполнение заключительного образа тропы также коррелирует со словообразом памятника:

Кричу в бездонный времени каньон:

«Не порастет тропа твоя быльём,

Гори бессмертно в небесах Звездой Востока!» (7, 121).

Нетрудно заметить, что эта «тропа» не совсем пушкинская. Если поэт XIX века выражал абсолютную уверенность, что к им воздвигнутому памятнику не зарастет *народная* тропа, то тропа Ш.Уалиханова вопреки «быльЮ» (тому, что было приписано-отнято у него после смерти?) сама вьется к таинственной цели, к той самой блоковской «башне». Так снимается помпезная величественность темы поэта и поэзии, образ памятника выведен за пределы его морально и физически ограниченного измерения:

Гори бессмертно в небесах Звездой Востока! (7, 121).

На генетическую взаимосвязь «Двадцати сонетов» Р. Жумановой с «сонетным» контекстом И. Бродского указывают реминисценции. Богатый аллюзивный и реминисцентный материал в «Двадцати сонетах к Шокану Уалиханову» Р.Жумановой работает в жанровости лирического цикла, принимая на себя функции лейтмотивов и усиливая на каждом новом витке поэтического повествования авторскую мысль. Реминисценции и аллюзии из классики XIX века (на пушкинскую Татьяну, блоковскую Прекрасную Даму, некрасовскую музу, романтический образ Пророка), из детского песенного репертуара XX столетия («Прекрасное далеко, не будь ко мне жестоко...») оригинально сочетаются с аллюзиями к «Двадцати сонетам к Марии Стюарт». Обращение «Шокан, позволь...» Р. Жумановой коррелирует с первой фразой сонетного цикла И.Бродского: «Мари, шотландцы все-таки...». Ситуация анахроничной встречи прошлого с «прекрасным далёко» пародирует сюжет первого сонета И.Бродского. «Я трачу что осталось русской речи» Бродского перерождается в более «трудоемкие» образы Р.Жумановой: «перо – моя соха», «хомут накинула себе». Хочется отметить единую суть образа пера у авторов XX и XXI веков: перо-соха и «перо простое» [«пером простым – неправда, что мятежным! / я пел про встречу...» (3, 345)] являются знаками тождественного понимания сути поэтического творчества.

Примечательно, что реминисценции из сонетного цикла Бродского всегда разворачивают течение мысли в «Двадцати сонетах к Шокану Уалиханову» в особое русло, вступают в полемический диалог с текстом-наследником. Сравним, например, образ билета в «Двадцати сонетах к Марии Стюарт»:

Там две картины, очередь на обе.

И лишнего билета нет... (3, 338)

и в «Двадцати сонетах к Шокану Уалиханову»:

...тавро «шала» на нашем багаже,

И в кассу не вернуть билеты... (7, 116).

Аллюзивный образ «лишнего билета» перерос в *ненужный билет* и в контексте темы обрусения казахов стал маркировать отношение автора к сложившейся историко-политической ситуации. Аналогичным образом соотносятся между собой цитаты «Река не потекла еще обратно» (3, 340) И. Бродского и «Развернутое русло в берегах родных опять» (7, 117) Р. Жумановой, «Понадобились вряд ли бы слова нам...» (3, 341) и «наш диалог отнюдь не чепуха...» (7, 108), «Я думаю, сведи удача нас,/ ты просто бы ...» (3, 340) и «Не подпишусь... / не поменяла б ни аза в твоей судьбе» (7, 111).

В финальной части сонетного цикла темы памяти, одиночества исключительной личности Ш. Уалиханова поднимаются на новом витке осознания. Череду вопросов и рассуждений о причинах раннего и странного ухода Шокана Уалиханова из жизни, об обособленности его фигуры среди кайсаков и естественной изолированности в российском пространстве лирическая героиня завершает своим двунаправленным благословением – в прошлое и будущее одновременно:

Кричу в бездонный времени каньон:

«.....гори бессмертно в небесах Звездой Востока!» (7, 121).

Как видим, Р. Жуманова только на первый взгляд калькирует структуру субъектно-объектного построения «Двадцати сонетов» И. Бродского. Воссоздавая конкретику своего исторического пространства и времени:

Я четверть века мыслью отмотала
туда, где был генсек с пятном во лбу,
где гласность по талонам в дар рабу
крошили у крутого перевала (6, 109),
я просто старше – скоро третий мушель жас... (7, 110),

в суждениях об исторических событиях, фактах, поступках людей лирическая героиня выражает собственное мировосприятие, позволяет обнаружить высокий интеллект, способность к диалектическому мышлению и гармоничному мироощущению. Устойчивой характеристикой субъекта циклического повествования становится ее филологическая осведомленность, что, в свою очередь, мотивирует и философский склад мышления.

Изучение характера трансформации мотива памятника, наблюдающееся в российской поэзии 1970-1990-х гг., дает основание утверждать возникновение нового отношения к пушкинской традиции. Если в свое время, А. Жолковский заметил: «Иосиф Бродский как бы перебивает, комкает и отодвигает в сторону пушкинский оригинал, чтобы в конце выступить со своим собственным номером» (8), то для поэтов России, пришедших в литературу после Иосифа Бродского, свойственно «двойное» культурное зрение – к Пушкину и Бродскому одновременно. Интересно, что российские поэты М. Степанова и Г. Сапгир, позже других обратившиеся к этой же литературной традиции, сводят её до цифрового выражения [«20 сонетов к М», «20 хрустальных генрихов» (9)] и таким образом «приземляют» эксперимент, доводя до статуса «известного и общепринятого». В их художественных экспериментах получают осмысление все предшествующие тексты и сонетные циклы на тему памятника – А. Пушкина, И. Бродского, Т. Кибирова, Э. Крыловой.

Казахстанский русскоязычный автор Р. Жуманова вступает в этот диалог значительно позже (спустя 20 лет после Т. Кибирова, например), но продолжает актуализировать претекст Бродского. В «Двадцати сонетах к Шокану Уалиханову» читатель не найдет аллюзий на предшествующие циклы Т. Кибирова, Э. Крыловой, М. Степановой, Г. Сапгир. Одна из причин – информативная неосведомленность начинающего поэта. Другая – абсолютный авторитет Иосифа Бродского, уважение к его человеческой и поэтической судьбе. И тем не менее, «Двадцать сонетов к Шокану Уалиханову» Рены Жумановой находит свое достойное место в ряду преемников И. Бродского, т.к. по-новому, сообразно своей эпохе, интерпретирует тему памятника. Более того, хорошее владение техникой сонета и стиха, в целом, собственный поэтический «почерк», четкая мировоззренческая позиция позволяют автору представить целостное оригинальное произведение, которое свидетельствует о возникшем кросскультурном, трансграничном диалоге по осмыслению поэзии Иосифа Бродского – гениальнейшего поэта-стоика XX столетия.

Литература:

1. Ранчин А., «Человек есть испытатель боли...»// Октябрь. 1997, №1.
2. Бродский И., Стихотворения и поэмы (основное собрание)// lib.ru/BRODSKIJ/brodsky_poetry.txt
3. Бродский И., Двадцать сонетов к Марии Стюарт.// Бродский И. Часть речи. Избранные стихи 1962-1989 гг. М., 1990.
4. Кибиров Т., Двадцать сонетов к Саше Запоевой.// Знамя. 1995, №9.
5. Крылова Э., Двадцать сонетов с Васильевского острова.// Дружба народов, 1996, №4.
6. Степанова М., 20 сонетов к М.//Знамя, 1998, №1.

7. Жуманова Р., Подушечка для иголок. Кокшетау, 2015.
8. Жолковский А., «Я вас любил...» Бродского.// Жолковский А. Блуждающие сны. Из истории русского модернизма. М.: СП, 1992.
9. Сапгир Г. 20 хрустальных Генрихов. // Знамя, 1999.

ჟანა ტოლისბაევა
ძეგლის მოტივი XX-XXI საუკუნეების „ოც სონეტში“:
იოსიფ ბროდსკიდან რენა ჟუმანოვამდე
რეზიუმე

იოსიფ ბროდსკის პოეტური ფენომენის გამოჩენიდან შესაძლებელი გახდა XX საუკუნის რუსულ პოეზიაში ძეგლის თემის ეგზისტენციალური ხედვის ტენდენციის არსებობაზე საუბარი, რომელმაც პოპულარობა პუშკინის შემოქმედების მეშვეობით მოიპოვა. მსოფლმხედველობამ, ბედისწერამ, გაუცხოების ფილოსოფიამ იოსიფ ბროდსკის შესაძლებლობა მისცა პუშკინის ძეგლისადმი ტრადიციული მიდგომა შეეცვალა და ამ გზით გაეღენა მოეხდინა პოეტური აზროვნების შემდგომ განვითარებაზე.

ყაზახი რუსულენოვანი ავტორი რ. ჟუმანოვა აგრძელებს ბროდსკის პრეტექსტის აქტუალიზირებას. „ოც სონეტში“ შოკან უალიხანოვისადმი“ მკითხველი ვერ იპოვის აღუზიას წინამორბედი ტ. კიბიროვის, ე. კრილოვას, მ. სტეპანოვას, გ. საპგირის ციკლებზე. პირველი მიზეზია დამწყები პოეტის ინფორმაციული გაუთვისებლობა, მეორე – იოსიფ ბროდსკის აბსოლუტური ავტორიტეტი, მისი ადამიანური და პოეტური ბედის პატივისცემა. მიუხედავად ამისა, რ. ჟუმანოვას „ოც სონეტი“ შოკან უალიხანოვისადმი“ კუთვნილ ადგილს იკავებს ბროდსკის მემკვიდრეებს შორის, იმდენად რამდენადაც, ახლებურად, ეპოქის შესაბამისად, ახლენს ძეგლის თემის ინტერპრეტაციას.

Zhanna Tolysbaeva
The motif of the monument in the "Twenty Sonnets" of XX - XXI centuries:
from Joseph Brodsky to Rena Zhumanova
Summary

With the emergence of the phenomenon of poetry of Joseph Brodsky, it became possible to talk about the existence of a trend toward existential vision of the monument theme in the Russian poetry of the twentieth century. The monument theme became popular in Russian literature after Pushkin's work. World vision, fate, a developed philosophy of alienation allowed Joseph Brodsky to change the tradition of referring to the theme of Pushkin's "Monument" and thus affect the further development of poetic thought.

A Kazakh Russian-speaking author R. Zhumanova continues to update Brodsky's pretext. In the "Twenty Sonnets to Shokan Ualikhanov" the reader will not find allusions to previous cycles by T. Kibirov, A. Krylova, M. Stepanova, or G. Sapgir. One of the reasons is the lack of informative awareness among novice poets. Another reason is the absolute authority of Joseph Brodsky, respect for his human and poetic destiny. Nevertheless, "Twenty Sonnets to Shokan Ualikhanov" by Rena Zhumanova finds its rightful place among the successors of Joseph Brodsky, as it interprets the theme of the monument in a new way in accordance to its age.

Людмила Беженару
(Румыния)

МОДЕЛИ «МАЛОЙ РОДИНЫ» В ГЕОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ РЕГИОНА

Художественная литература всегда была важнейшим источником для изучения образов географического пространства и генератором геопоэтических образов, влияющих на процессы национальной и территориальной идентичности. Интерес к пространственным проблемам литературного творчества, к метагеографии и моделированию пространственных образов, к возобновлению новых «территориальных мифов» (Игорь Сид) не только отождествляется, коррелирует, переплетается с направлениями «литературное краезнание», «литературная регионалистика», «культурная и гуманитарная география», но и привел к возникновению новейшего направления – «геопоэтика»,¹ которое фиксирует взаимодействие и единство ландшафта (гео) и культурной формы (поэтика) и определяется как «интеллектуальное (ментальное, художественное и пр.) освоение человеком географического пространства; совокупность форм и средств этого освоения» (15). Возникновение *геопоэтики* связано с определением влияния географического пространства на духовную жизнь нации, с необходимостью новой концептуализации (исторической, геополитической, антропологической, философско-эстетической) территории, а также с выбором доминирующих черт ландшафта, его специфических особенностей и символов. «Genius loci, гений места», который, по определению Петра Вайля, связывает «интеллектуальные, духовные, эмоциональные явления с их материальной средой» (5), «может быть истощен, как скважина» (Игорь Сид), потому что регенерирование новых мифов – это новый импульс к исследованию **локальных** явлений культуры (городских, региональных, национальных). «Регион с богатой мифологией, (исторически достоверной или целиком сочиненной) привлекает, <...> его жизнь становится более богатой», потому что «регион просит ребрендинга», уверены представители Крымского геопоэтического клуба.² Уральские исследователи (Власова Е.Г, Абашев В.В, Фирсова А.В.) определяют геопоэтику «как картирование культуры», с одной стороны, и «как работу по формированию географически дифференцированного *тела* культуры», с другой. Геопоэтика, по мнению В. Штоля, «соединила картины мира, рожденные в рамках породившей её геополитики, с образами пространства в индивидуальном и коллективном творчестве, в том числе с образами, формирующимися в национальной культуре в результате освоения отдельных мест, регионов, разных пространств, включая виртуальные» (16).

В 2002 году один из ведущих мировых специалистов в области брендинга Саймон

---

¹ *Изначальную – мистическую – геопоэтику придумал в 1979 году в одной из своих экспедиций французский эссеист Кеннет Уайт. Существует множество определений «метафизическое краеведение», «мифогеография» (И.И.Митин), «гуманитарная география», «сакральная география», «геокультурология», «геолитературоведение». Научный же подход к новому понятию продемонстрировали участники состоявшейся в 2009-й Международной конференции по геопоэтике, посвященной уточнению геопоэтической терминологии.*

² *Андрей Балдин, Ольга Балла, Екатерина Дайс, Дмитрий Замятин, Сергей Жадан, Александр Люсый, Вадим Рабинович, Рустам Рахматуллин, Игорь Сид, Татьяна Хофманн. Игорь Сид определяет в геопоэтике средипоследовательных «волнах» мировой истории: аграрной, индустриальной, постиндустриальной «начало четвертой волны, которую условно называет «мифологической». Процесс этот родственен добыче нефти. Ударными темпами из земли выкачивается метафизическая энергия. Энергия, некогда привнесенная туда мифотворчеством поэта.»*

Анхольт (Simon Anholt) впервые в качестве термина употребил фразу «брендинг мест».³ Анхольт стал основным разработчиком комплексного, диверсифицированного подхода к брендингу территорий в противовес узко специализированному, сфокусированному на каком-то одном аспекте (например, туризме). Анхольт создал концепцию конкурентной идентичности (2007), представив ее в виде шестиугольника, который показывает шесть элементов современного бренда территории: туризм, экспортные бренды, политику, бизнес и инвестиции, культуру, людей. Такая систематика была создана не случайно. Дело в том, что имидж территории нельзя искусственно построить или изобрести «на пустом месте», как многие полагают. Существует лишь несколько подходов, позволяющих территориальным образованиям ускорить, повысить эффективность и результативность действий, с помощью которых они улучшают свой существующий имидж. В этой связи бренд – это не просто торговый знак или территориальный символ. Это гармоничный симбиоз социально-культурной среды региона, его инфраструктуры, административного и бизнес звена, инвестиционной привлекательности, аутентичной этнической культуры, наконец, памятников истории, привлекающих туристические потоки. Наумов Д. Н. придерживается такой же точки зрения (10).

Смена интереса культуры с истории на географию, со времени на пространство позволила писателям и исследователям по-разному определять геопоэтическую доминанту пространства художественного текста. История вопроса показала, что рассмотрение пространства как саморазвивающейся смысловой автономной системы исследовалось уже в начале XX века. Интеграция в сфере гуманитарных и негуманитарных наук дает возможность ввести наработанный в регионалистике, геопоэтике, краеведении материал в анализ художественного текста.

О раскрывающейся в слове *Пространство* знаковости впервые написал в 1908 поэт Велимир Хлебников в своем эссе «Курган Святогора». Рустам Рахматуллин в своем интеллектуальном бестселлере «Две Москвы, или Метафизика столицы», следуя мистической концепции Кеннета Уайта, знакомит читателя со своим *мистическим* осмыслением пространства, соприкасаемом с термином «метафизическое краеведение». Такой же линии придерживается украинский писатель Юрий Андрухович, который считает геопоэтику «пространством сверхреальности», в основе своей имеющей антиурбанистический и антитоталитарный, антиутилитарный и антиглобалистский импульсы (14). Немецкий исследователь Татьяна Хофманн исследует смыслы и образы пространства на грани геопоэтики и литературной этнологии. Геопоэтику рассматривают и как «особый вид литературоведческих изысканий, сфокусированных на том, как *Пространство* раскрывается в слове – от скупых, назывных упоминаний в летописях, сагах, бортовых журналах пиратских капитанов до сногшибательных образно-поэтических систем».⁴ В.В. Абашев определяет геопоэтику как «раздел поэтики, имеющий своим предметом как образы географического пространства в индивидуальном творчестве, так и

---

³ Саймон Анхольт (Simon Anholt) – всемирно признанный авторитет в области изучения брендов стран, регионов и городов, создатель концепции национального бренда и разработчик рейтинга стран на основе его собственных исследований *Anholt-GfK Roper Nation Brands Index / «Индекс национальных брендов», Anholt-GfK Roper City Brands Index / «Индекс брендов городов»* и *Anholt State Brands Index / «Индекс государственных брендов», The Good Country Index / «Индекс хороших стран»,* оценивающим имидж и стоимость брендов различных городов и стран мира.

⁴ Исследователь Голованов В. определяет такие поэтические системы у В.Хлебникова (применительно к системе Волга — Каспий), у А.Сент-Экзюпери (Сахара), у Сен-Жон Перса (Гоби, острова Карибского моря), у Гогена (Полинезия), см. *Геопоэтика Кеннета Уайта // Октябрь. 2002. №4. С.158.*

локальные тексты (или сверткесты), формирующихся в национальной культуре как результат освоения отдельных мест, регионов географического пространства и концептуализации их образов» (1, 17-29). Автор перечисляет геопозитические образы-тексты Петербурга и Москвы, Крыма, Кавказа, Сибири, Урала, Поморья русской культуры, которых определяет как возвращение к целостному поэтическому восприятию и переживанию мира, к жизни в ощущении неразрывной связи с ландшафтом эмоционально напряженной и эротически окрашенной встреча с иным, *не-Я*, с непостижимым *Другим*.

Мы определяем геопозитику как местнографическую образность литературы; поэтику литературно-художественной местнографии; это особенности мировоззрения писателя, переданные в художественном изображении местности и в «языке» природно-ландшафтных зарисовок; это *образ* пространства. Познание географических «смыслов» и «образов», которыми наполнено геокультурное пространство в воображении людей разных эпох, территорий, культур, и *пространство как образ* представлено вне историософского или даже геософского осмысления проблемы цивилизационной идентичности.

Пространство как образ предполагает иное видение хронотопической структуры текста и параметра пространства. Пространство в геопозитике само поглощает время, а локальные хронотопы обретают осмысливающую силу. «Именно в пространстве сосуществуют времена, именно через пространство разновременное предстает как одновременное; в пространстве вещь (не-знак) обретает свойство коннотативного знака, пространство «работает» как память, как последний и универсальный интертекст. Размыкание локальных хронотопов осуществляется через вневременность пространства, и сам текст своим устройством воплощает этот хронотоп без времени, в котором необратимое конкретное событие обретает иной временной статус благодаря мнемическому – метонимическому следу, которым оно прикрепляется к пространству» (12).

В исследованиях последних лет на основе идей Бахтина хронотоп определяется уже как структурный закон жанра (4). По аналогии можно выделить типологический ряд хронотопов на основании национальных особенностей той или иной литературы. По возможности в контекст нашей работы вводятся выводы М.Бахтина о том, что основные хронотопы *дороги, города, дома* и др. свидетельствуют о жанре текста, жанровые разновидности определяются хронотопом.

Проза предоставляет большую возможность фиксации зрительных пространственных образов. Исходя из задачи данного исследования, укажем, что зрительно-субъективное восприятие знаков пространственных отношений в национальных литературах Запада и Востока может быть различной. Концепция пространства как знаковой системы, продолженная Ю.Лотманым, предполагает, что пространство текста является *индивидуальной авторской моделью мира*. Она существует в данном национальном культурном семиотическом пространстве. Семиотическое пространство художественного текста национальной культуры открыто прошлому и настоящему, обладает архаическими, традиционным и современными знаками: *человек, время, дом, порог, храм, алтарь, путь, мать, родина, земля*, которые имеют и общечеловеческие смыслы. Универсальная знаковая система пространства не идентична пространству текста.

Сопоставление этих систем может быть темой отдельного исследования. Мы ограничиваемся рассмотрением наиболее устойчивых для национальных литератур знаков пространства текста, которое имеет центр и обладает общесемантическими подходами: открытость/замкнутость, мужское/женское, свой/чужой, далекое/близко, христианство/ислам, верх/низ, хранитель/даритель. Все эти семантические пары обладают национальной спецификой, и только знание этой национальной специфики дает возможность говорить о более-менее адекватном восприятии произведений «малой родины» в других национальных литературах. От решения данной задачи зависит не только приобщение произведений к

мировому литературному фонду, но и более конкретная задача: адекватного перевода произведений не только на русский, английский, но и другие языки. В таком случае диалог на уровне конкретного жанра будет более действенным.

Одной из основных задач исследования является поиск взаимосвязи между текстами литературы «малой родины» с устойчивыми знаковыми определениями этих отношений, дающие возможность говорить *о диалоге и на уровне этих знаковых систем*. Б.Успенский рассматривает пространство текста как результат взаимодействия различных точек зрения, своеобразную полифонию. Подобный подход требует учета психологического, идеологического, фразеологического прочтения текста. На уровне исследования национальных текстов считаем это трудновыполнимой задачей, требующей глубокого знания *своего/иного* страноведческого и фонового пространства.

Азербайджанский литературовед А. Гаджиев считает: «В тюркской, индоевропейской и других моделях мира *дом* как сосредоточие культуры, символ замкнутости культурного пространства, упорядочности, стабильности составляет оппозицию пути, простора, дороги» (9). В славянских текстах *дом* символизировал защищенное пространство, женское начало, место женщины, родовое начало. Такие подходы дают возможность А. Гаджиеву сопоставлять произведения разных авторов русской, азербайджанской, литовской литератур. *Кочевье* как путь спасения, страдания в тюркских литературах и путь возвращения в родной дом в славянских литературах предполагает различения, углубляет понимание текста. В традиционном представлении тюрков «отправление в путь» – это переход в мир иной, в русской же литературе – приобретение жизненного опыта и т.д. Учитывается также и концепция В.Топорова, его взгляды на пространство текста. Ориентация на архаику мифа – это другой подход, который, на наш взгляд, наиболее ярко высвечивает национальные корни литератур, дает возможность понять сходство / расхождение западных и восточных мифических тем и образов пространства. Общезначимая мифопоэтическая парадигма современных постмодернистических текстов национальных литератур образует трансформацию знаков пространства, интерпретирует национальные символы.

Подобный подход позволяет нам определить существование отдельного литературного пласта – литература «малой родины». Мы определяем литературу «малой родины» как региональную модель литературы, имеющей статус региональной по отношению к материковой и описывающей этновитальность и вневременность *локуса*, пространственные образы пространства вне зависимости от его размеров. Художественные тексты создают особые карты местности, они интересуют исследователя и читателя с литературно-культуроведческой точки зрения по оси культурно-географических региональных различий, которые связаны с определенным своеобразием регионов: у каждого текста может быть свое геокультурное пространство, с его внутренней гетерогенностью, разнообразием и мозаичностью, которое мы рассматриваем как своего рода *модель* региональной геопоэтики на микро – (*сибирское, алтайское, вологодское, северное и.т.д* геокультурное пространство в масштабе ниже национального) и макроуровне (*балканское, кавказское* геокультурное пространство в масштабе выше национального). Литературную *модель* региональной геопоэтики составляет литература «малой родины».

В настоящее время представители разных наук (истории, философии, культурологи, социологии, географии, этнографии, литературоведения и др.) обращаются к изучению **локальных** явлений культуры (городских, региональных, национальных). Обращаясь к пространству, филология входит в сферу прагматики литературного текста, поэтому метод «своеобразного картирования геокультурных значений и семиотического анализа может лечь в основу универсальной методики по интерпретации отдельных текстов и явлений в перспективе общего развития локальной культуры», считает Е.Власова (6), ссылаясь на размышление В.В. Абашева и А.В. Фирсовой о влиянии литературного текста на

пространство: «Связывая сюжет, события и персонажей произведения с реальным местом, описывая его виды и детали, писатель изменяет само место. Он по-новому структурирует его, наделяет новыми смыслами, сообщает месту новую персоналогию и событийность. <...>литературный текст конструирует идеальное символическое пространство, но, попадая в место-прототип, читатель пользуется художественным произведением инструментально, как своего рода путеводителем. В подобных случаях особенно отчетливо проявляется один из специфических аспектов прагматики литературного произведения – его картирующая функция.» (17, 98-104). Этот процесс, иногда именуемый «когнитивной картографией» («cognitive mapping»), оставляет большое пространство для изучения образности и метафоричности языка региона.

В регионалистике, самостоятельной отрасли знания и практического действия, существует понятийный аппарат, в чьем составе «кодовых слов» плюрализм термина *регион* имеет несколько определений понятия. Регион определяется в зависимости от конкретных целей наук, изучающих этот феномен. Теория интеграции в рамках функционального подхода рассматривает *регион* как активную и динамически развивающуюся единицу. В сформулированной в работах К.Дойча теории плюралистической коммуникативной интеграции, *регион* может как конструироваться, так и деконструироваться в идеально-символическом и в пространственно-географическом отношении. Неодинаковы и критерии выделения регионов: различаются регионы, выделяемые на основе признаков гомогенности (однородности), с одной стороны, и когерентности (внутреннего единства, системности) (3, 66-67). В первой половине XX века *регион* стал частью определенной европейской мысли, которая наряду с общественно-политическим движением включает развитие региональной концепции как одного из методов географии, а также как эффективного продвижения региона в сфере культуры и расцвета региональной литературы. Марат Гельман⁵ дополняет критерии *интереса художника к локусу*: «сколько иностранных художников работает в Москве. Ты не можешь сделать хорошо только для *своих* – либо всем хорошо, либо всем плохо. Поэтому Москва не стала интернациональным городом. Пока здесь не будет интересно художнику, где бы он ни родился, на каком бы языке ни говорил. <...> цивилизация становится городской, патриотизм становится городским. В Германии никто тебе не скажет – «я немец», обязательно – «я берлинец» или «я мюнхенец».

Сибирский прозаик Владимир Берязев считает, что «человек должен перемещаться в пространстве для того, чтобы встретиться с самим собой» (8).

Вслед за В. Федоровым, мы относим к одному из методологических подходов, дающих возможность комплексного рассмотрения социокультурных особенностей территории региона, и концепцию *культурного ландшафта*. Несмотря на отсутствие однозначной трактовки понятия «культурный ландшафт» в современной науке, в наиболее общих чертах под ним можно понимать комплекс как материальных, так и духовных форм культуры (включая особенности жизненного уклада того или иного сообщества), сформировавшихся в процессе освоения территории (13, 133-139). Мы рассматриваем регион как *субкультурный локус культурной регионалистики*⁶ и *региональной геопоэтики*, типологизирующими критериями которого выступают его специфика как «ландшафтного тела» (В.Л.Каганский) и «очеловеченного пространства» (В.Вернадский). Речь идет о рассмотрении региона как

---

⁵ Создатель проекта «Культурный альянс», куратор и галерист Марат Гельман – о культурной политике, о необходимости развивать регионы, режим доступа на 11.03.2014года, <http://mag.afisha.ru/stories/zhizn-posle-sochi/kultura-marat-gelman/>

⁶ Культурную регионалистику мы рассматриваем, вслед за В.Стрелецким, как составную часть культурной географии, занимающаяся комплексным исследованием культурных регионов и феномена культурного регионализма.

определенного единства, обусловленного его структурой, внутренними связями, среди которых в качестве существенного связующего звена между людьми и регионом рассматривается *genius loci* / *чувство места* (Петр Вайль, С.Анциферов, Хория Зилиеру). Концепция чувства места предполагает, что люди, населяющие регион, пережили определенный коллективный опыт, на основе которого формируются общие устремления, интересы, цели и ценности. *Чувство места* можно связать в этом смысле с *душой* народа, которое, по определению немецкого ученого В. Вундта, не просто сумма индивидов, а их связь и взаимодействие, определяющие своеобразные закономерности развития данного народа. «Народный дух» рассмотрен ученым как высший психический процесс, «апперцепцией» или коллективной творческой деятельностью, которую следует изучать с помощью конкретно-исторических продуктов народов: языка, мифов, обычаев, составляющих, по его мнению, основные области народной психологии. «Дух народа» отражается в национальном характере, который изучается современными исследователями не в его статике, а в динамике этноса и отношений человека с пространством. Исследователь национального менталитета Г.Д. Гачев вводит понятие «*национальная целостность*», под которым понимается «*единство национальной природы*» и «*единство национального характера народа*» (7). Ученого интересует «не национальный характер, а национальное воззрение на мир, национальная логика, склад мышления: какой «*сеткой координат*» данный народ улавливает мир» и, соответственно, какой Космос-Логос-Локус выстраивается и реализуется в его стиле существования, каким образом отражается в координатной сетке его мировосприятия ось пространства и ось времени.

На основе данного подхода формируется трактовка региона Ф. Броделя, которую можно определить как этно-философской: регион является аналогом особого «мира» с присущим только ему менталитетом, образом мышления, традициями, мировоззрением и мироощущением. В эту концепцию чувства места *общность* «малой родины» рассматривается нами как **основа региональной идентичности**, как специфический «интегральный компонент» (В.В. Абашев) в процессе регионального литературного развития. Она переплетается и взаимодополняется с метарегиональной географией с точки зрения *локуса*, этнокультурной и исторической самобытности, исторически глубокой традицией территориального самосознания и региональной уникальностью. В контексте поисков территориальной и региональной идентичности закономерно обострилось внимание к «региональной литературной традиции как к источнику *территориального самосознания*. Ведь именно язык, словесное творчество – от простого именованности мест и этиологических мифов до романа – оставалось главным инструментом формирования и репрезентации образов пространства» (2). Язык – это менталитет, способ построения текста, локального или сверх текста, определение его ритма, его образной системы, – всего, что создает хронотоп, создает текст. Язык, мышление и культура взаимосвязаны настолько тесно, что практически составляют единое целое, состоящее из этих трех компонентов, ни один из которых не может функционировать и существовать без двух других. Все вместе они соотносятся с реальным миром, противостоят ему, зависят от него, отражают и одновременно формируют его (11, 39).

Таким образом, геопоэтика соединила картины мира, рожденные в рамках породившей её геополитики, с образами пространства в индивидуальном и коллективном творчестве, в том числе с образами, формирующимися в национальной культуре в результате освоения отдельных мест, регионов, разных пространств, включая виртуальные.

ლიტერატურა:

1. Абашев В. В., Геопозитический взгляд на историю литературы Урала // Литература Урала: история и современность. Екатеринбург, 2006.
2. Абашев В. В., Какая древняя земля, какая дремучая история, какая неиссякаемая сила. Геопозитика как основа геополитики / Михаил Осоргин: Художник и журналист. Пермь: Мобиле, 2006.
3. Алаев Э. Б., Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. М., 2002.
4. Бахтин М. М., Литературно-критические статьи / М.М. Бахтин, М.: Художественная литература, 1986.
5. Петр Вайль, Гений места, «Независимая газета», 1999.
6. Власова Е. Г., У истоков образа Урала, 2007.
7. Гачев Г. Д., Национальные образы мира: Космо-Психо-Логос. М.: Наука, 1995.
8. Роман Моя ойкумена. Путешествие в четыре стороны света, Журнал «Сибирские огни», №2, 2014.
9. Гаджиев А., Поэтика современной прозы. Баку, 1997.
10. Наумов Д. Н., Региональная идентичность как главный фактор формирования благоприятного бренда территории (на примере ХМАО – ЮГРЫ) // Современные проблемы науки и образования. 2012. № 5; URL: www.science-education.ru/105-7151
11. Пятаева Н. В., Лингвокультурология, Стерлитамак, 2008.
12. Ревзина О., Хронотоп в современном романе, 2008.
13. Федоров Р. Ю., Регион как социокультурное пространство: освоение, коммуникации, ценности. // Северный регион: наука, образование, культура. № 2, Сургут, 2007.
14. Электронный ресурс <http://www2.pravda.com.ua/ru/archive/2004/june/23/4.shtml>
15. Сид Игорь, http://exlibris.ng.ru/2011-10-27/2_sid.html
16. Владимир Штоль, Международные отношения и искусство, www.observer.materic.ru
17. Абашев В.В., Фирсова А. В., План местности: литература как путеводитель // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. 2010.

ლიუდმილა ბევენარუ „პატარა სამშობლოს“ მოდელი რეგიონის გეოკულტურულ სივრცეში რეზიუმე

სტატიაში განხილულია კულტურის ინტერესის ისტორიიდან გეოგრაფიაზე, დროიდან სივრცეზე გადატანა, რამაც მწერლებსა და მკვლევრებს შესაძლებლობა მისცა სხვადასხვაგვარად განმარტონ მხატვრული ნაწარმოებების სივრცის გეოპოლიტიკური დომინანტი. საკითხის ისტორიამ აჩვენა, რომ სივრცის, როგორც თვითგანვითარებადი აზრობრივი ავტონომიური სისტემის კვლევა უკვე XX საუკუნის დასაწყისში დაიწყო. ინტეგრაცია ჰუმანიტარული და არაჰუმანიტარული მეცნიერებების სფეროში საშუალებას იძლევა მხატვრული ტექსტის ანალიზის დროს გამოვიყენოთ რეგიონალისტიკაში, გეოპოლიტიკასა და მხარეთმცოდნეობაში დამუშავებული მასალა.

Lyudmila Bezhenaru
Models of “Little Homeland” in Geocultural Space of the Region
Summary

The present article covers issues of culture’s changes of interests from the sphere of history to geography, from time to the space, that allowed writers and researchers to define the geopoetic dominant area of a literary text in a different way. History has shown that discussion of the space as a self-developing semantic autonomous system took place even in the early twentieth century. Integration into the field of humanitarian and non-humanitarian sciences gives us possibility to introduce the material, acquired from regional studies, geopoetics, and studies of local lore in literary text analysis.

ნონა ქომეთიანი
(საქართველო)

„კულტური კომპლექსი“ და ირლანდიური ლიტერატურული
აღორძინება

XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან, განსაკუთრებით XIX ს-ის მიწურულსა და XX ს-ის დამდეგს ირლანდიაში გაიშალა ფართო მოძრაობა ეროვნული კულტურის ასაღორძინებლად. ეს მოძრაობა, რომელიც ირლანდიური ლიტერატურული აღორძინების სახელით არის ცნობილი, გამოიხატებოდა იმაში, რომ შეიქმნა სხვადასხვა ლიტერატურულ-მხატვრული, თეატრალური თუ სხვა საზოგადოებები და წრეები; გამოიცა ათობით და ასობით გაზეთი, ჟურნალი, წიგნი თუ ბროშურა; პატრიოტულად განწყობილი ინტელიგენცია შემოქმედებით აღმაფრენას და აღმავლობას განიცდიდა; დაიწყო მასობრივი მოძრაობა ირლანდიაში გელური ენის, როგორც კომუნიკაციის საშუალების აღსადგენად.

განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე ამ მოძრაობაში მონაწილეობა მიიღეს სრულიად სხვადასხვა სოციალური მდგომარეობის, მსოფლმხედველობისა და პოლიტიკური შეხედულებების მქონე ადამიანებმა. ამ მოძრაობაში შეინიშნებოდა ბურჟუაზიული ნაციონალიზმისათვის დამახასიათებელი წინააღმდეგობები და სუსტი მხარეები, მაგრამ მთლიანობაში იგი ქვეყნის ძირითადი სოციალურ-პოლიტიკური პროცესების პარალელურად ვითარდებოდა. არ შეიძლება არ გავითვალისწინოთ ირლანდიის ისტორიული განვითარების თავისებურებანი, რამაც განაპირობა XIX საუკუნეში შექმნილი სიტუაცია და ეს მოძრაობა; ხაზი უნდა გაესვას იმ ფაქტებს, რაც მემკვიდრეობად მიიღეს ირლანდიური ლიტერატურული აღორძინების მწერლებმა და რამაც განსაზღვრა მათი შემდგომი მოღვაწეობა.

ირლანდია მეტად მძიმე ისტორიული ბედის ქვეყანაა. მისი ტრაგედია მას შემდეგ დაიწყო, რაც იგი „ბრიტანეთის ლომის“ თათებში აღმოჩნდა. შეიძლება ითქვას, რომ XII საუკუნიდან მოყოლებული ირლანდიის ისტორია – ესაა ირლანდიელი ხალხის ბრძოლის ისტორია ინგლისელ დამპყრობელთა წინააღმდეგ, როგორც პოლიტიკის, ისე ეკონომიკისა და კულტურის სფეროებში. ბრძოლა სამივე ფრონტზე საუკუნეების მანძილზე მეტად მძაფრი და დაძაბული იყო.

ირლანდიელთა მრავალსაუკუნოვანი ბრძოლა ინგლისის წინააღმდეგ უკვალოდ ვერ ჩაივლიდა. მიუხედავად თავგამოდებული ბრძოლებისა, ირლანდიამ ვერ მოიპოვა პოლიტიკური დამოუკიდებლობა. პირიქით, 1801 წელს იგი გახდა დიდი ბრიტანეთისა და ირლანდიის გაერთიანებული სამეფოს შემადგენელი ნაწილი. აქედან მოყოლებული, გამუდმებული კამათია იმის თაობაზე, თუ ვის ეკუთვნის ირლანდიის მიწა-წყალი. სწორედ ამ პრობლემის გადაჭრას ისახავდა მიზნად 1870 წელს დაწყებული მოძრაობა ცნობილი *კომრულის* სახელწოდებით.⁷ მოძრაობას სათავეში ჩაუდგა დუბლინელი იურისტი ისააკ ბატი. როგორც სახელწოდება მიუთითებდა, ირლანდიას თვით უნდა მოეგვარებინა თავისი საშინაო საქმეები. ა. ბატი ირლანდიური პარტიის ბელადის პოსტზე შეცვალა ს. პარნელმა – პროტესტანტმა, შესანიშნავმა ორატორმა, რომელმაც მოკავშირედ გაიხადა გლადსტონი, ბრიტანე-

⁷Home Rule – სიტყვა-სიტყვით „თვითმმართველობა“, „ავტონომია“, მიზნად ისახავდა ირლანდიური პარლამენტისა და მმართველობის ეროვნული დაწესებულებების შექმნას ისე, რომ შენარჩუნებული ყოფილიყო ინგლისის ტახტისა და ინგლისის პარლამენტის უმაღლესი ძალაუფლება.

თის პრემიერ-მინისტრი. მაგრამ ვერც ამ კავშირმა და ვერც ჰომრულის მოძრაობამ ის ნაყოფი ვერ გამოიღო, რასაც ელოდა ირლანდიელი ხალხი.

აქვე არ შეიძლება არ აღინიშნოს ისეთი მნიშვნელოვანი მომენტი, როგორცაა სარწმუნოების საკითხი. პროტესტანტულმა ინგლისმა, რა თქმა უნდა, გაილაშქრა ირლანდიული კათოლიციზმის წინააღმდეგ, მაგრამ უშედეგოდ. XVII საუკუნის მიწურულიდან XVIII საუკუნის შუა ხანებამდე, კათოლიკურ შეთქმულებებთან ბრძოლის საბაბით ინგლისის მთავრობამ შემოიღო მთელი რიგი დამსჯელი კანონები, რომელთა მიხედვით ირლანდიელ კათოლიკებს, ე. ი. ირლანდიის მოსახლეობის დიდ უმრავლესობას, ერთმეოდათ პოლიტიკური და მნიშვნელოვანწილად სამოქალაქო უფლებები; დაწესებულ იქნა რელიგიური დისკრიმინაციის უხეში სისტემა. მაგრამ 1823 წელს დანიელ ო'კონელის მიერ ჩამოყალიბებულმა კათოლიკურმა ასოციაციამ, რომელიც მიზნად ისახავდა კათოლიკურ ემანსიპაციას, გარკვეული შედეგი გამოიღო – კათოლიკეებმა ადგილები მიიღეს პარლამენტში. ეს კი ნიშნავდა, რომ მოსახლეობის უმრავლესობამ კვლავ მოიპოვა აქტიური ხმის უფლება.

რაც შეეხება ეკონომიკის სფეროს, მისთვის თავიდანვე დამახასიათებელი გახლდათ ერთმხრივი, აგრარული მიმართულებით განვითარება, რაც გამოწვეული იყო ქვეყნის კოლონიური მდგომარეობით, ექსპლოატაციის ნახევრადფეოდალური ფორმების არსებობითა და მოსახლეობის მუდმივი შემცირებით. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით ინტენსიურ ფორმას იღებს XIX საუკუნის შუახანებში. ქვეყნის ეკონომიკაზე გამანადგურებლად იმოქმედა 1845-50-იანი წლების შიმშილობამ, რამაც მილიონობით ადამიანს სამუდამოდ დაატოვებინა სამშობლო. დარჩენილთა დიდი ნაწილი კი სასიკვდილოდ იყო განწირული. 1841 წელს თანამედროვე ირლანდიის რესპუბლიკის საზღვრებში ცხოვრობდა 6,5 მილიონი ადამიანი. 40-იანი წლების „შიმშილობამ“ მილიონზე მეტი ადამიანი შეიწირა. ამ დროიდან იწყება გაძლიერებული ემიგრაცია (1900 წლისათვის ქვეყნის მოსახლეობა შემცირდა 3222 ათას კაცამდე), რამაც თავის მხრივ განაპირობა ირლანდიის სოფლის მეურნეობის ხასიათის შეცვლა. მიწათმფლობელები ყიდულობდნენ ან იკავებდნენ ემიგრანტების მიერ მიტოვებულ მიწა-წყალს და საძოვრებად აქცევდნენ მათ, რამაც თავის მხრივ ძლიერ გაამწვავა მიწის საკითხი. 1879 წელს პარლამენტის ხელშეწყობით მაიკლ დავითმა დაარსა ე. წ. „მიწის ლიგა“, რომელიც არენდატორებს რაზმავდა მიწათმფლობელების წინააღმდეგ.

ასეთ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ატმოსფეროში ქვეყნის კულტურული მდგომარეობაც, რა თქმა უნდა, მეტად არასახარბიელო იყო. სწორედ ამ წლებში დაისახა მიზნად ბურჟუაზიული ინტელიგენციის გარკვეულმა ნაწილმა კულტურ-ირლანდიური კულტურის აღორძინება. ირლანდიური ლიტერატურული აღორძინების მოძრაობის ძირითად მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენდა „კელტიციზმის“ მცნება, რაც იმაში გამოიხატებოდა, რომ ანგლოსაქსური „უპირატესობის“ რასისტულ თეორიას დაუპირისპირდა კელტების „განსაკუთრებული ადგილისა“ და „განსაკუთრებული ღირსებების“ იდეა. კელტები ხომ ირლანდიაში უძველეს დროში დასახლდნენ და სწორედ მათ შთამომავლებს წარმოადგენდა ძირითადი მოსახლეობა.

გარდა ამისა, კელტიციზმის მცნება წარმოადგენდა ირლანდიელობის განსაზღვრის საფუძველს. საერთაშორისო ინტერესი კელტიციზმის მიმართ დიდი ხნის დაწყებული იყო. მაკფერსონის ოსიანურმა პოემებმა მას დასაბამი მისცა ჯერ კიდევ 1760 წელს.

„კელტური კომპლექსის“ უმნიშვნელოვანეს იდეას წარმოადგენდა მტკიცება იმის თაობაზე, რომ მიუხედავად მრავალრიცხოვანი დემოგრაფიული პერიპეტები-

სა (მთელი ტომების გადასახლება, ომები, კოლონიზაცია, ემიგრაცია თუ სხვა) კელტურმა რასამ შესძლო სუფთა სახით შეენარჩუნებინა თავისი მოღვაწეობა.

ირლანდიური მითოლოგიის, ხალხური ეპოსისა და ფოლკლორის მეტად მდიდარ მემკვიდრეობაზე დაყრდნობით, ირლანდიური აღორძინების მოღვაწეობა შექმნეს „კელტური გმირული ლეგენდა“, რომელიც არც თუ ისე იშვიათად რასიზმის თავისებურ სახესხვაობად იქცეოდა. ინგლისელთა ეროვნულ კერპებს ისინი უპირისპირებდნენ „ნამდვილი კელტური სულის განსახიერებებს“ ძველი ირლანდიის მითოლოგიურ გმირებს – ქუსულისს, ფერდიადს, დედოფალ მახს და სხვ.

კელტიციზმი ირლანდიის წარსულს ეყრდნობოდა, თუმცა მისთვის უცხო არ იყო რეალურის და მოგონილის, მითოლოგიურისა თუ ისტორიული ფაქტების შერწყმა.

ბრიტანულ შოვინიზმს კელტიციზმები ენერგიულად ებრძოდნენ პრესაში, თეატრალურ ცხოვრებასა თუ სალექციო დარბაზებში. კელტიციზმები პროპაგანდას უწევდნენ „ირლანდიის გაფართოების“ თეორიას, რაც შესაძლებლად ეჩვენებოდათ გელური სალაპარაკო ენის აღდგენის, ირლანდიის ეროვნული კულტურის გავრცელების გზით. მაგრამ ირლანდიური ენის თითქმის სრული აღმოფხვრის პირობებში ირლანდიური აღორძინების მოღვაწეობი ამ პროპაგანდას თუ სხვა საქმეებს ინგლისურ ენაზე აწარმოებდნენ, უფრო სწორად ანგლო-ირლანდიურ დიალექტზე. ი, ამაში მდგომარეობს კელტიციზმის ერთ-ერთი პარადოქსი.

ჩამორჩენილი აგრარული ქვეყნის პირობებში კელტიციზმმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ირლანდიელი ერის ეროვნული თვითშეგნების გაღვიძების საქმეში. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მოძრაობაში ჩაბმული იყო ბურჟუაზიული (განსაკუთრებით წვრილბურჟუაზიული) ინტელიგენცია. ძირეულ სოციალურ საყრდენს კი ამ დროს წარმოადგენდა ირლანდიელი გლეხი. მეტად გახმაურებული ნაშრომის „ირლანდიელი რასის ისტორია“ ავტორი შონ მაკ-მანუსი ირლანდიური აღორძინების მოძრაობასთან დაკავშირებით წერდა: „ეროვნული იდეალების შემნახველად იქცა სოფლის მოსახლეობა – მყარი, შეურყენელი, პატრიოტი, მამაცი, ტრადიციული გლეხების ნამდვილი ნაშიერი და ცოცხალი ნიმუში“ (1, 148). და როგორც მკვლევარი მ. გუტნერი შენიშნავს – სწორედ ამით აიხსნება „გლეხური თემატიკა“ იმ ირლანდიელ მწერლებში, რომლებიც ასე თუ ისე იყვნენ დაკავშირებულნი ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან (2, 9).

მიუხედავად ყოველივე თქმულისა, უხეშ შეცდომას დავუშვებდით, თუკი შევეცდებოდით ირლანდიური ლიტერატურული აღორძინება ერთიან, მონოლითურ მოძრაობად წარმოგვედგინა. მასში არსებული სხვადასხვა მიმდინარეობა მწვავე ანტაგონიზმების მახვენებელი იყო ირლანდიურ საზოგადოებაში. არც ირლანდიური ლიტერატურული აღორძინების მოთავეთა განცხადებები კულტურის სფეროში „ერთიანი დინების“ არსებობის შესახებ არის ჩვენთვის დამაჯერებელი.

ირლანდიური ლიტერატურული აღორძინების მოძრაობაში წამყვანი გახლდათ ლიტერატურული და თეატრალური მიმდინარეობები, ამასთან ფართო მოძრაობა გაიშალა ირლანდიური ენის ასაღორძინებლად. სწორედ ამ სამი მიმართულებით მიმდინარეობდა ბრძოლა იმ ეპოქის ირლანდიაში. ამ ბრძოლის მიზანი იყო ინგლისური კულტურული ნიმუშებისა და შტამპების ამოძირკვა, საკუთრივ ირლანდიური ეროვნული ლიტერატურისა და დრამატურგიის, როგორც ეროვნული თვითშეგნების მნიშვნელოვანი ფაქტორების, შექმნა.

ამ სამ დინებას შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი გახლდათ მოძრაობა ირლანდიური ენის აღსადგენად. ერთხელ და სამუდამოდ უნდა გარკვეულიყო თუ რა ენა უნდა დადებოდა საფუძვლად ირლანდიურ ლიტერატურულ აღორძინებას. საქმე ის გახლავთ, რომ ირლანდიაში ინგლისურ ენაზე მოღვაწე მწერლები მისდევდნენ ორ

ლიტერატურულ ტრადიციას. ირლანდიის ლიტერატურული მემკვიდრეობა ხომ ორ ენაზე იყო – ირლანდიურ და ინგლისურ ენებზე. ირლანდიური ანუ გელური მემკვიდრეობა თორმეტ საუკუნეს ითვლიდა და შეიცავდა ყველაფერს, დაწყებულს უძველესი საგებიდან, ზღაპრებიდან თუ პოემებიდან იმ ფოლკლორის ჩათვლით, რომელიც ჯერ კიდევ იყო ირლანდიის დასავლეთში. ინგლისური ან ანგლო-ირლანდიური მემკვიდრეობა მხოლოდ ორ საუკუნეს ითვლიდა და ხარისხობრივად გელურზე დაბლა იდგა. და მაინც, ირლანდიური ლიტერატურული აღორძინების მოღვაწეები, მისი ერთ-ერთი სულისჩამდგმელიც კი, ცნობილი ირლანდიელი პოეტი და საზოგადო მოღვაწე უბ. იეიტსი ირლანდიურ ლიტერატურას ინგლისურ ენაზე ჰქმნიდნენ. ირლანდიის ლიტერატურული აღორძინება უნიკალურია XIX ს-ის ნაციონალურ ლიტერატურულ მოძრაობებს შორის იმით, რომ მწერლები ძირითადად ირჩევენ სხვა და არა თავიანთი ქვეყნის ტრადიციულ ენას.⁸

ეს ფაქტი აიხსნება იმით, რომ ირლანდიელი მწერლების წინაშე რთული ლინგვისტური პრობლემა იდგა. ირლანდიის ტრადიციული გელური ენა 1880 წლისათვის, ფაქტობრივად, მკვდარი იყო. 1840-იანი წლების შიმშილობამ ალგავა პირისაგან მიწისა თითქმის მთელი გელურად მოლაპარაკე ირლანდია და ამდენად მისი ლიტერატურაც. თვითონ იეიტსმა არ იცოდა გელური ენა და მან სწორად შენიშნა – „გელური ჩემი ნაციონალური ენაა, მაგრამ ჩემი დედაენა არაა“. ჯენტლმენი არ ლაპარაკობს გელურად – ეს იყო ანგლო-ირლანდიური ცხოვრების ძირითადი წესი.

ამრიგად, თანამედროვე ფორმითაც კი გელური ენა უცნობი იყო ყველა იმათთვის, ვინც არ გაზრდილა გელურად მოლაპარაკე ოჯახში; ენის უფრო ძველი ფორმები კი, რომლებზეც შეიქმნა საუკეთესო ლიტერატურა – საოცრად რთული იყო. ასე რომ, ირლანდიელ მწერლებს უნდა გამოეყენებინათ ინგლისური ენა, მაგრამ უძველესი ირლანდიის მითოლოგიისა და ლეგენდების, ამასთან, მათი თანამედროვე ირლანდიის ფოლკლორისა და ისტორიის შესწავლის გზით ეპოვათ საკუთარი სტილი და თხრობის საგანი.

თავისი იდეოლოგიური და ესთეტიკური პრინციპების შემუშავებაში, ამასთან, ამ საკითხის უკეთესად გარკვევაში იეიტსს დიდად დაეხმარა ქ. ო'ლიერი, ჟურნალისტი და რევოლუციონერი, რომელმაც თანამოაზრე ირლანდიელი მწერლებისაგან იმ დროისათვის ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური ლიტერატურული ჯგუფიც კი ჩამოაყალიბა. ო'ლიერის აზრით, ირლანდიური ლიტერატურა ინგლისურ ენაზე ვერ განვითარდებოდა, თუ ირლანდიელი მწერლები არ დაინტერესდებოდნენ ირლანდიური ეროვნული საკითხით. ირლანდიური ლიტერატურა უნდა ყოფილიყო ნაციონალური, მაგრამ არა პროპაგანდის მეშვეობით, არამედ ნამდვილი ირლანდიური ლიტერატურის შექმნით, რომელიც სულიერად მოამზადებდა ქვეყანას მომავალი პოლიტიკური თავისუფლებისათვის.

ისტორიკოსებს დავა აქვთ იმის თაობაზე, თუ როდის დაიწყო ირლანდიური

---

⁸ ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა, თუ როგორ განსაზღვრავს მკვლევარი რიჩარდ ფალისი ირლანდიურ ლიტერატურას: „ირლანდიური ლიტერატურა, დაწერილი ირლანდიური წარმოშობის პიროვნების მიერ, ან იმ პირის მიერ, რომელიც სხვაგან დაიბადა, მაგრამ ირლანდიაში ცხოვრობს, აიგივებს თავს ირლანდიასთან და წერს იმგვარად, რომ განსაკუთრებულ აზრს იძენს ირლანდიურ კონტექსტში. ასეთი განმარტება საშუალებას აძლევს რ. ფალისს ირლანდიელ მწერლად აღიაროს ჯეიმს ჯოისი, რომელმაც ცხოვრების უმეტესი ნაწილი ირლანდიის გარეთ გაატარა, ან კიდევ მერი ლავინი, რომელიც ამერიკის შეერთებულ შტატებში დაიბადა. ამასთან, ირლანდიელი მწერლების სიის მიღმა ტოვებს ბერნარდ შოუსა და ოსკარ უაილდს – დუბლინელ მწერლებს, რომელთა ნაწარმოებები ირლანდიური ლიტერატურის პერიფერიულ ნიმუშებად მიაჩნია (R. Fallis. *The Irish Renaissance*. N. Y. 1977).

ლიტერატურული აღორძინება. ზოგის აზრით, იგი დაიწყო 1842 წელს, როცა ეროვნული მოძრაობის პირველმა დიდმა იდეოლოგმა და მწერალმა თომას დევისმა დუბლინში დაიწყო გაზეთის „Nation“ გამოცემა. მასში დევისი და სხვა ახალგაზრდა მწერლები და მოაზროვნები, ჯგუფის „ახალგაზრდა ირლანდია“ წევრები, პირველად აღაპარაკდნენ ირლანდიურ ლიტერატურაზე, რომელიც იქნებოდა ინგლისურ ენაზე, იქნებოდა „ხალხური“, ნაციონალური, აჩვენებდა ირლანდიის ცხოვრებას...

სხვები ირლანდიის ლიტერატურული აღორძინების დაწყების თარიღად ასახელებენ 1878 წელს, როდესაც სტენდიშ ო'გრეიდიმ გამოაქვეყნა „ირლანდიის ისტორია: გმირული პერიოდი“, წიგნი რომელმაც აღაფრთოვანა ირლანდიელი მწერლები. ო'გრეიდის „ისტორია“ ტრადიციულად გაგებულ ისტორიას არ წარმოადგენს. უფრო სწორად, ესაა ძველი ირლანდიური საგების მხატვრული გადაკეთება. როგორც მოგვიანებით კრიტიკოსი ნ.ჯ. ო'კონორი წერდა: „ო'გრეიდის უდიდესი მიღწევა იყო ის, რომ მან ძირითადი ძველირლანდიური ტექსტების ნაკლებად გასაგები, აბდაუბდა, დაუკავშირებელი მოთხრობებისაგან შექმნა გამართული ისტორიული თხრობა, რომელსაც დასაწყისიც აქვს, შუაგულიც და დასასრულიც“ (3, 121). წიგნში გადმოცემულია ირლანდიის ლეგენდები, კერძოდ, თხრობა დაკავშირებულია გმირ ქუხულინთან, რომლის სახე მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ირლანდიური თვითშეგნების ჩამოყალიბებაში. გასაკვირი არაა ის უდიდესი გავლენა, რაც ქუხულინის ეპიკური ციკლის მეორედ დაბადებამ იქონია. ღრმა ეროვნული დამცირების, ეკონომიკური და კულტურული დეგრადაციის მომენტში, როდესაც ასიმილაციის საშიშროება სულ უფრო რეალური ხდება, უცბად წარმოდგება დიდებული ეპოსი, რომელიც ამადლებულად მოგვითხრობს გმირულ წარსულზე, დიდებულ და თავისუფალ ხალხს რომ შეეფერება. ეპოსი თითქოსდა ამტკიცებდა ირლანდიელი ხალხის ისტორიულ უფლებას დამოუკიდებლობაზე, თვალსაჩინოს ხდიდა ინგლისელები-სათვის განვითარებული ირლანდიური კულტურის არსებობას.

ინგლისელი მკვლევარი რიჩარდ ფალისი ირლანდიური ლიტერატურული აღორძინების დაწყების თარიღად მიიჩნევს 1888 წელს, როცა ო'ლიერის წრემ გამოცა პატარა ანთოლოგია „ახალგაზრდა ირლანდიის პოემები და ბალადები“. წიგნის სათაურს ორგვარი მნიშვნელობა ჰქონდა იმდროინდელი მკითხველისათვის. „ახალგაზრდა“, ერთ მხრივ, მიუთითებს მისი შემდგენლების ახალგაზრდულ ასაკს, მეორე მხრივ, მოგვაგონებს ახალგაზრდა ირლანდიის მოძრაობას, რომელსაც ადგილი ჰქონდა 40 წლის წინათ და რომელიც მოითხოვდა, რომ ირლანდიური პოეზია ეროვნული ინტერესების სამსახურში ყოფილიყო.

ო'ლიერის წრის წევრები, როგორებიცაა არიან უ.ბ.იეიტსი, დ. ჰაიდი, ჯ. რასელი და სხვები თავიანთ თავს მათ მემკვიდრეებად მიიჩნევდნენ, მაგრამ ბევრი რამ ახალიც შეიძინეს: ოსტატობა პატრიოტულ შემართებაზე მაღლა დააყენეს; პოეზიის საგნად პოლიტიკური საკითხების ნაცვლად აირჩიეს ირლანდიის ისტორია და ფოლკლორი; ირლანდიური ეროვნული მოძრაობა უფრო მაღლა დააყენეს, ვიდრე რომელიმე დოგმისა ან პოლიტიკური პარტიისადმი ერთგულება.

ამრიგად, ირლანდიური ლიტერატურული აღორძინება მოამზადეს ირლანდიური კულტურის იმ მოღვაწეებმა, რომლებიც იღწვოდნენ, რათა აღედგინათ ძველი კულტური ლიტერატურული ტრადიცია, სინათლეზე გამოეტანათ ხალხური კულტურის უძველესი ძეგლები. ასეთ შრომას შედეგად მოჰყვა ინტერესის ზრდა ეროვნული წარსულისადმი. ლიტერატორთა და დრამატურგთა ახალმა პლედამ თავის შემოქმედებაში აღადგინეს თითქმის დაკარგული კავშირი ირლანდიელი ხალხის ლიტერატურული მსოფლმხედველობის სათავეებთან.

ლიტერატურა:

1. McManus. The Story of the Irish Race. N.Y. 1921.
2. Гутнер М., Вступление к книге «Джон Синг, Драммы». Ленинград, 1937.
3. O'Connor N. J. Changing Ireland: Literary Background of the Irish Free State. 1899-1922. Cambridge 1924.

Nona Kometiani ***"Celtic Complex" and the Irish Literary Revival*** **Summary**

Irish literary revival (the late 19th and early 20th century) was founded by such figures of Irish culture as W.B. Yeats, J. O'Leary, S. O'Grady, D. Hyde, and others. They sought to restore Celtic literary tradition and popularize the ancient monuments of national culture. The result of their work was the increased interest in the national past. Works of a new galaxy of writers and playwrights restored an almost completely lost link with the origins of the literary outlook of the Irish people.

Нона Коветиани ***«Кельтский комплекс» и ирландское литературное возрождение*** **Резюме**

Ирландское литературное возрождение (вторая пол. XIX – нач. XX в.) подготовили такие деятели ирландской культуры, как У. Б. Йейтс, Дж. О'Лири, С. О'Грейди, Д. Хайд и др. Они стремились восстановить кельтскую литературную традицию, популяризировать древние памятники национальной культуры. Результатом их работы стал возросший интерес к национальному прошлому. Творчество новой плеяды литераторов и драматургов восстановило почти полностью утраченную связь с истоками литературного мировоззрения ирландского народа.

ლანა ნადარეიშვილი
(საქართველო)

ისტორიოგრაფიული მეტარომანის ძირითადი მარკირები
(ქრისტიანული რანსომანის „უკანასკნელი სამყარო“)

როგორც ცნობილია, ისტორიოგრაფიული მეტარომანი აერთიანებს, ერთი მხრივ, მოდერნიზმისგან მექვიდრეობით მიღებულ პაროდიულ თვითრეფლექსიას და, მეორე მხრივ, XIX საუკუნის ისტორიული რომანის ტრადიციებს, რაც გულისხმობს კარგად გააზრებულ და აწყობილ სიუჟეტს, მკვეთრად გამოხატულ პერსონაჟებსა და კლასიკური რეალიზმისთვის დამახასიათებელ თხრობის ტექნიკას. პროფესორი სუსანა ონეგა თვლის, რომ ისტორიოგრაფიული მეტარომანის საწყისებს „მაგიურ რეალიზმამდე“ მარკესისა და ბორხესის ნაწარმოებებთან მივყავართ. სამეცნიერო წრეებში ერთ-ერთ პირველ ისტორიოგრაფულ მეტარომანად აღიარებულია მარკესისის „მარტოობის ასი წელი“ (1967); რომანი, რომელშიც რაციონალიზმსა და რეალიზმზე მადლა დგას ფანტაზია, გამონაგონი, მითოლოგია (3, 59).

ისტორიოგრაფიული მეტარომანი, პირველ რიგში, თამაშობს ისტორიული ფაქტის უტყუარობასა და სიცრუეზე; მასში ავტორი ხშირად მიმართავს ფალსიფიცირებას. ისტორიოგრაფიული მეტარომანის ერთ-ერთი საკვანძო სიტყვა - *გაყალბება*, რაც მიზნად ისახავს ისტორიის შესახებ არსებულ წარმოდგენაში ეჭვის შეტანას. როგორც ცნობილია, ისტორიული რომანი ძირითადად ტექსტუალურ მტკიცებულებებს მიმართავს, რათა დამაჯერებლობა, ნამდვილობა შესძინოს რომანის სამყაროს. მისგან განსხვავებით, ისტორიოგრაფიული მეტარომანი მსგავსი მტკიცებულებების ასიმილირებას განზრახ არ მიმართავს; ისინი არ არიან ჩაქსოვილნი, განზავებულნი საერთო თხრობაში. ავტორი მათ მონტაჟის ხერხით სვამს ტექსტში - საბუთების, დღიურიდან მოტანილი ნაწყვეტების, წერილების, ძველი გაზეთების ამონაჭრების სახით - რაც არღვევს თხრობის პროცესს და ქმნის შთაბეჭდილებას, თითქოს მკითხველი ისტორიული დეტალების შეგროვების მოწმე ხდება.

ისტორიოგრაფიული მეტარომანში ისტორიული ფაქტი იძენს ახალ ინტერპრეტირებას; მოვლენა, რომელსაც ისტორიაში არ ჰქონია ადგილი (რადგან არ შენარჩუნდა სათანადო წერილობითი მტკიცებულებები, წყაროები) არსებობის უფლებას მოიპოვებს. მწერალი, რომელიც ისტორიოგრაფიული მეტარომანის ჟანრს მიმართავს, სარგებლობს ლიტერატურის შესაძლებლობით, წარმოაჩინოს ისეთი „სიმართლევები“, რომლებიც ტრადიციულ ისტორიას „გამოეპარა“. საგულისხმოა, რომ ინგლისელი მწერალი ჩარლზ პელიხერი შეკითხვაზე, თუ რატომ წერს, პასუხობდა, რომ არა „იმისათვის, რომ საკუთარ თავს მოვუყვე ისტორიები, რომლებიც გარე სამყაროს აზრს სძენენ... ან იმისათვის, რომ მოვძებნო ის ერთადერთი დიდი ისტორია, რომელიც ყველაფერს ახსნას მოუძებნის და მოხსნის დაპირისპირებებს“, არამედ „...იმისათვის, რომ გამოვიგონო ისტორია, რომელშიც შევძლებ დამაღვას ჩემი ეპოქის მოწყენილობისა და საშინელებისგან“ (2, 16). იმავეს იმეორებს აკროიდი: „რატომ არ წერთ თქვენს დროზე? რატომ გაუბრძობართ მას? იმიტომ ხომ არა, რომ საკუთარ თავს გაუბრძობართ“ (5, 393). მართლაც, წარსულის „გამოცოცხლების“ გარდა, ისტორიოგრაფულ მეტარომანს კიდევ ერთი მიზანი აქვს - საკუთარი „მე“-ს პოვნის მცდელობა, წარსულის მეშვეობით თვითიდენტიფიცირება; ფრაგმენტირებული შეგნების მქონე პერსონაჟები ცდილობენ საკუთარი ფესვების მოძიებას, რათა ჩაეწერონ ისტორიის კონტექსტში; ამდენად თავი დაიმკვიდრონ აწმყოშიც. ლინდა ჰატჩეონი მიუთითებს, რომ მისი კოლეგა - ფრედერიკ ჯეიმისონი ისტორიისა და ისტორიული რომანის კრიზისთან დაკავშირებით შექმნილი სიტუაციიდან გამო-

სავალს მათი ტრადიციული სტრუქტურის რეორგანიზებაში ხედავს. მისი აზრით, საჭიროა არა სინამდვილის ასახვა, არამედ ისტორიის/ლიტერატურის კონცეფციის შექმნა (1, 112). მართალია, ისტორიოგრაფულ მეტარომაანს ჯერაც არ შეუქმნია ასეთი კონცეფცია, მაგრამ ჟანრის ნიშნეული ტრადიციების შენარჩუნებით შეძლო კლასიკური ისტორიული რომანის კანონის შეცვალა.

ისტორიოგრაფიული მეტარომაანის მარკერებზე საუბრისას, უპირველეს ყოვლისა, გამოვყოფდით ოპოზიციურ წყვილებს - *რეალობა/გამონაგონი; ისტორია/ისტორიები*. პოსტმოდერნიზმის პირობებში წარსულის სიცრუისა და რეალობის ურთიერთმიმართების, ისტორიისადმი და წარსულისადმი დამოკიდებულების პრობლემაზე არაერთმა თეორეტიკოსმა გამოთქვა თავისი შეხედულება. როგორც ტ. დ'ანი აღნიშნავს, ისტორია დაიშალა მიკროისტორიებად, ადგილობრივი/ლოკალური ხასიათის ისტორიებად, რომლებსაც დროითი თვალსაზრისით ფრაგმენტულობა, „წყვეტილობა“ ახასიათებთ და რეფერენტის გარეშე მათი ინტერპრეტირებაც კი შეუძლებელია (3, 262). თავის მხრივ, ლიოტარიც აღნიშნავს, რომ ჩვენ „დიდებული ისტორიების“ დანაწილების, დაქუცმაცების და უამრავ მარტივ, მცირე ზომის, ლოკალურ „ისტორია-მონათხრობების“ დაბადების მოწმენი გავხდით (6, 213). ეს პრობლემები იმ ფაქტის გაცნობიერების გამო ჩნდება, რომ წარსული თანამედროვე ადამიანისთვის მისაწვდომია მხოლოდ ტექსტების სახით. წარსული ეწინააღმდეგება შემეცნებას და თავდაჯერებულობის გრძნობას უქარწყლებს როგორც თხრობის სუბიექტს, ასევე მკითხველს.

რეალობა და გამონაგონი არსებობს ნებისმიერ ისტორიულ რომანში; მეტიც - ნებისმიერ ლიტერატურულ ნაწარმოებში, მაგრამ ისტორიოგრაფიულ მეტარომაანში ისინი, ჯერ ერთი, ძნელად გასარჩევნი ხდებიან, და მეორეც, ავტორის მიერ გამონაგონი წინასწარგანზრახულად არის აქცენტირებული. ლ. ჰატჩენი აღნიშნავს, რომ *სიმართლისა და გამონაგონის* ცნებები საერთოდ მიუღებელია ლიტერატურისთვის და პოსტმოდერნისტული რომანები... ღიად აცხადებენ, რომ არსებობს მხოლოდ „სიმართლები“ (1, 109). ამდენად პრობლემა - *რეალობა/გამონაგონი; ისტორია/ისტორიები* - ნაწარმოებში ინაცვლებს; თავად პერსონაჟები ცდილობენ ფაქტის გარჩევას ნაყალბევისგან, რაც მათ იშვიათად გამოსდით. ამის მიუხედავად, აშკარა გამონაგონიც არ უშლის მკითხველს, რომ უთანაგრძნოს გმირებს და ინტერესით ჩაერთოს ავტორის მიერ შემოთავაზებულ თამაშში.

ისტორიოგრაფიულ მეტარომაანში ხშირად გამოიყენება *„დროსთან თამაშის“* ხერხი, ანუ ავტორი არა მხოლოდ აზრობრივ დონეზე მიუთითებს კავშირზე წარსულსა და აწმყოს შორის, არამედ ახდენს დროითი ფენების „აღრევას“, მათ განურჩევლობამდეც კი. სწორედ აღნიშნულ ხერხს მიმართავს ქრისტოფ რანსმაირი რომანში „უკანასკნელი სამყარო“ („Die letzte Welt“, 1988), რომელშიც წარმოდგენილია ევროპული ცივილიზაციის მთელი ისტორია - ბერძნული მითებიდან დამდეგ აპოკალიფსამდე. რომანის პირველივე გვერდებიდან მკითხველს უჭირს განსაზღვრა, თუ როდის, რომელ ეპოქაში იშლება მოქმედება. ლოგიკურად, მოქმედება უნდა ვითარდებოდეს ანტიკურ ეპოქაში, ძველ რომსა და ტომეში, რადგან მოქმედ პერსონაჟებად გვევლინებიან ათენტიკური პირები; კერძოდ, იმპერატორები ავგუსტუსი და ტიბერიუსი. იმავდროულად, რომანის პირველსავე გვერდებზე მონიშნულია თანამედროვეობის მარკერები: მაგ., ავტობუსის გაჩერება, თანამედროვე ტექნიკური მოწყობილობები, ქუჩებისა და ქალაქების თანამედროვე დასახელებები. შევნიშნავთ, რომ რანსმაირი არც აწმყოს არქაიზირებას ახდენს და არც წარსულს ათანამედროვეებს; იგი ქმნის უდროობის, ზედროვეობის შეგრძნებას. ავტორი არ ახვევს თავს მკითხველს თანამედროვეობის ან სხვა ეპოქების დეტალებს; ხშირ შემ-

თხვევაში, ისინი მკითხველისთვის შეუმჩნეველად, ზედმეტი აქცენტირების გარეშე შემოაქვს; მაგ., ქალაქ ტომეში (ეხლანდელი კონსტანცა, რუმინეთში), გაჩერებაზე კოტა კითხულობს ავტობუსების განრიგს; ოვიდიუსი სტადიონზე გამოდის მიკროფონების თაიგულის წინ და ა.შ. რომისგან განსხვავებით, ტომეში ფანტაზია და ირაციონალურობა სუფევს; ამიტომაც აქაურ სიტუაციას ადვილად მოერგნენ *იაზონი* - კონტრაბანდისტი, რომელსაც გემ „არგოთი“ არალეგალი ემიგრანტები გადაჰყავს და გერმანელი *თიზი* (თჰის)⁹ - მეორე მსოფლიო ომის ვეტერანი, რომელსაც ღამ-ღამობით გაზის კამერაში მომაკვდავი ადამიანები ესიზმრება. მუდმივი გარდაქმნები არა მხოლოდ ამ ქალაქის მკვიდრთ ახასიათებთ, არამედ დროებსაც, რომლებიც სხვადასხვა მიმართულებით არიან განფენილნი და ზოგჯერ ერთმანეთს გადაკვეთენ. საბოლოოდ, ტომეს რეალობა ოვიდიუსის გამონაგონი აღმოჩნდება; მწერლის ფანტაზია ათავისუფლებს სამყაროს ადამიანებისა და მათ მიერ დაღვენილი წესებისგან. „მეტამორფოზების“ გამონაგონი სამყარო ერთადერთი რეალობა აღმოჩნდება, რომელიც საჭიროებს ადამიანთა ცრუ რაციონალური ძალაუფლებისაგან გათავისუფლებას.

ვალტერ სკოტიდან დაწყებული, ისტორიული რომანის ავტორები გულმოდგინედ აგროვებდნენ ისტორიულ მტკიცებულებებს, იკვლევდნენ იმ პერიოდს, რომელზეც წერდნენ. მაგრამ ისტორიოგრაფიული რომანის ავტორის დადანაშაულება ეპოქის არცოდნაში და არაკომპეტენტურობაში არ შეიძლება. ჩვენ არ გავგაჩნია დაზუსტებული ცოდნა ანტიკური სამყაროს შესახებ; მტკიცებულებათა უმეტესობა სამუდამოდ დაკარგულია. დარჩა უამრავი გამოცანა, რაც ავტორს აძლევს საშუალებას, პასუხები მხოლოდ საკუთარი წარმოდგენების დახმარებით მოძებნოს, რადგან ის ისტორიული საბუთებით არაა ხელფესშეკრული და შეუძლია მოახდინოს *ისტორიის კონსტრუირება*. ისტორია დუმს, თუ რატომ იქნა განდევნილი ოვიდიუსი რომიდან; ამიტომაც ამაზე ავტორი იძლევა პასუხს. რანსმაირის რომს მართავს დიქტატორი; სახელმწიფო მთლიანად კონტროლირდება; რომის იმპერია სტატიკურია, უმოძრაოა. ოვიდიუსის „მეტამორფოზები“ საფრთხის შემცველია, რადგან სახიფათოა ნებისმიერი ცვლილება, ტრანსფორმირება. რანსმაირი გეთავაზობს საკუთარ ვერსიას მათი ისტორიული ფაქტებით განმტკიცების გარეშე. მისი რომი არ არის კონკრეტული ისტორიული ადგილი კონკრეტულ ისტორიულ პერიოდში. იგი ზედროულია, დროის მიღმა იმყოფება, მაგრამ ამავდროულად, მან ყველა ეპოქა შეისრუტა, მოიცვა. ოვიდიუსის განდევნის ადგილიც - ტომე - მოკლებულია ფაქტობრივ საფუძველს. უცნაური ლოგიკით, სიცრუე ხდება უფრო რეალური, ვიდრე ისტორიული სინამდვილე. წარსულის ინტერპრეტირებისა და რეკონსტრუირების, *სხვა რეალობის* შექმნის საშუალებით ავტორი იმარჯვებს დროზე.

რანსმაირის გმირი არაპროფესიონალი გამომძიებელია, რომელიც ანტიკური ეპოქის გენიოსის ნაკვალევზე მიემართება. რომაელი კოტა ნაზონის საძებნელად იმპერიის განაპირას, ქალაქ ტომეში მიემგზავრება, სადაც პოეტი გადაასახლეს. ნაზონზე ცნობების შეგროვებისას კოტა იქცევა ისე, როგორც ბიოგრაფი-მოყვარული; იგი გულმოდგინედ ეპყრობა ყველაფერს, რაც დაკავშირებულია პოეტთან: „აქ დადიოდა ნაზონი“ (4, 20). აღნიშნული სიუჟეტური ხაზით ავტორი ისტორიოგრაფიული მეტარომანის კიდევ ერთ მარკერს გამოყოფს, რომელიც *ძებნა/გაქცევა*ს, *დეტექტიურ ხაზს* უკავშირდება. აღნიშნულ მარკერებთან დაკავშირებით გვერდს ვერ ავუვლით უმბერტო ეკოს საეტაპო რომანს „ვარდის სახელი“ (1980). გარდა პაროდულიობისა და ინტერტექსტუალობისა, ამ რომანში იყო კიდევ მინიმუმ ორი მნიშვნელოვანი მომენტი - *დეტექტიური სიუჟეტის ხაზი* და *წიგნის ძებნის მოტივი* -

⁹ პლუტონის რომაული სახელი.

რომელმაც თანამედროვე ისტორიული რომანისთვის ახალი პირობითობები განსაზღვრა. ეკოს რომანის შემდეგ ისტორიოგრაფიული მეტარომანის სასურველი ფიგურა გახდა დეტექტივი (პროფესიონალი ან მოყვარული) ან ნებისმიერი სხვა პირი, რომელიც მის ფუნქციებს ასრულებს; იმავდროულად, ტრადიციული გახდა სიუჟეტური მოქმედების განვითარება დაკარგული, გამქრალი ან მოპარული წიგნის გარშემო. თანამედროვე ისტორიულ რომანებში დეტექტიური მოტივის ძირითად ფუნქციას წარმოადგენს წარსულის შესახებ საბოლოო და სრული ცოდნის პრობლემატურობის ხაზგასმა, არსებული ცოდნის ეჭვქვეშ დაყენება და ახალი ინტერპრეტირებების გამოთქმა/დაფიქსირება.

პოსტმოდერნიზმისთვის უზომოდ დიდი მნიშვნელობა აქვს *წიგნის სახეს*. პოსტსტრუქტურალისტები ადამიანს წერითი კულტურის ფენომენად, გუტენბერგული ცივილიზაციის ნაყოფად განიხილავენ. ისინი სამყაროს აღიქვამენ როგორც უსაზღვრო, უსასრულო ტექსტს, რადგან დერიდას სიტყვებით, „არაფერი არ არსებობს ტექსტს მიღმა“. უმბერტო ეკოსთვის სამყარო „ენციკლოპედიაა“, „დექსიკონია“; ხოსე ლუის ბორხესისთვის – უზარმაზარი ბიბლიოთეკა. ეს კონცეფციები ასახვას პოულობენ ისტორიოგრაფიულ მეტარომანშიც. დაკარგული წიგნი (ან ნებისმიერი სხვა არტეფაქტი) წარმოადგენს შეკრული, ერთიანი მსოფლშეცნობის დაკარგვის მეტაფორას. გმირი ეძებს მას ან ტექსტების ავტორს, მაგრამ განიცდის მარცხს, რადგან საბოლოო პასუხი არ არსებობს და პოსტმოდერნული თხრობის ფინალი ყოველთვის ღიად რჩება. მკითხველი, ისევე როგორც გმირი, ვეღარ გრძნობს თავს დაჯერებულად, რადგან სინამდვილე, ფაქტები ერწყმიან სიცრუეს, ხოლო წარსული – განუყოფელია აწმყოსგან და მასზე ზეგავლენის მოხდენაც კი შეუძლია. მოვლენათა შორის კავშირის დამყარება - საკუთარი თავის პოვნის მცდელობაა. საბოლოო ჯამში, წიგნის, ტექსტის, გარდაცვლილი მწერლის ძებნა ხორციელდება არა სიმართლის გასაგებად ან რეალური ისტორიული სურათის აღსადგენად, არამედ საკუთარი თავის, საკუთარი ფესვების მოძიების, მოცემულ კონტექსტში საკუთარი ადგილის დასამკვიდრებლად.

პოსტმოდერნიზმისთვის კიდევ ერთი ნიშნული სახეა - *მუზეუმი, ბიბლიოთეკა, ანტიკვარული დახლი*, რომელიც შეიძლება განზოგადდეს თვით თხრობის მეტაფორამდე; მეტიც, ავტორი ხშირად თამაშობს მუზეუმის, კოლექციის და ა.შ. ორი ტიპის შედარებაზე. პირველში - ისტორიული მტკიცებულებები გულმოდგინედ არის მოწესრიგებული, დანომრილი, თემატიზირებული; იგი სტაბილური, უსიცოცხლო წარსულის სახეა. ხშირ შემთხვევაში ასეთ მუზეუმს უპირისპირდება ანტიკვარული დახლი ან უბრალოდ სახლი, სხვენი, რომელიც სავსეა სხვადასხვა ძველებური ნივთებით; აქ წარსული ცხოვრობს თავის სხვადასხვა რეპრეზენტირებაში; იგი არ არის დასრულებული, აღსავსეა მოულოდნელობებით, ღიაა ახალი აღმოჩენებისთვის.

რანსმაირის რომანის გმირი, რომელიც კოტა, მიემგზავრება ოვიდიუსის საძებნელად მას შემდეგ, რაც რომში მოაღწია შემაშფოთებელმა ცნობამ პუბლიუს ოვიდიუს ნაზონის გარდაცვალების შესახებ. შავიზღვისპირეთის ქალაქ ტომეში ექსპედიცია უნდა გაიგზავნოს, რომელიც ამ ცნობას გადაამოწმებს; მაგრამ კოტას სურს, პირველი იყოს, სხვებს დაასწროს და თავად გაერკვეს ყველაფერში; ნაზონის სიცოცხლის ბოლო დღეებსა და სიკვდილზე მან უთხრას რომს სიმართლე. ამასთან, კოტას სურს, „მეტამორფოზების“ ერთი ასლი მაინც ჩაიგდოს ხელში, რადგან დედანი ავტორმა გადასახლების წინ დაწვა; ეს შესაძლებლობას მისცემს კოტას, ოპოზიციისა და ხელისუფლების მხრიდან დამსახურებული აღიარება მოიპოვოს. სინამდვილეში ცნობილია, რომ „მეტამორფოზები“ პოეტის მეგობრებისა და თავყვანისმცემლების ჩანაწერებზე დაყრდნობით სრულად აღადგინეს, მაგრამ რან-

სმაირის თანახმად, *ხელნაწერი არ არსებობს*. აქ აშკარად იგრძნობა რემინისცენცია ეკოს „ვარდის სახელთან“, რომელშიც ავტორი არისტოტელეს „პოეტიკის“ მეორე ნაწილთან დაკავშირებით საკუთარ ვერსიას გვთავაზობს: საბოლოოდ, ეკოსთანაც და რანსმაირთანაც ხელნაწერები ცეცხლში იწვიან.

ოვიდიუს ნაზონის მსახური კოტას უჩვენებს ქვეს, რომლებზეც ამოთლილია სიტყვები. რომაელი ცდილობს, გამონახოს ამ ფრაზების წაკითხვის წესი, რომ მათგან შეძლოს აზრის გამოტანა. დეშიფრირება გაიტაცებს კოტას და ის მართლაც შეძლებს „მეტამორფოზების“ ნაწევრის წაკითხვას. წარმატებისგან გახალისებული კოტა გადაწყვეტს, „ამოიღოს“ ნაზონის ისტორიები ტომეს მკვიდრთა მოგონებებიდან და ამგვარად აღადგინოს წიგნი. მაგრამ ეს ჩანაფიქრი არ შედგა. ადამიანები, რომლებმაც ოვიდიუსისგან მოისმინეს ესა თუ ის ამბავი, თავიანთი ინტერპრეტირებით უამბობენ კოტას, რომელსაც საბოლოოდ ეჩვენება, რომ ნაზონი თითოეულს სხვადასხვა ისტორიას უყვებოდა. მუნჯი არაქნე კი კოტას ნაქსოვი გობელენების სახით სთავაზობს ნაზონის ისტორიების თავისებურ ინტერპრეტირებას. საბოლოოდ, რომაელი გააცნობიერებს იმას, რაც მკითხველმა მასზე ადრე გაიგო: იგი იმყოფება ოვიდიუსის მიერ შექმნილ სამყაროში და მთელი იმ დროის განმავლობაში, რაც პოეტსა და მის წიგნს ეძებდა, ცხოვრობდა მასში. ამგვარად, ტომეს ყველა მაცხოვრებლის ისტორია, ნაჭრებზე დაწერილი, „არა მარტო ძველთაძველები, არამედ რკინის ქალაქის მომავალი ბედიც... გაშიფრული, ახლა უკვე კოტას თითებს შუა ეპარებოდა“ (4, 172).

ამგვარად, ზემოთ ჩამოთვლილი მარკერების გათვალისწინებით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ პოსტმოდერნისტი ავტორები თანამედროვე ადამიანის წარსულთან დამოკიდებულების, სინამდვილისა და ისტორიის, სიცრუისა და რეალობის ურთიერთდამოკიდებულების წარმოსაჩენად მიმართავენ შემდეგ საშუალებებსა და ხერხებს:

➤ აღმოჩენილი არტეფაქტი, მოწმობა წარსულის შესახებ (პორტრეტი, ხელნაწერი, წერილი და ა.შ.), რომელიც ცვლის წარსულის დროთა ჩამოყალიბებულ სურათს;

➤ პერსონაჟი, რომელიც შეპყრობილია წარსულით, მიჰყვება პოეტს, მწერლის ნაკვალევს, ცდილობს, ამოხსნას წარსულის გამოცანები;

➤ სიყალბის მოტივი ააშკარავებს წარსულის შესახებ წარმოდგენების სიცრუეს, წარსულის მიუწვდომლობას;

➤ თამაში დროსთან, წარსულისა და აწმყოს დროითი ფენების აღრევა მჭიდრო ურთიერთკავშირზე, აწმყოზე წარსულის ზეგავლენაზე მიანიშნებს;

➤ თხრობაში/ნარატივში მოგონებების, ლეგენდების, ავთენტიკური ან არაავთენტიკური პოეტების (მწერლების) ნაწარმოებებიდან ნაწყვეტების, წერილების ჩართვა;

➤ კითხვები, რომელთა ადრესატი მკითხველია და რომლებიც უპასუხოდ რჩება;

➤ თხრობის ღია ფინალი, ამოუხსნელი გამოცანა წარსულის მიუწვდომლობაზე, ადამიანის შემეცნებითი შესაძლებლობების შეზღუდულობაზე, წარსულის ინტერპრეტირების ღიაობაზე, „გადაწერაზე“ მიუთითებს.

ლიტერატურა:

1. Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism. History, theory, fiction. New-York-London: Routledge, 1992.

2. Onega S. A Knack for yarns. The narrativization of History and the end of history // Telling Histories: Narrativizing History, Historicizing Literature, ed. by S. Onega. Amsterdam – Atlanta: Rodopi, 1995.
3. Onega S. British Historiographie metafiction in the 1980 s// Postmodern Studies 7. British postmodern fiction, e.d. By T. D’haen and H. Bertens. Amsterdam – Atlanta, 1993.
4. Ransmayr Ch. Die letzte Welt, Fischer, 1991.
5. Акройд П. Чаттертон. М., Аграф, 2000.
6. Ильин И. П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. М., Интрада, 1996.

Lana Nadareishvili
The main markers of the historical metanovel
(A novel by Christopher Ransmayr “The last world”)
Summary

As is known, historical metanovel comprises on the one hand, parody self-reflexation received by modern heritage, and on the other hand, XIX century historical novel traditions that implicates well interpreted and constructed subject, with the distinct personages and narration technique characterized by classical realism. One of the key words for the historical metanovel is *falsification*, aim of which is to doubt the history. As it is known, historical novel mainly addresses the text evidences, so that makes the novel more convincible and real. In contrast, historical metanovel does not address such similarities; they are not embedded in the total narration. Authors usually use such evidence as documents, parts from the diaries, letters, cuts from the old newspaper - that breaches the narrative process and makes falsification, as if the reader becomes the witness of historical collection. The given issues are described in the Christopher Ransmayr’s novel “The last world“.

Лана Надареишвили
Основные маркеры историографического метаромана
(Роман Кристофа Рансмайра «Последний мир»)
Резюме

Как известно, историографический метароман объединяет в себе, с одной стороны, унаследованную от модернизма пародийную саморефлексию и, с другой стороны, традицию исторического романа XIX века, которая подразумевает хорошо продуманный сюжет, четко выраженных персонажей и характерную для классического реализма нарративную технику. В первую очередь, автор историографического метаромана *обыгрывает* достоверность или ложь исторического факта. Ключевое слово историографического метаромана - фальсификация, направленная на то, чтобы вселить сомнение в разум читателя, в его представление об истории. Авторы классических исторических романов часто прибегают к текстуальным документам, которые служат убедительным свидетельством подлинности авторских концепций. В отличии от них, авторы историографических романов не увлекаются ассимилированием в тексте документов такого типа, напротив, способом монтажа они «втавлиют» в текст документы разного типа, отрывки из личных дневников, писем, вырезки из старых газет, что приводит к нарушению процесса повествования и создает впечатление, будто читатель становится свидетелем коллекционирования исторических деталей. Все эти вопросы обсуждаются на примере культового романа Кристофа Рансмайра «Последний мир».

Жанна Толысбаева
(Казахстан)

МЕГАПОЛИС ГЛАЗАМИ ЖЕНЩИНЫ
(по повести Л. Калаус «Темные паруса»)

Ускорение процесса урбанизации на рубеже тысячелетий проявилось особенно полно в эксстолице - городе Алматы, который испытывал серьезные изменения в социальном составе. Основными характеристиками модернизационных процессов в рассматриваемый период является их относительная быстрота и, главное, - их противоречивость. Алматы представляет собой типичный пример быстро растущего под влиянием процессов модернизации, индустриализации, урбанизации крупного города, пораженного постоянным кризисом «большого города», распадающегося на ряд отдельных кризисов: жилищный, санитарный, коммунальный, социальный и т.д. Все это не могло не отразиться на качестве жизни, типе мироощущения коренного жителя Алматы. Именно об этом пишет в своей повести-мелодраме «Темные паруса» (1) современный писатель Казахстана Лилия Калаус. Каким видит Город автор? Чего больше в мелодраме «Темные паруса»: ужасающего гротеска на современный городской быт или тоски по «алым парусам» несбывшихся надежд?

Можно ли отнести текст повести к женской прозе? В общем-то, да. Автор – женщина, центральные героини – женщины, проблематика повести так или иначе связана с женскими судьбами. Взгляд на окружающую действительность дан с точки зрения высокоинтеллектуальной женщины, с учетом особенностей женской психологии. И, что самое важное, главные героини повести-мелодрамы Лилии Калаус «Темные паруса» - жительницы Алма-Аты-Алматы, принадлежащие разным эпохам, профессиональным кругам, имеющие разные интересы и системы ценностей. На начало повести их объединяет быт и темп жизни огромного города. В конце сюжета они узнают о себе что-то еще, что позволит сохранить себя в условиях этой городской жизни...

Кратко прокомментирую основные события. Лида под видом журналистки приходит в дом своей подруги Аси. Цель визита – взять мнимое интервью у талантливой, незаурядной Аделаиды Павловны – матери Аси (об этой услуге попросила Ася, чтобы поддержать свою мать). Лиду поражает и ужасает эта немолодая, капризная, подозрительная, очень разговорчивая творческая личность. Лида жалеет, что ввязалась в эту историю. Но и *Снежная Королева* (так Лида про себя называет мать подруги) или просто *Королева* что-то заподозрила. Психопатичной старухе предъявляют специально заготовленную визитку, на которой можно прочесть: «ЭДЕЛЬВЕЙС. Ассоциация ветеранов ВОВ и инвалидов труда. Литературный клуб». Она, щурясь, читает, и эта надпись ошарашивает её.

Становится не до игры, когда приходит участковая врач и начинается скандал из-за недостачи одной пустой ампулы сильнодействующего обезболивающего. Перебранка с братом Аси ничего не меняет, а только ухудшает ситуацию.

Но в этом доме, куда непонятно почему тянет Лиду, еще много проблем. Ася беременна, отцу будущего ребенка нет до этого дела. Очередная картина мелодрамы переносит нас в мрачный роддом, который описан в стиле черного юмора. После такого заведения даже запущенная и непрветренная квартира с доживающей последние часы матерью кажется желанной. Врачи скорой, приехавшие констатировать смерть матери, опять увозят Асю в роддом, теперь уже рожать.

В последней картине Ася возится с младенцем, происходит примирение с братом, а Лиде никуда не хочется уходить из этого дома. Где-то за пределами изображаемого

находится ее муж Жорик, которому она часто звонит по сотовому. Но он так и не появляется перед читателями, остается закадровым персонажем – таким непооявившимся Годо из пьесы С. Беккета.

Атмосфера тотального недоверия и надрыва снимается. Нестабильная жизнь достигает состояния крайнего упрощения и потому временного благополучия: необходимый уход за беспомощным младенцем в чём-то тождествен ситуации обязательного присмотра за больной матерью. Биология подчиняет психологию. Выполняя долг перед слабейшими, героиня неожиданно преодолевает абсурдность бытия.

Встречи и расставания, постижения жизненных истин, откровения и раскаяния героинь происходят в пространстве города. Примечательно, что из всех персонажей мужского рода на авансцену реальных действий выведен только полужуровидный брат Аси. Существование на страницах повести всех остальных мужчин слишком фантомно: и муж Лиды, и любовник Аси так же призрачны, как ушедшие в мир иной поклонники престарелой Аделаиды. Единственным мужчиной в повести остается быть Город. Он становится самым главным сверхгероем во всех ипостасях: урод и красавец, богач и нищий, раб и насильник, испытывает на прочность, и он же дает силу для жизни. В ситуациях выбора, которые Город щедро раздает своим невольницам, заложены такие конфликты, которые рассказывают неприкрытую правду о времени и о его современниках. Что же это за конфликты, видимые женскому взгляду?

В первую очередь, это конфликт между красивым и безобразным, гармоничным и осколочным. В алматинской книге Лилии Калаус «Темные паруса» урбанистический пейзаж передан динамичными фразами и неординарными образами-метафорами. Автор описывает современный город предельно субъективно и нелюбезно:

«В пять пополудни сизая муть была электрифицирована, свечение невидимого, но близкого солнца. И уродливый город медленно и мягко зажгётся изнутри янтарным величием русского барокко. Так бывает в Средней Азии. Нет, это не девятиэтажные шлакоблочные дома уныло ползут за окнами маршрутки, затравленные стаей праворулек, а мраморные, обрубленные в бедрах ноги колосса шагают, не зная ещё о судьбе остального тела, шагают, истекая потоками горячего света, бодро, по инерции...» (58, 1).

«...Свечение исчезло. И ртутное море ослепительной жары мгновенно, до плохо пригнанных бетонных черепных костей, выжгло лицо города»,

Абсурд и какофония, изуродованность некоего идиллического образа – вот главные характеристики этого топоса, элементы которого выбиты из ансамблевого целого и более напоминают руины на свежем пепелище. Откуда и кем задана эта программа агрессии, кровавого насилия («обрубленные в бедрах ноги колосса ... истекают потоками света (а в сознании читателя по инерции авторского ожидания возникает образ *крови потоком*)»)? Порождается где-то на высшем космическом уровне и, соблюдая какую-то свою иерархию, распространяется на быт по-прежнему маленьких людей? Или его создали из суеты сует сами люди, непомерные в своем мятежном стремлении взять верх над каждым, кто появляется рядом?

«Небо гудело над крышами, давило на горы, угрюмо нахохлившись на юге, пригнало к земле мятежные головы верненских вязов, кажется, сосланных сюда когда-то вместе с дагерротипами, латунью подозрительных труб, кружесом зонтиков, казачьими станицами, синематографом «XX век» и прочими философами-садоводами-революционерами-инженерами-строителями-поляками-корейцами-японцами-татарами-немцами-эстонцами-евреями» (58, 1).

Вот так через запятую и дефис, уравнивая человека, идеологию, национальность, профессию и вещь, автор воссоздает в динамике историю Города – от Верного до современного мегаполиса. И задает основную тревожную интонацию повести...

Не удивительно, что лексико-стилевое своеобразие повести создают оксюморонные образы, акцентирующие внимание на конфликтном мировидении автора.

В пять пополудни сизая муть была электрифицирована свечением невидимого, но близкого солнца (58, 1)

И уродливый город медленно и мягко зажётся изнутри янтарным величием русского барокко (58, 1)

... фиксировать как-то эту жизнь-нежизнь, странные эти штуки, видимые всем и почти никому не видимые (58, 9)

Пейзаж казался уже родным, как запах этой квартиры, как чужие обстоятельства, как новые заботы, как старые летние мозоли (58, 35)

Жизнь, думала дальше она, полна не вопросов, а ответов. Лида благодарно улыбнулась сквозь слёзы и посмотрела на небо (58, 35).

Женское авторское сознание категорически отказывается принять город как топос целостности. И хотя Лилия Калаус воспроизводит пространство лишь в силу повествовательной необходимости, именно детали зачастую становятся теми элементами осколочного, которые позволяют взломать границы доминирующего хронотопа и заглянуть за его горизонты. Это: «пафосные особняки недавней застройки» (58, 1), «зеркальные окна» (58, 1), «сверкающие дворцы суперскоростного лифта», «обычный дрянной домишка в Азиатчине» (58, 1), «ажурные заборы» (58, 1), «будки охранников» (58, 1), «фонтанчики у входа» (58, 1), «подъезд, пропахший тяжким кисломолочным духом» (58, 2), «невысокие, крошачьи мозаикой ступеньки» (58, 2), «на каждой лестничной площадке теснятся по четыре разномастные дверки» (58, 2), «тёмное чрево прихожей» (58, 2), «Стандартная панельная «трёшка»» (58, 3). У Лилии Калаус изображение города также находится в тесном переплетении с бытовым хронотопом. Познаются они, прежде всего через пространство целого и осколочного изображения. И эти два аспекта в произведении являются не противоположными понятиями, а осознаются они как две стороны единого целого – детальные описания и целостные описания целого урбанистического пространства. Хотя эти два аспекта являются разными по своим целевым векторам, но однообразны в своей направленности на воссоздание целостной картины урбанистического пространства.

Данные пространственные сферы существуют в произведении автономно, они являются взаимно отмежеванным, как отмежеванная жизнь разных героев. Именно поэтому главный герой встречает пространственные оппозиции, которые образуют зону отчуждения, ощущение которой Лилия Калаус специально подчеркивает.

Топос города в повести Л.Калаус вступает в конфликт с явлением «азиатчины». Если городское пространство – пространство культуры, то концепт «Центральная (Средняя) Азия» воспроизводит иные механизмы жизни современного мегаполиса:

«Сейчас, кажется, принято говорить «Центральная Азия». Западный здравый смысл, как всегда, на практике оборачивается могучим комплексом национальной неполноценности. Какие ассоциации порождает эта самая «Центральная Азия»? Пупочная грыжа Вселенной? Жлобский веб-говорок на форуме, где каждые пять секунд всплывает рекламная скважина порносайта? А скажешь: «Средняя Азия» - и как хорошо, сразу перед глазами старикашка-дехканин в драной тюбетейке, верблюд с ишаком, бесформенные тётки в полосатых робах, выводок грязных детишек, пыль и навоз, медленно, но верно разрушающие всё, что построено не из пыли и навоза...» (58, 1).

В процитированном отрывке наглядно представлена очень женская логика рассуждений. Признавая существование антиэстетичных явлений в жизни своего Города, автор и ее героиня достаточно болезненно реагируют на всякие сторонние (а значит – неверные, ложные) попытки оценить ту же неполноценность образа мегаполиса:

«После брежневских панелек косяком пошли пафосные особняки недавней застройки. Удивительно, как быстро жёлтые зубы Азии сдирают с них гламурную шкуру евродизайна. Сначала дранка проклянется над вычурной бровью лепнины, потом зеркальные окна покроются коррозией грязи, по стенам вскарабкается грибок, на сверкающих дверцах суперскоростного лифта кто-то криво прилепит скотчем бумажонку «Остановка на 1, 3, 8 этаже просьба ненажимать на др.», а потом – бац, и перед вами уже обычный дрянной домишка в Азиатчине, и никакие домофоны, ажурные заборы, будки охранников, фонтанчики у входа и прачечные в подвале не спасут и не помилуют...» (58, 1)

По этим описаниям трудно однозначно сказать, любит или не любит автор и ее героини этот город. Но другого города им не дано. Они в нем живут. Живут в «полузадушенных невзрачных хрущобах», в домах-«мраморных обрубках», бодро подставляющихся под потоки горячего света (58, 1). Живут, заполняя суетой будней свое клиповое сознание:

«мысли мельчали, суетливо ёрзали, вырождаясь до меню завтрашнего обеда вперемешку с прайсами, каталогами, накладными, ногтями налоговички, вечерним маршрутом в супермаркет» (58, 1)

Живут, растрчивая энергию жизни на какие-то бесцельные действия и дела. Стремительность кинесики поступков героинь постоянно упирается в их бессмысленность или антиэстетизм:

«Лида неловко спрыгнула с подножки автобуса, вырвала подол белой юбки из-под ноги кондукторши и засемила прочь» (58, 1)

«Лида скovyрнула босоножки» (58, 2)

«Асе хотелось заорать, заматериться на этих идиотов, затопать ногами, убежать к чёрту из больницы, всё-всё это прекратить немедленно, порвать, завывать, устроить истерику, валяться на полу, грызть железные ножки кровати... Ребёнок властно шевельнулась, потом ещё. Ася проглотила горький комок, с тоской поглядела на окно и пошла к своей постели» (58, 16).

Трудно назвать финал повести счастливым. Не произошло чуда выживания больной матери Аси (она умерла), не проявил себя джентльменом любовник Аси и отец ее ребенка (остался в прошлом), не стали ближе друг к другу Лида и ее муж (Лида нашла другую радость – заботу об Асином ребенке). Более позитивны перемены, произошедшие с братом Аси: он стал пытаться что-то делать, начать зарабатывать. Но в этом «колючая» правда живой жизни:

«Жизнь, думала дальше она, полна не вопросов, а ответов. Лида благодарно улыбнулась сквозь слёзы и посмотрела на небо. Луна пропала. Азиатские звёзды колюче посверкивали, как осколки разбитого троллями зеркала. А потом, заслоня звёзды вздувшимися тёмными парусами, строго на север проплыл в обморочной вышине громадный парусник, и с его борта блеснуло на прощание странно знакомое слово, сложенное из кусочков льда» (58, 35).

В последних строках повести автор и ее героиня вышли из горизонтального пространства города к вертикали видения неба. Если сопоставить образы неба начала и конца повести, можно увидеть разницу. Небо, давившее на горы и пригибавшее к земле вековые вязы, перестало быть устрашающим для человека. Да, оно продолжает хранить в себе многие леденящие и колючие тайны. И примиряет, пусть на короткий период.

Небесное пространство, равно как и земное, уже не есть целостное зеркало, могущее отразить земную жизнь и таким образом прояснить многие запутанные следы человеческой жизни. И громадный парусник с темными парусами не обнадеживает, но о чем-то говорит...

ლიტერატურა:

1. Калаус Л. Темные паруса. // <http://magazines.russ.ru/druzhba/2010/4/ka3.html>

ჟანა ტოლისბაევა
მეგაპოლისი ქალის თვალთახედვით
(ლ. კალაუსის მოთხრობა „მუქი აფრების“ მიხედვით)
რეზიუმე

ლ. კალაუსის მოთხრობა „მუქი აფრები“ საინტერესო მხატვრული მასალაა გენდერული საკითხების საკვლევად. წარმოდგენილი სტატიის შესწავლის ობიექტია თანამედროვე მეგაპოლისი (კონკრეტულად – ყაზახეთის ყოფილი დედაქალაქი ალმათი) იქ მცხოვრები ქალების თვალთახედვით. ალმათის ტრადიციული პათოსური აღწერის სანაცვლოდ ავტორი იძლევა ქალაქის ცხოვრების მკაცრ-რეალისტურ სურათს. ურბანისტული კულტურის კონფლიქტურობა აისახება ქალის ყოველდღიურ ცხოვრებაზე, მის გარეგნობაზე, ბედზე. ლ. კალაუსმა თავის ნაწარმოებში აღწერა სხვადასხვა ასაკისა და პროფესიის სამი ქალის ცხოვრების საბედისწერო მომენტები და აჩვენა, რომ ქალი სიცოცხლისადმი სიყვარულს ინარჩუნებს არა მამაკაცის, წარმატებული ოჯახური ცხოვრებისა და პროფესიული კარიერის, არა სილამაზისა და ახალგაზრდობის, არამედ რომანტიკული სულის გამო, რომელიც მას აძლევს ძალასა და იმედს ყველაზე რთულ სიტუაციაშიც კი.

Zhanna Tolysbaeva
Megacity by the woman's eyes
(on the narrative of L. Kalas "Dark sails")
Summary

The L. Kalas "Dark sails" narrative presents interesting artistic material for gender researches. The object of the study is the modern megacity (the former capital of Kazakhstan Almaty), seen by the eyes of women, its native inhabitants. Contrary to settled tradition of pathetic description of Almaty the author gives rigidly realistic picture of the city's life. The conflict of urban culture is reflected in daily life of woman, in her appearance and fate. Describing the relevant moments of the life of three women of various ages and professions, L. Kalas could show that it is not the presence of a man, not luck in the family life or the professional career, nor beauty and youth that preserve woman's love of life, but the romantism of soul that grants forces and hope even in the most impossible situations.

მანანა ღამბაშიძე
(საქართველო)

ანდაზები გერმანულ და ქართულ შვირისპირებით კომუნიკაციაში

დიდი ხანია, რაც ენა თავის ანდაზებშია გაბნეული. მათ გარეშე ადამიანი არ იქნებოდა ის, რაც დღეს არის: ენობრივი ჟონგლიორი, რომელსაც სახალისო, თავისებური და სერიოზული გამონათქვამებით კომუნიკაცია შეუძლია. ანდაზები ამდიდრებენ ჩვენს ლექსიკას. ისინი სრულიად განსხვავებული ფორმით ჩართულნი არიან წინადადებებში. ამ ხალხურ გამონათქვამებს, ფართოდ გავრცელების გამო, ხშირად „ფრთიან სიტყვებს“ უწოდებენ. ანდაზები მტკიცედ შემოსაზღვრული, საყოველთაოდ ცნობილი, სიბრძნით გამორჩეული, გამოყენებაში ხშირად ინსტინქტური და, ნაწილობრივ, სოციალურად კრიტიკული არიან, აღსაყვებელია შინაარსით, რომელიც მაშინვე არ იხსნება. ანდაზები უცვლელია თავიანთ ფორმულირებებში, რაც მათ არსებითად განასხვავებს იდიომატური გამოთქმებისგან (Redewendung). როგორც ესპანელმა მწერალმა სერვანტესმა თქვა: „ანდაზა მოკლე წინადადებაა, რომელიც ემყარება ხანგრძლივ გამოცდილებას“. ანდაზები, ისევე, როგორც ზღაპრები, ხალხის სულის გამოძახილია. ისინი დროის სიღრმიდან მოდიან, საუბრებით ან ჩანაწერებით თაობიდან თაობას გადაეცემიან და ყოველი ხალხის მტკიცე ლექსიკას ქმნიან. მოვიყვანოთ სხვადასხვა ხალხის ანდაზებს, რომლებშიც ნათლად ისახება ამ ხალხის ხასიათი და, ზოგადად, მათი ცხოვრების წესის თავისებურებები:

ქართული ანდაზები: აგორებულები ქვა ხავს არ მოიკიდებს; ამღვრეულ წყალში თევზი ადვილად დაიჭირება; არა გყავდეს მოახლეო, თავი მოიმოახლეო; არმად ნაშოვი, არმად წახდებო; არ გათეთრდება ყორანი, რაც უნდა ხეხო ქვიშითა; არწივს საკენკით ვერ გააძღობო; ასჯერ გაზომე და ერთხელ გაჭერი; ძაბვა სჯობია შურსო; ბუტიას კერძი გემრიელია და ა.შ.

გერმანული ანდაზები: ბებერი მელა ადვილად არ გაეხმება მახეში; განსაცდელი, რომელიც ბოლოს არ მოგვიდებს და არ მოგვეკლავს, გამოგვაწრთობს მხოლოდ; ზარმაცი საღამოს გამარჯვდება; სხვა კაციც ადამიანის შვილია; ყველას რომ ენდო, სიბრყველა, არავის ენდო – მარტვილობა; ყველაფერი კარგია, რაც კარგად მთავრდება; დუმილის ნუ გრცხვინია, როცა სათქმელი არაფერი გაქვს.

რუსული ანდაზები: ქარის მოტანილს, ქარივე წაიღებს; ამბარი მაგარია, მაგრამ კუთხეები არ ვარგა; კუზიანს სამარე გაასწორებს; გამარჯვება მარტო არ მოდის.

ბერძნული ანდაზები: ან ადრევე დაქორწინდი, ან ადრევე გახდი ბერი; ანაფორის ჩაცმით კაცი მღვდელი ვერ გახდება; აუშენე ოქროს ხიდი მტერს, რომელიც გტოვებს; აქლემი ვერასოდეს ხედავს თავის კუზს; აღმართს დაღმართი მოსდევს; ენას ძვალი არა აქვს; ერთი გუგუელი გაზაფხულს ვერ მოიყვანს; ვაშლი ვაშლის ხის ქვეშ ჩამოვარდება; თუკი ფერხულში ებმები, მაშინ უნდა იცეკვო კიდევ; როცა შენ აკეთებ იმას, რისი ძალაც შეგწევს, აკეთებ იმას, რაც გევალება; სჯობს გვიან, ვიდრე არასდროს; უძაღლო სოფელში კატები ყფდნენო.

ესპანური ანდაზები: სიტყვასა და საქმეს შორის სამწუხაროდ გზაა; თუ ჰყავს სახედარს სამი პატრონი, მგელი გახდება მისი ბატონი; ბრძენმა იცის, რომ მან იცის; მტერს ჰგონია, რომ მან იცის.

ინგლისური ანდაზები: ბევრი ქალი – ბევრი სიტყვა; ვისაც უყვარს, მას სჯერა; თუ მე გიყვარვარ, ჩემი ძაღლიც შეიყვარე; სანთელი არაფერს კარგავს, სხვა სანთლების ანთებით; საქმეები უფრო ხმამაღლა მეტყველებენ, ვიდრე სიტყვები;

სიყვარულსა და ომში არ არსებობს წესები; უნიათო მუშა მუდამ თავის ხელსაწყოს ადანაშაულებს; ყველა კატას უყვარს თევზი, მაგრამ ვერცერთი ვერ იტანს თათების დასველებას; ყოველდღე ერთი ვაშლი გიხსნის ექიმისაგან.

ლათინური ანდაზები: მეგობრობა სიცოცხლეს ალამაზებს; პლატონი ჩემი მეგობარია, მაგრამ ჭეშმარიტება უფროა ჩემი მეგობარი; გამარჯვებას მომზადება უნდა; სიკეთე არ დაიძალდება; ქაღალდი არ წითლდება; კართაგენი უნდა დაინგრეს; ყველას თავისი; ვაზროვნებ, მაშასადამე, ვარსებობ; გათიშე და იბატონე; გემოვნებაზე არ დაობენ; შეცდომა ადამიანურია, პატიება ღვთაებრივი; სანამ ვსუნთქავ, იმედი მაქვს; და შენც ბრუტუს; იჩქარე ნელა; ბედი ბრმაა; ენდე, მაგრამ იცოდე ვის; ხელი ხელს ბანს; ჯანმრთელ სხეულში ჯანმრთელი სულია; მე ჩემი მომწონს, შენ – შენი; არავინ შეიძლება იყოს მოსამართლე თავის საქმეში; ჩვენთან არს ღმერთი; ყველაფერი იშვიათი მშვენიერია; იცინის ის, ვინც ბოლოს იცინის; შეცდომებზე ვსწავლობთ; გამეორება მეცნიერების დედაა; გამარჯვებას ვერ მოიპარავ.

ფრანგული ანდაზები: აკრძალული ხილი ყველაზე გემრიელია; გამარჯვებულ გუნდს წევრები არ ტოვებენ; გამოუჩეკავ წიწილებს ნუ დაითვლი; დიდი მუხა პატარა რკოდან იზრდება; ვინც ყველაზე მეტი იცის, ყველაზე ნაკლებს ღაპარაკობს; თუ ომლეტის ჭამა გინდა, მაშინ კვერცხების გატეხვაც მოგიწევს; კვამლი უცეცხლოდ არ არსებობს; ლეოპარდი ვერ მოიცილებს თავის ლაქებს; თუ გინდა საქმე კარგად გაკეთდეს, მაშინ შენითვე გააკეთე; პუნქტუალობა ზრდილობის მეფეა; სიცილი საუკეთესო წამალია; ყველა კვერცხს ერთ კალათაში ნუ ჩააწყო; სანამ უთო ცხელია, მანამ უნდა გააუთო; სიყვარული ბრმაა.

შუმერული ანდაზები: არ იცოდე ლუდი – არ იცი სიხარული; პატრონი გდებულობს, ძაღლი არ გიკბენს; მტერს ვერ გააგდებ კარიბჭედან, სადაც დაცვა სუსტია.

ბულგარული ანდაზები: დაბმული ძაღლი კურდღელს ვერ დაიჭერს; დიდ ხეს ქარიშხალი თხრის, პატარას კი გადახრის; ვინც თითს ილოკავს, თაფლიც მას უჭამია; ყვავი მტრედად ვერ იქცევაო; ყველაზე საუკეთესო ამბავი კარგად მივიწყებული ძველია; ორ სკამზე მჯდომი ძირს დავარდაო.

ჩეხური ანდაზები: ბრძოლის დამთავრების შემდეგ ყველა გენერალია; ვინც სხვას უთხრის ორმოს, თავადვე ჩავარდება ამ ორმოში; ზედმეტად ცნობისმოყვარე ადრე დაბერდება; სისუფთავე ნახევარი ჯანმრთელობაა; შიმშილი საუკეთესო მზარეულია; ნუ ჩააქრობ ცეცხლს, რომელიც შენ არ გწვავს.

ჩინური ანდაზები: ადამიანები და არა კედლები ქმნიან ქალაქს; ვინც ფრთხილად აბიჯებს, ის შორს წავა; მესმის და მაგიწყდება, ვხედავ და ვიმახსოვრებ, ვაკეთებ და მესმის; ნურაფერს ნუ შეიყვარებთ და როცა დაკარგავთ რამეს, გულიც აღარ დაგწყდებათ; შენ ეპოქისაგან განსხვავებული აზროვნება შეგიძლია, ჩაცმა კი არა (9).

მრავალ ანდაზას აქვს ანალოგები სხვადასხვა ენაში. მაგალითად:

იჩქარე ნელა (ლათინური ანდაზა) – ვინც ნელა აბიჯებს, ის შორს წავა (ჩინური ანდაზა).

თუ ომლეტის ჭამა გინდა, მაშინ კვერცხების გატეხვაც მოგიწევს (ფრანგული ანდაზა) – თუ ფერხულში ებმები, მაშინ უნდა იცეკვო კიდევ (ბერძნული ანდაზა) – ყველა კატას უყვარს თევზი, მაგრამ ვერც ერთი ვერ იტანს თათების დასველებას (ინგლისური ანდაზა) – ვისაც გულის ჭამა უნდა, კაკალიც უნდა დაამტვრიოს (გერმანული ანდაზა) – ვისაც თაფლის ჭამა უნდა, ფუტკრების კბენაც უნდა აიტანოს (გერმანული ანდაზა).

ზარმაცს ცოტა ეშოვებაო (გერმანული ანდაზა) – ვინც არ გაირჯება, პურს ვერ მისწვდება (ქართული ანდაზა) – Лежа пищи не добудешь (რუსული ანდაზა).

სანამ უთო ცხელია, მანამ უნდა გააუთოო (ფრანგული ანდაზა) – სანამ თონე ცხელია, პური მანამ უნდა გამოაცხო (ქართული ანდაზა) – რკინა მანამ უნდა გამოჭედო, ვიდრე ცხელია (გერმანული ანდაზა) – გამოძერწე თიხიდან, ვიდრე სველია (აღმოსავლეთ აფრიკული ანდაზა) – მრუდმხარა მანამ დაამზადე, ვიდრე ცეცხლი განელდებოდეს (ძველი ებრაული ანდაზა) – Из воска надо лепить, когда он мягок (რუსული ანდაზა).

ერთი გუგული გაზაფხულს ვერ მოიყვანს (ბერძნული ანდაზა) – ერთი მერცხალი ზაფხულს ვერ მოიყვანს (გერმანული ანდაზა) – ერთი მერცხლის ჭიკჭიკი გაზაფხულს ვერ მოიყვანს (ქართული ანდაზა) – Одна ласточка весны не делает (რუსული ანდაზა).

ორ სკამზე მჯდომი ძირს დავარდაო (ბულგარული ანდაზა) – ორი კურდღლის მადევარი ვერც ერთს ვერ დაიჭერსო (ქართული ანდაზა).

საქმეები უფრო ხმამაღლა მეტყველებენ, ვიდრე სიტყვები (ინგლისური ანდაზა) – საქმემან შენმა გამოგაჩინოს (ქართული ანდაზა).

ვინც ყველაზე მეტი იცის, ყველაზე ნაკლებს ლაპარაკობს (ფრანგული ანდაზა) – მძიმე თავთავი თავს დაბლა ხრის (ქართული ანდაზა).

ყვაგი მტრედად ვერ იქცევაო (ბულგარული ანდაზა) – არ გათეთრდების ყორანი, რაც უნდა ხეხო ქვიშითა (ქართული ანდაზა) – einen Mohren kann man nicht weiss waschen (გერმანული ანდაზა) – Черного kota не вымоешь добела (რუსული ანდაზა) – ლეოპარდი ვერ მოიცილებს თავის ლაქებს (ფრანგული ანდაზა).

ჰ. ბურგერი მიუთითებს ანდაზების ინტერკულტურულ ასპექტსა და მათ მონათესაობაზე. ისინი კულტურული საზღვრების მიღმა არსებული კონსტანტური, ფორმის მიხედვით სრული წინადადებებია (Allsatz) და არ ახასიათებთ ინდექსიკალურობა, ანუ არ შეიცავენ მითითებებს გამონათქვამის ან ფაქტის მოქმედის, ადგილის ან დროითი მონაცემის შესახებ (1, 108-109).

მრავალ გერმანულ ანდაზას დაექებნება ანალოგი ქართულ ენაში:

Alle Tage ist nicht Sonntag – კოკა მუდამ წყალს არ მოიტანს.

Alte Wege und alte Freunde soll man in Ehren halten – ნუ დაკარგავ ძველსა გზასა, ნურც ძველსა მეგობარსა.

Alte Böcke haben steife Hörner – ბებერი ხარის რქებიც ეწვეიანო.

Aller guten Dinge sind drei – ღმერთს სამება უყვარს.

Alles geht vorüber, alles geht vorbei – ხანი გაივლისო, ჭირი გადაივლისო; Alzukunft ist dumm – ბევრი ყოყმანი კაცს წაახდენსო.

Berg und Tal kommen nicht zusammen, wohl aber Menschen – მთა მთას არ შეხვდება, თორემ კაცი კაცს შეეყრებაო.

Bei Wölfen und Eulen lernt man heulen – ხარი ხართან რომ დააბა, ან ზნეს იცვლის, ან ფერსაო.

Die Natur lässt sich nicht ändern – რაც ხეა, ისეთი ნაყოფიაო.

Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm – Wie der Erzeuger, so das Erzeugte – Wie der Baum, so die Frucht – კვიცი გვარზე ხტის.

Die besten Gedanken kommen hinterher – ურემი რომ გადაბრუნდება, გზა მერე გამოჩნდებაო.

Es ist nichts ohne Mühe – ვარდი უეკლოდ არავის მოუკრეფია.

Geschmäcke sind verschieden – კაცია და გუნება.

Gleiche Bruder, gleiche Kappen – ფერი ფერსა მადლი ღმერთსა.

Gleiches mit Gleichem vergelten – თვალი თვალის წილ, კბილი კბილის წილ.
Jeder ist seines Glückes schmied – ყველა თავისი ბედის მჭედელია.

Jeder Hans findet seine Grete – ალხანას ჩალხანა არ დაეღუვაო.

Keine Antwort ist auch eine Antwort – დუმილი თანხმობის ნიშანია.

Furcht macht Beine – შიში მიხვეწე გაქცევას გიხვეწებო.

Glück macht Freunde, Unglück prüft sie – კაცი გაზომე გაჭირვებაში.

Lust und Liebe zum Ding, macht die Arbeit gering – თუ გული გულობს, ქადა ორი ხელით იჭმევა.

List tut mehr denn Stärke – ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა.

Verbotene Frucht ist süß – აკრძალული ხილი გემრიელია.

Bürgen soll man würgen – გამშველებელს მეტი მოხვდა.

Böses kommt geritten, geht aber weg mit Schritten – ავადმყოფობა კაცის ჯანში ურ-
მით შევა და წვეთ-წვეთობით გამოვა.

Liebe und Verstand gehen selten Hand und Hand – სიყვარული ან სულ აპატიებს,
ან სულ არ მიუტყეებსო.

Darnach der Mann geraten, wird ihm die Wurst gebraten – როგორც მოხვალ, ისე
წახვალ შინაო.

Das Ei will klüger sein, als die Henne – შვილი მამას თამაშს ასწავლიდა; Das ist
weder Fisch noch Fleisch – არც ღვინოა, არც წყალიო (2).

როგორც ჰ. ბურგერი აღნიშნავს, არსებობენ ანდაზები ერთჯერადი წამკით-
ხველობით:

Ein Unglück kommt selten allein – უბედურება მარტო არ მოდის.

Geld macht nicht glücklich – ფულს ბედნიერება არ მოაქვს.

Aus Schaden wird man klug – შეცდომებზე ვსწავლობთ.

ან ორმაგი წამკითხველობით:

Wie man sich bettet, so schläft man – რასაც დასთეს, იმას მოიძგი.

Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm – კვიცი გვარზე ხტის.

Wenn die Katze aus dem Haus ist, tanzen die Mäuse auf dem Tisch – უპატრონო
სახლს ეშმაკები დაეპატრონენო (3, 109; ავტორისეული ქართული შესატყვისებით
მ.ღ.).

ჰ.-ჰ. ლიუგერი კი მიუთითებს ანდაზების სიტყვა-სიტყვით და გადატანით (მე-
ტაფორულ ან მეტონიმურ) მნიშვნელობებზე:

Wie der Baum, so die Frucht – რაც ხე, ის ნაყოფიო.

Auf Regen folgt Sonnenschein – წვიმას დარი მოჰყვებაო.

სიტყვა-სიტყვითი მნიშვნელობა რეალიზდება, თუ საუბარია ხის და ნაყოფის
მიმართებაზე, ან თუ ამინდზე ვსაუბრობთ, ხოლო გადატანითი მნიშვნელობა რეა-
ლიზდება, თუ საქმე ეხება ზოგადად შემქმნელს და შექმნილს, პროდუქტს, ან ადა-
მიანის ხასიათის ცვლილებას. ამავე დროს არ გვაქვს წაკითხვის ორი ნიმუში, რო-
მელთაგან მხოლოდ ერთი იქნებოდა ფრაზეოლოგიური მნიშვნელობა, არამედ საქმე
ეხება ორ ნამდვილ ფრაზეოლოგიურ მნიშვნელობას, რომლებიც შეიძლება ჩაითვა-
ლოს ანდაზის კონვენციონალურ, ტრადიციულ მნიშვნელობად (4, 72).

ჰ. ბურგერი მიუთითებს ანდაზების რიტორიკულ ნიშნებზე, როგორებიცაა:

რითმა – Sich regen bringt Segen.

პარალელში – Kommt Zeit, kommt Rat (3, 109).

ტავტოლოგია – Was man hat, das hat man; Was sein muss, muss sein; Was zu viel ist, ist zu viel.

ტრუიზმი¹⁰ – So jung kommen wir nicht mehr zusammen; Wir sind alle nur Menschen; Man lebt nur einmal.

ამ ნიშნებით გამონათქვამს განსაკუთრებული აქცენტი ენიჭება. ხშირად გამონათქვამს ფატალიზმის ფონი ახლავს (Was sein muss, muss sein – მოხდეს რაც მოსახდენია) (1, 11).

ანდაზები დიდი ხნის განმავლობაში, მათი კულტურულ-ისტორიული ასპექტის გამო, ფოლკლორისტიკის, კერძოდ, კულტურულ-სამეცნიერო დისციპლინის პარომიოლოგიის (ბერძ. პაროიმია – “Sprichwort – ანდაზა“) კვლევის საგანი იყო. დღეს უდავოა, რომ ისინი დიდ ლინგვისტურ ინტერესს წარმოადგენენ და ფრაზეოლოგიური ფენომენის მნიშვნელოვან სფეროდ განიხილებიან. ანდაზები წინადადება-ფრაზემებია, მაგრამ ამ ჯგუფის შიგნით აქვთ განსაკუთრებული ადგილი, რამდენადაც მიკროტექსტებს წარმოადგენენ, თუმცა საკამათოა, რამდენად მიეკუთვნება ანდაზები ფრაზემებს. ვ. ფლაიშერი ფრაზემას განსაზღვრავს „როგორც ლექსიკური მარაგის ერთეულს“ და გამიჯნავს მისგან ანდაზურ წინადადებებს, როგორც მიკროტექსტებს (5, 225). ამის საპირისპიროდ, ჰ. ბურგერი ანდაზებს ფრაზემად მიიჩნევს და წინადადება შემოაქვს, უარი ითქვას ფრაზეოლოგიისა და პარომიოლოგიის დიქციონარულ და მთლიანი სფერო ფრაზეოლოგიად ჩამოყალიბდეს (6, 29).

ანდაზები რომ ფრაზეოლოგიის სფეროს მიეკუთვნება, აღნიშნავს ბურგერი, ისიც მოწმობს, რომ მათ ფრაზემების ძირითადი ნიშნები აქვთ, როგორებიცაა პოლისემანტიკურობა (განსაზღვრულ საზღვრებში), სიმყარე და სხვადასხვა ხარისხით იდიომატურობა (3, 109).

შტ. შტაინის განმარტებით, ფრაზეოლოგიის განვითარება მიმდინარეობს თავისი კვლევის სფეროს მუდმივი განსაზღვრის ფონზე, რასაც კვლავ იქით მივყავართ, რომ დღეს ფრაზეოლოგები კითხულობენ, ხომ არ გვაიძულებს ასეთი ძიებანი გაუქმდეს ამ ლინგვისტური დარგის ნაწილი და ზოგად სფეროებს გადაეცეს, როგორებიცაა ლექსიკოლოგია, კონვერსაციული კვლევა და ტექსტის ლინგვისტიკა (7, 22).

როგორც ჰ. ბურგერი აღნიშნავს, ანდაზები ჩაკეტილი წინადადებებია, რომლებიც არც ერთი ლექსიკური ელემენტით არ არიან კონტექსტზე მიბმული. ეს ფორმალური დახასიათება, რომელსაც ხშირად „ჩაკეტილ ფორმას“ უწოდებენ, არის ანდაზების სემანტიკური და კომუნიკაციური სპეციფიკის გამოხატულება. ანდაზების „ჩაკეტილობა“ სემანტიკურ დონეზე იმის მაჩვენებელია, რომ ისინი დამოუკიდებელ „მიკროტექსტებად“ შეიძლება განვიხილოთ. ენის წარმოების სპეციფიკიდან ეს ნიშნავს, რომ ისინი ერთეულს წარმოადგენენ და არ საჭიროებენ ტექსტუალურ, ლინგვისტურ მიბმას კონტექსტთან, ხოლო რეცეფციის პერსპექტივიდან მათი გაგება შესაძლებელია კონტექსტისაგან დამოუკიდებლად (1, 108), თუმცა ეს დასკვნა გარკვეული თვალსაზრისით შეზღუდულია.

ვ. დონალისი კონტექსტთან მიმართებით აღნიშნავს, რომ ანდაზები მიბმული არიან კონტექსტთან იმ დონით, რამდენადაც სემანტიკური ეფექტები ყოველთვის ტექსტის დონეზე წარმოიშობა და კონტექსტით იმართება. ეს ნიშნავს, რომ ანდაზები, როგორც ყველა ენობრივი გამოხატულებები მხოლოდ ანდაზების კრებულშია იზოლირებული. ცოცხალ ენობრივ კომუნიკაციაში ყველაფერს კონტექსტი აქვს (8, 98).

¹⁰ მტკიცებულება, რომ რაღაც ნამდვილია, სწორია, ახასიათებს ტავტოლოგია.

როგორც ე. დონალისი აღნიშნავს, კონტექსტი შეიძლება იყოს ენობრივი ანუ შედგებოდეს ტექსტებისაგან, ან კონტექსტი შეიძლება იყოს არაენობრივი და შედგებოდეს გარკვეული სიტუაციებისაგან, ჟესტიკულაციისაგან ან მოქმედებებისაგან და მოჰყავს შემდეგი მაგალითი: სამუშაოს ხელმძღვანელი, მისთვის უჩვეულო დროს, შეიძლება გამოცხადდეს სამუშაო ადგილზე და შოკირებულ, დადუმებულ თანამშრომლებს თავისი უჩვეულო გამოცხადება ანდაზით აუხსნას: „Vertrauen ist gut, Kontrolle is besser“ – „ნდობა კარგია, მაგრამ კონტროლი უკეთესია“ (8, 98).

ანდაზების ხანგრძლივი არსებობის მანძილზე გამოიკვეთა მათი მნიშვნელოვანი ფუნქციები. როგორც ე. დონალისი აღნიშნავს, სინტაქსური, სტრუქტურული თვალსაზრისით ანდაზები არიან განმეორებები. ბუნებრივია, ყოველი ანდაზა თავდაპირველი გამონათქვამიდან ან ჩანაწერიდან წარმოიშვა, მაგრამ ფრაზად ის მხოლოდ კვლავ და კვლავ განმეორებით ჩამოყალიბდა. მრავალჯერადი განმეორებით ის ჩვენს მესხიერებაში აღიბუჭდება. ჩვენ ანდაზების რეპროდუქციას ვახდენთ, ჩვენ არ ვაწარმოებთ მათ. ანდაზების მზა კონსტრუქციის რეპროდუქცია ხშირად არის გადამწყვეტი კრიტერიუმი კომუნიკაციაში მათი გამოყენებისას. ასეთი გამონათქვამების იმპროვიზაცია შეუძლებელია, ისინი ტრადიციით არიან განპირობებული (8, 11).

ე. დონალისი გამოჰყოფს ანდაზების შემდეგ ფუნქციებს:

1. ანდაზები ენობრივს ხდიან ცნებებს განსაკუთრებულად მოსახერხებელი, ადვილად გასაგები ხერხით.

2. ანდაზები აადვილებენ ჩვენს კომუნიკაციას, რადგან უკვე მზა პროდუქტი მრავალ ადამიანს შესაძლებლობას აძლევს, რაღაც უკეთესად გამოთქვას, ვიდრე ამას თვითონ მოახერხებდა.

3. ექსპრესიულობა. ანდაზები „ემოციური აფექტებია“. ამაში ის იგულისხმება, რომ ანდაზები მეტაფორული მეთოდებით მიქმედის განსაკუთრებულ ემოციურ მდგომარეობაზე მიუთითებენ.

4. ანდაზები ჩვენს გრძნობებს გამოხატავენ. ამაში ანდაზების პრაგმატულობა იგულისხმება. ანდაზები სწორედ იქ არიან სასარგებლო, როდესაც ჩვენ თავს არა-დამაჯერებლად ვგრძნობთ და ვერ გადაგვიწყვეტია, რომელი გამონათქვამი ესადაგება მოცემულ შეგრძნებას უკეთესად. ანდაზების ავტორიტეტულობა ემყარება არა მარტო მათ ხანგრძლივ გამოცდილებას, არამედ იმასაც, რომ ჩვენ მოგვწონს ისინი, უპირველეს ყოვლისა კი, მათი სოციალური სტატუსის გამო.

5. ანდაზები სოციალური ხასიათისაა. განსაკუთრებული ანდაზების გამოყენებით შეიძლება განისაზღვროს კომუნიკატორთა პროფესიული და ასაკობრივი ჯგუფები, შევიქმნათ წარმოდგენა ჩვენსა და სხვების შესახებ.

6. ანდაზებს მოაქვთ გამოცდილება. ისინი წარმოადგენენ კვინტესენციას თაობათა ხანგრძლივი გამოცდილებისა. ისინი გადმოსცემენ იმას, რაც თაობებმა ჩვენსა და სამყაროს შესახებ გააცნობიერეს. ანდაზები გვეხმარებიან ორიენტაციაში. ისინი ბუნებრივი ავტორიტეტებია: Alte Liebe rostet nicht – ძველ სიყვარულს ჟანგი არ ედება.

7. ანდაზებს მოაქვთ იდეები. ისინი გადმოსცემენ მთელ მსოფლმხედველობას განსაკუთრებულად კომპაქტური და კარგად დასამახსოვრებელი ხერხით: Ich denke, also bin ich – ვაზროვნებ, მაშასადამე, ვარსებობ.

8. ანდაზებს აქვთ ესთეტიკური ზემოქმედება. ჩვენ მოგვწონს და გვსურს შევიქმნათ ისინი, აღმოვაჩინოთ და გამოვიყენოთ (8, 46-55).

დღეს ძალიან მნიშვნელოვანია ანდაზების თანამედროვე კვლევაში ახალი სტანდარტის ე.წ. „ანდაზა-მინიმის“ (Sprichwort-Minima) შემოტანა, რომელიც წარ-

მოადგენს გრძელ სიას თანამედროვე გერმანულ კომუნიკაციაში პოპულარული და ყველაზე ხშირად გამოყენებული ანდაზებისა. სწორედ ამ სიებს ეწოდება „ანდაზა-მინიმუმი“, რომლებიც გვიჩვენებენ, როგორ აღიქვამს გერმანული საზოგადოება დღევანდელობას, რომელია უმნიშვნელოვანესი ღირებულებები და ნორმები (10).

ბაურ/ხლოსტაზე დაყრდნობით კ. ბურგერი გვთავაზობს საყოველთაოდ ცნობილი გერმანული ანდაზების სიას, რომელიც ემყარება ემპირიულ გამოთვლებს:

Wer A sagt, muss auch B sagen.
Man ist so alt, wie man sich fühlt.
Aller Anfang ist schwer.
Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm.
Erst die Arbeit, dann das Vergnügen.
Aufgeschoben ist nicht aufgehoben.
Ausnahmen bestätigen die Regel.
Doppelt hält besser.
Wie du mir, so ich dir.
Eigenlob stinkt.
Einmal ist keinmal.
Ende gut, alles gut.
Man muss die Feste feiern, wie sie fallen.
Ohne Fleiß kein Preis.
Gegensätze ziehen sich an.
Geld allein macht nicht glücklich.
Gelegenheit macht Diebe.
Über den Geschmack lässt sich nicht streiten.
Frisch gewagt ist halb gewonnen.
Wie gewonnen, so zerronnen.
Es ist nicht alles Gold, was glänzt.
Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein.
Eine Hand wäscht die andere.
Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht auf morgen.
Wer nicht hören will, muss fühlen.
Ein blindes Huhn findet auch einmal ein Korn.
Hunde, die bellen, beißen nicht.
Irren ist menschlich.
Kleider machen Leute.
Der Klügere gibt nach.
Viele Köche verderben den Brei.
In der Kürze liegt die Würze.
Ein Küsschen in Ehren kann niemand verwehren.
Wer zuletzt lacht, lacht am besten.
Andere Länder, andere Sitten.
Den Letzten beißen die Hunde.
Was sich liebt, das neckt sich.
Lügen haben kurze Beine.
Es ist noch kein Meister vom Himmel gefallen.
Morgenstunde hat Gold im Munde.
Von nichts kommt nichts.
Wer den Pfennig nicht ehrt, ist den Taler nicht wert.
Probieren geht über Studieren.

Wer rastet, der rostet.
 Reden ist Silber, Schweigen ist Gold.
 Scherben bringen Glück.
 Selbsterkenntnis ist der erste Schritt zu Besserung.
 Wenn zwei sich streiten, freut sich der Dritte.
 Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben.
 Übung macht den Meister.
 Ein Unglück kommt selten allein.
 Unkraut vergeht nicht.
 Wer wagt, gewinnt.
 Wie man in den Wald hineinruft, so schallt es wieder heraus.
 Wo ein Wille ist, da ist auch ein Weg.
 Die Zeit heilt alle Wunden.
 Kommt Zeit, kommt Rat.

ჩემ მიერ მოპოვებული იქნა ქართულ კომუნიკაციაში, კერძოდ, სოციალურ ქსელში, დღეს ყველაზე ხშირად გამოყენებული ანდაზების სია, რომელიც შეიძლება მივიჩნიოთ თანამედროვე ქართული საზოგადოებისთვის „ანდაზა-მინიმუმის“ სტანდარტად. ეს სია წარმოდგენას გვაძლევს დროის მოცემულ პერიოდში ჩვენი საზოგადოების ცხოვრების სტილის, შეხედულებებისა და განწყობების შესახებ. ეს ანდაზები კრებენ ჩვენი დღევანდელი უმნიშვნელოვანეს და ყველაზე ხშირ სიტუაციებს:

დღეს-მეხვალისეო თოვლი მოუვიდაო.
 ერთგული გული არ გაორგულდება და ორგული არ გაერთგულდება.
 ერთი თხილის გული ცხრა ძმამ გაიყვესო.
 აბესალღო და ეთერი ღმერთმა შეჰყარა ერთფერი.
 ადრე ადგომა მეტი სიცოცხლე არისო.
 რამაც გაგაქცია, იმან წაგაქცია.
 ქურდის შემნახველი ქურდის ამხანაგია.
 ძაღლი არც თვითონ ჭამს და არც სხვას აჭმევს.
 ავსა კაცსა ავი სიტყვა ურჩევნია სულსა გულსა.
 ავს ნუ იქმ და ავისგან ნუ გეშინიანო.
 ათასად კაცი დაფასდა, ათი ათასად ზრდილობა.
 თუ კაცი კაცად არ ვარგა, ცუდია გვარიშვილობა.
 ასჯერ გაზომე და ერთხელ გაჭერი.
 ამდენ აღმართს თავდაღმართიც ექნებაო.
 არა გყავდეს მოახლეო, თავი მოიმოახლეო.
 არამკითხე მოამბეო, მიტყეპე და მიაგდეო.
 ისეთი ხიდი გასდე, შენმა შვილიშვილმა ზედ გაიაროს.
 ასი დამკარ, ერთი მათქმევინეო.
 აქლეშის ქურდი და ნემსის ქურდი ერთი და იგივეაო.
 აჩქარებითა სოფელი არვის მოუჭამიაო და ვინც რომ აჩქარებულა, მას მალე დაუნანიო.

ახალი მეგობარი დაიკავე და ძველს ნუ დაივიწყებო.
 ახალ კიტრს და ახალ ამბავს ძვირად ნუ იყიდი, მალე გაიაფდება.
 ბევრის ცემით რკინაც გატყდებაო. გამგონი გაიგებსო.
 გამხიარულდი ბუხარო, გულჩათხრობილი ნუ ხარო.
 გაძლევენ – გამოართვი, გცემენ – გაიქეცი.
 გაჭირვება მიჩვენე, გაქცევას გიჩვენებო.

დაუნვევებს ნუ დაჩვევ, დაჩვეულს ნუ მოაკლებო.
დედა ნახე, მამა ნახე, შვილი ისე გამოიხე.
დედის წინ მორბენალ კვიცს მგელი შეჭამსო.
დიდ კაცს დიდი ლუკმა აქვსო.
დღევანდელი კვერცხი გერჩივნოს ხვალინდელ ქათამსაო.
ერთი ნახვა ცნობაა, ორი ნახვა ძმობაა.
ერთის წიხლის კვრით ციხე ვერ დაიშლებაო.
ერთობა ჩვენთვის ტახტია, მტრებისთვის სახრჩობელაო.
მტერს ვაი დედა ვაძახებინოთ, ჩვენ კი დელიდელაო.
ვაის გავეყარე და უის შევეყარეო.
ვეშაპი ასეთს არ ჩაყლაპავს, რომ მონელება არ შეეძლოსო.
ვინც მოითმენსო, ის მოიგებსო.
ვინც რა უნდა თქვას, წისქვილმა კი ფქვას.
ვირისგან წიხლი კი არ მეწყინება, მეტყინებაო.
ვისაც გაჭირვება არ უნახავს, მან ლხინი არ იცისო.
ვისაც ვინ უყვარს, იმის ლამაზი ის არის.
ზარმაც მჭედელს კვირას მოუნდება მჭედლობაო.
ზოგი ჭირი მარგებელია.
ზოგჯერ თქმა სჯობს არათქმასა, ზოგჯერ თქმითაც დაშავდების.
თეთრი ძაღლი და შავი ძაღლი ორივე ძაღლია.
თუ გული გულობს, ქადა ორი ხელით იჭმევა.
თებერვალი დადგაო, ხეში წყალი ჩადგაო.
ის ურჩევნია მამულსა, რომ შვილი სჯობდეს მამასა.
კარგი ჰქენი, ქვას დადევი, გაიარე, წინ დაგხვდებაო.
კარგი ცხენი მათრახს არ დაირტყამს.
კატა ძეხვს ვერ შეწვდა, დღეს ჩემი პარასკევიაო.
კაცი ისე არსად არ იცნობება, როგორც მგზავრობაში.
კაცმა იმისთანა ლუკმა არ უნდა გადაყლაპო, რომ ვერ მოინელო.
კვიცი გვარზე ხტის.
კოკასა შიგა რაცა სდგას, იგივე წარმოსდინდების.
ლუკმა გაგარდესო, ჯამში ჩავარდესო.
მელას რაც აგონდებოდა, ის ესიზმრებოდაო.
მზეს ვინც ტალახს ესვრის, მზეს ვერ მიუწევს, მასვე თავს დაეცემსო.
მტერს გობით უბოძე და მოყვარეს კოვზით.
ნეტავი ასი დამკრან და ერთი მართალი მათქმევიინონ.
ნუ დასცინი სხვასაო, გადაგხდება თავსაო.
ნუ დაჰკარგავ ძველსა რჯულისა, ნურცა ძველსა მეგობარსო.
ობლის მამა ღმერთიაო. ორი კაცი ერთ კაცზედა ლაშქარია.
ოქრო პატარა არის, მაგრამ ფასი დიდი აქვსო.
პატარა ტოროლა დიდ ტოროლას ატყუებდაო.
პირველი ბედი ბედი, მეორე მოგონილია.
პატრონმა როგორც გითხრას, ვირი ისე დააბიო.
პირმა შენმა გამოგაჩინოსო. რასაც დასთეს, იმას მოიმკი.
რასაც კაცი თავის თავს უზამს, ვერა მტერი უზამს.
როგორიც ალხანა, ისეთი ჩალხანაო.
რეგვენს ნაჩუქარი მუქთი ეგონაო.
როცა თონე გაგრილდება, პურს ვეღარ აცხობსო.
სადაც არ იყოს, ცოტა კმარიყოს.

სადაც არა სჯობს, გაცლა სჯობს კარგისა მამაცისაგან.

სადაც იყოს ბედი შენი, იქ მიგიყვანს ფეხი შენი.

სადაც წახვალ, იქაური ქუდი დაიხურეთ.

საიდან სადაო, სულხან საბაო.

სამართლით მოხრილი ხელი არ მეტკინებაო.

სანამ თონე ცხელია, ლავაში მიაკარო.

სანთელ-საკმეველი თავის გზას არ დაკარგავს.

საშოვარი თუ გსურს, ამხანაგი ნუ გძულს.

სიცილს ტირილი მოსდევს და ბევრჯერ სიცილი ტირილად გარდაიქცევაო.

ტირილით ველარაგის უპოვნია სიცილით დაკარგული.

გაჭირვებულ კაცს ქვა აღმართში მოეწევაო.

უგნურ მეგობარს, გონიერი მტერი სჯობიაო (11).

დასარსულს აღსანიშნავია, რომ, როგორც ჰ. ბურგერი მიიჩნევს, ანდაზებმა საუკუნეების განმავლობაში თავისი ფუნქციების მკაფიო ცვლილებები განიცადეს. უკანა პლანზე გადაინაცვლა ადრე განსაკუთრებით დომინანტმა დიდაქტიკურმა ასპექტმა, მხიარული და კრეატიული ტექსტუალური გამოყენების სასარგებლოდ (3, 129), რაც ქართულ კომუნიკაციაშიც, გარკვეულწილად, შესამჩნევია.

დასკვნა: სტატიაში განხილულია ანდაზების თანამედროვე კვლევის სფეროში შემოტანილი ახალი სტანდარტი „ანდაზა-მინიმუმი“ (Sprichwort-Minima), რომელიც წარმოადგენს გრძელ სიას თანამედროვე გერმანულ კომუნიკაციაში ყველაზე პოპულარული და ხშირად გამოყენებული ანდაზებისა, რომელიც გვიქმნის წარმოდგენას დროის მოცემულ მომენტში თანამედროვე გერმანული საზოგადოების ღირებულებების, ნორმების და შეხედულებების შესახებ.

ჩემ მიერ მოპოვებული იქნა ქართულ კომუნიკაციაში, კერძოდ, სოციალურ ქსელში, დღეს ყველაზე პოპულარული და ხშირად გამოყენებული ანდაზების გრძელი სია, რომელიც შეიძლება მივიჩნიოთ „ანდაზა-მინიმუმის“ სტანდარტად, რომელიც გადმოსცემს მოცემულ პერიოდში თანამედროვე ქართული საზოგადოების შეხედულებებსა და განწყობებს.

როგორც ჰ. ბურგერი აღნიშნავს, დღეს უკანა პლანზე გადაინაცვლა წინათ ანდაზების განსაკუთრებით დომინანტმა დიდაქტიკურმა ასპექტმა მხიარული და კრეატიული ტექსტუალური გამოყენების სასარგებლოდ, რაც, გარკვეულწილად, ქართულ საკომუნიკაციო სივრცეშიც შესამჩნევია.

ლიტერატურა:

1. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. 3. neu bearbeitete Auflage. Berlin, 2007.
2. კუპრავა ვ., 900 გერმანული ანდაზა, გამომცემლობა „განათლება“, თბ., 1972.
3. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. 5. neu bearbeitete Auflage. Erich Schmidt Verlag, Berlin, 2015.
4. Lüger H.H. Satzwertige Phraseologismen. Eine pragmalinguistische Untersuchung. Edition Praesens, Wien, 1999.
5. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. 2. durchgesehene und ärgenzte Auflage. Tübingen Niemeyer, 1997.
6. Burger H. Buhofer A., Sialm, A. Handbuch der Phraseologie. Berlin, 1982.
7. Stein St. Formelhafte Sprache-Untersuchungen zu ihren pragmatischen und kognitiven Funktionen im gegenwärtigen Deutsch. Sprache in der Gesellschaft, S. 22, Frankfurt, 1995.

8. Donalies E., Basiswissen, Deutsche Phraseologie. A. Francke Verlag Tübingen und Basel, 2009.
9. <https://ka.wikiquote.org/wiki>, August 2016.
10. <https://Simoneheinold.files.wordpress.com>, October 2016.
11. wap.Legenda.in/android/24.html, November 2016.

Manana Gambashidze
The proverbs in the German and Georgian comparative communication
Summary

The article examines the new standard introduced in the sphere of modern research of the proverb – “proverb-minimum”, which represents the long list of the most popular and often used proverbs in the modern German communication, which at this moment create impression about values, norms and attitudes of modern German society.

We have found in the Georgian community, on the websites (social sites), the long list of the most popular and currently most frequently used proverbs, which we can examine as the standard of “proverb-minimum”, which at this moment expresses the attitudes and the moods of modern Georgian society.

As the German scientists mention, today the early dominant didactic aspect of the proverbs is pushed into the background in favour of funny and creative textual usage that is also noticeable to some extent in the Georgian communicative sphere.

Манана Гамбашидзе
Пословицы в немецкой и грузинской сопоставительной коммуникации
Резюме

В статье рассматривается новый стандарт, внесенный в сферу современного исследования пословицы – «пословица-минимум», представляющая длинный список самых популярных и часто используемых пословиц в современной немецкой коммуникации, которые в данный момент времени создают впечатление о ценностях, нормах и взглядах современной немецкой общественности.

Многочисленный был найден в грузинской коммуникации, а именно в социальной сети длинный список самых популярных на сегодня и часто используемых пословиц, который мы можем рассмотреть как стандарт «пословицы-минимум», который на данный момент передает взгляды и настроения современной грузинской общественности.

Как указывают немецкие ученые, сегодня на задний план отодвинулся ранее особенно доминантный дидактический аспект пословиц в пользу веселого и креативного текстуального использования, что в определенной мере заметно и в грузинском коммуникативном пространстве.

Lala Akhmedova
(Azerbaijan)

SOME ASPECTS OF CULTURAL POLICY

One of the idiosyncratic features of the modern civilization is the world culture globalization process. It is founded on the common values such as the best forms, patterns of human activity, different ways of world perception, intellectual and material values, adopted by mankind for the past centuries. However, the development of the culture common to all mankind doesn't mean the unification of different cultures; on the contrary it implies the harmonic interaction, interinfluence and interdependency of regional and national cultures. Each culture has its own values, idiosyncratic and unique achievements. Meanwhile, according to the laws of dialectics, each national culture possesses antinomy (contradictoriness of development) which is the corner stone of any progress. Each national culture contains certain elements of egoism and altruism, elitism and ordinariness, individualism and collectivism, knowledge and ignorance. The problem is to transform from the authoritarian policy to the culture of interaction and interinfluence as the most important means of cultural development. Progressive national cultures adopt the world forms of development in a creative and typical way, contributing to the development of the world culture common to all. It provides cultural values exchange both regionally and globally, which leads to the globalization of the world culture. The idiosyncratic features of the globalization are human rights observation, humanism, creative development of individual, dissemination of scientific knowledge, advanced technologies, mutual enrichment of national cultures, ecology of man and nature and denial of confrontation ideas by people. The global socio-cultural revolution is associated with urbanization, changes in lifestyles and alterations in the activities of millions of people as well as fundamental changes in the cultural values and worldview. Hence it offers new opportunities for the mankind development.

At the same time the dialectics of the modern world culture development is also characterized by crisis, caused by wars, uncontrolled usage of natural resources and uneven cultural development. The mankind is confronting the necessity of solving many problems: such as averting war with the usage of mass destruction weapons; ecological crisis, as a result of human activity; famine; poverty and illiteracy; breakage of relations between rich and poor counties; exploration of new sources of raw materials; creation of opportunities for further economic development; prevention of the negative affects of the scientific and technological revolution.

The key to solving the above-mentioned problems (as well as many others) is the development of a high spiritual culture (1). Only it can provide new opportunities for a stabile mankind development, improvement of life quality and establishment of harmonic relations among people groups, nations and states. That is why the development of the high spiritual culture, which allows reaching "high cultural standards", should be proclaimed to be the key strategic objective and foundation of the safety of the modern civilization.

Statistically the highest levels of human development are achieved in the countries that adopted the democratic culture. The high historical mission and social value of the democratic culture bring to the attention of the post-soviet countries the objective of democratic standards establishment. It will lead to the development of personal, professional and political culture of an individual, formulation of human identity in the way of thinking, spiritual values, traditions and innovations, social ethics and lifestyles. The process of creating political, socio-psychological and

legal conditions for the establishment of the democratic culture standards in the social and political realms must take place on all levels, penetrating all social classes, ethnic, confessional, professional, political and other elements of the post-soviet societies. However the process is complicated by existing contradictions between the new social system and the old social type of culture as well as by the inadmissible slow rate of the transformation from the socialist type of culture to democratic. Still persisting old soviet concept of culture and the corresponding structure of the culture, base on the wrong understanding of culture as of a secondary element of a society, contradict to the new type of society, which is built upon democratic principles. The above-mentioned factors slow down the socio-cultural development of the CIS countries. These factors can only be overcome by the denial of the traditional, outdated understanding of culture and through the establishment of a democratic culture. The solution of the strategic task demands the implementation of a new cultural policy; structural reformation of culture organization and management as well as world experience consideration.

As it is generally known in the democratic countries the cultural policy is considered to be a policy of development and well being. This policy is called to provide development and rational use of the intellectual potential for the sake of the social development as well as the continual growth of the cultural level of a nation. According to the policy the financial capital should be rationally invested in the development of human and social capitals - the spiritual culture of a nation. The high level of the spiritual culture of an individual in its turn contributes to the "spiritual production", which leads to the growth of the well being of the whole nation.

Hence the most important objective in the state construction for the post-soviet countries is a new culture implementation. It implies transformation from the soviet-type culture to the democratic culture, which is the ethical foundation for the establishment of democracy as a political system. Formulation of a new social type of culture based on the principles and values of democracy will provide solutions for the problems of the inner transformation of an individual, social development, state construction and international relations problems. The democratic cultural policy, focused on the priorities of intellectual development, freedom and ethical education, is called to bring in radical changes in the social dynamics of national cultures. It is also called to increase the creative potential of a nation and its utilization for the sake of personal, social and state development.

The important factors in the policies of the post-soviet countries must be the formulation of new social cultural values and democratic standards, ideas, ethics, educational system; social and production norms; standards of living; rights; arts; material forms of culture, which serve as the ideological foundation of the cultural policy of a state. It will lead to the formulation of a new culture, the interaction of the old forms of culture with the new ones, interaction between traditions and innovations and will promote a new worldview and new aspects of progress. In this context the scientific discoveries of the wonderful American scientist Lutvi Zadeh in logic seem to gain a particular significance. His fuzzy logic revolutionized the common understanding of the world in the light of the classical "white and black" logic of Aristotle. In our opinion in his fuzzy logic and associated with it set theory and expression theory Lutvi Zadeh finds the culturalogical key to solving many global, regional, local and individual problems, as well as many other problems faced by the post-soviet countries on the difficult faze of their historical development. This approach provides new opportunities for the achievement of the harmony between the two types of cultural development: western type - based on the transformation of nature by people and eastern - based on the organic saturation of individual in it (nature). It might favor progressive technological development while keeping humanistic values, concord the positions of scientism and antiscentism.

Creative application of Lutvi Zadeh's fundamental theories consonant to the democratic principals will provide the grounds for the creation of a qualitatively new situation in the modern civilization and will open news opportunities for human development in a free and pluralistic setting. It will help

formulate a new vision on the many-folded world and will help achieve mutual understanding among nations; it will also harmonize the common-to all culture with its national forms.

As is generally known, one of the criteria of an effective cultural state policy is its influence on the following five subsystems of a society: biological reproduction; spiritual production; material production; organization and management; and social relations. Due to the fact, the coordination of the different social institutions of culture within the general progressive development of it is extremely important for rational culture management.

Lastly, much importance should be attached to rational investment distribution in the different realms of culture, since it will favor the development and reproduction of the intellectual potential as the main compelling force of the socio-cultural and economic progress.

Radical changes in the understanding and attitude to the spiritual culture of the post-soviet space, reflected in the new state policies of the CIS countries will provide the opportunity for more effective use of their natural resources for the sake of human development. These foundational changes will help solve the problems of poverty and unemployment as well as problems connected with medical and ecological protection. It will also allow improving the democratic social relations and the order of profit distribution. It will result in the cardinal improvement of the quality of life and the integration of the nations into a civilized world community.

Considering the question of cultural policy, it seems necessary to define the three key objectives of the culture management:

1. setting strategic objectives and priorities for the socio-cultural development;
2. professional training and setting up of the necessary conditions for different activities;
3. effective use of the professionals and the products of their activities for the purposes of socio-cultural and economic progress.

Culture management process is regulated on the basis of the state cultural policy, which plays an important integrating role. Using legal, organizational and material means the state insures harmonic, interconditional development in all the realms of culture according to the interests and needs of individual and society. Meanwhile the transition to the democratic socio-political system demands movement from "beneath" starting from family and innovation pedagogic as well as movement from "above" at the level of state institutions. Based on the democratic countries experience non-governmental organizations with the support of international funds must develop and implement joint culturological projects, practical application of which could lead to qualitative changes in the socio-cultural life of an individual and the nation.

Culture management also implies the necessity of social control over cultural imperatives observation and the correspondence of the course and rates of the country socio-cultural development with the interests of the nation and the objectives of the state. The control should be carried out by the state legal and political institutions as well as non-governmental public organizations. The important objective of the cultural policy of the post-soviet countries is the democratic culture formulation and development monitoring. It is to:

1. analyze the coordinalties between still persisting old soviet culture system and the objectives and demands of the new democratic socio-political system;
2. analyze the functional effectiveness of the shaping democratic culture, which allows to determine the most important parameters of its quality and development.

Keeping in mind the above mentioned the most important objectives of the cultural policy for the post-soviet countries seem to be the following:

1. critical revision on the scientific basis of the old views and solutions, customs and standards in the light of the cultural experience of mankind, which will lead to the formulation of a new worldview;

2. implementation of the social and state life principles: such as highly productive labor, patriotism, humanistic social order, civil law, justice, priority of "high spiritual culture" - reason, knowledge and ethics;
3. integration of the cultural heritage and traditional values of a nation with cultural innovations drawn from the innovational culture of Europe and the world on the whole. First of all it should be carried out in the realm of education, science, high technologies as well as in the social and ecological cultures;
4. rational investment in the different realms of culture. It will provide all the necessary conditions for the development and reproduction of the state intellectual potential as the main compelling force of the social, cultural and economical progress;
5. gradual formulation of "humanistic progress" in the society, based on the systematic consideration and implementation of the standards of culture;
6. providing scientific support for the precise determination of the historical demands of the progressive social development and the transformation process of the post-soviet society into a democratic society;
7. focusing the state economic and social policies on human; making possible the approach to knowledge and communication for all the layers of society and creation of equal opportunities in the social and cultural development;
8. uplifting of the social status, legal and social protection of intellectuals as the main compelling force of the socio-cultural development of the society and state;
9. providing support for the elaboration of the common principles of the world cultural policy, which will help establish world culture, harmonize the processes of regional and global cultural and economic cooperation. It will expand democracy as the zone of peace, safety and stabile development of mankind.

The analyses of cultural development laws have revealed that the social setting and cultural exchange play much more important role in the cultural development of a nation than the geographical and genetic factors. That's why it is absolutely critical to expand the environment for the dynamic cultural development of different nations of the world as well as their cultural interaction and mutual enrichment. The syntheses of the best cultural traditions of one nation with the innovative achievements of another provides new opportunities for the development, wellbeing and harmonic relations among people groups, nations and states in the modern civilization.

Using the historical and political heritage, as well as favorable geographic conditions of Eurasia, it is extremely vital for the CIS countries to establish a new social environment for their cultural development, while carrying out cultural exchange and innovative processes in their traditional cultures for the purpose of their progressive development. Establishing regional and epochal types of democracy, while preserving their national idiosyncrasies, the post-soviet countries must build their cultural policy on the basis of the positive future dynamics and mankind social experience. The cultural policy orientation on democratic principles in the social and political life, the establishment of freedom values, humanism and enlightenment multiplied by patriotism, social innovation and internal resources mobilization, should eventually bring the post-soviet countries up to the modern civilization standards.

Implementation of progressive cultural reforms as well as orientation on the new socio-cultural development technology will help increase the rate of the integration of the post-soviet countries into the world community. The post-soviet Eurasian space as part of the integral interdependent world can and should become one of the most cultural regions of the world civilization. It will surely play its historical role in the promoting of democracy as the zone of peace, stability and development, satisfying the interests of the nations, living on its territory, and mankind on the whole.

1) The key method of the research is a systematic approach, which allows to unveil the scientific, ideological and practical functions of culture as a social phenomena. It also allows to carry out a complex and interdisciplinary research of culture as an integral system on the basis of the six dialectically interdependent research methods: qualitative, quantitative, structural, genetic - historical, space and comparison analyses.

The methodological basis for the approach consists of dialectics (including the philosophy of Hegel), principles of historicism, logic (including the logic of Lutvi Zadeh). Such approach allows to form objective scientific frame of reference, the integral view on human development, the development of society and state in time and space, free from class and party principles.

Based on the above-described methodology, we have come to the definition of culture as a triad, consisting of the constructive process of comprehension and transformation of nature, man and society; its results - the whole complex of spiritual and material values and norms; technology, which implies the formulation, observation, use and transformation of values, standards and human experience.

In accordance with the view, we have proposed the model of the modern society culture as an integrated, progressively developing social system, all the components of which are closely connected and interact with one another on the basis of certain objective regularities. It includes such social institutions and realms of human activities as education and upbringing, science; literature and art; economics; religion and ethics; media and press; law, organization and management; lifestyle and vital activities systems; ideology; internal policy and international relations. Meanwhile, the foundation for the development of culture as an integrated system is "spiritual production", with intellectual activities and humanism as the compelling force.

ლალა ახმედოვა
კულტურული პოლიტიკის ზოგიერთი ასპექტი
რეზიუმე

მესამე ათასწლეულის მიჯნაზე სულიერი კულტურა კაცობრიობის სოციალური განვითარების უნივერსალური ფუნდამენტი გახდა. სტატიაში აღნიშნულია, რომ თანამედროვე ცივილიზაცია ინდუსტრიული საზოგადოებიდან ინფორმაციულ საზოგადოებაზე გადადის. ადამიანებსა და ბუნებას შორის არსებულ პიროვნებათა-შორის ურთიერთობებზე დაფუძნებული ახალი ეკოლოგიური კულტურა ცვლის ტექნოლოგიურ ცივილიზაციას. ამ ცვლილებებში გადამწყვეტ როლს ასრულებენ ე. წ. „ადამიანური რევოლუციები“.

Лала Ахмедова
Некоторые аспекты культурной политики
Резюме

На пороге третьего тысячелетия духовная культура стала универсальным фундаментом и комплексом питания для социального развития человечества. В статье отмечается, что современная цивилизация переходит из индустриального общества к информационному обществу. Новая экологическая культура, основанная на межличностных отношениях между людьми и природой заменяет технологическую цивилизацию. Ключевую роль в изменениях играют так называемые «человеческие революции».

Фарид Асгеров
(Азербайджан)

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕХОДА К ИНФОРМАЦИОННОМУ ОБЩЕСТВУ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Переход Азербайджана в число передовых стран мира по информационному развитию имеет очень важное значение и является одной из стратегических целей. В этой связи анализ предпосылок и признаков перехода к информационному обществу, определение цели и задач при переходе, выявление приоритетов государственной стратегии для формирования информационного общества в Азербайджане носит актуальный характер.

В нашей стране за последние 15 лет процессы информатизации, компьютеризации и развития телекоммуникаций позволили создать серьезные предпосылки и условия перехода к информационному обществу, интеграции страны в мировое информационное сообщество. Главные из них следующие: информация становится важным ресурсом социально-экономического, технологического и культурного развития; масштабы ее использования стали сопоставимыми с традиционными ресурсами; величина суммарных затрат на информацию уже имеет макроэкономическую значимость.

В стране имеются много оригинальных, постоянно обновляемых баз данных. Быстро растет количество азербайджанских сайтов в Интернете. Многократно увеличилось количество пользователей интернета. Растет парк ЭВМ. Ускоренными темпами идет развитие систем и средств телекоммуникации. Растет количество корпоративных информационных сетей и непрерывно увеличивается число абонентов мировых открытых сетей. Интенсивно расширяется национальная сеть связи. Достаточно успешно осуществляется телефонизация страны, стремительно растет рынок средств мобильной связи. Такой масштаб информатизации привел к определенным изменениям в характере общественных отношений в социальном, политическом, культурном и экономическом плане.

В определенной степени информатизированы многие отрасли хозяйства, в том числе банковская сфера и сфера государственного управления, хотя существующие информационные сети и системы не полностью обеспечивают решение задач национальной и общественной безопасности и правопорядка. Сделаны первые шаги в разработке основных положений законодательства в сфере информации, информатизации и защиты информации, которые должны обеспечить правовую поддержку развития информационной сферы и перехода к информационному обществу.

За последние 15 лет в стране был принят ряд нормативных юридических документов, которые определили концептуальные основы информатизации страны, основные задачи перед страной в условиях информационного общества. Можно также определить основные направления внедрения ИКТ, что является основным индикатором самого процесса информатизации страны.

17 февраля 2003 года утверждена «Национальная стратегия по информационно-коммуникационным технологиям, направленная на благо развития Азербайджанской Республики (2003-2012 годы)» (1), положившая начало формированию в стране информационного общества. Национальная стратегия отражает основные положения решений Всемирной встречи на высшем уровне по вопросам информационного общества.

«Государственная программа по развитию связи и информационных технологий в Азербайджанской Республике на 2005–2008 годы («Электронный Азербайджан»)» позволила сделать существенные шаги по реализации Национальной стратегии. Для выполнения задач, вытекающих из данной государственной программы, в республике были определены четыре основных направления развития сектора ИКТ: продолжение реформ в

сфере ИКТ, модернизация сетевой инфраструктуры на основе новых технологий, формирование е-управления и е-правительства, способствование развитию конкурентоспособности индустрии ИКТ.

По этим направлениям были осуществлены различные проекты. В 2010 году принята вторая «Государственная программа по развитию связи и информационных технологий в Азербайджанской Республике на 2010-2012 годы («Электронный Азербайджан»)» (2), которая является логическим продолжением предыдущей программы и определила новые мероприятия по реализации Национальной стратегии.

В 2010 году распоряжением Кабинета министров Азербайджанской Республики утверждена «Программа по формированию «Электронного правительства» на 2010-2011 годы в Азербайджане».

Для управления электронным правительством по принципу международного стандарта на основе постановления об «Электронном правительстве» был запущен портал электронного правительства, который работает по принципу «единого окна». На данный момент на портале число оказываемых электронных услуг превышает отметку 350.

Кроме этого 5 сентября 2012 года в стране был утвержден «План национального действия по поводу расширения открытого правительства в 2012-2015 годах» (3) который направлен прежде всего на упрощения процесса получения информации и рационализации процесса оказания электронных услуг гражданам. Данный план предусматривает:

- определение лиц, ответственных за обеспечения свободного доступа к информации.
- Определения правил экспорта по поводу информационной свободы и информирования общественности по данному вопросу.
- Проведения тренингов для государственных служащих по поводу обеспечения свободы получения информации.
- Регулярное освещение деятельности государственных структур, создания интернет-страниц органов государственного управления, подготовка годовых отчетов и т.д.
- Создание интернет-порталов.
- Определения стандартного дизайна для интернет-страниц государственных органов.
- Расширение общественного участия в деятельности государственных органов.
- Обеспечение электронной формой оплаты налогов, штрафов и платы за коммунальные услуги.
- Расширение электронных услуг на региональном уровне.

Одним из признаков перехода к информационному обществу было внедрения электронный элементов в судебную систему. Правительство выступило с данной инициативой, и 13 февраля 2014 года указом Президента была создана информационная система «Электронный суд».

Одним из направлений перехода к информационному обществу является внедрение высоких технологий и развитие космической промышленности. Связи с этим 4 ноября 2008 года глава республики дал распоряжение о создании «космической промышленности в Азербайджанской Республике и запуска спутника на орбиту». Для организации деятельности в связи с реализацией данного распоряжения, для создания космической промышленности, запуска телекоммуникационного спутника в орбиту, одновременно для усовершенствования деятельности в этой области 17 августа 2009 году была утверждена новая «программа по созданию и развитию космической промышленности в Азербайджанской Республике». На основе программы для выхода в космос телекоммуникационного спутника в мае 2010 года было учереждено ОАО «Азеркосмос», которое должно было заниматься эксплуатацией национального спутника. В 2013 году первый спутник Азербайджана «Азерсат» был запущен на орбиту.

В условиях информационного общества одним из важнейших элементов защиты гражданских прав и свобод является информационная безопасность. Для обеспечения информационной безопасности в Азербайджане в сентябре 2012 года на основе указа Президента страны был создан «Центр электронной безопасности». Центр занимается усовершенствованием систем информационной безопасности, координацией деятельности субъектов информационной инфраструктуры в области кибербезопасности, определением и предупреждением основных угроз для информационной безопасности страны в целом.

На данном этапе цивилизационного развития возрастает роль медиа как основного источника получения информации гражданами. По определению WSIS медиа играет важную роль в получении информации в условиях информационного общества (4). В Азербайджане для создания благоприятных условий развития медиа был проведен ряд политических реформ. 5 ноября 2004-ого года указом Президента страны была учреждена Азербайджанская Телевизионная и Радиовещательная компания, 23 марта 2005 года была создана ЗАО «Азербайджанское Телевидение и Радиовещание». Вслед за этим 13 сентября 2006 года Кабинет министров издал указ о переходе с кабельной системы телерадиовещания на цифровое на основе стандарта DVB-T.

В июле 2008 года для обеспечения свободы слова и прессы, самостоятельности СМИ, для стимулирования внедрения современной ИКТ в информационном секторе и оптимального использования возможностей СМИ в решении приоритетных задач государства и общества Президентом страны была утверждена «Концепция поддержки развития СМИ в Азербайджанской Республике». На данный момент в стране действует один спутниковый, 10 всеобщих республиканских, 10 кабельных и 13 региональных каналов, 13 радиопрограмм, 20 информационных агентств, около 200 газет и 80 журналов (5).

Надо отметить, что за последние годы в Азербайджане в результате перехода к информационному обществу было сделано очень многое: была усовершенствована законодательная база, были созданы азербайджаноязычные интернет-ресурсы, были созданы электронные версии теле- и радиовещания, увеличилось число электронных газет и журналов и т. Число пользователей интернета по данным официальной статистики превысило 2 млн человек, стартовал процесс создания космической промышленности, было сформировано электронное правительство, для оказания ряда услуг гражданам страны открылись несколько центров «ASAN».

16 января 2013 года Президент страны в своем указе объявил 2013 год годом информационно-коммуникативных технологий, тем самым дал политическую оценку процессу информатизации Азербайджана в целом.

Можно сказать, что на сегодняшний день реализованная в стране государственная политика в области ИКТ смогла выполнить все задачи по переходу к информационному обществу. С 2014 года в стране начался второй этап информатизации общества. Цели, задачи и основные приоритеты, связанные с данным этапом, были изложены в «Национальной Стратегии по развитию информационного общества в Азербайджанской Республике на 2014-2020 годы» который был утвержден Президентом страны 2 апреля 2014 года (6). На основании данного документа можно определить новые приоритеты Азербайджана на следующем этапе перехода к информационному обществу: развитие инфраструктуры ИКТ и обслуживания, внедрение высоких технологий, усиление научно-технического потенциала в этой области, развитие электронного правительства, подготовка национальных кадров в этой области, создание национального контента в области ИКТ. Обеспечивая политическую поддержку процессу перехода к информационному обществу, государство заинтересовано в решении следующих задач:

1. Улучшение взаимоотношений между правительством, гражданами и бизнес-сектором.

2. Финансирование социально-политической деятельности, направленной на всестороннее развитие страны.

3. Определение основных показателей, отражающих развитие информационного общества в Азербайджане.

4. Усовершенствование законодательной базы развития и использования ИКТ.

5. Развитие науки, образования и культуры, формирование благоприятной обстановки для производства наукоемких средств ИКТ.

6. Развитие «электронного правительства» и расширение перечня электронных услуг, предоставляемых государственными органами.

7. Обеспечение равных возможностей для всех граждан в процедуре получения информации.

8. Защита интеллектуальной собственности.

9. Защита информационной безопасности страны.

10. Повышение компьютерной грамотности населения.

Являясь составной частью государственной политики, в результате повышенного внимания, оказываемого развитию ИКТ в Азербайджане, показатели по ИКТ значительно увеличились. Так, за последние 4 года темп среднегодового роста доходов в этой области составил в среднем 25-30%, обогнав темп всемирного развития в 2 раза. Динамично растущие прямые инвестиции создали выгодные условия для развития данной области в качестве новой приоритетной сферы и для осуществления инновационных проектов научно-технологического содержания.

В отчете «Измерение информационного общества» (Measuring the Information Society 2012), опубликованного 11 октября 2012 года Международным союзом электросвязи (ITU), по рейтингу «Индекс развития ИКТ» (ICT Development Index) за 2011 год Азербайджан, поднявшись на 5 позиций в течение года, занял 68-е место среди 155 стран. Азербайджан, как и ранее, вновь отмечен в списке среди 10 самых динамично развивающихся стран. Темпы роста наблюдаются по всем субиндексам, в частности, по числу пользователей широкополосного и мобильного интернета. Страна находится на 52-м месте в мире по индексу ценовой корзины на услуги ИКТ (ICT Price Basket) (7).

Согласно отчету комиссии по широкополосной связи по итогам 2011 года «Государственная широкополосная сеть – 2012: успехи цифрового подключения для всех» («The State of Broadband 2012: Achieving Digital Inclusion For All», ITU, UNESCO) по числу людей, использующих интернет, Азербайджан расположился на 59-й позиции с показателем 50%, тем самым заняв первое место в СНГ (7).

В отчете «Глобальный отчет о развитии информационных технологий 2012» (The Global Information Technology Report 2012) Всемирного экономического форума (World Economic Forum) по индексу сетевой готовности (Networked Readiness Index), характеризующий уровень развития ИКТ, Азербайджан, поднявшись на 9 позиций, занял 61-е место среди 142 стран. По индексу глобальной конкурентоспособности (The Global Competitiveness Index), рассчитанной по методике Всемирного экономического форума, по сравнению с прошлым годом Азербайджан, улучшив свои позиции на 9 пунктов, занял 46-е место среди 144 стран (7).

Литература:

1. «Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya və kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiyanın (2003-2012-ci illər)» təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı- Электронный ресурс:
<http://ictfund.gov.az/uploads/s/3.pdf>

2. Распоряжение Президента Азербайджанской Республики Об утверждении «Государственной программы по развитию связи и информационных технологий в Азербайджанской Республике на 2010-2012 годы (Электронный Азербайджан)»
Электронный ресурс: http://www.rabita.az/uploads/qanunverilcik/serencamlar_ru/1.pdf
3. Распоряжение Президента Азербайджанской Республики от 5 сентября 2012 года №2421 Об утверждении «Национального плана деятельности по развитию Открытого Правительства на 2012-2015 гг»
http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31257795&page=1
4. Plan of Action, Document WSIS-03/GENEVA/DOC/5-E, 12 December 2003
5. <http://strategiya.az/index.php?do=xeber&id=6148>
6. Национальная стратегия по развитию информационного общества в Азербайджанской Республике на 2014-2020 годы: <http://www.1news.az/chronicle/20140417103726121.html>
7. Национальный отчет о самооценке по выполнению решений ВВУИО. Азербайджанская Республика-Электронный ресурс:
http://www.rcc.org.ru/userdocs/deyatelnost_rcc/mezhdunarod_sotrud/VVUIO/7_P_48_19_3.2_Obzor%20VVUIO.pdf

ფარიდ ასგეროვი
ინფორმაციული საზოგადოებისკენ გადასვლის ნიშნები
აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში
რეზიუმე

ინფორმაციულ და კომუნიკაციურ ტექნოლოგიებზე დაფუძნებული ეკონომიკური სისტემის შექმნა უმნიშვნელოვანესი საფუძველია ქვეყანაში მართვის თანამედროვე სტრუქტურის ჩამოყალიბებისათვის. აზერბაიჯანის სახელმწიფო სტრუქტურებმა გასულ წელს აამუშავეს რამდენიმე მნიშვნელოვანი პროექტი, რომლებიც პიროვნების სოციალიზაციისათვის ხელსაყრელ გარემოს ქმნიან.

Farid Asgerov
Features of the transition to an information society in the Republic of Azerbaijan
Summary

Creation of the economic system based on information and communication technologies, is the important basis of creating modern structures of management in the country. Last year, the state structures of Azerbaijan initiated a number of the important projects that create new conditions for socialization of the person.

Халид Ниязов
(Азербайджан)

РАЗВИТИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ ОСНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ

Введение

Азербайджан как демократическое, правовое и светское государство в течение последних 25 лет провел комплексные меры, направленные на обеспечение свободы слова, печати и информации, проведение которых продолжается и по сей день. В целях создания информированного, открытого общества углубленно изучается международный опыт, национальное законодательство совершенствуется в соответствии с современными требованиями. Государство, выступая в качестве гаранта реализации свободы информации, посредством правового регулирования определяет правовой режим информации, правила поиска и приобретения сведений, а также использования свободы информации. Помимо этого, применяет меры юридической ответственности, направленные на устранение препятствий на пути к осуществлению этой свободы.

Правовое регулирование информационной политики

Указ Президента Азербайджанской Республики «О мерах по усовершенствованию деятельности в области информационной безопасности» от 26 сентября 2012 года занимает важное место среди правовых актов, регулирующих отношения, связанные с информационной безопасностью.

Согласно данному Указу, в целях защиты, стабильности и непрерывности информационных процессов в стране, охраны информационных ресурсов государственных органов, координации деятельности субъектов государственной и негосударственной информационной инфраструктуры и их пользователей для предотвращения, анализа и предупреждения угроз в данной области, оценки и управления рисками в сфере кибербезопасности, обеспечения общенациональной подготовки и просвещения на базе Департамента специальной связи и информационной безопасности Особой службы государственной охраны Азербайджанской Республики создано Государственное агентство специальной связи и информационной безопасности (1, 3).

Именно с целью обеспечения прозрачности, подотчетности и участия общественности в деятельности государственных органов 5 сентября 2012 года было принято Распоряжение Президента Азербайджанской Республики об утверждении «Национального плана деятельности по поощрению открытого правительства на 2012-2015 гг.». В документе предусмотрены такие важные задачи, как упрощение доступа к информации, регулярное информирование общественности о деятельности государственных органов, усовершенствование единой электронной базы юридических нормативных актов, расширение участия общественности в деятельности госструктур, обеспечение прозрачности органов власти, осуществляющих финансовый и налоговый контроль, повышение прозрачности в сфере добывающей промышленности и т.п. (2). К законам, принятым в соответствии с Конституцией, которые еще больше конкретизируют ее демократические положения и формируют правовую основу свободы информации, мысли, слова и печати можно отнести следующие – «О средствах массовой информации», «О телерадиовещании», «О свободе информации», «Об информации, информатизации и защите информации», «Об электронной подписи и электронном документе», «О телекоммуникациях», «О государственной тайне», «О связи», «Об авторском праве и смежных правах», «О порядке рассмотрения обращений граждан» и др.

Следует отметить, что на протяжении длительного времени единственной организацией, регистрирующей печатные издания, являлось Министерство печати и информации. Однако, после принятия 6 февраля 1996 года Закона «О государственной регистрации юридических лиц» в данном направлении произошли определенные изменения. Так, печатное издание должно было быть зарегистрировано в Министерстве юстиции, а для дальнейшей деятельности получить лицензию Министерства печати и информации. После вступления в силу нового Закона «О средствах массовой информации» такие антидемократичные правила, как получение лицензий для деятельности печати и прохождение специальной государственной регистрации были полностью упразднены.

Однако, данный Закон, ориентируясь в основном на правовое регулирование деятельности прессы, частично коснулся юридических основ электронных средств информации, не включая в себя их основные черты.

8 октября 2002 года вступил в силу Закон «О телерадиовещании», регулирующий деятельность электронных средств информации и охватывающий основные принципы деятельности телевидения и радио, систему телевидения и радио в Азербайджанской Республике, государственное регулирование в области телерадиовещания, правила выдачи специального разрешения (лицензии) для вещания, организацию телерадиовещания, права и обязанности вещателей и др. Настоящий закон, составляющий правовую базу электронных средств информации, открыл большие возможности для развития электронной журналистики (3).

После принятия 25 июня 2002 года Закона «О телерадиовещании» Указом Президента Азербайджанской Республики от 5 октября 2002 года «Об утверждении Положения о Национальном Совете Телевидения и Радио» в качестве органа, регулирующего работу в этой сфере, был создан Национальный Совет Телевидения и Радио, основные задачи которого заключаются в регулировании деятельности телерадиовещания, защите его самостоятельности и интересов общественности в ходе вещания, осуществлении контроля над соблюдением законодательства (4).

30 сентября 2005 года был принят Закон «О получении информации», ставший важнейшим прогрессивным шагом в направлении по обеспечению для журналистов и обычных граждан страны свободы доступа к информации. Основная цель настоящего закона, отраженная в статье 1, заключается в определении правовых основ обеспечения права свободно, беспрепятственно и на равных условиях для всех приобретать информацию на основании принципов открытого общества и демократического правового государства, а также создании условий гражданам для контроля над выполнением общественных обязанностей.

Принципы открытого общества требуют, чтобы как общество в целом, так и отдельные индивиды обладали достаточными сведениями о деятельности организаций, которые управляют ими, влияют на их повседневный образ жизни, а также возможностью в случае необходимости критически относиться и воздействовать на работу, планы и правила деятельности этих организаций. Открытое общество возможно лишь в условиях наличия высоких демократических ценностей (5, 134).

Преимуществами Закона «О получении информации» является вопрос, какая именно информация может быть разглашена (статья 29) и отражение точных обязанностей владельца информации разглашать информацию (6, 74).

Владелец информации для более легкого и оперативного обеспечения интересов общества, уменьшения количества многочисленных запросов должен разглашать следующую информацию, созданную или полученную в результате выполнения им общественных обязанностей: обобщенные статистические данные, в том числе статистика преступлений и административных ошибок; инструкции, подготовленные в связи с деятельности государственных органов и муниципалитетов; отчеты о деятельности государственных органов и муниципалитетов; имена, фамилии, адреса электронной почты

работников руководящих органов юридических лиц, выполняющих общественные функции; условия, результаты государственной и муниципальной купли-продажи, продажа государственного и муниципального имущества, данные об изменении имущественного права относительно них; отчеты относительно деятельности юридических лиц, выполняющих общественные функции, данные об их приходах и расходах; отчеты о выполнении государственного и обзорного бюджета; данные относительно состояния окружающей среды, вреда, причиненного окружающей среде, и экологически опасных воздействиях и др.

Должностные лица, владеющие информацией, в случае неправомерного отказа в предоставлении информации и неорганизации работы по получению информации должны быть привлечены к ответственности.

Уголовно-правовые нормы, регламентирующие уголовную ответственность за преступления в сфере компьютерной информации, закреплены в главе 30 «Киберпреступления» Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики. Данные нормы, объявив следующие деяния общественно опасными, предусматривают уголовную ответственность за их совершение:

- неправомерный доступ к компьютерной информации (ст. 271);
- неправомерное завладение компьютерной информацией (ст. 272);
- неправомерное вмешательство в компьютерную систему или компьютерную информацию (ст.273);
- оборот средств, изготовленных для совершения киберпреступлений (ст. 273-1);
- фальсификация компьютерных данных (ст. 273-2).

Глава 32 «Административные проступки, посягающие на правила использования, распространения и охраны информации» Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках предусматривает административную ответственность за следующие правонарушения в сфере информации:

- ✓ нарушение правил пользования информационными резервами (ст. 371);
- ✓ противозаконное ограничение предоставления информации об окружающей среде (ст. 372);
- ✓ уклонение от рассмотрения по существу запроса о рассекречивании засекреченных сведений (ст. 373);
- ✓ нарушение законодательства о получении информации (ст. 374);
- ✓ нарушение законодательства о персональных данных (ст. 375);
- ✓ незаконное приобретение технических средств, предусмотренных для тайного получения информации, без цели продажи (ст. 377);
- ✓ назначение на должность, связанную с использованием государственной тайной лица, не имеющего доступа к работе с государственной тайной (ст. 378) и др.

Закон Азербайджанской Республики «О государственной тайне» регулирует отношения, возникающие в связи с отнесением сведений к государственной тайне, защитой и использованием, ее засекречиванием или рассекречиванием с целью обеспечения безопасности Азербайджанской Республики. В настоящем законе применяются следующие понятия: полномочия органов государственной власти и должностных лиц в области отнесения сведений к государственной тайне и их защиты, перечень сведений, составляющих государственную тайну, принципы отнесения сведений к государственной тайне и их засекречивания, ограничение права собственности граждан, предприятий, учреждений и организаций Азербайджанской Республики на сведения в связи с ее засекречиванием, реквизиты носителей сведений, составляющих государственную тайну, порядок рассекречивания сведений, порядок рассекречивания носителей сведений, составляющих государственную тайну, распоряжение в отношении сведений, составляющих государственную тайну, передача

сведений, составляющих государственную тайну, в связи с выполнением совместных и других работ, защита государственной тайны, финансирование мероприятий по защите государственной тайны, ответственность за нарушение законодательства Азербайджанской Республики о государственной тайне и др.

Уголовно-процессуальный кодекс АР определяет правила по защите от распространения данных, собранных в ходе расследования.

Как известно, существуют множество видов профессиональной тайны, в частности адвокатская, нотариальная, врачебная, статистическая, банковская и журналистская, касающаяся конфиденциальности источников информации, а возникшие в этой сфере отношения регулируются соответствующими законодательными актами.

Вопросы усовершенствования законодательства

Статья 1 «Сфера действия Закона» Закона АР «Об информации, информатизации и защите информации» от 3 апреля 1998 года показывает, что «...Настоящим Законом регулируются отношения, возникающие в связи с формированием информационных резервов на основе создания, сбора, переработки, хранения, поиска, распространения информации, с созданием и использованием информационных систем, технологий, средств их обеспечения, защитой информации, и определяются права субъектов, участвующих в информационных процессах».

Очевидно, данный закон регулирует информационные отношения в крупном масштабе. Однако, к сожалению, в статье 2 «Основные понятия» не показана правовая концепция информационных отношений.

Следует отметить, что Закон «Об информации, информатизации и защите информации» в большей степени касается не столько информации как таковой, сколько информационным ресурсам и документированной информации. В сферу его регулирования включены различные объекты:

- формирование информационных резервов на основе сбора, переработки, хранения, поиска, распространения информации;
- создание и использование информационных систем, технологий и средств их обеспечения;
- защита информации;
- определение прав субъектов, участвующих в информационных процессах.

В статье 3 рассматриваемого закона определены основные направления государственной политики в сфере информатизации:

- ✓ формирование национального информационного пространства;
- ✓ определение приоритетных направлений деятельности в области информации и регулирование возникающих при этом отношений;
- ✓ стимулирование развития всех форм собственности на информационные резервы, системы, технологии и средства их обеспечения;
- ✓ формирование рынка информационной продукции и информационных услуг;
- ✓ создание необходимых условий для формирования и защиты государственных информационных резервов;
- ✓ определение организационной, правовой, технической политики по созданию территориальных информационных сетей, обеспечение их координации, взаимодействия с международными информационными сетями;
- ✓ обеспечение национальной безопасности в информационном пространстве;
- ✓ развитие правовой базы в сфере информационных процессов, информатизации и защиты информации и др. (7).

Закон Азербайджанской Республики «О свободе информации» от 19 июня 1998 года регулирует отношения, возникающие в связи с осуществлением свободы информации. Основными принципами осуществления свободы информации являются: обеспечение свободы информации; открытость информации и свободный обмен информацией; объективность, полнота и правдивость информации; законность поисков, получения, использования, распространения и охраны информации; сохранение тайны личной и семейной жизни каждого; защита безопасности личности, общества и государства.

Закон АР «О борьбе с терроризмом» регулирует также вопросы по информированию общественности о террористических акциях. Так в статье 11 настоящего закона говорится, что во время операций, проводимых против террора, общественность информируется о террористических акциях в форме и объеме, установленных руководителем оперативного штаба или ответственным представителем оперативного штаба по связям с общественностью. Не допускается распространение нижеследующих сведений:

- 1) о тактике и технических способах проведения операций против террора;
- 2) о сведениях, создающих опасность для жизни и здоровья людей, находящихся в зоне операции, проводимой против террора или вне пределов этой зоны, и препятствующих проведению операций против террора;
- 3) о сведениях, оправдывающих терроризм или служащих его пропаганде;
- 4) о лицах, участвующих в операциях, проводимых против террора, а также содействующих проведению этих операций (8).

По мнению экспертов в области медиаправа, реальное представление общественности новостей о терроризме имеет как преимущественные, так и отрицательные стороны. Преимущества подобной информации для общества нижеследующие: общество обретает возможность свободно и без цензуры получить информацию, предотвращаются всевозможные антигосударственные слухи и провокации, которые могли бы возникнуть после подобного инцидента, укрепляются вера и доверие граждан в работу государственных правоохранительных органов, СМИ самостоятельно освещают произошедшие события. Говоря же об отрицательной стороне реального представления акта террора, следует отметить, что отголоски подобного события могут выступать как средство поощрения участников других преступных группировок, в частности, отведение особого внимания подобным новостям может способствовать созданию героического образа террористов и возможностей исправить ошибки и пересмотреть используемую ими тактику действий. С другой стороны, прямая трансляция в СМИ продолжающихся актов террора недопустима, так как она осуществляется в непосредственной близости от подразделений правоохранительных органов, пытающихся предотвратить теракт. Если террористы обладают возможностью проследить телеканалы, то длительность и последствия террора могут принять еще более ожесточенный характер. В то же время является достаточно опасной тенденцией в новостях об акте терроризма акцентировать внимание на недостатках силовых структур государства, пытавшихся предотвратить инцидент, так как это может вызвать недоверие и хаос (6, 103).

Терроризм является глобальной угрозой не только для отдельных государств, но и международного сообщества. На современном этапе формы и негативные для человечества проявления терроризма часто изменяются. Наряду с традиционными его формами, характеризующимися взрывами и разрушениями, также стал широко использоваться информационный терроризм. Однако в Законе «О борьбе с терроризмом» не были закреплены специальные положения, связанные с данным видом терроризма. Но следует учитывать, что информационный терроризм тоже может нанести удар по интересам человека, общества и государства, последствия которого, например, ущерб от кибератак, нанесенный экономической системе страны, государственным информационным ресурсам и др.

В настоящем законе должны быть отражены данный вид терроризма и его понятие, пути борьбы с ним и особенности правового регулирования отношений, возникающих в этой сфере.

К законодательным актам, регулирующим информационные отношения можно отнести и Закон Азербайджанской Республики «О рекламе», так как, согласно правовому определению рекламы, которое находит свое отражение в настоящем законе, она является информацией (в частности, ст. 2.0.1. закона гласит: реклама - информация, распространяющаяся для привлечения внимания потребителя рекламы к объекту рекламирования, формирования и поддержания интереса, обеспечения узнаваемости товара на рынке и стимулирования его продаж, используя различные средства и методы). Поэтому многие вопросы, касающиеся правового режима информации, относятся и к отношениям, связанным с рекламой. Вторая глава настоящего Закона посвящена особенностям средств распространения рекламы.

Заключение

Исследование статьи 1 «Сфера действия Закона» Закона Азербайджанской Республики «Об информации, информатизации и защите информации» от 3 апреля 1998 года показывает, что настоящий закон регулирует информационные отношения в крупном масштабе. Однако, к сожалению, в статье 2 «Основные понятия» не показана правовая концепция информационных отношений.

Подводя итог, следует еще раз подчеркнуть, что в Законе «О борьбе с терроризмом» не были закреплены специальные положения, связанные с информационным терроризмом. Однако именно данный вид терроризма может нанести сокрушительный удар по интересам человека, общества и государства, последствия которого, например, ущерб от кибератак, нанесенный экономической системе страны, государственным информационным ресурсам и др. В настоящем законе должны быть отражены данный вид терроризма и его понятие, пути борьбы с ним и особенности правового регулирования отношений, возникающих в этой сфере.

Процесс формирования и развития законодательных основ государственной информационной политики является диалектическим процессом, развивающимся параллельно с общим развитием политической системы и общества.

Литература:

1. Указ Президента Азербайджанской Республики от 26 сентября 2012 года «О мерах по усовершенствованию деятельности в области информационной безопасности //Азербайджан, 27 сентября 2012 г., №216.
2. Гасанов А. Политика информационной деятельности и безопасности Азербайджанской Республики//<http://az.strategiya.az/index.php?do=xeber&id=6148>.
3. Сафаров Р.Е. Конституционно-правовое регулирование организации и деятельности СМИ //Актуальные проблемы государственного строительства и права Азербайджанской Республики. Сборник научных трудов, 9-й выпуск. Баку, 2004.
4. Указ Президента Азербайджанской Республики от 5 октября 2002 года «Об утверждении Положения о Национальном совете телевидения и радио»/ <http://e-qanun.az/framework/1133>
5. Новрузова А. Актуальность приобретения права на информацию на современном этапе // Стратегическое образование, 2014, №4 (11).
6. Меджидли С.Т. Международное право и медиазаконодательство Азербайджанской Республики. Учебное пособие. Баку, 2015.

7. <http://e-qanun.az/framework/3525>
8. <http://e-qanun.az/framework/3855>

ხალიდ ნიაზოვი
სახელმწიფოს საინფორმაციო პოლიტიკის საკანონმდებლო
ჩარჩოს განვითარება
რეზიუმე

სახელმწიფო, რომელიც არის ინფორმაციის თავისუფლების შენარჩუნების გარანტი, განსაზღვრავს ინფორმაციის რეჟიმს, ინფორმაციის ძიებისა და მოპოვების, ასევე მისი გამოყენების წესებს. უფრო მეტიც, სახელმწიფოს შეუძლია მიიღოს ზომები კანონის გამოყენებით ამ ინფორმაციის თავისუფლების ხელის შეშლელი ფაქტორების მოსაშორებლად.

სხვადასხვა საწარმო კანონი და რეგულაცია იქნა მიღებული იმისათვის, რომ გაუმჯობესდეს საჯარო სექტორის გამჭვირვალობა, გაიზარდოს ანგარიშვალდებულების ხარისხი და ხალხის ჩართულობა მართვისა და გადაწყვეტილებების მიღების პროცესებში.

„ანტი-ტერორისტულ“ კანონში ზუსტად არ იყო განსაზღვრული ინფორმაციულ ტერორიზმთან დაკავშირებული პუნქტი. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ საინფორმაციო ტერორიზმს შეუძლია საბედისწერო დარტყმა მიაყენოს ადამიანის, საზოგადოების და სახელმწიფოს ინტერესებს.

Khalid Niyazov
Development of the legislative framework of state information policy
Summary

The state, acting as a guarantor of the implementation of freedom of information by means of legal regulation defines the legal regime of information, search rules and acquisition of information and the use of information freedom. Moreover, it applies to the measures of legal responsibility focused on the elimination of the obstacles to the exercise of this freedom.

In order to increase transparency of public authorities, ensure accountability, expand public participation in the process of taking a decision and management, and use of new information technologies various industrial laws and regulations were adopted.

In the “Anti-Terrorism Law” special provisions related to information terrorism were not fixedly attached. However, it should be noted that the information terrorism may deliver a fatal blow to a human, society, and the state’s interests.

Yegana Bakhshiyeva
(Azerbaijan)

**THE PROBLEMS OF INTEGRATED MANAGEMENT OF WATER
RESOURCES IN SOUTH CAUCASUS**

While much attention is paid to the problem of fuel resources, the geopolitical meaning of water resources is underestimated. But water is the strategic resource as oil and gas. As such, it is necessary for all countries for ensuring the well-being of their population and for ensuring social as well as domestic activities. When countries do not have sufficient water, water turns to be a strategically important resource. Its use becomes an element of international relations, as the issues of distribution of water supplies and their effective use become an instrument of public policy.

In the present work, we wish to examine the current situations of region states in the relation of water management and external problems on it. The aim of this work is to assess the involvement regional and non-regional powers in the South Caucasus hydropolicy and their role in the formation of regional water regime. To explore the selected topic thoroughly, the following for cases are investigated: the role of Azerbaijan, Armenia, Georgia, as well as EU and U.S.

The paper is divided into three parts: the first part is dedicated to South Caucasus present water position and external problems, the rest part examines U.S. and EU geopolitical activity in the region. At the final stage, the work makes some concluding remarks.

There are three possible interpretations for this delay:

-firstly, there are main socio-economic obstacles, lack of trust among the countries. Lack of funding political unstable situations, lack of natural resources, water pollution problems, ethnic conflicts: Nagorno-Garabakh, Javakheti, etc. have caused longlived problem in the region;

-secondly, lack of defined law structure in the South Caucasian states Infrastructure no transboundary, bilateral or multilateral agreements among the countries, lack of cooperation and communication at the national, international, interorganizational levels are characterized as the other problematic side of this issue;

-finally, mutual concerns socio-economic willingness to cooperate in solving water-related issues support for transboundary water resource management. Establishment of the ancient “Silk Road” current and potential available funding, aid and investment opportunities harmonization with the EU directives. Formerly part of the Soviet Union Political Regional and global interest Creation of a bridge between Turkey and the Black Sea, to the Caspian Sea, and Central Asia Members of the Council of Europe (Georgia since 1999; Azerbaijan and Armenia since 2001) willingness to join the European Union Infrastructure Funding opportunities (1, 33-58).

South Caucasus is, in terms of water resources, perhaps one of the most vulnerable region in the world. The situation is also complicated by the fact that main water resources of the region are transboundary in nature. As one of the key issues, water is unfortunately the least regulated and the most dangerous factor for the regional security. Generally, subsoil and surface fresh water resources contain 310 billion m³ in South Caucasus. Azerbaijan, which is the poorest state for this issue, holders only 30 billion m³. Moreover, Azerbaijan fresh water per capita is twice less in comparison with Armenia, seven times less from Georgia in the region.

The effect of climate change on overall economic development in the South Caucasus may

lead to increased tensions in local as well as regional politics. Climate-related economic losses from natural disasters or slower-onset phenomena are expected. Climate change may already be playing a role in the South Caucasus, as shown by increased intensity of droughts and flooding. A 2011 study on climate change and adaptation noted temperature increases and forecasts a dryer and warmer region (up to 5 C) by the end of this century. Although higher temperatures have not yet led to falls in precipitation and increased evaporation rates, water supply in the Kura Aras Basin is expected to decrease significantly. Reductions in water supply will, in turn coincide with an increase in demand for water because of hotter, drier conditions.

South Caucasus countries Armenia, Azerbaijan, Georgia rely heavily on Kura-Aras system as a major source of water for all users. The Kura-Aras rivers basin catchment area is about 188 thousand km², which is a main water artery of South Caucasus. The basin covers almost all of Armenia and Azerbaijan territory, a big urbanized part of Georgia, as well as Iran and Turkey. From these countries Azerbaijan is located in the lower part of the Kura-Aras rivers basin.

Though Azerbaijan has flourished thanks to rich hydrocarbon reserves, which increased its government budget almost 20- fold over the last 10 years, it is less-fortunate when it comes to water resources. In comparison to the upstream riparian states, Azerbaijan has a limited water supply. This inequity plays a significant role in the hydrogeopolitics of the region. The streams of Kura and Aras flow into the Caspian after joining in Azerbaijan, and are the primary source for Azerbaijan's water. As a downstream country, the majority of Azerbaijan's water resources forms in the territory of Armenia and Georgia, severely limiting supply by the time it reaches its territories. Additionally, the water arrives in a heavily polluted state. Contamination with water exceeds sanitary norms, leading to waterborne diseases and causing significant public health concerns.

There are transboundary problems between Georgia, Armenia and Azerbaijan in the region. The main problem is pollution of transboundary water flows. Having become constant components of the water, polluting substances pose a real threat to the region's ecosystem. Since the basin contains high population density, the health of millions living in the region is in danger by way of exposure to water-borne diseases.

Every year around 330 billion cubic meters of contaminated water is discharged into the Kura river and its tributaries without any treatment. The Kura river's tributaries, which flow through Armenia, Akstafachay, Ijevan, Dilijan, and others, contains chemical dye, oil products, phenols, ammonias and other contaminants (over 1 billion m³/ year) that are discharged into the river together with wastewater. The rivers Alazan and Iori (left tributaries of the Kura river) enter to Azerbaijan already polluted in the territory of Georgia. As well as Tbilisi, Rustavi and Mashavera rivers are in the same situation.

Azerbaijan's second biggest river Aras has huge contamination concerns. Left tributaries such as Razdan, Arpachai, Okhchuchai, etc. of the Aras river contain hazardous substances (nitrite nitrogen, ammonia nitrogen, heavy metals and other pollutants exceeding the sanitary norms dozens of times), which come from Armenia with water flow. Volume of annual waste water disposal into the Aras River in the territory of Armenia is about 350 mln m³. Waste waters from Qajaran copper molybdenum, Gafan copper enrichment are flown to Okhchuchai without purification. During mass water flow "river water" which enters with Okhchuchai to the territory of Azerbaijan contains red-brown and almost black oze flow.

During the Soviet era, each country was within the USSR sphere and water resources management of the basin was contingent upon the policy that the USSR was implementing at the time. When Armenia, Azerbaijan and Georgia became independent states, the three countries had neither water resources management regulations, nor water codes. However, each country has adopted water codes within the last 15 years: Armenia in 1992 and revised in 2002 according to the European Union Water Framework Directives (EU-WFD), Georgia and Azerbaijan in 1997. Nevertheless, there is no uniform control or management system for the rivers and in the post-

Soviet period, no water quality monitoring by the riparian countries. While the three countries are willing to cooperate on water-related issues since they recognize their dependency on the basin, whose waters they must share, they have not resolved their political, economic, and social issues. The region is faced with the problem of desertification, which is inseparably linked with soil erosion, salination and an overall degradation of the land. Urban development and irrigated agriculture lead to intensive deforestation and degradation of natural floodplains. Such antropogenic interference also increases the risk of floods and mudflows in countries located downstream of the rivers. Although floods and mudflows are encountered through the territory of the basin, the country most frequently subject to both is Azerbaijan.

The vast majority of the population in the three countries is still employed in the agricultural sector. With irrigated agriculture being the dominant user of water resources in the South Caucasus, fertilizer and pesticides tend to be the main sources of pollution of surface water with organic compounds of nitrogen and phosphorus. The largest negative impact is observed during snowmelt in early spring, when nitrates and phosphorus in surface waters cause excess algae growth and health problems in both humans and livestock. Much of the region's municipal and industrial wastewater, as well as agricultural run-off, flow directly into the basin's surface waters. The region is lacking in the infrastructure necessary for the establishment of basic sanitary and hygienic conditions in the water. Sewage systems only cover part of the region's territory—mostly major cities, with sewage systems in rural areas rarely in place. The majority of the water treatment facilities were built 20-30 years ago and are currently obsolete, or in poor condition, due to improper maintenance. Only a few treatment facilities are functioning.

There are political issues which make agreements difficult among the countries. Nagorno Garabakh is one of the main obstacles, making it difficult for Azerbaijan and Armenia to sign a treaty even though it may relate only to water resources management. Another obstacle is the Javakheti region of Georgia. Javakheti is an area that is part of Georgia bordering Turkey, and has a total population of 100,000 people. Almost 90% of the population is Armenian. Thus, Javakheti is often cited as a secessionist region (NIC 2000). The region is more integrated with Armenia than Georgia.

In the first decade of the 21st century, information about the depleting oil reserves in the North Sea and confrontation between the West and Iran, excluded from discussions and the implementation of production and transportation projects, pushed the Caspian hydrocarbons into the limelight. Due to its favourable geographical location as a connecting bridge for the East-West and North-South energy routes in the Caucasus, Georgia is the only country which has electricity interconnections with all South Caucasus states, including Azerbaijan and Armenia as well as Russia and Turkey. As a result, Georgia could become a regional transmission 'hub' for power trade in the South Caucasus.

Preservation of the Caspian's biological diversity is one of the outstanding issues. Hydrocarbon resources, their level of production and transportation routes have been and remain the region's main geopolitical factor. The first step in any water resource planning is effective monitoring of water usage in the basins. Some technical-level work has already been undertaken through the NATO-OSCE South Caucasus River Monitoring Project, which ended in 2009. Such programs provide access to reliable quality data both locally and regionally. The information exchange has the power to strengthen cooperation by contributing to mutual trust, joint assessment, and policy-making. The data gathered could eventually be used for a creation of a basin treaty. Additionally, knowledge sharing and increased cooperation lower the risk of conflict and may later diffuse to upper levels of governments.

U.S. and EU interests in the region are almost similar. The geopolitical presence of U.S. in the area is based on the logic of establishment of an attractive appearance for neighboring countries. EU reforms and activity has grown strongly over the last ten years.

In 2002, USAID elected to expand its bilateral water programs in Armenia, Georgia, and Azerbaijan through the Water Management in the South Caucasus program, which addressed transboundary water resource management. USAID selected the two subbasins because of their location between countries with less tense relations. Although the riparian countries involved conducted joint monitoring of water in the subbasins, the data and analyses were openly shared with all three countries and others interested in the Kura Araks Basin. The approach offered a less controversial mechanism for bringing regional actors together and revealed the benefits of collaboration on transboundary water resource management. USAID believed that countries in the region were ready for national management of water resources, an essential precursor for transboundary cooperation (2, 8-16). In 2005, efforts were extended to two subbasins - the Alazani Basin and the Khrami Debed Basin - through the SCWP. SCWP worked in close partnership with the three governments, particularly with Armenia's Ministry of Nature Protection, Azerbaijan's Ministry of Ecology and Natural Resources and Ministry of Agriculture, and Georgia's Ministry of Environment Protection and Natural Resources. Both regional programs focused broadly on strengthening scientific and analytical capacity and facilitating dialogue on transboundary water management in the region. The SCWP was designed, in part, as a prelude to a larger program of the United Nations Development Programme Global Environment Facility (UNDP/GEF). USAID cooperated closely with other donors, including the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and OSCE, which also believed that technical cooperation on water by the three South Caucasus countries was important for the basin's immense development value and its peacebuilding potential. Through the programs, several capacity-building initiatives were implemented in Georgia and Azerbaijan to complement bilateral programs in Armenia. For example, Georgia and Azerbaijan are completing national water resource-coding systems, which will allow more meaningful information coordination. The SCWP also helped establish regional monitoring and data sharing and national activities, such as institutional and regulatory strengthening of relevant ministries. To further improve relations in the area and support efficient use of donor resources, USAID helped facilitate regular donor meetings (3, 16-24).

The European Union is well-positioned to both continue investing in the time-consuming regional cooperation building process, and providing technical experts particularly given their experience with effective international cooperation on clean-up and water management of the Danube and Rhine River Basins. With the South Caucasus being a key export route for oil and gas from the pre-Caspian region, The EU is interested in lessening its energy dependence on Russia. Correspondingly, Azerbaijan is interested in promoting deeper energy cooperation with the EU (4, 650-655).

Official documents such as the National Security Strategy, as well as several government representatives interviewed for this study, emphasise energy dependence as a major security threat. To address this, the Armenian state aims to achieve energy independence by diversifying energy supplies, creating new sources of energy (including nuclear) and developing a sustainable and reliable export-oriented energy system (5, 65; 7). Strategic documents, such as Energy Security Concept of the Republic of Armenia, identify the availability of supply as a prime concern. The main policy priorities include increasing internal energy supply, including from renewable resources and nuclear power; building modern energy installations; the diversification of energy supplies and regional integration of energy systems; energy efficiency. The South Caucasus is often depicted as the main doorway to the energy-rich Caspian region in the energy security narratives of the European Union and of other Western actors in the region. But what are the views from the South Caucasus countries – Armenia, Azerbaijan and Georgia – concerning their own energy security? This CASCADE working paper seeks to shed light on energy security notions from South Caucasus governments and energy companies, as well as of citizens and consumers. So only by forming a mechanism of joint hydropower management can the region's countries create conditions for sustainable development and reduce the conflict potential (7).

Resolving the problems of joint hydropower use in South Caucasus is not only of decisive economic, but also of enormous environmental, political, and international significance. It is essentially one of the main factors for forming a zone of stability, economic development, and environmental security in the region.

It is not possible for regional countries to overcome the common regional problems by avoiding cooperation with each other. In the face of growing water scarcity, the sharing of transboundary water resources raises concerns of national security for the riparian states, and simultaneously creates opportunities for cooperation.

All in all, the solution for the water and energy nexus depends on the willingness of countries to cooperate. Since there is no effective international mechanism for resolving disputes regarding regulation of water resources, the mutual interests of regional countries can not be considered the solution of water requires primarily the willingness of states using water resources of transboundary rivers in order to enter into constructive negotiations with a view to find mutual acceptable solution.

Every republic must try to understand the domestic needs of neighboring countries and rely on the others for the proper operation of water mechanisms.

Literature:

1. Alekperov A. B., Aqamirzayev R.Ch., Alekperov R.A., Geoenvironmental problems of Azerbaijan. Urban Groundwater Management and Sustainability. Dordrecht, Holland, Springer.
2. Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes. Helsinki, Finland, 1992.
3. Model Provisionson Transboundary Groundwaters. UNECE, New York and Geneva, 2014.
4. Hasanov A., Modern International Relations and Foreign Policy of Azerbaijan Republic, Baku, 2005.
5. Central Asia and Caucasus journal of social and political studies, volume 15, issue 1, 2014.
6. Mark Dietzen. Whose hands on the Spigot? Water Security and The Nagorno Garabakh Conflict, Sreit Council for a Union of Democracies, November, 2014.
7. www.glimpsefromtheglobe.com/waterwarsinthecaucasus, www.american.edu/ted/ICE/kura-araks.html, news.lent.az

ეგანა ბახშიევა
წყლის რესურსების ინტეგრაციული მართვის
პრობლემები სამხრეთ კავკასიაში
რეზიუმე

მოცემული სტატია ასახავს წყლის რესურსების ინტეგრაციული მართვის პრობლემას, რომელიც 1990 წლიდან დადგა დამოუკიდებლობის გზაზე შემდგარი სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების წინაშე. ნაშრომის მიზანია სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების წყლის რესურსების მთელი პოტენციალის ეფექტური მართვის სტრატეგიის გაშუქება. პარალელურად განხილულია რიგი სოციალური და ეკონომიკური საკითხებისა.

ტრანსსასაზღვრო აუზებში წყლის მოთხოვნის მუდმივი ზრდისა და რეგიონალური წლის რესურსების არაეფექტური განაწილების გამო საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში თავს იჩენს სერიოზული პრობლემები.

Егана Бахшиева
***Проблемы интеграционного управления водными
ресурсами на Южном Кавказе***
Резюме

Данная статья отражает проблему интеграционного управления водными ресурсами, вставших на путь независимости с 1990 года странах Южного Кавказа. Цель статьи заключается в освещении стратегии эффективного управления всем потенциалом водных ресурсов стран Южного Кавказа. Наряду с данной темой автор рассматривает также ряд социальных и экономических вопросов.

Наряду с постоянным увеличением спроса на воду в трансграничных водных бассейнах и в связи с неэффективным распределением региональных водных ресурсов во всех сферах общественной жизни можно столкнуться с серьезными проблемами.

ამზა ჩარგაზია, ნესტან ჯაჭვლიანი
(საქართველო)

**ბარაკ ობამას საინაუგურაციო მიმართვის
მცირე ლინგვისტური ანალიზი**

ამერიკის შეერთებულ შტატებში, საპრეზიდენტო არჩევნების შედეგების გამოცხადების შემდეგ, დიდი ყურადღება ეთმობა იმას, თუ რას იტყვის ახლად არჩეული პრეზიდენტი თავის საინაუგურაციო მიმართვაში (ეს ხომ ახალი საპრეზიდენტო ვადის დაწყებას ნიშნავს). სწორედ ამ მიმართულებით არის საინტერესო ბარაკ ობამას მიერ 2009 წლის ინაუგურაციის დროს წარმოთქმული სიტყვა, რომლის სკრიპტის წაკითხვისას აშკარად ჩანს ის ლინგვისტური ხერხები, რომლებიც ლინგვისტიკისა და რიტორიკის სფეროებიდან მომდინარეობს, ხოლო ამ ხერხების კოჰერენტული გამოყენება გზავნილის გადაცემის სასურველ ეფექტს იძლევა. როგორც ცნობილია, არ არსებობს შეზღუდვა, რომელიც სიტყვის სიგრძესა და საკითხების ჩამონათვალს არეგულირებს. ერთადერთი რამ, რაც უნდა გამოარჩევდეს – კონსტიტუციისთვის დამახასიათებელი ენაა. ინგლისური ენის სიმდიდრე უნდა იყოს გამოყენებული იმ მიზნით, რომ შეიქმნას მსოფლიოს ყველა ქვეყნის მასშედის ყურადღების ცენტრში მყოფი იდეალური საპრეზიდენტო მიმართვა.

პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს ის სოციალურ-კულტურული ფონი, რომლის საფუძველზეც ეს მიმართვა გაკეთდა. 2008 წლის ნოემბერში ობამა გახდა პირველი აფრო-ამერიკელი პრეზიდენტი აშშ-ის ისტორიაში. ეს აღქმული იქნა, როგორც ამერიკელთა დიდი წინსვლა და გარღვევა სოციალურ-პოლიტიკურ ასპექტებში. მან აღასრულა მილიონობით თანამოქალაქის ოცნება, მათ შორის, მარტინ ლუთერ კინგის, რომელსაც ხშირად ადარებენ ობამას. BBC News-მა ეს შეაფასა, როგორც „პროფესორ კინგის ოცნების კულმინაცია“ (1). აღსანიშნავია, რომ თავისი ეთნიკური და სოციალური წარმომავლობით, ობამა ამერიკელთა დიდი ნაწილის წარმომადგენელი, მათი სახეა, რადგან მას მუქი კანის ფერი ჰქონდა. ის იზრდებოდა ბეზია-ბაბუასთან, როდესაც ინდონეზიაში ცხოვრობდა. ობამა შემდეგ წერდა, რომ თავისი პატარაობის დროს, მან გამოსცადა „კულტურათა სხვადასხვაობა გაზიარებული პატივისცემის ფონზე“ (2). ასევე უნდა აღინიშნოს მისი მეუღლის, მიშელის როლი. რაც შეეხება ისტორიულ-პოლიტიკურ ფონს, ამ საკითხს კარგად ასახავს ობამას სიტყვები, რომ ის არის იმ კაცის შვილი, რომელიც „60 წელზე ნაკლები დროის წინ ალბათ ადგილობრივ რესტორანშიც კი ვერ იმუშავებდა“ (3). ობამას გამარჯვების მნიშვნელოვანი ასპექტია პოლიტიკური სიტუაცია. წინამორბედი პრეზიდენტის ადმინისტრაციამ ქვეყანა ჩართო დამქანცველ ომში ერაყთან, ავღანეთში სამხედრო მისია დაჯდა კოლოსალური თანხა, ამასთან, ღრმა ეკონომიკურმა რეცესიამ, რომელიც დაიწყო საარჩევნო დებატების პერიოდში და რომელიც, როგორც ამბობენ, იყო ყველაზე ცუდი კრიზისი „დიდი დეპრესიის“ შემდგომ, დაანგრიო რესპუბლიკელების ავტორიტეტი და პოპულარობა.

ობამა თავის მიმართვაში იყენებს რიტორიკული და ლინგვისტური სტრატეგიების კომპლექსს, რომელიც საშუალებას აძლევს მოსაუბრეს, წარმოადგინოს და მიაწვდინოს გზავნილი მისთვის სასარგებლო კონტექსტში. რიტორიკის ანალიზისას, ჰარტი ამბობს, რომ „კაცობრიობის ისტორია იწერებოდა დიდი ადამიანების მიერ, რომლებიც იყვნენ სოციალური განვითარებისა და გაუმჯობესების შესახებ საჯარო გამოსვლების ავტორები. ხშირად, ეს განცხადებები უფრო პოეტურად ჩანდა, ვიდრე პრაგმატულად, რადგან სასიამოვნო იყო გულისა და გონებისთვის“ (4). იმისთვის, რომ განვასხვაოთ მიმართვა თხრობითი ამბისგან ან სხვა ტიპის გზავნი-

ლისგან, უნდა გამოჩნდეს რიტმის ფუნქცია სხვადასხვა ლინგვისტური საშუალებების გამოყენებით, როგორცაა „მეტრი“ და „პარალელიზმი“. სიმფსონი „მეტრს“ განმარტავს, როგორც „ძლიერი და სუსტი მარცვლების ორგანიზებულ ქსოვილს“ და მის „რეგულარულ გამეორებას სტრიქონების გასწვრივ“ (5). ნაცვალსახელების „ჩვენ“ და „ჩვენი“ ექსტენსიური გამოყენება გარკვეულ ლექსიკურ ერთეულებთან კომბინაციაში მიზნად ისახავს მოსაუბრესა და აუდიენციას შორის სასურველი ერთიანობის ეფექტის მიღწევას.

ობამას მიმართვაში იკვეთება პიროვნული დეიქსისის როლი. დეიქტური გამოხატვის საშუალებების (ცნობილი, როგორც *დეიქსისი*) ინტერპრეტირება შეიძლება მოხდეს მხოლოდ იმ კონტექსტში, სადაც ის არის გამოყენებული. სიტყვა *დეიქტური* ბერძნულიდან მოდის და გამოიყენება სუბიექტის მისათითებლად. დეიქსისის გამოყენება ქმნის, ერთი მხრივ, ერთიანობის ეფექტს და, მეორე მხრივ, „უტსაიდერობის“ ეფექტს. განსხვავებით საჯარო გამოსვლებისგან, სადაც ობამა ცდილობდა, დაერწმუნებინა აუდიენცია, რომ ის იყო შესაბამისი კანდიდატი ჯერ კონგრესმენის, შემდეგ კი პრეზიდენტის პოზიციაზე, აქ და ახლა ის უკვე გამარჯვებულია და აუდიენციას მიმართავს ქვეყნის პრეზიდენტის ამპლუიდან. მას უკვე აღარ სჭირდება თავის პიროვნულობაზე ფოკუსირება, მაგრამ უფრო მეტად ესაჭიროება თავის სამომავლო გამოწვევებში მხარდაჭერა. შესაბამისად, ნაცვალსახელი *მე*, რომელიც ხშირად გამოიყენებოდა პრეზიდენტობამდელ გამოსვლებში, საინაუგურაციო მიმართვაში მხოლოდ სამჯერაა გამოყენებული, ისიც შესავალ ნაწილში. ობამა უპირატესობას ანიჭებს პირველი და მესამე პირის მრავლობითი რიცხვის ნაცვალსახელებს, როგორებიცაა *we*, *us* და *our* მთელ დანარჩენ მიმართვაში – სწორედ იმ ნაცვალსახელებს, რომლებიც აუდიტორიასა და მოსაუბრეს შორის ერთიანობის ძლიერ ეფექტს ქმნის. ნაცვალსახელები *we*, *us* და *our* გამოყენებულია 61, 20 და 65-ჯერ და, შესაბამისად, არიან ყველაზე ხშირად მოხმობილი სიტყვები მიმართვაში. მოსაუბრე უკვე აღარ დისტანცირდება ამერიკელი ხალხისგან, სანაცვლოდ, ყველაფერი, რასაც ის ამბობს, უკვე *ჩვენი*, *ამერიკელი ხალხის პრობლემა* და *საზრუნავია*. კაპონეს მიხედვით, „პოლიტიკური სიტყვით მიმართვა თავის თავში გულისხმობს აუდიენციის გრძნობებისა და საჭიროებების ინტერპრეტაციას“, რომელიც საშუალებას აძლევს „აუციენციას, რომ შექმნას თავისი საკუთარი მიზნობრიობა“, სანამ პოლიტიკოსი ამას ასახავს (6). მიუხედავად იმისა, მოსაუბრე თავის წინარე დამსახურებებზე საუბრობს თუ სამომავლო გეგმებზე, იგი ამტკიცებს, რომ მათ შორის არსებობს „საერთობა“, რაც ნიშნავს იმას, რომ ის იღებს მის მიერ ნათქვამ ყოველ სიტყვაზე პასუხისმგებლობას. შედეგად ჩანს, რომ აუდიენცია ხდება მიმართვის თანაავტორი, იმის უზრუნველყოფით, რომ ყველაფერს, რასაც ამბობს, ისინი აღიარებენ და ამას აპლოდისმენტებით ამტკიცებენ. გარდა ხალხთან საკუთარი თავის იდენტიფიკაციისა, ადრესანტი მიმართავს თავის ოპონენტებს და შესამაბისი ნაცვალსახელები *they*, *their*, *those* და *some* ასრულებენ ამერიკელი ხალხისგან მათი დისტანცირების ფუნქციას.

ობამას მიერ გამოყენებული საშუალებების კომპლექსში უნდა აღინიშნოს რითმა. ის საშუალებას გვაძლევს, გადავცეთ გზავნილი ყველაზე ეფექტური და მისაღები გზით. ძველი ბერძნები იყენებდნენ *დიდაქტიკურ პოეზიას* როგორც არალიტერატურულ ჟანრს, არამედ იმისთვის, რომ სხვებს უკეთ დაემახსოვრებინათ პროზასთან შედარებით (7). უფრო მეტიც, პოეზია იწვევს სენტიმენტალურ განცდებს, რომლებსაც ან შემაწუხებელი აზრები მოაქვთ, ან მათ ახშობენ – ეს კონტექსტზეა დამოკიდებული. სიტყვებს ხშირად ორმაგი მნიშვნელობა აქვთ და მათი ინტერპრეტაცია სხვადასხვაგვარად შეიძლება. პოეზიაში შესაძლებელია სიტყვებით „თამაში“ ფონეტიკური შტრიხების, მეტაფორების და ხმოვანი ეფექტების გა-

მოყენებით. ობამას მიმართვის სკრიპტის წაკითხვისას აშკარად იგრძნობა სალექსო ტონალობა და რიტმი.

ობამას მიმართვაში *მზისა და ქარის* ცნებები შემოტანილია იმის საჩვენებლად, რომ ადამიანს სჭირდება ენერჯია ეკონომიკის წარმართვისთვის. ამისთვის ობამა არ საუბრობს ეკონომისტების „მშრალი“ ენით, არამედ ის უპირატესობას პოეტურ ენას ანიჭებს. ფაქტობრივად, ის არის ორატორი, ადამიანი, რომელიც დაგიყოლებს, რომელსაც გააჩნია პოეტური ნიჭი „არტისტული“ კრეატიულობით. ობამას თითოეული წინადადება შეიცავს ძირითად მტკიცებულებებს, მისი გზავნილი არ შედგება სპეციფიკური სიტყვებისგან, რომელთაც დაგვემილი სამუშაოს განმარტებითი ფუნქცია გააჩნიათ. ისინი უფრო ფართო მნიშვნელობის არიან. ის, რაც გზავნილს აძლიერებს, არის რითმული კონსტრუქცია და გამეორება. თავისი სიტყვის „პროზაული“ ნაწილისგან განსხვავებით, სადაც მსმენელს არ სჭირდება თავისი წარმოსახვის გამოყენება, პოეტურ ნაწილში ეს აუცილებელია, რადგან შეივსოს სიცარიელე ზემოთ ნახსენები სიტყვების – „მზისა და ქარის“ მნიშვნელობებს შორის, რომელთაც „უნდა შეავსონ საწვავით ჩვენი მანქანები“... (3).

ტექსტში ასევე გამოყენებულია ისეთი საშუალებები, როგორებიცაა *პარალელ-ლიზმი* და *წინ წამოწევა (Foregrounding)*. პარალელიზმი, ეს არის „დაბალანსებული დალაგების პროდუქტი, რომელიც მიიღწევა ერთი და იმავე სინტაქსური ფორმის გამეორებით“ (8). ტექსტის ანალიზისას შეიძლება, ვიპოვოთ როგორც სინტაქსური, ასევე ლექსიკური პარალელები. ლექსიკურ პარალელებს აქვთ ერთი და იმავე სიტყვების ან სიტყვათა შორის რაიმე კავშირის გამეორების ეფექტი, რომელიც უმეტესწილად უკავშირდება ერთსა და იმავე სიტყვის ჯგუფს, როგორიცაა ზმნა ან არსებითი სახელი. რაც შეეხება წინ წამოწევას (Foregrounding), ის დაფუძნებულია „ტექსტის ერთი ელემენტისთვის ან მთლიანად ტექსტისთვის უჩვეულო მნიშვნელობის მინიჭებაზე“ (8). ისეთი საშუალებები, როგორებიცაა გამეორება და სასურველი სინტაქსური ფორმის მინიჭება, არის, ჩვეულებისამებრ, წინ წამოწევის ეფექტის მისაღწევად გამოყენებული. ამის გამო, უკანა ნაწილი (Background) არის უფრო სუსტი და საგრძნობლად უმნიშვნელო კომპონენტი ტექსტში, რომელიც წინ წამოწევის ხერხის უფრო კარგად წარმოსაჩენად გამოიყენება. მაგალითად, ობამას მიმართვაში არსებითი სახელების “strength” (ძლიერება) და “weakness” (სისუსტე), როგორც ანტონიმების, ერთსა და იმავე სტრიქონში ჩასმით, მოსაუბრე ქმნის პარალელიზმის ეფექტს კონტრადიქციაზე დაფუძნებით. ის აკეთებს კონტრასტსა და კონტრადიქციაც „სწორისა“ და „არასწორის“ ცნებების გამოყენებით მანამ, სანამ „სიკეთე“ არ გადაუსწრებს „ბოროტებას“. როდესაც ქვეყნის მრავალფეროვნებაზე საუბრობს, ობამა ანტითეზისის ეფექტსაც იყენებს რელიგიური ჯგუფების კონტრასტის ჩვენებით. რელიგიების სხვადასხვაობა ვითარდება მარტივი კონტრასტულობიდან, რომელიც შეიძლება სხვა კონტექსტში წარმოდგენილი იყოს, როგორც წინააღმდეგობრივი და პრობლემატური. ეს ელემენტები ქრება „სიკეთის“ წინეხის შედეგად. უკვე შემდეგ კი მოცემული ფრაზების ელემენტები ცხადი ხდება: “hatred – pass... tribe – dissolve... humanity – reveal” (3).

ზემოთ მოცემული საშუალებების გარდა, უნდა აღინიშნოს ალიტერაციის როლი. ალიტერაცია – ეს არის ერთი და იმავე ბგერების გამეორება, როგორც წესი, ეს გახლავთ სიტყვების საწყისი თანხმოვნები ან მარცვლები, მოსაზღვრე სიტყვების თანმიმდევრობით. ეს კი ნიშნავს, რომ ზოგჯერ „ალიტერაცია რითმაზე უფრო მეტად არის გამეორების მთავარი პრინციპი“ (8). ტექსტში ალიტერაციასთან ერთად პარალელიზმის ფორმებიც იკვეთება. მაგალითად, ზედსართავი სახელები “less” (ნაკლები) და “last” (ბოლო) არა მხოლოდ მეორდებიან ერთსა და იმავე სტრი-

ქონში, არამედ ისინი ერთი და იმავე თანხმონით, “I”-ით იწყებიან, რითაც აქვთ როგორც გარეგანი, ასევე შინაარსობრივი მსგავსება. ორივე სიტყვა უკავშირდება რაღაცის უმნიშვნელო დონემდე მინიმიზაციის ტენდენციას. ალიტერაცია უფრო ნაკლებად გამოიხატება სიტყვებში, რომლებიც იწყება თანხმონით “p”, როგორცაა “pat”, “protecting”, “putting” და “passed”. სტრიქონები, სადაც ეს სიტყვებია, შეიცავს ზმნებს და/ან ზმნურ ფრაზებს, რომელთაც გააჩნიათ საპირისპირო მნიშვნელობები: ისინი ერთმანეთს ეწინააღმდეგებიან და პარალელიზმი სწორედ ამ კონტრადიქციაზე (დაპირისპირებაზე) არის დაფუძნებული. ობამა ასევე გამოკვეთს ფრაზული ზმნების “pick up” და “dust off” ბოლო ხმოვნებს. ამ მრავალსიტყვიანი ზმნების (იგულისხმება ფრაზული ზმნები) ფორმის არჩევა აისახება იმის ხაზგასმაზე, რომ მართლა საჭიროა აშშ-ში ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა: *up* და *off* ასოცირდება იმპულსსა და მოქმედებასთან.

ობამას რიტორიკაში შეინიშნება დაგეგმილი ცვლილებების ლექსიკური ჯაჭვის ჩვენება. ჰარტი ლექსიკას განმარტავს, როგორც „სიტყვებს, რომლებიც უნიკალურნი არიან ჯგუფისა თუ ინდივიდისთვის და რომელთაც გააჩნიათ სპეციფიკური რიტორიკული ძალა... სასურველი სიტყვების გამოყენებით, მოსაუბრეს შეუძლია, მიიღოს უფლება, მიმართოს აუდიენციას“. იმ ფაქტის მხედველობაში მიღების შემდეგ, რომ რიტორიკა გახლავთ ენის დამარწმუნებელი გამოყენება, ჰარტი მკაცრად ამტკიცებს, რომ „რიტორიკა არის ხელოვნება... [რომელიც] ქმნის ამბავს არაფრისგან, იყენებს სიმბოლოებს, რათა გააღვიძოს ჩვენში ის გრძნობები, რომლებიც ჩვენ სულ გადაგვავიწყდა და გვექონდა, ასევე გეგმები, რომლებიც ჩვენ ჯერ კიდევ არ გაგვისახდვრავს. ამბავს, რომელსაც რიტორიკა მოგვითხრობს, აუცილებლად გააჩნია მიზანი; ის თავისთავად არასდროს არის მოთხრობილი“ (4). თავის მიმართვაში ობამა აცხადებს, რომ „უმოქმედოდ ყოფნის დრო ნამდვილად წავიდა“ და ერი მზადაა, „თავიდან დაიწყოს მუშაობა ამერიკის გარდაქმნაზე“ (3). იმისათვის, რომ მან მიუთითოს სხვადასხვა სფეროში დაგეგმილ ცვლილებებზე და ხაზი გაუსვას ამ სიახლეებს, ობამა პარალელს ავლებს ამ უკანასკნელებსა და „ახალ თაობას“, „ახალ ეპოქას“ შორის. ის ქმნის სპეციალურ ლექსიკურ ჯაჭვს – იმ ლექსიკური მარაგის გამოყენებით, რომელიც მიუთითებს საზოგადოებაში მოსალოდნელ ცვლილებებზე – რომლის მიზანიცაა, შექმნას ერთიანობის ატმოსფერო და ყოველი ამერიკული ოჯახის მხარდაჭერის მოლოდინი. „ერთიანობის“ თემა მთელს მიმართვას გასდევს და ის ფრთხილად შერჩეული ჯაჭვებისა და გამეორების ხერხებით აისახება ტექსტში. ერთიანობის შეგრძნება სულ დასაწყისშივე, მისალმებაში, იქმნება: “My fellow citizens” (ჩემო თანამოქალაქეებო), სადაც პრეზიდენტი საკუთარ თავს მიაკუთვნებს ამ საზოგადოებას, რითაც ანგრევს საზღვარს სცენასა და დამსწრე საზოგადოებას შორის. მოცემული ნაბიჯი გამოიყენება „ერის, როგორც ოჯახის“ სურათის შესაქმნელად, სადაც იდეალები და ტრადიციები გადაეცემა თაობიდან თაობას – სწორედ ეს სიტყვებია ხშირად გამოყენებული მიმართვაში. ობამა ქმნის „მყარ დასაყრდენს“ ძირითად საკითხებთან კონსენსუსისთვის და ამას დასაწყისშივე აკეთებს, როდესაც აცხადებს, რომ “We the people have remained faithful to the ideas of our forebearers, and true to our founding documents” (ჩვენ დავრჩით ერთგულნი ჩვენი წინაპრების იდეებისა და ჩვენი დამფუძნებელი დოკუმენტებისადმი) (3). ეს იდეა არის განვითარებული და ხელახლა გამოყენებული იმგვარად, რომ უკვე გამოსვლის ბოლო ნაწილშიც კი ჩნდება, სადაც ობამა იყენებს „ჩვენი (ამერიკელების) მამის“ სიტყვებს „ამერიკის დაბადების წელიწადში“ და მოუწოდებს ერთიანობისა და თანამშრომლობისკენ.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ობამა მრავალჯერ შეადარეს აფრო-ამერიკელთა

უფლებების დამცველ ლიდერს, მარტინ ლუთერ კინგს და იგი თავადვე აქცევს ყურადღებას ამგვარ შედარებას. ინაუგურაციამდე ერთი დღით ადრე, BBC News-მა გამოაცხადა, რომ „ის (ობამა) ფიქრობდა, სამშაბათის ინაუგურაციის ცერემონია ჩატარებულიყო სწორედ იქ, სადაც შეიკრიბა მრავალი ათასი მოქალაქე 1963 წელს, რათა მოესმინათ მარტინ ლუთერ კინგის “I have a Dream” მიმართვა“ (1). სინამდვილეში, იყო კიდევ ერთი პოლიტიკური ლიდერი, რომელმაც საკუთარი მიმართვა გააკეთა იმავე დღეს, ზუსტად მარტინ ლუთერ კინგის წინ – ეს გახლდათ ამერიკის ებრაელთა ეროვნული კონგრესის პრეზიდენტი რაბი იოახიმ პრინცი, რომლის სიტყვებიც გამოიყენა ობამამ და რომლის გზავნილიც თავიდან წარმოადგინა “The time... has come” – ეს სიტყვები პრინცის გამოსვლიდანაა ამოღებული. მისი აზრები, რომ „ჩვენ არ გვაქვს საკმარისი დრო, რომ ერთად ვიმუშაოთ, ერთად გვექონდეს იმედი, ერთად ვილოცოთ“, ობამას მიერ გახლავთ რედაქტირებული და გამოყენებული თავის გამოსვლაში (9). „მოვიდა დრო, რომ თავიდან ვაჩვენოთ ჩვენი უკვდავი სული“ – ეს გახლავთ ფრაზა, რომელიც არა მხოლოდ ასახავს დოქტორ პრინცის ნათქვამს, არამედ ამტიკებს ახალ ციკლს ამერიკის ისტორიაში. ობამას მიმართვის სტილი ასევე ჰგავს პრინცის მიმართვის სტილს. ორივე მათგანი იწყებს თავიდან უფრო მეტად ფორმალური მიმართვით, ხოლო შემდეგ კი გადადიან „პირდაპირ“ მიმართვაზე, იმ ხერხზე, რომელიც ხშირად გამოიყენება პირად კორესპონდენციაში, როგორცაა, მაგალითად, პრინცის „ჩვენმა მამებმა გვასწავლეს“, „ჩვენი შვილები, შენი და ჩემი“, „ჩვენ ვიზიარებთ“ და ობამას „ჩვენი დამფუძნებელი მამები“, „ქალები, მამაკაცები და ბავშვები ყველა რასისა და რელიგიისა“ და სხვ.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, ბარაკ ობამას საინაუგურაციო მიმართვა აჩვენებს, რომ სიტყვა წარმოთქმული იყო ნიჭიერი ორატორის მიერ, რომელმაც გამოიყენა სხვადასხვა ლინგვისტური და ორატორული საშუალება თავისი მიმართვის ეფექტურობის მისაღწევად. ისინი მჭიდროდ უკავშირდებიან ერთმანეთს და განცალკევება ძალიან რთულია, რადგან ისინი ხშირად მულტიფუნქციონალურები არიან. ახლად არჩეულ პრეზიდენტს სჭირდება თავისი ხალხის მხარდაჭერა მომავალი რეფორმების გასატარებლად. ამერიკელთა ერთიანობის შექმნა, რათა მიიღოს მათი შემდგომი დასტური – ეს არის პრეზიდენტის მიმართვის მთავარი მიზანი. სწორედ ლინგვისტური და ორატორული ხერხების გამოყენებით, მოცემული მიმართვა ერთ-ერთ საუკეთესოდ ითვლება ამერიკის შეერთებული შტატების ისტორიაში.

ლიტერატურა:

1. BBC News. Obama honours Martin Luther King. Retrieved from BBC News. 2009, January 20.
2. Punahou left lasting impression on Obama. Retrieved from Honolulu Star-Bulletin. 2011, April: <http://archive.starbulletin.com>
3. Obama Inaugural Address 20th January 2009. Retrieved from Obama Speeches. 2016, May: <http://obamaspeeches.com>
4. Hart R. P. Modern Rhetorical Criticism. Upper Saddle River: Allyn&Bacon A Pearson Education Company. 1997.
5. Simpson P. Stylistics: A Resource Book for Students. London and New York: Routledge. 2002.
6. Capone A. Barack Obama's South Carolina Speech. Journal of Pragmatics, 2010.
7. Howatson M. C. & Chilvers I. The Concise Oxford Companion to Classical Literature. Oxford: Oxford University Press. 1996.
8. Baldick C. The Oxford Dictionary of Literary Terms. Oxford: Oxford University Press. 2008.
9. Prinz J. I speak to you as an American Jew. Retrieved from Joachim Prinz. 2011, April 4: <http://joachimprinz.com/civilrights.htm/>

Amza Chargazia, Nestan Jachvliani
Short linguistic analysis of Barack Obama's inaugural speech
Summary

Elections in the United States of America – it is the most important phenomenon for the future of the nation as well as the alternation or permanence of the world system. The first and the chiefest announcement of the president is the inaugural speech that is transferred to many countries of the world. The inaugural speech shows the main goals, views and intentions of the president. Proper linguistic and oratorical means are needed in order to reveal these things correctly. Barack Obama's speech in 2009 is indeed unique at this point, because the above-mentioned means are used so skillfully that it creates a sense of unity among the addresser and the listener. It happens the way that united spirit of America is not lost. Obama, as the first Afro-american president, is the symbol of Martin Luther King's culmination of dreams. That is clearly shown in his speech. The given short analysis illustrates the most significant means in his text that makes the speech unique and exceptional in the history of the United States.

Амза Чаргазия, Нестан Джачвлиани
Краткий лингвистический анализ инаугурационного обращения Барака Обамы
Резюме

Выборы президента Соединенных Штатов Америки - это важное событие как для будущего самой нации, так и для изменения или сохранения мировой системы. Первое и самое важное заявление, которое делает президент, это инаугурационное обращение, которое передается во многие страны мира. Именно этот текст выражает самые главные цели, взгляды, намерения и для четкого выражения требуются соответствующие лингвистические и ораторские средства. Слово, произнесенное Бараком Обамой в 2009 году, действительно уникальное, так как вышеуказанные средства были использованы так мастерски, что рождает чувство единства между адресантом и слушателем. Это происходит так, что не теряется единое чувство быть американцем. Обама, как первый афроамериканский президент, является символом мечтой Мартина Лютера Кинга, что чувствуется в обращении. Данный краткий анализ показывает те главные средства, которые отмечены в тексте и которые делают обращение уникальным и необыкновенным в истории Соединенных Штатов Америки.

Сура Гусейнова
(Азербайджан)

ЕВРОПЕЙСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ И СОВРЕМЕННАЯ СИСТЕМА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В конце XX столетия европейская интеграция способствовала, с одной стороны, большему развитию демократии и гражданскому участию, с другой стороны, требовала от политического истеблишмента поиска путей дальнейшего институционального строительства общеевропейского дома. Опыт современной европейской политики в сфере безопасности и разработка государствами-членами ЕС коллективных ответов на ее угрозы и вызовы представляет значительный интерес не только в области научного поиска, но и для реальной политики. Политологический анализ путей институционального строительства общеевропейского дома и его роль в формировании безопасности на европейском континенте особенно актуален сегодня, когда в силу разного ряда причин эта безопасность подвергается серьезным испытаниям.

Чрезвычайно высокая турбулентность мировой политики и рост международной напряженности меняют параметры архитектуры европейской безопасности. Последнее время ключевым словом в характеристиках состояния дел в европейской архитектуре безопасности является слово кризис: кризис доверия среди акторов европейской безопасности; кризис региональной системы контроля над обычными вооружениями; кризис ОБСЕ; кризис европейской идентичности, Боснийский кризис 1992-1995 гг.; Косовский кризис 1998-1999 гг.; Кавказский кризис 2008 г., Греческий кризис 2014-2015г., Украинский кризис 2014 г. и т.д.

Исследовательский подход к анализу обозначенных явлений, объективное осмысление долгосрочных факторов и тенденций развития системы международных отношений в Европе актуализируют проблематику данной монографии. Динамичное развитие в начале двадцать первого века политической и экономической европейской интеграции, выразившейся в быстром расширении Европейского Союза, привело к трансформационным процессам в формировании архитектуры безопасности на европейском континенте.

Европейская интеграция способствовала, с одной стороны, большему развитию демократии и гражданскому участию, с другой стороны, требовала от политического истеблишмента поиска путей дальнейшего институционального строительства общеевропейского дома. Опыт современной европейской политики в сфере безопасности и разработка государствами-членами ЕС коллективных ответов на ее угрозы и вызовы представляет значительный интерес не только в области научного поиска, но и для реальной политики. Политологический анализ путей институционального строительства общеевропейского дома и его роль в формировании безопасности на европейском континенте особенно актуален сегодня, когда в силу разного ряда причин эта безопасность подвергается серьезным испытаниям.

Актеры современной системы международных отношений действуют по правилам, обусловленным экономической взаимозависимостью и развитием интеграционных процессов, революцией в средствах коммуникации, расширением самого понятия «безопасность», связанным с появлением новых вызовов и рисков. Качественные характеристики места и роли государства на мировой сцене имеют гораздо большее значение, нежели количественные, то есть, экономический потенциал, образовательный уровень населения, развитие новых технологий, культурное влияние имеют гораздо большее значение, чем количество ядерных боеголовок, подводных лодок и единиц военной техники.

Каркас системы европейской безопасности составляют международные институты НАТО, ЕС, ОБСЕ, Совета Европы. Механизм внешней и оборонной политики европейского союза предполагает совместную подготовку решений по таким ключевым вопросам, как борьба с терроризмом, нераспространение ОМУ, контроль над вооружениями и создание мер доверия, урегулирование кризисов и миротворчество, европейская ПРО, совместные действия при чрезвычайных ситуациях и спасание на море, сотрудничество в проведении военной реформы. Но при этом учитываются и такие факторы, как существование «дуги напряженности» в Европе, нестабильная ситуация на всем пространстве бывшего СССР, исламский фактор и реальные угрозы европейской безопасности в связи с событиями на Украине.

О новой архитектуре европейской безопасности заговорили без малого двадцать лет назад, на исходе холодной войны. С тех пор и вплоть до последнего времени полное согласие царило только по одному единственному тезису: система европейской безопасности переживает переходный период. До сих пор, однако, не понятен главный вопрос: к чему переходит Европа? Иными словами, контуры новой системы региональной безопасности, соответствующей реалиям XXI века, сегодня выглядят не более отчетливо, чем по окончании эпохи биполярности. Ситуация системной неопределенности существует не только на региональном, но и на международном и на глобальном уровнях обеспечения безопасности.

Особенность европейского региона безопасности состоит в том, что здесь, в отличие от других регионов, представлены несколько акторов безопасности, реально играющих не только региональную европейскую, но и глобальную роль. Поэтому европейский региональный срез безопасности в значительной мере является одновременно и объектом и субъектом становления нового постбиполярного режима международной безопасности. Переходный период от биполярной к иной системе безопасности явно затянулся на всех уровнях. В пользу такого утверждения говорит растущая неадекватность между современными угрозами безопасности и методами их отражения.

Формирование так называемой европейской оборонной идентичности, предполагающей создание европейских сил быстрого реагирования, которые не будут конкурировать с НАТО, а дополнять ее деятельность в процессе предотвращения кризисов и кризисного урегулирования, представляет собой дальнейшую адаптацию внешней политики Европейского Союза к новым международным условиям.

Тот факт, что отношения ЕС и Азербайджана выходят на качественно новый уровень, следует оценивать как чрезвычайно важный и позитивный. Политическая составляющая Европейского союза все более усиливается, и это предусматривает предотвращение кризисов и отдельных актов терроризма в Европе. Соответствуют ли интересам Азербайджана партнерство с этой организацией, которая остается единственным гарантом в Европе от распространения конфликтов и кризисов? Безусловно, да. Выведение отношений ЕС – Азербайджан на более высокий уровень открывает возможности для более конструктивного развития отношений по проблеме справедливого разрешения Армяно- Азербайджанского Нагорно- Карабахского конфликта.

Литература:

1. Gnesotto N. European Security and Defence Policy: a European View / Readings in European Security. V. 1. Brussels, L., 2002.
2. Alyson JK Bailes & Graham Messervy-Whiting The end for Western European Union, a future for European defense? EGMONT PAPER - Royal Institute of Public Relations Brussels, 2011.

3. Zanny Minton Beddoes, Europe's reluctant Hegemon, in: The Economist, 15. Juni 2013. <http://www.economist.com/news/special-report/21579140-germany-now-dominant-country-europe-needs-rethink-way-it-sees-itself-and>
4. Шульце П., Германо-российские отношения как фактор «восточной политики» ЕС www.riss.ru/analitika?start
5. Яжборовская И.С. Европейский союз на путях политической интеграции М.: Современная экономика и право, 2004.
6. European Union law textbook / ed. by Robert M. MacLean. - 7th ed., London; HLT Publications, 1995.
7. Catharina Sørensen, Public Yuroscepticism: the Diversity of Denmark, France and the United Kingdom <http://www.ecsa.dk/web/index>
8. Бурнашов. И. Маргарет Тэтчер и Жак Делор: полемика по вопросам углубления процесса европейской интеграции // Вестник Европы/ 2005, №16. <http://magazines.russ.ru/vestnik/2005/16/bu6.html>

სურა ჰუსეინოვა
ევროპული უსაფრთხოება და საერთაშორისო ურთიერთობების
თანამედროვე სისტემა
რეზიუმე

სტატიაში გაანალიზებულია ცივი ომის დასრულება, საბჭოთა კავშირის დაშლა და დაპირისპირების ბლოკის დაძლევა. ასევე განხილულია პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სამხედრო, კულტურულ და საგანმანათლებლო სფეროებში ევროპის კონტინენტის ინტეგრაციის პროცესები. ევროკავშირი მიმზიდველი იყო ბევრი ევროპული ქვეყნისთვის უნიკალური მდგომარეობით, რაც საშუალებას აძლევდა აღნიშნულ გაერთიანებას ევროპული უსაფრთხოების ბირთვი გამხდარიყო.

Sura Huseynova
European security and contemporary system of international relations
Summary

The article analyzes the end of the Cold War, the collapse of the Soviet Union and the overcoming of the blockade confrontation, the intensification of the European continent integration processes in the political, economic, military, cultural, and educational spheres formed for the European Union, which has a significant attraction for many European countries, the unique situation allowing this union become the core of European security.

ნესტან ჯაჭვლიანი, სალომე ლომსაძე
(საქართველო)

**მიმდინარე მიგრაციული კრიზისის გავლენა
ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესზე**

ბოლო წელიწად-ნახევრის განმავლობაში ევროპამ განიცადა სერიოზული მიგრაციის და ლტოლვილთა კრიზისი, როდესაც მილიონობით ადამიანი გამოექცა კონფლიქტს და სიღარიბეს სირიიდან, ერაყიდან, ავღანეთიდან, აფრიკიდან თუ სამხრეთ აზიიდან. საბერძნეთი იყო ჩამოსვლის ძირითადი ადგილი და სატრანზიტო პუნქტი იმ პირებისთვის, რომლებმაც ხმელთაშუა ზღვა გადაკვეთეს. თუმცა, ასევე იტალიაც წარმოადგენდა დიდი რაოდენობის მიგრანტთა და ლტოლვილთა დანიშნულების ადგილს. ეს უკანასკნელნი ცდილობდნენ დასავლეთ ბალკანეთის გადაკვეთას იმ მიზნით, რომ მიეღწიათ შენგენის სხვა ქვეყნებისთვის, როგორცაა უნგრეთი და სლოვენია, საიდანაც ისინი ეცდებოდნენ გადასვლას ჩრდილოეთით ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში, გერმანიასა და შვედეთში, სადაც მათ რწმენით მიიღებდნენ თავშესაფარს და იქნებოდნენ უკეთეს პირობებში (1). კრიზისის დასარეგულირებლად ევროკავშირის მრავალი ინიციატივა 2015 წლის განმავლობაში წარუმატებელი გამოდგა. შედეგად ორგანიზაციამ დაიმსახურა კრიტიკა შეთანხმებული და ეფექტური საიმგრაციო და თავშესაფრის სტრატეგიის ნაკლებობის გამო, რაც გამოწვეული იყო ეროვნული სუვერენიტეტის და ისეთი მგრძობიარე საკითხების შედეგად, როგორცაა უმცირესობები, ინტეგრაცია და იდენტობა. მოცემულმა კრიზისმა შექმნა ქაოსი ევროპის კონტინენტზე, ღრმა განხეთქილებებს დაუდო სათავე ევროკავშირის შიგნით და შეაფერხა ევროინტეგრაციის პროცესი. აღნიშნულის დადასტურებას წარმოადგენს ევროსკეპტიციზმის ზრდა წევრი ქვეყნების მოსახლეობაში და ნაციონალისტი ლიდერების გააქტიურება, უთანხმოების გამწვავება დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპას შორის და ევროინტეგრაციის მთავარი ღირებულებების და მიღწევების, მათ შორის შენგენის სივრცის კითხვის ნიშნის ქვეშ დაყენება.

ერთ-ერთ უმთავრეს არგუმენტს იმისა, რომ მიგრაციის კრიზისმა მეტად ნეგატიური გავლენა მოახდინა ევროინტეგრაციის პროცესზე, წარმოადგენს ევროკავშირის საწინააღმდეგო განწყობების გავრცელება და წევრ ქვეყნებში ნაციონალისტი ლიდერების გაგლეხის ზრდა მოსახლეობაში. ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების მოსახლეობაში არსებული უნდობლობა ამ ინსტიტუტის მიმართ მისი შექმნის დღიდანვე არსებობდა. აღსანიშნავია, რომ ორგანიზაციის წინაშე მდგარმა თანამედროვე გამოწვევებმა, განსაკუთრებით კი ევროზონისა და მიმდინარე მიგრაციის კრიზისის ეფექტურად გადაჭრის სირთულემ, კიდევ უფრო გააღვივა ევროსკეპტიციზმი, ხელი შეუწყო მზარდი პოპულიზმის გავრცელებას და დაანქარა ადრე არსებული პოლარიზაციისა და ფრაგმენტაციის ტენდენციები. შეინიშნება ევროკავშირის ინსტიტუტების მიმართ მოსახლეობის მხარდაჭერისა და ნდობის შემცირება. საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვების მიხედვით (2015 წ.), ევროპელთა უმრავლესობას (59%) ნეგატიური ხედვა აქვს იმიგრაციასთან დაკავშირებით ევროკავშირის არაწევრი ქვეყნებიდან. კერძოდ, პროცენტული მაჩვენებელი სლოვაკეთსა და ლატვიაში შეადგენს 86%-ს, უნგრეთში 82%-ს, ჩეხეთის რესპუბლიკასა და ესტონეთში - 81%-ს. აღნიშნული პროცესისადმი საზოგადოების უარყოფითმა დამოკიდებულებამ გამოიწვია გაერთიანების არაერთ წევრ ქვეყანაში ექსტრემისტული ხედვების გავრცელება, ანტი-იმიგრაციული, ნაციონალისტი პარტიების და პოპულისტი ლიდერების აღზევება, რომლებიც ევროინტეგრაციის პროცესს სერიოზულ საფრთხეს უქ-

მნიან. 2016 წელს რობერტ ჰოფერმა ავსტრიის მემარჯვენე თავისუფლების პარტიიდან ქვეყნის საპრეზიდენტო არჩევნებში მიიღო შთამბეჭდავი, ხმების 49%. მისმა შედეგმა კარგად ასახა ამომრჩევლის ფართო იმედგაცრუება იმიგრაციის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ მან საბოლოო გამარჯვება ვერ მოიპოვა, მხარდაჭერის მაღალმა მაჩვენებელმა ევროპის პოპულიზმის ტალღას მისცა ბიძგი. რამდენიმე ევროპულ სახელმწიფოში, ფინეთის, უნგრეთის, ლატვიის, ლიტვის ჩათვლით მემარჯვენე პარტიებმა მთავრობის სადავეები დაიკავეს. ხოლო, იმ ქვეყნებში, სადაც მათ ძალაუფლება ვერ მოიპოვეს, ბრიტანეთის UKIP, საფრანგეთის ეროვნული ფრონტი, გერმანიის ალტერნატიული für Deutschland, საკმაოდ პოპულარობით სარგებლობენ. საბერძნეთში კი, პრემიერ-მინისტრ ალექსის ციპრას მემარცხენე Syriza პარტია ძნელად სარწმუნო კოალიციურ მთავრობას უძღვება მემარჯვენე პოპულისტ „დამოუკიდებელი საბერძნეთის“ პარტიასთან ერთად. პოპულისტი პარტიები ევროკავშირის ზოგიერთ წევრ ქვეყანაში მთავრობების უმრავლესობაში არიან ან კოალიციების ნაწილს შეადგენენ, პოპულისტი პარლამენტარები კი ევროპული პარლამენტის დაახლოებით მეოთხედს წარმოადგენენ, რომელთა ქსენოფობიურ დამოკიდებულებას მეტად უარყოფითი ეფექტი აქვს ევროპის საზოგადოებაზე, ზრდის რა სოციალურ დაძაბულობებს და აქეზებს უმცირესობებზე თავდასხმებს. ევროპის რადიკალი მემარჯვენე ლიდერები ანტი-იმიგრაციული პოლიტიკის მომხრეები არიან და ითხოვენ საზღვრების გამკაცრებას (2). რადიკალური მემარჯვენე პოპულისტების იდეოლოგია ფუნდამენტურად შეუთავსებელია ევროპული ინტეგრაციის პროცესთან. მაგალითად, საფრანგეთის ეროვნული ფრონტის ლიდერი მარინ ლე პენი, რომელიც ევროკავშირის წინააღმდეგ გამოდის, უარყოფს ევროს და ადანაშაულებს ბრიუსელს მასობრივი იმიგრაციისთვის, შენგენის თავისუფალი მიმოსვლის პოლიტიკის გამო (3). ამგვარად, ევროინტეგრაციის პროცესისთვის მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენს პოპულისტური ტალღა, რომელიც, თავის მხრივ, გაამწვავა მიგრაციულმა კრიზისმა. კავშირის მიზანი, ევროპული ინტეგრაცია ტრანსნაციონალური პროექტია, რომელიც დაფუძნებულია იმ პრინციპებზე, რომლებსაც ანტი-ევროინტეგრაციული პარტიები ყველაზე მეტად ეწინააღმდეგებიან: გაზიარებული სუვერენიტეტი, სუპრანაციონალური ხელმძღვანელობა, განსხვავებულ ინტერესებს შორის კომპრომისები და თანაზიარი ტოლერანტობა. ევროკავშირის ღირებულებები ლიბერალურ ბაზისზეა დაფუძნებული: დემოკრატია, თავისუფლება, თანასწორობა, ადამიანის უფლებების პატივისცემა და კანონის ძალა. აღნიშნული პრინციპებისგან განდგომა კი ძირეულად შეასუსტებს ევროკავშირის სანდოობას და პრესტიჟს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ბრიტანეთის ევროკავშირიდან გამოსვლა უპრეცედენტო მოვლენა იყო ევროკავშირის ისტორიაში, რომელმაც ევროინტეგრაციის პროცესზე ერთმნიშვნელოვნად უარყოფითად იმოქმედა. ბრექსიტი აღვივებს ანტი-ევროკავშირის განწყობას, ნაციონალისტ და ევროსკეპტიკურ მოძრაობებს (4). მან შესაძლოა ერთგვარი გადაღვრის ეფექტი გამოიწვიოს, რადგან რიგი ევროკავშირის ქვეყნების ნაციონალისტი პოლიტიკური პარტიების ლიდერები მოსახლეობას პირდაპირ ეროვნული რეფერენდუმის ჩატარებას ევროკავშირის წევრობასთან დაკავშირებით. ბრიტანეთის ევროკავშირიდან გამოსვლის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი და ევროკავშირის მიმართ სკეპტიკური დამოკიდებულება გაამწვავა მიგრაციის კრიზისმა, რომელმაც გარკვეული გავლენა იქონია რეფერენდუმის შედეგებზე. მიუხედავად იმისა, რომ ბრიტანეთი არ არის შენგენის შეთანხმების წევრი და ერთი შეხედვით, ლტოლვილთა ნაკადის მოდინებას არ აქვს პირდაპირი შეხება ევროკავშირთან, ევროსკეპტიკოსი ბრიტანელი პოლიტიკოსები ხშირად იყენებდნენ მიგრა-

ციის კრიზისს ევროკავშირის წევრობის საწინააღმდეგოდ (5). ამის მთავარ მიზეზს წარმოადგენდა ლტოლვილთა კრიზისთან დაკავშირებული არაკომპეტენტური და ქაოსური გარიგებები ბრიუსელში.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი არგუმენტი იმისა, რომ მიგრაციის და ლტოლვილთა კრიზისი განსაკუთრებული საშიშროების ქვეშ აყენებს მთლიანი ინტეგრაციის პროექტის იდეას, მდგომარეობს შენგენის სივრცესთან დაკავშირებით არსებულ გამოწვევებში. აღსანიშნავია, რომ შენგენის შეთანხმებით, რომელსაც ხელი მოეწერა 1985 წელს, ევროკავშირის შიგნით შეიქმნა ერთიანი ტერიტორია „საზღვრების გარეშე“. საზღვრების გაქრობა და ადამიანების თავისუფალი მიმოსვლა ევროკავშირის პროექტის ცენტრალურ ხედვებს შეადგენენ. ეს არა მხოლოდ ევროპული ინტეგრაციისთვის, არამედ ევროპული მოქალაქეობის შექმნისა და განვითარებისთვის იყო უდიდესი ნაბიჯი. შენგენის არეალი მიხნეულია ევროკავშირის ერთ-ერთ ძირითად საყრდენად და მთავარ მიღწევად. თუმცა, მიგრანტთა კრიზისი ამ მიღწევებს კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს. დღეს ვხედავთ საზღვრებზე კონტროლის ხელახალ დაწესებას გერმანიის ავსტრიასთან, ავსტრიის სლოვენიასთან, სლოვენის ხორვატიასა და შედეთთან (ეს უკანასკნელი ჯგუფს შეემატა დანიასთან ერთად), რომელთა მიზანსაც წარმოადგენდა დევნილთა ნაკადის კონტროლი. მოცემული შემთხვევა შეიძლება მივიჩნიოთ საზომად იმისა, თუ რამდენად შორს წავიდა თავისუფალი მიმოსვლის სივრცის რღვევის პროცესი. გერმანიასა და ავსტრიას შორის საზღვრის დაკეტვა კონტრპროდუქტიული იყო, თუ ამით გერმანიის მთავრობა ცდილობდა სხვა წევრ სახელმწიფოებზე ზეწოლის მოხდენას, რათა დაეკისრებინა ვალდებულება, მოეხდინათ ერთობლივი ძალებით ლტოლვილთა რეგულირება და რელოკაცია. ევროკავშირის ინსტიტუციური და საკანონმდებლო შეთანხმებები აშკარად არ იყო მზად გამკლავებოდა უზარმაზარი რაოდენობის მიგრანტთა მოდინებას, რამაც შედეგად ღრმა განხეთქილებები გამოიწვია წევრ სახელმწიფოებს შორის. საბოლოოდ, მრავალმა მათგანმა დაიწყო სასაზღვრო კონტროლის დაწესება, რადგან არ სურთ მიიღონ ახლო აღმოსავლეთიდან და ჩრდილო აფრიკიდან გამოქცეული ხალხის ნაკადი (6). ზოგიერთი განიხილავს ან უკვე დაიწყო კედლების ან ღობეების აშენება თავიანთ საზღვრებთან (უნგრეთმა სერბეთისა და ხორვატიის საზღვართან). ლტოლვილთა კრიზისი არ არის დროებითი და შესაძლოა წლების განმავლობაში გაგრძელდეს. ამგვარად, მანამ, სანამ წევრი სახელმწიფოები სოლიდარობასა და თანამშრომლობაზე დაფუძნებულ გლობალურ შეთანხმებებს ვერ მიადწევენ, შენგენის სისტემის არსს ძირი გამოეთხრება და მისი კოლაფსი კიდევ უფრო აშკარა გახდება.

გაზიარებული სტრატეგიის და მექანიზმების ნაკლებობის შედეგად შეუძლებელია თავისუფლების, უსაფრთხოებისა და სასამართლოს კონსტრუქცია, მანამ სანამ თავშესაფრის მაძიებელთა, საგარეო საზღვრების კონტროლი და მიგრანტთა ინტეგრაციის პოლიტიკა ეროვნულ გადაწყვეტილებებს ექვემდებარება. შეიძლება ითქვას, რომ მიგრაციის კრიზისმა ერთგვარად გაყო ევროპა ორ დაპირისპირებულ მხარედ და წევრ სახელმწიფოებს შორის უთანხმოების გაზრდით მეტად შეასუსტა ინტეგრაციის პროცესი. ევროკავშირის ქვეყნების ერთი ნაწილი იღებს ომიდან გამოქცეულ თავშესაფრის მაძიებელ ადამიანებს, მეორე კი კრძალავს მათ შემოსვლას თავიანთ ქვეყნებში. პირველი მხარე თვლის, რომ მოცემულ ჰუმანიტარულ კრიზისში ადამიანის უფლებებს უნდა მიენიჭოს უპირატესობა, მაშინ როდესაც მეორე მოითხოვს ეროვნული და ეთნიკური იდენტობების დაცვას იმისგან, რაც საფრთხედაა მიხნეული ევროპული ცივილიზაციისთვის. განხეთქილება ყველაზე დიდ გამოხატულებას პოუვს, ერთი მხრივ, მერკელის გერმანიისა და იუნკერის ევროპული კომისიის აღიანსსა და, მეორე მხრივ, ვიქტორ ორბანის მიერ მართულ უნგრეთის მთავრობას შორის.

რის, რომელიც ასევე ხელმძღვანელობს ვიშეგრადის ჯგუფს (ჩეხეთის რესპუბლიკა, პოლონეთი, სლოვაკეთი). აღსანიშნავია, რომ ანგელა მერკელმა მზადყოფნა გამოხატა მიეღო 800000-მდე დევნილი და იმგვარად მომხდარიყო რეფორმა ევროკავშირის მექანიზმებისა, რომ შეძლებოდა ევროკავშირს გამკლავებოდა მიგრანტთა ახალი ტალღის ჩამოსვლას, კერძოდ, გაეკონტროლებინათ ერთიანი ევროპული საგარეო საზღვარი ან შეემუშავებინათ საერთო მიგრაციის და თავშესაფრის პოლიტიკა. საერთო სტრატეგიის საწინააღმდეგოდ, ისეთმა ქვეყნებმა, როგორებიცაა უნგრეთი და პოლონეთი, უკან დაიხიეს თავიანთი ვალდებულებების შესრულებისაგან. მათი მტკიცებით, აღმოსავლეთ ევროპამ უკვე განიცადა ლტოლვილთა დიდი ნაკადის შესვლა უკრაინის კრიზისის განმავლობაში და ამჯერად შეუძლებელი იქნებოდა მიგრანტების მიღება ევროპის სამხრეთ საზღვართან არსებული კონფლიქტიდან (სირია). პოლონეთმა, ჩეხეთის რესპუბლიკამ და სლოვაკეთმა განაცხადეს, რომ ისინი მეტ მუსლიმ მიგრანტს აღარ მიიღებდნენ. ვიშეგრადის ჯგუფის ლიდერები თვლიდნენ, რომ სოციალური ინფრასტრუქტურები არ აძლევდათ საშუალებას გერმანიის მსგავსი სოლიდარობის გამოჩენის, განსაკუთრებით კი გამომდინარე მათი დამახასიათებელი კულტურული ფესვებიდან, შეზღუდული სერვისები დაპირისპირებაში გადაიზრდებოდა ადგილობრივ და უცხოურ მოსახლეობას შორის. ამგვარად, შესაძლო თავისუფალი მიმოსვლის დასასრული, შიდა საზღვრების ხელახალი დაწესება და ევროკავშირის ფუნდამენტურ ღირებულებებზე უარის თქმა, რომლებიც ევროპული ინტეგრაციის პროექტის ძირითად საყრდენებს წარმოადგენენ ლტოლვილთა კრიზისის არასასურველ ეფექტებად გვევლინება.

ლტოლვილთა კრიზისის წყალობით, უფრო და უფრო მეტი ქვეყანა ნაკლებად მიიჩნევს ევროკავშირს როგორც ღირებულებების და სოლიდარობის საზოგადოებას, არამედ პრაგმატულად აფასებენ თავიანთ წევრობას ხელშესახები ხარჯების და მოგების თვალსაზრისით. როგორც აღინიშნა, მრავალი ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყანა უარს ამბობს ლტოლვილთა მიღებაზე და უკან იხევენ თავიანთი მოვალეობების შესრულებაზე (5). აღსანიშნავია, რომ დუბლინის შეთანხმება, რომლის მიხედვითაც პასუხისმგებლობა თავშესაფრის აპლიკაციების რეგისტრაციისა და მონაცემების დამუშავებაზე ეკისრება პირველ შენგენის სახელმწიფოს, სადაც ლტოლვილი ჩადის, არაეფექტური გამოდგა. საბერძნეთსა და იტალიას, სადაც მიგრანტთა უდიდესი ნაკადი მიდის, ყველაზე დიდი პასუხისმგებლობა დაეკისრათ ამ მხრივ. შედეგად, მათ აღარ შეასრულეს თავიანთი მოვალეობები და ნება დართეს დევნილებს თავიანთი სურვილის შესაბამისად გადაადგილებულიყვნენ. საბერძნეთის თავდაცვის მინისტრი დაემუქრა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს მიგრანტთა დიდი ნაკადის გაშვებით მათთან, ისინის მეტროპოლების ჩათვლით, თუ ისინი საბერძნეთს ფინანსურად არ დაეხმარებოდნენ. იენისში კი იტალიის მთვარობა დაიმუქრა, რომ მიგრანტებს საშუალებას მისცემდნენ ლეგალურად ემგზავრათ ნებისმიერ ადგილას ევროპაში. აღნიშნულმა დიდი ტვირთი დაუწესა სხვა წევრ ქვეყნებს, რომლებშიც გადავიდნენ ლტოლვილები, ძირითადად გერმანიაში, მაგრამ ასევე შვედეთში, ავსტრიაში, ბენელუქსის ქვეყნებსა და ფინეთში. აღნიშნული მუქარები წინააღმდეგობაში მოდის ევროკავშირის ამბიციასთან “ever-closer union” და ინტეგრაციის პროცესთან წევრ სახელმწიფოებს შორის (5).

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ლტოლვილთა კრიზისი და მისი ეფექტურად გადაჭრის სირთულე ევროკავშირისთვის ერთ-ერთ უდიდეს გამოწვევას წარმოადგენს და ნეგატიურ გავლენას ახდენს ევროინტეგრაციის პროცესზე. მან კარგად გამოავლინა თანმიმდევრული და კოორდინირებული მიდგომის ნაკლებობა, ისევე როგორც ხარვეზები მის პოლიტიკურ და სტრუქტურულ მოწყობასა და საბა-

სუხო მექანიზმებში. კერძოდ, აღნიშნულმა პროცესმა გაზარდა უთანხმება წევრ სახელმწიფოებს შორის, დაემუქრა ევროინტეგრაციის ფუნდამენტურ ღირებულებებს და ხელი შეუწყო ანტი-ევროკავშირის სენტიმენტების გავრცელებას, რაც გამოიხატა პოპულისტი ლიდერების გააქტიურებაში.

ლიტერატურა:

1. Archick K. The European Union: Current Challenges and Future Prospects. Congressional Research Service. 2016, June 16.
2. Mchugh J. How the EU Migrant Crisis is Fueling Right-Wing Politicians and Refugees Policies in Europe. International Business Times. 2015.
3. BBC News. Guide to Nationalist Parties Challenging Europe. Retrieved from BBC News. 2016, May 23.
4. Blockmans S., & Emerson M. Brexit's Consequences for the UK – and the EU. Thinking ahead for Europe. 2016, June 6.
5. A symposium of Views. Is European Integration in Trouble? The Magazine of International Economy. 2015.
http://www.international-economy.com/TIE_F15_EUIntegrationSymp.pdf
6. Polichryniou C. J. Is European Integration Unraveling? Interview with Noam Chomsky. 2016, January 25.
<https://chomsky.info/01252016-2/>
7. Murray D. Is the Migration Crisis Killing the European Dream? Gate Stone Institute. 2015, September. <https://www.gatestoneinstitute.org/6448/migration-crisis-europe>

Nestan Jachvliani, Salome Lomsadze

The influence of the ongoing migration crisis on the European integration process

Summary

The EU is viewed as a cornerstone of European stability and prosperity. Currently, however, the EU faces a range of political and economic pressures. One of the most significant problems is current migrant and refugee crisis. Large migration flows created many problems for EU member states and markedly influenced the European integration process, which was weakened instead of deepening. The fundamental values the EU project is based on is in question as well. The given article will argue several arguments in order to prove that refugee crisis definitely had negative impact on the European Integration.

Нестан Джачвлиани, Саломе Ломсадзе

Влияние текущего миграционного кризиса на процесс Европейской интеграции

Резюме

ЕС рассматривается как краеугольный камень Европейской стабильности и процветания. Однако, в настоящее время, ЕС стоит перед множеством серьезных политических и экономических вызовов. Одна из наиболее существенных проблем - это текущий миграционный кризис. Большие миграционные потоки создали много проблем для государств-членов ЕС и заметно повлияли на Европейский процесс интеграции, который вместо усиления ослаб. Также рассматриваются фундаментальные ценности, на котором основан проект ЕС. Данная статья пытается аргументировать, что миграционный кризис определенно имел отрицательное воздействие на европейскую интеграцию.

ასმათ არძენაძე
(საქართველო)

კულტურათაშორისი ასიმეტრია მხატვრულ თარგმანში

ასიმეტრიის შესწავლისას, მხატვრულ თარგმანში, საინტერესოა ასიმეტრიის გამოვლენის საკითხი წყარო ენასა და სამიზნე ენის ლექსიკურ მარაგში, აგრეთვე, კულტურათაშორისი ასიმეტრია, რომელიც განპირობებულია ორი ერის ეთნოკულტურული სპეციფიკითა და ცხოვრების განსხვავებული პირობებით. მხატვრულ ტექსტებში ასიმეტრიის ნაირსახეობები მჭიდროდ არის დაკავშირებული ერთმანეთთან (ნ. გონჩარის ტერმინოლოგიით – ეთნოლინგვოკულტურული ასიმეტრია) და ტექსტის ეროვნულ კოლორიტს გამოხატავს.

ასიმეტრიის მოვლენა ნაკლებად არის შესწავლილი ქართული ენის მასალაზე, თითქმის არ არის შესწავლილი კულტურათაშორისი ასიმეტრია თარგმანში. ქართული ენა იმდენად თავისებურია სინტაქსური წყობით, ფონეტიკური შესაძლებლობებით, ლექსიკური მარაგის სიმდიდრით, რომ ასიმეტრია შესასწავლია როგორც ენობრივი სისტემის, ასევე უზუსის (სამეტყველო ნორმის) დონეზე. ამასთანავე, ქართული თარგმანმცოდნეობა ბოლო ათეული წლების განმავლობაში მოექცა რუსული მთარგმნელობითი ტრადიციების გავლენის ქვეშ. ამიტომ, კულტურათაშორისი ასიმეტრიის შესწავლა ინგლისურ-ქართულ ენობრივ წყვილში სიახლეს წარმოადგენს.

ასიმეტრიის ცნება უამრავი სამეცნიერო დისციპლინის ტერმინოლოგიური სისტემების შემადგენლობაში შედის. არაერთმა მეცნიერმა (ვ. გაკი, ნ. გარბოვსკი, ვ. ივანოვი, ს. კარცევსკი და სხვ.) შეისწავლა ასიმეტრიის კატეგორიის ევოლუცია სხვადასხვა მეცნიერებაში და დაადგინა, რომ ასიმეტრია, როგორც ბინარული ოპოზიციის წევრი (სიმეტრია/ასიმეტრია), ზოგადსამეცნიერო ცნებაა, მაგრამ ყველა სფეროში ხასიათდება გარკვეული თავისებურებებით.

ფართო გაგებით, ასიმეტრია ნიშნავს ნებისმიერი ერთეულების სტრუქტურასა და ფუნქციონირებაში ერთგვაროვნების უქონლობას. შინაარსის გადმოცემის ასიმეტრია, რომელიც თარგმანში ვლინდება, ასიმეტრიის ერთ-ერთი საინტერესო გამოვლენაა. თუმცა, მნიშვნელობის ასიმეტრია შეიძლება სხვადასხვა კუთხით იყოს შესწავლილი:

- 1) ენობრივი სისტემის ჩარჩოში ენობრივი ნიშნის თეორიის თვალსაზრისით – შ. ბალი, ვ. გაკი, ს. კარცევსკი, ფ. დე სოსიური;
- 2) მნიშვნელობის ბუნებისა და აღქმის თეორიის თვალსაზრისით – ი. გალპერინი, დ. ლეონტიევი, რ. პავილენისი, გ. ფრეგე;
- 3) შინაარსის გაგებისა და ინტერპრეტაციის თვალსაზრისით ენისა და კულტურის ურთიერთქმედების ფარგლებში – ვ. კომისაროვი, მ. ლედერერი, ვ. სდობნიკოვა, ა. ფიოდოროვი, ა. შვეიცერი, რ. იაკობსონი.

ლინგვისტური ენციკლოპედიური ლექსიკონის ავტორები მიუთითებენ, რომ **ასიმეტრია** წარმოშობით ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს несоразмерность (რუსულ-ქართული ლექსიკონის მიხედვით (www.nplg.gov.ge) - არათანაშეზომილებას); აგრეთვე - беспорядочность (რუსულ-ქართული ლექსიკონის მიხედვით (www.nplg.gov.ge) – უწესრიგობას, უწესობას, მოუწესრიგებლობას/არეულ-დარეულობას) (5). ლინგვის-

ტიკაში ასიმეტრიის პირველი სისტემური შესწავლა ს. კარცვესკის ეკუთვნის. მის ნაშრომში – „ლინგვისტური ნიშნის ასიმეტრიული დუალიზმის შესახებ“ (1929) – შემუშავებულია ენობრივი ნიშნის ასიმეტრიის თეორია და განხილულია ასიმეტრიის პარადიგმატული დერძი (4). შემდგომში ვ. გაკმა შეიმუშავა ასიმეტრიის გაფართოებული კონცეფცია (1) და განიხილა ის სინტაგმატურ ასპექტში.

ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისში ასიმეტრიის უნივერსალური ხასიათი გააზრებულია ლინგვისტიკის ყველა დონეზე (ფონოლოგია, ლექსიკოლოგია, მორფოლოგია, სინტაქსი და სხვ.) და სხვადასხვა ენის საფუძველზე. ლინგვისტური ენციკლოპედიური ლექსიკონის ავტორები თვლიან, რომ ენობრივი ასიმეტრია ორ მნიშვნელოვან ფენომენში გამოიხატება:

1) ბირთვისა და პერიფერიის განსხვავებაში;

2) აღმნიშვნელისა და აღსანიშნავის განსხვავებაში (5, 47).

ორივე მითითებული ფენომენი მრავალფეროვანია და მოიცავს ასიმეტრიის გამოვლენის კონკრეტული ფორმების ფართო სპექტრს.

თუმცა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ასიმეტრიის ყველაზე საინტერესო გამოვლენა ენათაშორის დონეზე ხდება. ის განპირობებულია თითოეული ენობრივი სისტემისა და სტრუქტურის თავისებურებით, გარე სამყაროს თავისებური ხედვით. ამიტომ თარგმნისას ბილინგვ მთარგმნელს აუცილებლად აქვს საქმე ე.წ. ინტერფერენციასთან, რომელიც წარმოადგენს ერთი ენის გავლენას (ძირითადად უარყოფითს) მეორე ენაზე ორენოვნობის პირობებში. ეს მოვლენა მთარგმნელობით ინტერფერენციასთან შედარებით უკეთ არის შესწავლილი.

მოცემული საკითხი რთულ პრობლემას წარმოადგენს თარგმანმცოდნეობაში, ვინაიდან, როგორც ვ. მუნენი აღნიშნავდა, „თარგმანი ბილინგვიზმის განსაკუთრებულ სახეობას წარმოადგენს... მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ სახეზეა ორი ენის კონტაქტი და ამიტომ მოსალოდნელია ინტერფერენცია, თარგმანი ენების კონტაქტის ისეთ იშვიათ სიტუაციას წარმოადგენს, როდესაც მიმდინარეობს ორგანიზებული და შეგნებული ბრძოლა ამ კონტაქტის მოსალოდნელ შედეგებთან. ბილინგვი-შუამავალი ცდილობს ყველანაირად დაიცვას და არ დაარღვიოს ენობრივი ნორმა, ებრძვის ყველანაირ ინტერფერენციას“ (2, 317-318).

6. გარბოვსკის აზრით, თარგმნის, როგორც ორენოვანი კომუნიკაციის ნაირსახეობის, განსაკუთრებული ხასიათი იმაში მდებარეობს, რომ თარგმანი მისი არსით მეორეულია, ის სამეტყველო აქტია, რომლის მიზანია არა სამეტყველო ნაწარმოების შექმნა, არამედ უკვე წყარო ენაზე არსებული სამეტყველო ნაწარმოების აღდგენა სამიზნე ენის მეშვეობით. ამიტომ მთარგმნელი რთულ სიტუაციაში ჩნდება - ორი განსხვავებული ენობრივი სისტემისა და უკვე მატერიალურად გამოხატული შეტყობინების წინაშე. ამავედროულად მთარგმნელი ორი კულტურის კონტაქტის პირობებშია, ამიტომ გარდამავალია ენათაშორისი და კულტურათაშორისი ასიმეტრიის გამოვლენის შემთხვევები (2, 320).

აქ გარკვეულ პარადოქსს აქვს ადგილი. გარბოვსკი კიდევ ერთხელ აფრთხილებს დამწყებ მთარგმნელს, რომ წყარო ტექსტის ავტორი ქმნის რეალობის აღქმის შედეგად შექმნილ მოდელს. ეს მოდელი (ტექსტი) მისი ინდივიდუალური შემეცნებისა და შემოქმედების შედეგია, შუამავალი კი ზუსტად ამ მოდელს თარგმნის და არა თვით რეალურ სამყაროს. ამის დავიწყება უხეშ შეცდომამდე მიგვიყვანს, თანაც ყველაზე უხეშში შეცდომები მაშინ იჩენს თავს, როდესაც მთარგმნელი ცდილობს რაც შეიძლება ზუსტად გადმოსცეს წყარო ტექსტის ცალკეული ელემენტები და ავიწყდება, რომ რეალური სამყაროს ფრაგმენტს კი არ თარგმნის, არამედ ავტორის მიერ წარმოდგენილ სამყაროსთან აქვს საქმე. წყარო ენისა და

სამიზნე ენის, წყარო კულტურისა და სამიზნე კულტურის ცრუ ეკვივალენტობა ატყუებს მთარგმნელს, იქმნება ასიმეტრია, რომელსაც ნ. გარბოვსკი გებულობს როგორც „პარადიგმატიკისა და სინტაგმატიკის კონფლიქტს, წყარო ტექსტის ავტორის ინდივიდუალური კულტურისა და ზოგადი კულტურის შეჯახებას“ (2, 321).

ჩვენი კვლევის ერთ-ერთი მთავარი ასპექტი ენებისა და კულტურების ასიმეტრიის შედეგად შინაარსობრივი ასიმეტრიის გამოვლენაა. ვიზიარებთ ვ. გონჩარის აზრს ასიმეტრიის ბუნებაზე და ვთვლით, რომ მხატვრულ ნაწარმოებებში მოიპოვება ასიმეტრიის სამი ძირითადი ტიპი:

1) ენათშორისი ასიმეტრია – ერთმანეთს არ ემთხვევა ან ლაკუნარულ ხასიათს ატარებენ წყარო ენისა და სამიზნე ენობრივი სისტემების ცალკეული ერთეულები;

2) კულტურათაშორისი ასიმეტრია – ერთმანეთს არ ემთხვევა ან ლაკუნარულ ხასიათს ატარებენ წყარო კულტურისა და სამიზნე კულტურის ცალკეული ელემენტები და წეს-ჩვეულებები;

3) ეთნოლინგვოკულტურული ასიმეტრია – თარგმნის პროცესში ერთდროულად იჩენს თავს ენათშორისი და კულტურათაშორისი ასიმეტრიის მოვლენები.

ვინაიდან ქართულ მხატვრულ თარგმანში ასიმეტრიის მოვლენა არ არის შესწავლილი, ვეცდებით შეძლებისდაგვარად განვიხილოთ ასიმეტრიის სხვადასხვა ტიპი და დავახასიათოთ მათი თავისებურება ჩვენ მიერ გაანალიზებული ემპირიული მასალის საფუძველზე.

ბოლო დროს კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პრობლემებს ძალიან დიდი ყურადღება ეთმობა, ვინაიდან კულტურული განსხვავებების გამო, ერთ ენაზე მოსაუბრე ხალხსაც კი უჭირს ერთმანეთის გაგება. ადამიანები ყოველთვის ვერ ამყარებენ წარმატებულ კომუნიკაციას. მთარგმნელები აღიქვამენ უცხო კულტურის მოვლენებს მათი მშობლიური კულტურის პრიზმაში, ამიტომ ხშირია შემთხვევები, როდესაც უცხო კულტურის წეს-ჩვეულებებს მთარგმნელი აღწერს როგორც ნათარგმნი კულტურის წარმომადგენლის თვალთ დანახულს. ინფორმაციის დამახინჯება და სხვადასხვა დონის უზუსტობა ამ შემთხვევაში გამოწვეულია სამყაროს ენობრივი და კულტურული სურათების ასიმეტრიით.

სამყაროს სურათი, როგორც აღნიშნავდა ჰუმბოლდტი, გაგების განსაკუთრებული წრეა, რომლიდანაც გამოსვლა შესაძლებელია მხოლოდ ახალ წრეში შესვლით (3, 153).

ენა წარმოადგენს კულტურის შემადგენელ ნაწილს და მის იარაღს. ის არის ჩვენი სულის რეალობა, კულტურის ძახილი, ის გამოხატავს ეროვნული მენტალიტეტის სპეციფიკურ მახასიათებლებს. ლევი-სტროსი ამბობს, რომ ენა ერთდროულად არის კულტურის პროდუქტი, მისი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი და კულტურის არსებობის პირობაც. უფრო მეტიც, ენა წარმოადგენს კულტურული კოდების ჩამოყალიბების სპეციფიკურ ფაქტორს.

ენათშორისი და კულტურათაშორისი ასიმეტრია თავს იჩენს თარგმანმცოდნეობის ნებისმიერ მიმართულებაში და სხვადასხვა ტიპის ტექსტებში, თუმცა მაქსიმალურად გამოიხატება მხატვრულ ნაწარმოებებში და, შესაბამისად, მხატვრულ თარგმანში. თანაც, როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, საკმაოდ ხშირია ენათშორისი და კულტურათაშორისი ასიმეტრიის შემთხვევები, ზოგჯერ შესასწავლი მოვლენის ორივე სახეობა შერწყმულია ერთ ტექსტურ ერთობლიობაში და ეთნოლინგვოკულტურულ ასიმეტრიას წარმოადგენს.

ო. ჰენრის ნოველების (მოსკოვი – 1975, 1988 წწ.) თარგმნისას რუსულ ენაზე [მთარგმნელები – მ. ლორიე (1988) და ა. ნიკსტი (1975)] და ქართულ ენაზე (მთარ-

გმნელი – მ. ნათაძე, 1975) ეთნოლინგვოკულტურული ასიმეტრიის უამრავ შემთხვას ჰქონდა ადგილი, ვინაიდან ეს სამი სამყარო ძალიან განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან ცხოვრების წესით, გარემოთი, ტრადიციებითა და სხვ.

ასიმეტრიის დაძლევის ყველაზე მნიშვნელოვან ხერხად მეცნიერები აღიარებენ პრაგმატულ ადაპტაციას, როდესაც მთარგმნელი აკეთებს გათვლას იმაზე, რომ ახალ მკითხველს გააჩნია სხვა ფონური ცოდნის მარაგი, ამიტომ ის საჭიროებს ე. წ. გადამისამართებას, რაც შესაძლოა გაუგებარი იყოს ნათარგმნი ტექსტის მკითხველისთვის, მაგრამ მნიშვნელოვანია კომუნიკაციური თვალსაზრისით. ის უნდა იყოს ახსნილი ტექსტში.

პირველ რიგში, ეს გეოგრაფიულ რეალიებს ეხება, რომლებიც წყარო ტექსტის მკითხველების აზროვნებაში დამატებითი მნიშვნელობის მატარებელია. მაგალითად:

He has been denied the spectacle of a busy Manhattan broker during a rush of business is handicapped for the profession of anthropology –

ვისაც საქმეების ნიაღვარში მოქცეული მანჰეტენის მაკლერი არ უნახავს, არ გამოდგება ანტროპოლოგად.

Кто не видел занятого Нью-Йоркского маклера в часы биржевой лихорадки, тот не может считать себя знатоком в антропологии.

რუსმა მთარგმნელმა გამოიყენა მთარგმნელობითი ტრანსფორმაცია – ნაცვლად Manhattan, გენერალიზაციის შედეგად ვკითხულობთ – Нью-Йоркского маклера (მანხეტენი წარმოადგენს ნიუ-იორკში საქმიან უბანს).

იმ შემთხვევაში, როდესაც ასიმეტრიას ლაკუნარული ხასიათი აქვს (ანუ ლაკუნას წარმოადგენს), გამოიყენება ახსნა-განმარტებითი თარგმანი, პერიფრაზი, მაგრამ თუ წყარო-ტექსტის ეთნოკულტურულ ნიუანსს მსგავსი რამ გააჩნია სამიზნე ენაში და კულტურაში, მაშინ სახეზეა მთარგმნელობითი ტრანსფორმაციები.

წარმოუდგენელია, რომ ნ. დუმბაძის მოთხრობებისა და რომანების თარგმნის დროს უცხო მკითხველს ყოველთვის აუხსნან, რას წარმოადგენს ქართული კულტურის ისეთი სპეციფიკური მოვლენები და ერთეულები, როგორებიცაა:

შენი ჭირიმე, გენაცვალე, ჩურჩხელა, საცივი, გურული ხუმრობა და სხვ.

საინტერესოა არა ეთნოლინგვოკულტურული ასიმეტრიის შემთხვევების ჩამონათვალი, არამედ მათი ტრანსფორმაცია და ფუნქციონირება სამიზნე ტესტში. ზოგჯერ ამერიკული რეალიები ო. ჰენრის ნაწარმოებებიდან მსგავსი ფორმით გადადიოდა რუსულ და ქართულ ენებში:

I am old Hank, Trapper, Red Chief's captive.

Я старый охотник Хенк, пленник Вождя Краснокожих.

მე ბებერი ჰენკი ვარ, «მონადირე», წითელკანიანი ბელადის ტყვე.

მაგრამ განსხვავებულ მთარგმნელობით ხერხებსაც აქვს ადგილი:

Есть там городишко, плоский, как блин, и, конечно, называется «Вершины».

There was a town down there, as flat as flannel – cake, and called Summit, of course.

იმ მხარეში იყო ერთი პატარა ქალაქი, ლავაშივით ბრტყელი, რომელსაც,

რასაკვირველია, «სამიტი» ერქვა.¹¹

რუსულ ტექსტში რუსულ ბლინს ადარებენ სიბრტყეს, ქართულ ვარიანტში კი – ლავაშს. თუმცა, ასეთი ტრანსფორმაციები იშვიათობას წარმოადგენს, ხშირია ახსნა-განმარტების გამოყენება:

And his neat black, ready-tied four-in-hand had been presented to him by a lady

¹¹ *სამიტი ინგლისურად ნიშნავს გორაკს.*

missionary on Thanksgiving Day.

Красивый черный галстук бабочкой ему подарила в День Благодарения (День Благодарения официальный американский праздник, который проводится в последний четверг ноября).

Sue found Behrman smelling strongly of juniper berries in his dimly lighted den below.

Сью застала Бермана, сильно пахнущего можжевельновыми ягодами, в его полутемной комнате нижнего этажа;

ღვიის სურნელებით გაჟღენთილი ბერმანი სიუს თავის ჩაბნელებულ ბუნაგში დაუსვდა.

აქვე ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ მთარგმნელს არ უნდა უმტყუნოს ზომიერების გრძნობამ, რათა პატარა ნოველა არ გადაიზარდოს დიდ და მოუქნელ ნაწარმოებში.

ემპირიული მასალის ანალიზმა ცხადყო, რომ ენობრივი ასიმეტრიის შემთხვევები მხატვრულ თარგმანში გარკვეულწილად დამოკიდებულია ორი ენობრივი სისტემის ფარგლებში თარგმნის მიმართულებაზე. თუ წყარო ტექსტი ინგლისურია (ჩვენ შემთხვევაში ეს იყო ძირითადად ო. ჰენრის მოთხრობები), ქართლ ენაზე თარგმნისას ბევრი საყოველთაოდ ცნობილი ტოპონიმი, ონიმა არ ითხოვს ასხნაგანმარტებას. როდესაც ვთარგმნით ქართული ენიდან ინგლისურ ენაზე, ქართული კულტურის რეალიები და პერსონალიები ნაკლებად ან საერთოდ უცნობია ინგლისურენოვანი აუდიტორიისთვის, ამიტომ ითხოვს სამიზნე ტექსტში ჩაშლას.

ზემომოყვანილი მასალა რომ შევაჯამოთ, აღსანიშნავია, რომ ენათშორისი და კულტურათაშორისი ასიმეტრიის შემთხვევები მხატვრულ თარგმანში გადმოიტანება მთარგმნელობითი ტრანსფორმაციების მდიდარი ნაირსახეობებით. ჩვენი ანალიზის ფოკუსში, პირველ რიგში, ლექსიკური ტრანსფორმაციები მოექცა.

ლიტერატურა:

1. Гак В. Г., Об использовании идеи симметрии в языкознании / В. Г. Гак // Лексическая грамматическая семантика романских языков. Калинин, 1980.
2. Гарбовский Н. К., Теория перевода. М., 2004.
3. Гумбольдт Вильгельм фон, Избранные труды по языкознанию, 1984.
4. Карцевский С., Об асимметричном дуализме лингвистического знака // В кн.: Звегинцев В. А., История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях. М., 1965.
5. Лингвистический энциклопедический словарь. М., 1990.
6. www.nplg.gov.ge
7. www.nplg.gov.ge

Asmat Ardzenadze ***Intercultural asymmetry of fiction translation*** **Summary**

In the study of the asymmetry of the fiction translation there is an interesting question to identify vocabulary asymmetries in the original and the translation. Moreover, the object of attention of researchers has already been a question of intercultural asymmetry for a long time. This topic is due to the ethno-cultural characteristics and different conditions of life of the peoples. In

literary texts, this kind of asymmetry is closely interrelated and reflected in the national character of the text.

The problem of the asymmetry of a literary text is insufficiently known on the material of the Georgian language and almost has not been investigated in the translation aspects of intercultural asymmetry.

Аснат Ардзендзе
Межкультурная асимметрия в художественном переводе
Резюме

При изучении асимметрии в художественном переводе интересен вопрос выявления асимметрии словарного запаса в оригинале и переводе. Кроме того, объектом внимания исследователей давно уже стал вопрос межкультурной асимметрии. Данная тема обусловлена этнокультурной спецификой и разными условиями быта народов. В художественных текстах эти разновидности асимметрии тесно взаимосвязаны и отражают национальный колорит текста.

Проблема асимметрии художественного текста является малоизученным на материале грузинского языка и почти не исследованы переводческие аспекты межкультурной асимметрии.

Медея Имнадзе
(Грузия)

ОСОБЕННОСТИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МОРЯКОВ

Со второй половины двадцатого века интенсивно исследуются важнейшие направления теории коммуникации, среди которых одним из важнейших, безусловно, является межкультурная коммуникация в профессиональной сфере. Несмотря на то, что сам термин появился чуть более полувека, в связи с постоянным ростом и расширением межкультурных контактов возрастают требования, предъявляемые к специалистам различного профиля в области владения навыками межкультурной деловой коммуникации.

Трудно переоценить роль профессиональной деятельности моряков в мировом сообществе. Морской транспорт зависим от компетентных, хорошо подготовленных моряков, которые обеспечивают безопасность человеческой жизни на море, морскую безопасность, эффективность навигации, защиту и сохранность морской среды. Не удивительно, что Международная морская организация (ИМО) систематически работает над совершенствованием пакета документов, регулирующих нормативно-правовую систему морской профессиональной деятельности. В июне 2010 г. на дипломатической конференции в Маниле был принят ряд поправок к Международной конвенции о подготовке, дипломировании моряков и несении вахты 1978 г., известной как конвенция ПДНВ, и связанному с ней кодексу, более поздний вариант Конвенция ПДМНВ-95. По инициативе Генерального секретаря ИМО Кодзи Секимидзу по данным поправкам был подготовлен документ, отражающий внесенные изменения, анализ которого позволяет утверждать, что в нем предусмотрены профессиональные стандарты и требования к уровню подготовки морских кадров, скрупулезно перечислены требования к несению вахты, очерчена система взаимоотношений с портами – представителями других государств, но недостаточно раскрыты особенности межкультурной компетенции, являющейся, по нашему глубокому убеждению, важнейшей составляющей профессиональной компетенции моряков.

В вышеупомянутом документе есть только один пункт, касающийся владения английским языком, а также в разделе «Для персонала, работающего на пассажирских судах на международных линиях» указаны два сертификата, в какой-то мере относящиеся к навыкам межкультурного общения:

- 1) Подготовка по управлению толпой.
- 2) Подготовка по управлению в кризисных ситуациях и поведению людей (6).

Между тем, практика межкультурного общения в интернациональных морских экипажах, зависимость успешной профессиональной деятельности от эффективности коммуникации, знание специальной морской терминологии и фразария клишированных единиц, в частности, весьма лаконичных команд, умение найти общий язык с представителями разных культур и пр. – все это требует формирования определенного уровня межкультурной компетенции у студентов морских вузов. Современные специалисты, независимо от их специализации, должны быть готовы к непосредственному общению с коллегами, принадлежащими к иным культурам. Основной целью межкультурного общения должно быть не только установление контакта с иноязычным партнером, но и достижение взаимопонимания между инокультурными коммуникантами (специалистами в той или иной области профессиональной деятельности) в процессе их непосредственного или опосредованного общения.

Межкультурная компетенция – это «стабильная способность к эффективному и адекватному общению с представителями других культур» (1, 147).

По мнению З. К. Сабитовой, к критериям межкультурной компетенции относятся:

- 1) знание национальных особенностей культуры;
- 2) умение ориентироваться в неоднозначных, быстро меняющихся условиях (2, 396).

Следовательно, межкультурная компетенция представлена языковой (речевой) компетенцией и поведенческими навыками общения с инокультурными коммуникантами.

Среди источников конфликтов в межкультурной коммуникации чаще всего указывают две ошибки:

1) Неадекватное истолкование партнером информации, заложенной в невербальном знаке, так как в его культуре данный сигнал не играет большой роли. Например, недопустимы во время разговора прикосновения к японцам, а также прямой взгляд в глаза собеседнику.

2) Неверная интерпретация партнером невербального символа в силу того, что в его культуре данному знаку приписывается другое значение. Например, у американцев, итальянцев, палец,двигающийся из стороны в сторону, может обозначать легкое осуждение, угрозу или призыв прислушаться к тому, что сказано, а в Голландии он сигнализирует об отказе (1, 176).

В настоящее время проводятся интенсивные междисциплинарные исследования межкультурной коммуникации, по мнению М. Клайна, известные постулаты П. Грайса можно применить для гармонизации межкультурного общения. Он предлагает следующую корректировку этих правил:

- правило количества: формулируй высказывание по возможности информативно, соблюдая при этом правила дискурса и нормы данной культуры;

- правило качества: формулируй высказывание таким образом, чтобы ты мог защитить его в плане соответствия нормам твоей культуры; не говори того, что ты недостаточно хорошо знаешь;

- правило модальности: не усложняй взаимопонимание более, чем это требуют интересы «сохранения лица», избегай двусмысленности, даже если она необходима из соображений вежливости, формулируй высказывания такой длины, которая диктуется целью разговора и дискурсивными правилами культуры, структурируй высказывания в соответствии с правилами культуры (5, 32).

Для улучшения и дальнейшего совершенствования межкультурной коммуникации М. Клайн добавляет ряд правил к существующим максимам Г. Грайса:

- учитывай в своем высказывании все то, что ты знаешь или можешь предположить о коммуникативных ожиданиях своего собеседника;

- проясни свои коммуникативные цели настолько, насколько это допускают правила вежливости (5, 34).

Основой диалога культур является отношение к другой культуре как к равноправной, равноценной, при всех ее отличиях и интересной, нужной, желанной именно в ее непохожести, в ее уникальности» (4, 213).

Деловое общение представителей одной профессии помимо общих закономерностей межкультурного общения характеризуется и рядом специфических особенностей. Е.Н.Зарецкая, исследуя жанры устной деловой речи, выделяет монологическую речь, к которой относит ораторское мастерство, риторический менеджмент, презентацию, и диалогическую речь, включая в нее: искусство спора, стратегию и тактику ведения переговоров и интервью (3, 145).

Деловое общение, по мнению Е. Н. Зарецкой, – это любая профессиональная коммуникативная форма деятельности (чаще всего – речевая), лежащая в сфере, которая определяется ответом на четыре вопроса:

- 1) Для чего мы говорим?

- 2) Что мы хотим сказать?
- 3) Какими средствами мы это делаем?
- 4) Какова реакция на нашу речь?

Ответ на первый вопрос определяет цель речи, т.е. ее мотивацию, которая лежит в основе любого поступка, в частности, коммуникативного; ответ на второй – замысел будущей речи, т.е. конкретизирует информацию, которую говорящий передает собеседнику и которая сама по себе определяет тактику воздействия на тех людей, без которых невозможна реализация цели; на третий – конкретную форму текста (устная или письменная); на четвертый – уровень адекватности реакции слушателей или читателей на поставленную говорящим цель (3, 5).

Таким образом, обзор научной литературы и документов, регулирующих уровень профессиональной компетенции моряков, свидетельствует о необходимости всестороннего исследования особенностей профессиональной межкультурной коммуникации, являющейся важнейшей составной частью общей профессиональной компетенции моряков.

Литერატურა:

1. Рот Ю., Коптельцева Г., Межкультурная коммуникация. Теория и тренинг. М., 2006.
2. Сабитова З. К., Лингвокультурология. М., Наука, 2015.
3. Зарецкая Е. Н., Деловое общение. М., 2002.
4. Каган М. С., Мир общения: Проблемы межкультурных отношений. М., 1988.
5. Clyne M. Inter-cultural Communication at Work: Cultural Values in Discourse. Cambridge. 1994.
6. http://www.bro.sp.ru/conven/STCW_guide_russian.pdf

მედია იმნადე კულტურათა შორისი კომუნიკაციის თავისებურებანი მეზღვაურთა პროფესიულ საქმიანობაში რეზიუმე

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრიდან ინტენსიური კვლევის საგნად იქცა კომუნიკაციის თეორიის უმნიშვნელოვანესი მიმართულებები, რომელთა შორისაც არის პროფესიულ სფეროში კულტურათა შორისი კომუნიკაცია. სტატიაში გააანალიზებულია მსოფლიოს სხვადასხვა პორტში გემის ეკიპაჟის და პოლიკულტურული ეკიპაჟის წევრებს შორის კულტურათა შორისი კომუნიკაციის თავისებურებანი. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო მულტიკულტურულ გარემოში სამეტყველო კომპეტენციის შესწავლას, რომელიც მეზღვაურის პროფესიული კომპეტენციის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს.

Medea Imnadze *Peculiarities of the cross-cultural communication in sailors' professional environment* Summary

The end of the 20th century was remarkable period for the theory of communication: a number of communication-related aspects became the focus of the close study by the scientists, thereof one of the most crucial issue is the cross-cultural communication in the professional environment. The article analyses the peculiarities of the cross-cultural communication involving the hip crew staying in ports all over the world and the communication among the multicultural crew members. Special focus is made on the analysis of the communication competence as it is the building block for sailors' professional competence.

ნანა ჯანაშია
(საქართველო)

სარეკლამო განცხადებები „ახალი ივერიის“ ფურცლებზე
(№1-45, 1914 წ.)

რეკლამის დარგის პიონერად წოდებულმა კლოდ ჰოპკინსმა პირველმა თქვა, რომ იქ, სადაც არის წარმოება, აუცილებელია რეკლამის არსებობაც. მან რეკლამას პირველმა უწოდა მეცნიერების დარგი და წიგნებში „ჩემი ცხოვრება რეკლამაში“ და „სამეცნიერო რეკლამა“ აღნიშნა, რომ სარეკლამო ტექსტის დაწერამდე აუცილებელია თემის და პროდუქციის ღრმად შესწავლა, ტექსტი კი ლაკონური უნდა იყოს და ემოციური ელფერი არ უნდა დაჰკრავდეს.

ბრიუს ბარტონის (სოლიდური და წარმატებული ამერიკული სააგენტო BBDO-ს დამფუძნებელი) ფორმულირებით, კარგ სარეკლამო ტექსტს სამი რამ სჭირდება: ლაკონიურობა, უბრალოება და გულწრფელობა. ბარტონმა ჩამოაყალიბა კოპირაიტინგის (კოპირაიტინგი – სარეკლამო ტექსტის შექმნის ხელოვნება) შემდეგი პრინციპები: „საქონელი კი არ უნდა გაყიდოთ, არამედ მასზე მოთხოვნილება უნდა გაყიდოთ!“, „გახდი ექსპერტი შენს სფეროში!“, „თქვენს ტექსტებს გრძნობები შესძინეთ!“, „იყავით გაბედულები და გამომწვევები!“ „მომხმარებელთან იყავით გულწრფელები და პატიოსნები“, „გაყიდვის ტექსტები სრულყოფილებამდე მიიყვანეთ“.

რეკლამის ანუ კოპირაიტინგის სფეროს მსოფლიოში აღიარებული 20 საუკეთესო წარმომადგენელი ჰყავს, ესენი არიან: ალბერტ ლასკეპი, ბრიუს ბარტონი, ჰარი ბენსიენგი, ჰერი ჰელბერტი, ჯეი აბრაჰამი, ალექს ოსბორნი, ჟოზეფ შუგერმანი, ჯონ კარლტონი, ჯეიმს იანგი, ჯონ კეილზი, ჯონ პაუერზი, ჯორჯ გრიბინი, დენ კენედი, დევიდ ოგლივი, კლოდ ჰოპკინსი, ლეო ბარნეტი, რაიმონდ რუბიკამი, როსერ რიუზი, უილიამ ბერნბახი, ევგენი შვარცი.

ამერიკელი ჟურნალისტის ალექს ოსბორნის კრეატიული მეთოდის „გონებრივი იერიშის“ (1942 წ.) და წიგნის „სარეკლამო კარის საიდუმლოებანი“ ავტორის დევიზია: „რაც უფრო მეტს ეცდებით - მით უფრო გაზრდით მიზნის მიღწევის ალბათობას“. სარეკლამო საქმის გენიოსად წოდებული დევიდ ოგლივი კი ამბობდა, რომ: „მყიდველი სულაც არ არის იდიოტი და შესაძლოა, ის თქვენი კანონიერი მუდღეუც იყოს“; „მოსაწყენი საქონელი არ არსებობს, მოსაწყენი შეიძლება, რომ რეკლამა იყოს“.

ა. ოსბორნს მიაჩნდა, რომ „რაც უფრო ძვირია ნივთი, მით უფრო ძვირფასი და სასურველი ხდება ის მყიდველისათვის“. ამერიკელმა პუბლიცისტმა ვენს პაკარდმა კი რეკლამის შესახებ თქვა: „ესაა ხელოვნება დაუმიზნო თავში და მოარტყა საფულეში“.

პირველი ბეჭდური სარეკლამო განცხადება 1473 წელს გამოჩნდა ინგლისში. პირველი სარეკლამო ბიუროც 1611 წელს მანდ, ლონდონში შეიქმნა (ა. გორაუისა და უ. კოპის ბიურო). პირველი ქართული რეკლამა 1861 წელს გაზეთ „გუთნის დედაში“ პირველ გვერდზე დაიბეჭდა. ეს იყო „დღეში ცხრა თუნგის მომწველი ფლამანდრული ძროხის“ რეკლამა ამ ძროხის ნახატიურთ. სწორედ ეს ძროხა ითვლება ქართული პრესის პირველ სარეკლამო სახედ. სატელევიზიო რეკლამა კი სა-

ქართველოში პირველად 1950-იანი წლების ბოლოს გავიდა და ეს იყო ჯემის რეკლამა ტელეწამყვან ჟანეტა არჩვადის მონაწილეობით.

რეკლამა რომ ბრენდის წარმატების გარანტია, კარგად იცოდნენ 1910-იანი წლების საქართველოშიც. ამაში დავრწმუნდებით, თუ თვალს გადავავლებთ იმ წლების პრესას.

1914 წლის 28 სექტემბერს ქ. ქუთაისში ყოველდღიური გაზეთი „ახალი ივერია“ გამოვიდა. მისი რედაქტორი და გამომცემელი იყო ბ. დარახველიძე. აქ მიმოხილულია 1914 წლის „ახალი ივერიის“ 45 ნომერში გამოქვეყნებული სარეკლამო განცხადებები.

გაზეთის პირველი ნომრის პირველი გვერდი მთლიანად დათმობილი აქვს სარეკლამო განცხადებებს. მხოლოდ სარდაფის მარჯვენა კუთხე ეთმობა ინფორმაციას პირველი მსოფლიო ომის შესახებ.

პირველი სარეკლამო განცხადება ეკუთვნის „ახალი ივერიის“ რედაქციას. მასში ნათქვამია, რომ „საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი „ახალი ივერია“ 28 სექტემბრიდან გამოვა ყოველდღე“. შემდეგ საუბარია გაზეთის გამოწერაზე და მითითებულია ფასები: „1 წლით – 7 მანეთი; 6 თვით – 4 მანეთი; 3 თვით – 2 მანეთი და 10 შაური; 1 თვით – 4 აბაზი. ხოლო მათ, ვისაც სურს საზღვარგარეთ მიიღონ ეს გაზეთები, ორჯერ მეტის გადახდა მოუწევთ“. ამ განცხადების ბოლოს მითითებულია რედაქციის მისამართიც: „ქუთაისი, თფილისის ქუჩა, სახლი ოცხელისა“. ასევე ის, რომ მსურველებმა ფული ან რუსულ მისამართზე უნდა გამოგზავნონ: Кутаись, редакция „Ахали Иверия“, ან რედაქციის „კანტორაში“ უნდა დატოვონ. გარკვევითაა დაბეჭდილი „კანტორის“ სამუშაო საათებიც. „ახალი ივერიის“ ყველა ნომრის პირველი გვერდების ზედა, მარჯვენა კუთხეებში მუდმივად არის სარეკლამო განცხადებების ფასების მაუწყებელი შემდეგი შინაარსის ჩარჩო: „ჩვეულებრივი სტრიქონი პირველ გვერდზე პეტიტით ღირს 15 კ., უკანასკნელზე 10კ. სხვა ადგილებიდან კავკასიის გარეშე მიღებულ განცხადებათა ფასი: სტრიქონი პეტიტი ტექსტის წინ 20 კ., უკან 10 კ., სამგლოვიარო განცხადების დაბეჭდვა პირველ გვერდზე საღამოს 2 საათამდე ღირს 3 მ., 2 საათის შემდეგ 4 მან“.

პასკევიჩის ქალაქი და „ვეფხვის ტყაოსანი“ ყრმათათვის რუსულად გაზეთის პირველ ნომერში განთავსებულ „მთავრიშვილის წიგნისა და საკანცელარიო ნივთების“ მაღაზიის რეკლამაში ნათქვამია, რომ „მაღაზიას დამზადებული აქვს დიდძალი სახელმძღვანელო ქუთაისის გუბერნიის საშუალო და დასაწყის სასწავლებელში სახმარი, აგრეთვე საკითხავი წიგნები, რუსეთსა და კავკასიაში გამოცემული... იყიდება საუკეთესო ღირსების ქალაქის რვეულებიც“ და „ბითუმად მყიდველს ფასი დაეთმობა მორიგებით“.

„ოცხელის წიგნის მაღაზიის“ რეკლამაში კი ჩამოთვლილია ის წიგნები, რომლებიც გაყიდვაშია და ნათქვამია, რომ „მაღე გამოვა დასურათებული „ვეფხვის ტყაოსანი“ რუსულ ენაზე „ყრმათათვის“, რომელიც შედგენილია ქართული სააზნაურო გიმნაზიის მასწავლებელთა მიერ“. რეკლამიდან ვგებულობთ, რომ ოცხელს, წიგნის მაღაზიის გარდა, საწყობიც ჰქონია და მანდ „ძლიერ იაფათ“ ჰყიდის საკანცელარიო საქონელს რუსეთიდან და საზღვარგარეთიდან.

„კურსები ორივე სქესისთვისა“ და ბებიქალი კოხრეიძე „აბრამიანცის საბუღალტრო კურსების“ სარეკლამო განცხადებაში ნათქვამია, რომ კურსები „ორივე სქესისთვისა“ და 4 თვე სწავლობენ: „მრეწველობის ყველა დარგის ბუღალტერიას, ნავთის მრეწველობასთან და ნავთის ქარხნებთან დაკავშირებით, სხვა და სხვა მეთოდით, მაგრამ სპეციალურად იტალიური ორმაგი სისტემით“.

სამედიცინო სფეროს პირველი სარეკლამო განცხადება ეკუთვნის ექიმ ბოკერიას, რომელიც იუწყება, რომ „ექიმი ივ. ბოკერიას საავადმყოფო გადავიდა ახალ

ბინაზე წითელ ხიდთან, მიხეილის ქუჩაზე, კლუბის პირდაპირ. დასაწოლ ავადმყოფებს დებულობენ ყოველ დროს“.

ზემოთ განხილული რეკლამები განთავსებულია გაზეთის პირველი ნომრის პირველ და მეორე სვეტებში. გაზეთის მესამე სვეტი იმ ექიმების მომცრო ზომის ცხრა განცხადებას ეთმობა, რომლებიც ხალხს „ხელოვნური კბილების“ გაკეთებას, ვენერული სნეულებებისგან განკურნებას, ნერვული ავადმყოფობების მკურნალობას და ა.შ. ჰპირდებიან. ბებიაქალი მ. კოსრეიძე კი იმით არის გამორჩეული, რომ „ახალი ივერიის“ 45-ე ნომერში აქვეყნებს სარეკლამო განცხადებას და აცხადებს, რომ „უცრის ყვაილს, უკეთებს ნემსებს, ესმარება მშობიარეთ და აძლევს ავამყოფთ რჩევა-დარიგებას ყოველ დროს... დარიგებს უფასოთ ესმარება“. ბებიაქალის ეს სარეკლამო იერიში საზოგადოებაზე გვახსენებს კრეატიული მეთოდის „გონებრივი იერიშის“ ავტორად წოდებული ამერიკელი ჟურნალისტის ალექს ოსბორნის (1888-1966 წწ.) დევიზს: „რაც უფრო მეტს ეცდებით - მით უფრო გაზრდით მიზნის მიღწევის ალბათობას“. ეტყობა, ქუთაისელმა კოსრეიძის ქალმა ოსბორნზე ადრე იცოდა ამ მეთოდის შესახებ და მიზნის მისაღწევად სარეკლამოდ გაღებული თანხა არ ენანებოდა.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ განცხადებების ავტორი 9 ექიმიდან 8 ქართველია, მხოლოდ ერთი გახლავთ რუსული გვარით (რეჟოვი).

სარეკლამო ადგილის მნიშვნელობის ცოდნა

ხშირად „ახალი ივერიის“ სარეკლამო განცხადებების ნაწილი პირველი გვერდიდან არა შიდა, არამედ ბოლო, მე-4 გვერდზე გადადის. რეკლამის განთავსება უამრავი მცირე დეტალისა და ნიუანსის ცოდნას საჭიროებს. ამ რედაქციაში, ეტყობა, იცოდნენ, რომ ომის, შიმშილისა და დასნეულების ზღვარზე მყოფი მკითხველი პირველ გვერდზე დაბეჭდილ სამედიცინო რეკლამას და გასაყიდ კალოშს უფრო დახარბდებოდა და შეიძენდა გაზეთს, ვიდრე მაშინ, თუ მას „თეატრი და ცხოვრება“-ზე ხელმოწერას სთხოვდნენ.

ამ გაზეთიდან ჩანს, რომ პრიორიტეტულია განათლებაც, რადგან გაზეთის პირველი გვერდი ხშირად აქვეყნებს იმ სტუდენტების განცხადებებს, რომლებიც ბინაზე მისვლით მოამზადებენ მსურველებს ნებისმიერ საგანში. ძალიან ხშირია სამკურნალო აბანოების რეკლამაც. მაგ.: „ხრესილის მადნეული წყლის ძმები ჟორჟოლაძეების სამკურნალო აბანო“, რომელსაც შემდგომში „ჟორჟოლაძეების აბანოთი“ მოიხსენიებენ.

„საუცხოვო ხელსაქმის შკოლა“ და „სასწავლებელი ორთავე სქესის ბავშვთათვის“

გაზეთის მე-7 ნომრიდან შემოდის მიქელაძის „ჭრა-კერვის და საუცხოვო ხელსაქმის შკოლის“ ახალი სარეკლამო განცხადება, რომელშიც ნათქვამია: „შკოლა მიქელაძისა გადავიდა თფილისის ქუჩაზე მოსიძის სახლში კანდელაკის ყოფ. მიიღება დაკვეთა: ქალის ტანისამოსებისა, საცვლებისა და საუცხოვო ნაწარმოებისა. ფასები ზომიერია“. გაზეთის მე-9 ნომრიდან ნინო მათეს ასული ტურკია-ხოჭოლავა რეკლამას უკეთებს საკუთარ სასწავლებელს: „სამოსწავლო მთავრობის ნებართვით ამა წლის პირველ ეკენისთვიდან გავხსენი მოსამზადებელი სასწავლებელი ორთავე სქესის ბავშვთათვის გიმნაზიაში შესასვლელად, მეორე კლასამდე“.

„არმატინი გონორეიასთვის“ 1 მ. და 75 კ-ად, „ვანშამ-კაბარე“ კი 1 მანეთად

გაზეთის 24-ე ნომრიდან შემოდის ახალი წამლის რეკლამა „არმატინი“, რომელიც იხმარება „მწვავე და ქრონიკული გონორეიასთვის“. რეკლამაში მითითებულია წამლის ფასი და გაფრთხილება: „სიფარშივის თავიდან ასაცილებლად მოითხოვეთ მხოლოდ „არმატინი“ ა.ი.ა. აკუნიაძისა, თეთრი ყვაილის გამოსახვევით“.

იმას, რომ ქუთაისში ომის დროსაც ეწეობოდა საკლუბო სადამოები, 30-ე ნომრიდან ვიგებთ. „ქუთაისის კლუბი“ აცხადებს, რომ აწეობს საოჯახო სადამოებს, ცეკვებს და ლოტოს თამაშს, ასევე – „ვახშამ-კაბარეს“. ფასი მამაკაცებისთვის 1 მანეთია, ქალებისთვის კი – 50 კაპიკი.

„სავაჭრო სახლი“ (ფილიპოვის, ჩხეიძის და გაბუნიასი) და პეტროგრადის კალოშები

გაზეთის 31-ე ნომრიდან შემოდის ახალი „სავაჭრო სახლის“ (ფილიპოვის, ჩხეიძის და გაბუნიასი) რეკლამა. ისინი აცხადებენ, რომ მათი ნახვა შეიძლება მიხაილოვის ქუჩაზე მდებარე კემულარიას სახლში. ამ „სამანიფაქტურო მაღაზიაში საქონლის ყიდვა შეიძლება პარტიოებით და წვრილათ“. განსაკუთრებით ხაზგასმულია, რომ მაღაზიაში იყიდება „საუკეთესო ხარისხისა რუსეთ-ამერიკის რეზინის სამანიფაქტურო ფირმის „ტრეუგოლნიკის“ (სამკუთხედი) კალოშები“. რამდენიმე ნომრის შემდეგ (№34) კი ეს სავაჭრო სახლი ეძებს მოლარეს, რომელსაც უცნაურ მოთხოვნას უყენებს: „სავაჭრო სახლი ფილიპოვის, ჩხეიძის, გაბუნიასი იწვევს „კასირშას“. ჩვენთან სამსახურის მსურველმა უნდა წარმოადგინოს 100 მანეთი ზალოგი“. 33-ე ნომრიდან კი ცნობილი ხდება, რომ „ერქომაიშიელის სავაჭრო სახლმა“ სოხუმიდან ქუთაისში გადმოინაცვლა: „სამანიფაქტურო და გალანტერინი საქონელი ომიანობის გამო ქალაქ სოხუმიდან გადმოტანილ იქნა ქუთაისში. სავაჭრო გაიხსნა თფილისის ქუჩის და საკათედრო მოედნის კუთხეში რიუინაშიელის ახალ შენობაში ქალაქის აფთიაქის პირდაპირ. გვაქვს მიღებული მრავალი ახალი მოდის სეზონის საქონელი. ფეხსაცმელები პეტროგრადის მექანიკური ქარხნის ნაწარმოები და კალოშები „ტრეუგოლნიკი“. საქონელი იყიდება ხელმისაწვდომ ფასებში და უვაჭროთ“. ეს რეკლამა, 10-იანი წლების მოდის გარდა, გვაცნობს იმდროინდელ პოლიტიკურ სიტუაციას და სამხედრო უსაფრთხოების თემსაც ეხება. ადვილი მისახვედრია, თუ რამდენად გაუჭირდა ზღვისპირა ქალაქს, რომ ბიზნესმენმა ერქომაიშიელმა დატოვა სოხუმი და ქუთაისში გადავიდა სამუშაოდ და საცხოვრებლად. „მტრის გემებმა ქ. სოხუმის მიმართულებით ზარბაზნები უკვე ისროლეს“, ვიგებთ „ახალი ივერიის“ მომდევნო ნომრებიდან.

„კარსეთის შკოლა“ და კალიგრაფიის კურსები

„კარსეთის შკოლის“ რეკლამა 34-ე ნომრიდან შემოდის და იუწყება: „კარსეთის (კორსეტი, ავტ.) კერვის კარგი მცოდნე მოსკოვში კურსდამთავრებული, ვხსნი შკოლას, ვიყვან მოწაფეებს და ვასწავლი კარსეთის კერვას გაუშინჯველათ. სწავლის კურსი 1 თვეა და ღირს 30 მანეთად. დარიბთათვის ნაკლები. შემიძლია სახლშიც ვიარო გაკვეთილის მისაცემათ. სწავლა დაიწყება დილის 10-2 საატამდი და სადამოს 2-7 საატამდი...“. ჩაკორსეტიებული ქალბატონების კარგ კალიგრაფიაზე ზრუნვას უკვე 35-ე ნომრიდან მასწავლებელი ცინცაძე იწყებს და აცხადებს, რომ გახსნა „კალიგრაფიის კურსები... ყოველი ასაკის პირებისათვის, 8 წლიდან დაწყებული ვიდრე ღრმა სიბერემდე“.

ძმების პასხალიძების „ჭიის თესლი“ და ბურშტეინის მაღაზია

41-ე ნომრიდან ვგებულობთ, რომ ბიზნესმენ ძმებს საქართველოში შემოუტანიათ აბრეშუმის ჭიის თესლი: „აბრეშუმის ჭიის თესლი ძმ. პასხალიძებისა: „კავკასიისთვის დამზადებული აბრეშუმის ჭიის თესლის ერთი ნაწილი ძმ. პასხალიძებისა უკვე მიღებულია. მსურველთ ვთხოვთ მიმართონ ფირმის აგენტს მ. მანუილის, ბათომში ან ჭიათურაში“. 45-ე ნომერში ომიანობის გამო ფოთიდან ქუთაისს გადმოსული „ს.ხ. ბურშტეინის ტანსაცმლის მაღაზია (კაცთა, ქალთა და ბავშვთა)“ იტყობინება, რომ ბატონი ბურშტეინიც ხალხს ყველაფერს იაფად სთავაზობს, თან აქცენტს ხარისხიან და იმპორტულ საქონელზე აკეთებს.

„ახალი ივერიის“ აქ განხილული ნომრების ყველა პირველი გვერდი მთლიანად სარეკლამო სივრცედ არის გამოყენებული, მხოლოდ გვერდის სარდაფში იბეჭდება ომზე მომცრო ზომის ინფორმაცია. სიხშირით და რაოდენობით სხვა რეკლამებს სამედიცინო შინაარსის განცხადებები სჭარბობს. ეს რეკლამები არის მარტივი ენით და გრაფიკით შესრულებული. ამიტომ მათ ვიზუალური ხელოვნების რანგში ვერ განვიხილავთ.

არ ვიცით, რა თანხა იხარჯებოდა მე-20 საუკუნის დასაწყისში რეკლამაზე, დღევანდელ მსოფლიოში კი რეკლამებში 500 მილიარდ დოლარზე მეტი მიდის. უურნალი „ლაიფი“ იყო პირველი, რომელმაც რეკლამებით წელიწადში 100 მილიონი დოლარი გამოიმუშავა.

ლიტერატურა:

1. გაზეთი „ახალი ივერია“, 1914, NN1-45.
2. ბელჩი ჯორჯ ი., ბელჩი მაიკლ ე., რეკლამა და პრომოცია: ინტეგრირებული მარკეტინგული კომუნიკაციები, თბ., 2014.
3. Hopkins C. C., Scientific Advertising. Distributed by Carl Galletti, 2003. <http://www.scientificadvertising.com/ScientificAdvertising.pdf> (ნანახია: 17 იანვარი, 2016).
4. Bruce Fairchild Barton, The Man Nobody Knows, 1925.
5. Osborn A. F., A short course in advertising. New York: Scribners, 1921.
6. Caples J., Tested Advertising Methods (5th Edition.). Prentice Hall Business Classics, 1998.
7. Sugarman J., Advertising secrets of the written word, 1998.

Nana Janashia ***Advertisements in "Akhali Iveria" (№1-45, 1914)*** **Summary**

Everyone in the 1910s knew that advertisement was a guarantee of the brands success. We can assure this if we take a look at the press throughout that decade. On September 28 1914 was released a daily newspaper called "Akhali Iveria" in Kutaisi. The editor and publisher of the newspaper was B. Darakhvelidze. Here we review the 45th issue of "Akhali Iveria", which was released in 1914 and take a look at the advertisement statements. The first paper of the newspaper's first issue is entirely covered by advertisement statements. Only on the right side of the "basement" we saw news about World War 1. On the first page of every issue of "Akhali Iveria" in the top right corner there is an advertisement statement frame, for the prices, starting at 15 kopecks. Despite the war, there were many advertisement providers for the newspaper. The most common ones we see are Mtavrishvilis and Ockhelis book stores. Abramiantsi Accountant Courses, Midwife M. Kokhroidze Mikheladzes sewing school, "Savachrosakhli" (belonging to Philipov, Chkheidze and Gabunia) Corsets sewing school, Burshteins clothing store, and so on. These advertisements are written in an easy manner of speech and decorated easily. So we can't overview them as visual art. We do not know how much ads cost in the 20th century, but we do know that today they take more than 500 billion dollars. The magazine "Life" was the first to make 100 million in a year from advertisements.

Нана Джанашия
Рекламные объявления на страницах «Новой Иверии»
(№1-45, 1914)
Резюме

То, что Реклама для бренда гарантия успеха, было известно в Грузии еще в 1910-х годах 28 сентября 1914 года вышла в свет ежедневная газета «Новая Иверия» (редактор Дараквелидзе). Первую страницу газеты целиком занимала реклама. Только правый угол подвала был посвящен короткой информации о Первой мировой войне.

В предоставленной статье сделан краткий обзор рекламных объявлений первых 45 номеров 1914 года газеты «Новая Иверия».

В верхнем правом углу первой страницы каждого номера газеты «Новая Иверия» постоянно находится информация о стоимости рекламных объявлений: цена начинается с 15 копеек.

Несмотря на военный период - рекламодателей было довольно много. Самые активные из них - книжные магазины Мтавришвили, Оцхели, бухгалтерские курсы Абрамянца, акушерские услуги Кохреидзе, школа шитья и рукоделия Микеладзе, «Торговый дом» Филиппова, Чхеидзе и Габуния, школа корсета, магазин одежды Бурнштейна и т. д.

Эти рекламные объявления написаны простым языком и оформлены обыкновенной графикой, поэтому они не могут быть рассмотрены в рамках изобразительного искусства. Мы не знаем, сколько денег тратили на рекламу в начале 20-го века, а в современном мире на рекламы ежегодно уходит около 500 миллиардов долларов.

«Life» был первым журналом, который заработал более чем \$ 100 миллионов в год от реклам.

Tomasz Sosnowski*
(Poland)

**THE ROLE OF THE STOCK EXCHANGE IN THE ECONOMICS OF THE
PRIVATE EQUITY MARKET**

Introduction

The private equity market enables capital connection between organizations and individuals wishing to effectively manage their free capital resources and enterprises seeking additional capital for development. The role of private equity funds is to mediate between capital investors and companies with the high potential for the value growth. The essence of their business activities is to search, finance and support the development of enterprises, which are the tools of Schumpeterian creative destruction (21, 169). Private equity funds, by helping innovative firms to expand, act for the benefits of their owners and creditors, who expect an adequate rate of return on the entrusted capital.

The essence of private equity funds' activity is to invest the financial capital in the company's equity for a limited time span in order to create and implement the specific development projects that aim at increasing the firm's value and ensuring capital benefits for the fund and their investors. These benefits arise from the surplus of the market value of portfolio company's shares at the end of the investment process over the total amount of the invested capital. Eventually, the market decides on the success of the investment. In this sense, the thesis of Ludwig von Mises that the accepted market price of the product ultimately determines the accuracy of the investment decision and thus the financial decision remains valid (14, 115). The equity securities of portfolio companies are such a product for private equity funds.

The main aim of this study is to define the role of the stock exchange for the effective operation of private equity funds in terms of the Polish capital market. In this paper, then, I address the question of how the well-developed public securities market contributes to the successful functioning of funds and efficient growth of the private equity market. The main reason to take these issues into consideration is the need to determine the basic conditions that must be met to implement in practice the specific instruments of supporting the pro innovative business ventures. This issue is particularly important from both the macro and microeconomic perspective, because it is directly reflected in the individual competitiveness of national economies in the international arena as well as the competitiveness of individual companies on the market.

In order to achieve the goal outlined above I use empirical data regarding the scale of the development of the private equity market in Poland collected and published by the European Privet Equity and Venture Capital Association (EVCA) and hand collected information about the activity of private equity funds on the main market of the Warsaw Stock Exchange over the period 2005-2015. Therefore, the main sources of information are statistical EVCA yearbooks, open web portals providing information on the activity of stock companies and prospectuses of the analyzed firms.

---

* *Department of Business Analysis and Strategy, Faculty of Economics and Sociology, University of Lodz, 41 Rewolucji 1905 r. St., 90-214 Lodz, e-mail address: tomasz.sosnowski@uni.lodz.pl*

The economics of the private equity funds activity

The term *private equity* refers to the activity of professional organizations, which is generally to invest in ownership securities of high-growth companies. This is the equity which is contributed by specialized external investors to innovative enterprises in order to achieve the above-average capital gain at the time of the sale of shares acquired in exchange. Thus, private equity funds invest the previously raised resources primarily in equity securities of not listed companies, regardless of the firm's development stage, in order to build their value and after the exit from the investment get the above-average return on the invested capital (see 24, 13; 28, 23; 20, 19). This investment goal is achieved by allocating the collected money and managerial competence of private equity fund in the companies characterized by the significant growth potential of the market value. The investment process in the context of the private equity market can be defined as a cycle of capital flows between investors providing funds for investments, private equity funds and portfolio companies, aiming at providing the high gain on investment while maintaining the investment risk at an acceptable level (28, 31-33). It is considered that the private equity category include three segments of equity investments: venture capital, buyout capital and mezzanine capital (8, 5; 26, 125; 12, 141).

A specific feature of the private equity funds' investment is the diversity of content, forms and methods of their actions. Building the enterprise's growth occurs not only by the inflow of the financial capital, but also by the know-how in the field of management (14, 111), as well as other forms of support by managerial capital (18, 47). Private equity funds generally actively participate in the process of building the market value of portfolio companies (1, 447-471; 2, 286). They engage in the development of supported firms through strategic advisory and current management (21, 109; 18, 47). What is more, individual companies are included in the extensive network of business relationships with other enterprises from the fund's portfolio creating a kind of *private equity keirestu* (10, 251-301; 11, 1805-1844; 16, 1-46).

The key issues in all the investment processes are the sources of profit creation and the possibilities of its realization. It is considered to be symptomatic for private equity funds that there is no remuneration in the form of interest for the invested capital or dividend benefits during the duration of the investment (6, 101). The main source of income of private equity funds is the increase in the market value of the invested capital that occurs during the development and growth of backed companies. The capital gain on fund's investment is achieved upon the sale of shares held in the portfolio, i.e. as part of the divestment process, which is an integral part the of the whole investment process implemented on the private equity market (7, 29; 9, 3; 13, 4; 20, 85; 24, 33). The length of the private equity fund involvement in the portfolio company is an individual matter and undoubtedly relates to its growth potential of the market value (4, 3-52). For private equity fund, whose objective is the realization of the expected profit in the most convenient time, it is necessary to determine the time of exit from the investment not so much in the form of the actual date, but rather the possibility of achieving the expected economic effects in a given period (24, 113).

You can identify two main economic reasons justifying the need to cut back and cash out capital holdings of the private equity fund. First of all, the need for the divestment stems directly from the specifics of the operation of the private equity market. At the first stage of the investment process, the highly liquid financial capital provided by fund's investors is converted into ownership securities, which are characterized by a low level of liquidity. Organizations holding free capital resources provide them to private equity fund for a predefined time. An inherent feature of private equity funds is limited, established in advance time for which they are created. Usually it amounts to 10 years but, in some cases, it may be extended for an additional period. Then the fund is closed and initially invested capital increased or decreased by the economic effects of its activities is distributed to the original investors. In the process of disinvestment the illiquid securities are

exchanged for financial instruments with a high degree of liquidity, usually cash, and these are passed to initial capital providers.

The second reason for the implementation of the divestment process is need to obligatorily maximize the economic results of private equity fund's investing activities. This premise arises from the need of creating a competitive advantage of private equity funds over alternative types of investment. With the growth of portfolio companies increases the scale of its operations and reduces the investment risk. Consequently, obtaining the extraordinary rate of return on the invested capital becomes more difficult or impossible (28, 225). Possibilities for stimulating the growth of portfolio companies' value are greatest at the beginning of the fund's involvement. The marginal added value, resulting inter alia from the introduction of the financial discipline, strategic and operations management advisory, decreases over time (6, 110). Thus, portfolio companies gradually become the subject of interest of investors with a lower risk propensity, as well as investors who require from the potential target of acquisitions the significant scale of operations or substantial market share (28, 225). Therefore, the investment portfolio restructuring and the reinvestment of capital in the new innovative companies allow private equity funds to achieve a high level of efficiency (3, 245).

These above outlined considerations lead to the conclusion that the development of the private equity market as well as investments made by the funds depend on the possibility of a later exit from the investment (3, 254; 9, 345). The capital gain from the investments of private equity funds is a direct result of the increase in the value of shares of the portfolio company and is mainly realized at the end of the investment. Hence, the practice of disinvestment is particularly important in the investment process and strongly affects its efficiency.

Initial public offering as a method of divestment

Investments of private equity funds are always undertaken with the intent to sell the assets held in the investment portfolio in the future. They accept the above-average investment risk in the expectation of achieving the above-average rate of return on the invested capital in a specific investment horizon. In business practice, a lot of different methods of finishing cooperation between the private equity fund and portfolio company can be applied (24, 115) and the choice of the appropriate one depends on many factors and interrelated conditions (25, 77-84). The typical ways of divestment are initial public offering, trade sale, management buy-out, sale to another financial investor and write-off.

Among the wide range of divestment forms the transactions carried out through the stock exchange are the most respected on the private equity market (27, 8). The portfolio company's going public and subsequent sale of its shares on the stock exchange is treated by Polish private equity managers as one of the most important and basic ways of exit from the investment. This is due to its numerous advantages in comparison to other forms of divestment. Among the practitioners, but also in the literature there is a consensus on the benefits of the offering of shares by the private equity funds to the public. You can indicate on the possibility of obtaining a high market valuation of the company and numerous marketing benefits. Additionally, the firm gains access to the new source of funding and attracts the interest of active players of the mergers and acquisitions market. Moreover, the company's managers usually prefer this form of divestment and are willing to cooperate (22, 252-253). However, it should be kept in mind that this is not a universal method which can be used to realize capital gains from each investment. It should be pointed that the awareness of the limitations associated with this way of exit from the investment is quite common (22, 252-253). It can be applied only to those firms that have achieved significant market success and met with great interest of participants of the public securities market. The initial public offering is the right way for large companies, with the increasing earnings and significant

level of profitability, stable cash flows, as well as transparent organizational structures. What is more, in addition to such factors as complicated and time-consuming procedures of the admission of shares to public trading and the high cost of this type of transaction there is one more, crucial limitation pointed at. Although this form of divestment is commonly called an *initial public offering*, the company's going public usually only starts the whole process of reducing capital commitment of private equity fund in the portfolio company (6, 512; 9, 423; 19, 104-123; 22, 252-253; 28, 231). The actual sale of fund's holdings occurs generally at a later date (15, 241-263).

According to literature, the main reason for divestments made on the stock exchange in the form of partial exit is the presence of information asymmetry between different market participants, which may have a negative impact on the final valuation of the portfolio company's shares (5, 198). In the process of divestment in comparison to stock investors the private equity fund is privileged in the access to information on the company and the possibility of its use. Through long-term cooperation and the use of effective mechanisms of corporate governance the fund has a better understanding of portfolio firm's competitors, customers, its difficulties and further development prospects. The private equity fund, acting as the shareholder of the stock listed company, sends a signal to market participants that it still has a positive view on the company's growth potential, thereby affecting the reduction of the negative effects of the information gap (17, 879-903).

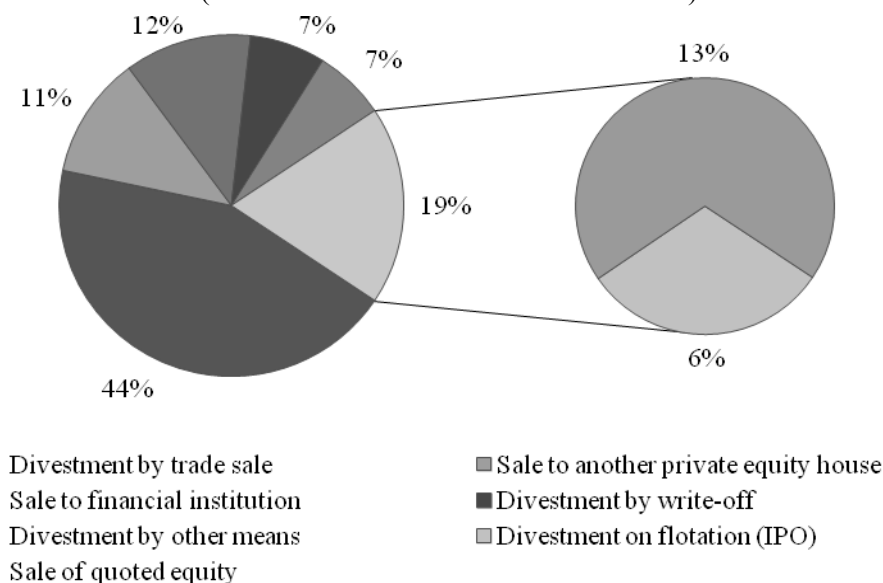
The longer duration of disinvestment through the stock market may constitute a source of risk for the firm, fund, as well as other current and potential shareholders of the portfolio company. The uncertainty associated with the lack of knowledge of the final ownership structure and the expectations of new shareholders may cause problems with the formulation of the clear development strategy of the company, and consequently result in the inefficient use of available resources. In turn, the private equity fund is exposed to risks associated with the changes in stock market trends. The volatility of the share prices may significantly affect the profitability of investment. Moreover, taking into account the private equity fund's sale intentions, the stock market investors may be afraid of a significant supply of the company's shares on the market. This situation and the uncertainty associated with it can be a significant barrier of the market valuation growth for the publicly traded portfolio companies of private equity funds.

Divestment strategies implemented on the Warsaw Stock Exchange

The analysis of the divestment practice of private equity funds that are present and acting in Poland shows that the most commonly used methods of exit from investment are the sale of portfolio company to another strategic investor and the sale of shares on the stock exchange (see Figure 1).

The data presented in Figure 1 indicates that the most frequently followed divestment method in Poland in the years 2005-2015 is the divestment by the trade sale. This route of exit from the investment is used in 44% of the total amount of divestments in this period. The sale of shares through the stock exchange also plays an important role in the Polish market. It is the second most frequently chosen way of cutting back the private equity fund's holdings. The sale transactions made on the stock exchange represents 19% of all divestments, of which the transactions executed during an initial public offering event reach 6% and the subsequent sale of quoted shares equals 13%. Transactions which are a little bit less popular in Poland are the ones where equity securities are sold to another private equity fund (11%) or another financial investor (12%). I find the fact that the liquidation of the company is quite rarely used and represents only 7% of all divestments in that period very interesting. The remaining means of terminating a fund's cooperation with a company play a relatively insignificant role in Poland.

Figure 1. The use of particular divestment methods in Poland in the years 2005-2015
(share of the exit value at investment cost)

Source: the author's own study based on the EVCA Yearbooks 2006-2016

The empirical research on the practice of the initial public offerings in the Polish capital market indicates that the decision to go public in the divestment process can be connected with the wish to implement a variety of strategic purposes of the company and its owners. The source of the shares sold in the initial public offering is a kind of reflection of the main motives for going public, namely the company's demand for capital and shareholders' wish to divest¹². Specifically, if the firm issues new shares in the initial public offering, the proceeds from selling newly created shares (i.e. primary shares) are received by the company and the raised capital may be used to finance its further growth or rebalance the financial structure. However, in order to allow private equity funds to cut back the involvement in the company and exit from their investment, the previously existing shares have to be sold, i.e. secondary shares. The proceeds from the sale of secondary shares are received by the company's shareholders who sell shares. Table 1 presents the descriptive statistics on the types of shares (primary and secondary shares) offered in the initial public offering, which corresponds to the general objectives for going public of companies from private equity fund's portfolio and the amount of proceeds raised from their sale.

The information in Table 1 indicates that the dominant reason for going public on Warsaw Stock Exchange for the analyzed companies is the need to implement the divestment process. In the whole sample of 41 IPOs the average (median) portion of secondary shares sold by the private equity funds amounts to 21.58% (20.03%) and its mean value amounts to 82.84 million PLN per IPO. The size of secondary portion varies between 0.00% and 98.17% with the average (median) of 15.75% (11.74%). The average (median) value of newly created shares at the issue price is 20.295 (11.25) million PLN.

¹² The literature also draws attention to the importance of other reasons going public, i.e. the use of favorable market conditions, participation in the mergers and acquisitions market, to attract product market competition, to obtain additional benefits of being the first in an industry, to reduce of agency costs (23, 1796-1799).

Table 1. Summary statistics for primary/secondary portion (in %) and proceeds (in thousands of PLN)

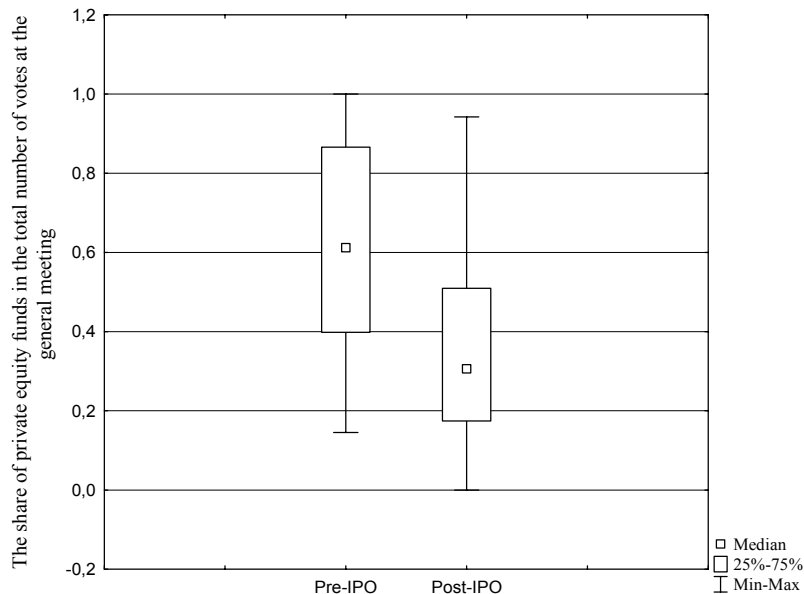
Specification	Mean	Median	Std. dev.	Min	Q1	Q3	Max
Primary portion	15,75	11,74	19,00	0,00	0,00	22,12	98,17
Primary proceeds	20285	11250	25341	0	0	27000	106872
Secondary portion	21,58	20,03	17,53	0,00	2,72	33,32	57,42
Secondary proceeds	82838	51700	104151	0	25125	77829	455966
Proceeds in total	62553	33198	99715	0	2860	57298	455966

Primary (secondary) portion is the ratio of number of the new issued (secondary) shares sold in the IPO relative to the total number of shares before the IPO.

Source: the author's own study based on prospectuses and current reports of companies.

On the basis of information regarding the scale of private equity fund's involvement in the ownership structure of analyzed companies it can be stated that before the IPO on the Warsaw Stock Exchange the blocks of shares corresponding to a significant proportion of the firm's share capital were in the investment portfolios of private equity funds. The data presented in Fig. 2 shows that in the period preceding the firm's IPO in more than half of the surveyed companies (median) at least 61.2% of the share capital belonged to private equity funds. The scope of this participation before the IPO was significantly varied and ranged from 14.5% to 100.0%. In general, private equity funds were the majority shareholder (see Figure 2).

Figure 2. The share of private equity funds in the ownership structure of portfolio companies before and after first listing on the Warsaw Stock Exchange

The non-parametric Wilcoxon rank-sum test: $Z=5,5109$; $p\text{-value}<0,0000$

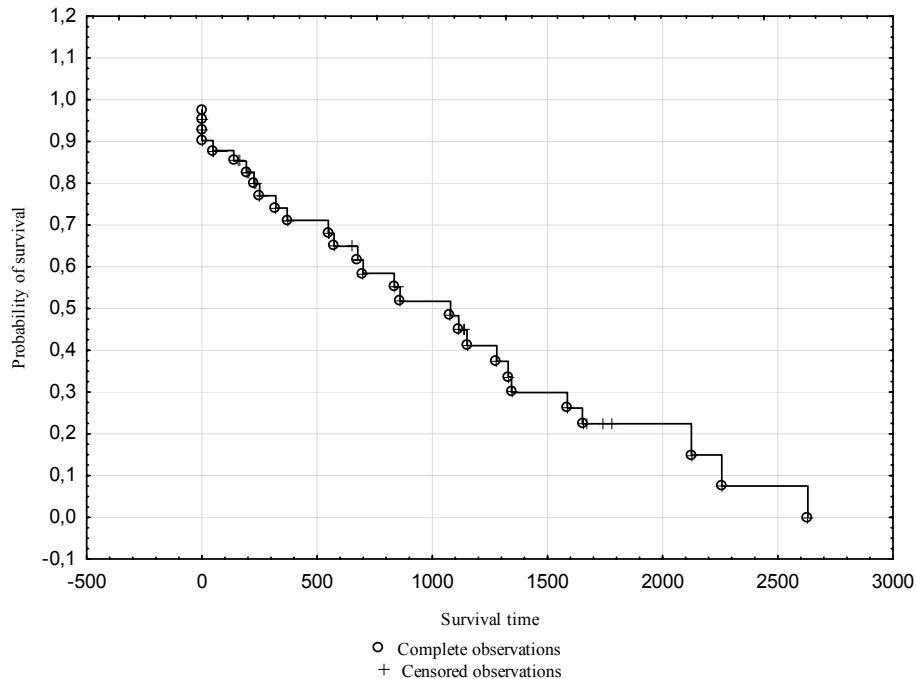
Source: the author's own study based on prospectuses and current reports of companies.

As a consequence of the initial public offering the capital commitment of private equity funds in the portfolio companies has been significantly reduced. The median of the private equity funds' share in the ownership of the company has halved and reached the level of 30.6%. In the vast

majority of the surveyed companies the private equity funds still have a crucial influence on the decisions taken at the general meeting of shareholders.

Empirical research on the practice of the divestments processes of private equity funds performed on the Warsaw Stock Exchange indicates that the reduction of their capital involvement in portfolio companies proceeds with diverse dynamics. The data presented in Fig. 3 show that the private equity funds usually implement a strategy of partial exit from the investment.

Figure 3. Survival function - Kaplan-Meier estimation

Source: the author's own study based on current reports of companies

Based on the information presented in Fig. 2 one can see that the probability of the duration of the private equity fund's investment to a specific point on the timeline (that is the probability of survival) decreases after the first listing of the company's shares on the stock exchange at a relatively constant rate to approximately 3.5 years. The likelihood that a private equity fund remains the shareholder of the company thereafter stands at approximately 30%. Then, you can see a reduction in the dynamics of the survival function decline, which means that the full exit of private equity fund over time becomes less and less likely.

Final remarks

The public securities market is used by private equity funds to complete the capital involvement in the portfolio company and realize the expected capital gain. Due to the complexity and multidimensionality of the phenomena that take place therein, it creates a number of opportunities, but also risks to the effective divestment strategies of private equity funds. The mutually beneficial relationships are present between the activities of private equity funds and the Warsaw Stock Exchange. On the one hand, the development of the capital market supports the expansion of the activities of private equity funds and provides them an attractive route of the exit from the investment. On the other hand, the private equity funds by introducing shares of portfolio companies to public trading support the development of this market. The initial public offering for those specific investors is an extremely important method of the exit from the investment. It stems

from the fact that the effectiveness of individual transactions and the development potential of the entire private equity market is determined by the high efficiency of the divestment processes.

As a result of the exit form investment through the initial public offering the shares of portfolio companies are quoted on the stock exchange, which significantly changes the business environment of these firms. The public company status provides chances for business development, but it can also be a source of risks to their stakeholders. The specificity of the public securities market makes that the reduction of the capital commitment of the private equity fund in the portfolio company by this method takes diverse dynamics and scale of implementation.

Literature:

1. Barry B., Muscarella C., Peavy J. W., Vetsuypens M. R., The Role of Venture Capital in the Creation of Public Companies: Evidence from the Going-Public Process, *Journal of Financial Economics*, 27 (2), 1990.
2. Bascha A., Walz U., Convertible Securities and Optimal Exit Decisions in Venture Capital Finance, *Journal of Corporate Finance*, 7, 2001.
3. Black B. S., Gilson R. J., Venture Capital and the Structure of Capital Markets: Banks versus Stock Markets, *Journal of Financial Economics*, 47, 1998.
4. Cochrane J.H., The risk and return of venture capital, *Journal of Financial Economics*, 75, 2005.
5. Cumming D. J., Johan S. A., Venture capital and Private equity Contracting. An International Perspective, Elsevier, 2008.
6. Cumming D. J., MacIntosh J. G., Venture-capital Exits in Canada and United States, *University of Toronto Law Journal*, 53, 2003.
7. Fenn G. W., Liang N., Prowse S., The Economics of the Private equity Market, *Federal Reserve Bulletin*, 1996.
8. Gladstone D., Gladstone L., *Venture capital Handbook: An Entrepreneur's Guide to Raising Venture capital*, Financial Times Prentice Hall, Londyn–New York, 2001.
9. Gompers P., Lerner J., *The Venture capital Cycle*, MIT Press, Cambridge Massachusetts 2006.
10. Hochberg Y. V., Ljungqvist A., Lu Y., Whom You Know Matters: Venture Capital Networks and Investment Performance, *The Journal of Finance*, 62 (1), 2007.
11. Hsu D. H., What Do Entrepreneurs Pay for Venture capital Affiliation? *The Journal of Finance*, vol. 59 (4), 2004.
12. Jobman D. R., *The Handbook of Alternative Investment*, John Wiley&Sons, Inc., New York, 2002.
13. Kraft V., Erfolgreiches Managment von Private equity-Investitionen in Turnarounds und Restrukturierungen, Universität St.Gallen Working Paper, 2001.
14. Lewandowska L., Niekonwencjonalne formy finansowania przedsiębiorczości, ODiDK Sp. z o.o., Gdansk. 2000.
15. Lin T., Smith R., Insider reputation and selling decisions: the unwinding of venture capital investments during equity IPOs, *Journal of Corporate Finance*, 4, 1998.
16. Lindsey L., The Venture Capital Keiretsu Effect: An Empirical Analysis of Strategic Alliances Among Portfolio Firms, SIEPR Discussion Paper No. 02-17, Stanford University, 2002.
17. Megginson W. L., Weiss K. A., Venture capitalists certification in initial public offerings, *Journal of Finance*, 46, 1991.
18. Ortgiese J., *Value Added by Venture Capital Firms*, JOSEF EUL VERLAG, Lohmar–Köln, 2007.
19. Paeglis I., Veeren P., Speed and consequences of venture capitalist post-IPO exit, *Journal of Corporate Finance*, 22, 2013.
20. Panfil M., *Fundusze private equity. Wpływ na wartość spółki*, Difin, Warsaw, 2005.
21. Panfil M., *Globalizacja inwestycji venture capital*, [in:] A. Szablewski (edt.), *Migracja kapitału w globalnej gospodarce*, Difin, Warsaw, 2009.

22. Povaly S., Private equity exits: Divestment process management for leveraged buyouts, Springer, Berlin Heidelberg, 2007.
23. Ritter, J. R., & Welch I., A Review of IPO Activity, Pricing and Allocations. The Journal of Finance, 57(4), 2002.
24. Sobańska K., Sieradzan P., Inwestycje private equity/venture capital, KeyText, Warsaw, 2004.
25. Sosnowski T., Uwarunkowania decyzji funduszy private equity o wyborze metody dezinvestycji, [in:] J. Duraj (edt.), Prace z zakresu ekonomiki i zarządzania przedsiębiorstwem, Acta Universitatis Lodzianis, Folia Oeconomica 256, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011.
26. Swedroe L. E., Kizer J., The only guide to alternative investments you'll ever need, Bloomberg Press, New York, 2008.
27. Wall J., Smith J., Better exits, Price Waterhouse Corporate Finance for EVCA, 1997.
28. Wrześniński M., Kapitał podwyższonego ryzyka. Proces inwestycyjny i efektywność, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warsaw, 2008.

ტომაშ სოსნოვსკი

საფონდო ბირჟის როლი ფასიანი ქაღალდების კერძო ბაზრის ეკონომიკაში რეზიუმე

მოცემულ სტატიაში განხილულია კვლევითი სამუშაოს შედეგები, რომელიც ჩატარდა პირდაპირი ინვესტიციების ფონდების ფუნქციონირებისთვის საფონდო ბირჟის როლის შესწავლის მიზნით. თეორიულმა და ემპირიულმა კვლევამ აჩვენა, რომ პირდაპირი ინვესტიციების ბაზრის განვითარება და ასევე სახსრების ხარჯზე განხორციელებული ინვესტიციების განვითარება დამოკიდებულია უკანასკნელის ინვესტიციებიდან გამოსვლის შესაძლებლობით. სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ბაზარი უნდა განიხილებოდეს როგორც პირდაპირი ინვესტიციების ფონდების ოპერაციების ეკონომიკის ძირითადი ასპექტი. ეს იძლევა დივესტიციების რეალიზების საშუალებას აქციების პირველადი შეთავაზების მეშვეობით და აღნიშნული ოპერაციების სახეობა ძალიან სასარგებლოა პირდაპირი ინვესტიციების ბაზრის მონაწილეებისათვის. ემპირიული კვლევები ჩატარდა პირდაპირი პორტფელის კომპანიების ფონდების საფუძველზე, ვისი აქციებიც გატანილი იყო საჯარო გაყიდვებზე ვარშავის საფონდო ბირჟის ბაზარზე პირველად 2005-2015 წწ. პერიოდში.

Томаш Сосновски

Роль фондовой биржи в экономике частного рынка ценных бумаг **Резюме**

В данной статье представлены результаты исследовательской работы по оценке роли фондовой биржи для успешного функционирования фондов прямых инвестиций в Польше. Теоретический и эмпирический анализы показывают, что развитие рынка прямых инвестиций, а также инвестиций, осуществляемых за счет средств, зависит от возможности выхода из инвестиции последнего. Рынок государственных ценных бумаг следует рассматривать в качестве одного из ключевых аспектов экономики операций фондов прямых инвестиций. Это позволяет реализовывать дивестиции путем первичного публичного размещения акций, и этот тип операций является очень полезным для участников рынка прямых инвестиций. Эмпирические исследования были проведены на выборке фондов прямых портфельных компаний, чьи акции были введены в публичные торги на основном рынке Варшавской фондовой биржи впервые за период с 2005 по 2015 год.

George Tchotchua
(Georgia)

MIGRATION PROBLEM IN RURAL TOURISM AND PREVENTION MEASURES

Introduction

Tourism is a key industry in many ENPs and its importance in some of these countries cannot be overstated. Tourism is also a channel for wider socio-economic objectives. Since tourists may be sources of new ideas, types of demand and standards, tourism might generate positive externalities that increase efficiency and productivity in host countries. In this way tourism might serve as an important conduit for social and economic change (Marrocu & Paci, 2011). This paper examines the relationship between tourism and immigration. Ostensibly, tourism and immigration would seem to be independent over the short term since factors affecting tourism (airfare, substitute prices, habit persistence, exchange rate fluctuations, etc.) would not seem to affect immigration. Similarly factors affecting immigration decisions (employment, social benefits, etc.) are unlikely to affect tourism. Over the longer term, however, matters may be different. There may also be common factors such as terror and geo-political upheaval that have mutual and reciprocal impacts (2, 16-23).

Rural tourism gained a lot of popularity during a relatively short time span and it became actively used by the provincial culture. Despite the fact that it's a small segment of the entire tourism market, it is one of the rapidest developing sectors. Rural tourism can be used as a tool for diversification of the local economy, aiding in the spreading the local products in new markets and it can be an additional source of income for farmers or other people working in agriculture tangential fields. This type of tourism promotes rural development, therefore making a contribution to the overall growth of the national economy. For smaller European countries, rural tourism can play a stabilizing role in economic and social development, thus becoming an important factor in these countries' tourism sector. It can affect the image formation for municipality and country, and promote the growth of inbound tourism.

Migration in itself is also a clear generator of tourism demand, with the increasingly two-way flow of expatriates visiting their countries of origin, and, in turn, their relatives and friends visiting relations based in new host countries.

Growth in migration and tourism are two of the most significant manifestations of globalization. Migration makes important social and economic contributions to destination countries, culturally enriching their societies, enhancing tourism products and providing labor for the travel, tourism, hospitality and catering sectors.

Migrants' remittances and income from tourism can be powerful instruments for enhancing tourism-related projects and investments in basic infrastructures at the community level in the countries of origin of expatriates, thereby having a real impact on poverty reduction (6).

Migration

Migration refers to movement of people from one place to another. It can be forced or voluntary, short term or long term. Migration is a key component of population change alongside natural increase. If the population of a country increases in any single year this is likely to have been caused by either birth rate exceeding death rate (leading to natural increase) or immigration exceeding out-migration (leading to positive net migration) or of course any combination of the two. International migration is increasingly important flow within the global.

Categories of the population migrating from rural to urban areas

One category of people who migrate are landless farmers. They do contract farming and in bad years they sometimes do not recover their capital. So to deal with indebtedness, or to keep the food coming, they migrate to urban areas as laborers.

Another category of migration is of small land holders. They can barely run their families and are mostly indebted.

A third category you may call as aspirational migratory. Those with money, or with education trying to rise above poverty. The essential difference between these three is that first two categories migrate to survive, and third migrate to flourish. But their numbers are abysmally low.

Types of migration

Among the many types of migration we can enumerate long term trips, such as one year of studying abroad with an internship, or short term trips, such as taking a vacation in Costa Rica. Migration can also be temporary in the case of people who are forced to flee their countries (refugees) or permanent in the case of emigration towards countries which are more developed from the economical point of view. Nonetheless, pinpointing and categorizing the reasons would be a complex task since there is a personal story behind every migration. An example would be refugees camps, which can remain in the same place even decades following the initial event. Furthermore, voluntary emigrants often return home. The typical economic migrants can be divided into elite and non-elite migrants, differentiated by the set of skills they're endowed with. The elite economic migrant has a more specialized set of skills, for example software developer, doctor or professional football player, skills which are very high in demand. On the other hand, the non-elite economic migrant has a lower set of skills and is more likely to qualify for jobs which imply menial work, or prone to becoming an illegal immigrant, in search for a better life. In extreme cases, a migrant may be seeking for asylum due to factors which threaten their life or physical integrity should they return to their home country, circumstance in which it is a human right to claim asylum. Howbeit, this process is often abused; therefore each request must be thoroughly examined.

The causes of migration are often classified into push and pull factors. Push factors are the reasons that encourage people to leave a place. Pull factors are to do with reasons that encourage people to go to a place. There are many types of push and pull factors and the video to the left describes some of them. The following video provides an excellent overview of the topic of migration, its causes and types as well as the consequences.

Internal Migration Policy

Within the European Union a person is free to move and work in any member state. For example, a French Citizen can compete on a level playing field with a Belgian for employment in Belgium. Within the EU there is also the Schengen Agreement which 26 European countries are members of. The Schengen Agreement allows free movement between borders without border control or visa checks. The reality of internal migration within the EU between the original E15 countries is one of very low migration. Most French people live and work in France. For example the UK has experienced a huge growth in its Polish Community. Many Poles have migrated to UK in order find better payed work and improve their quality of life.

This type of migration has brought both benefits and challenges. East European migrants have found work in E15 economies and these jobs tend to be low-skilled low paid jobs or Dirty, Anti-social and Dangerous (DAD).

The consequences of immigration not relate to the countries of destination but also to the countries of origin. This latter group of countries lose a vital part of its active population when its young and often educated people migrate away. Countries like Poland and Mexico are left with the

costs of educating young people only to lose those skills and potential incomes. This holds back economic growth for countries of origin. On the plus side however, countries benefit from remittances, whereby many migrants send income back to support family at home. According to a recent World Bank report total remittances sent to developing countries in 2012 stood at over \$400 billion and total remittances worldwide was over \$550 billion. In different World Bank report suggests that contributions from Malians living in France have helped build 60 per cent of the country's infrastructure. About 40 Malian migrant associations in France supported nearly 150 projects. Remittances worldwide are considered one of the highest financial flows, second only to FDI.

Rural tourism can be defined differently depending on each European country. In Romania, for example, popular forms of rural tourism are agro tourism, adventure tourism or low impact tourism.

Agro tourism is mostly based in rural areas that are strongly modified by humans, in which the primary sector is the most obvious one. It includes accommodation and catering services offered by the farmers involved in this type of tourism. Through the development of hosting services and promotion of self-made local products, agro tourism offers an excellent solution for rural households. Agro tourism represents a complex system, and its elements in a tight relationship of interdependency. It can be seen as an open cybernetic system on which numerous external influences are exerted, but which in turn influences the external environment.

The denomination of adventure tourism is used in reference to a type of tourism in which natural areas with concrete characteristics for practicing “risky or adventure” sports are used, the main purpose of this type of tourism being physical activities.

The low impact tourism defines an attitude, a lack of impact which must be present in all activities related to tourism growth in rural areas.

Other types of rural tourism include: farm tourism/agritourism (product based on agriculture production and accommodation in typical farm buildings), green tourism (a type of tourism opposite to the mass tourism and environmentally-friendly), ecotourism (includes unique natural values and active promotion of environmental protection giving benefits to local community) and wilderness and forest tourism (tourism form that includes tourism infrastructure in forest areas).

Rural tourism is a local form of tourism which is created, managed and developed by local residents based on local landscape and culture. Rural tourism creates higher income for the local community, there appear more opportunities to create more workplaces and their revitalization, and the living standard of the local residents is improved as well (Lawton, 2001; Tovar & Lockwood, 2008; Svoradova, Palkechova & Viragh, 2013) maintain that rural tourism creates economic and non-economic (socio-cultural and ecological or environmental) benefits. The development of rural tourism leads to the following economic benefits: GDP growth; unemployment decrease, i.e. creating workplaces (as well as for unskilled workers) in the related business - accommodation, catering, trade, entertainment; increasing local residents and state revenues; foreign investment attraction; promotion of the development and variety in other sectors (local crafts, manufacturing and agriculture); infrastructure development. The social and cultural benefits of rural tourism include such aspects as: cultural exchange; recovery of cultural activity; promotion of social integration (closer contacts between the local population and tourists), community involvement; preservation of cultural heritage, conservation and promotion of indigenous cultural values, promotion of local residents' entrepreneurship. Meanwhile, ecological benefits of rural tourism include environmental protection (protection of natural areas); improving infrastructure, protection of the landscape (1).

Important factors for the successful tourism development in rural areas

Wilson, Fesenmaier, Fesenmaier & Van Es (2001) suggested 10 factors/conditions that are the most important for the successful tourism development in rural areas: a complete tourism package, good community leadership, support and participation of local government, sufficient funds for tourism development, strategic planning, coordination and cooperation between businesspersons and local leadership, coordination and cooperation between rural tourism entrepreneurs, information and technical assistance for tourism development and promotion, good convention and visitors bureaus, and widespread community support for tourism. Barbu (2013) states that the main factors that determine the development of rural tourism are the level of education, quality of transport and communications, tourists' financial possibilities, interest in health maintenance, development of sports equipment industry in tourism; interest from global, national, district and local administrations; development of telecommunications. Zdorov (2004) focuses on these factors: area, population, transport network, administrative division, climate, natural resources, tourist attractions, economic infrastructure, geographical position, landscapes, present tourist routes, most promising areas for tourism development (5, 132-138).

Tourism development can be influenced both positively and negatively by external environmental factors. The positive ones include the volume and qualifications of the workforce, development of new tourism facilities or the formation of new infrastructure. Some of the negative factors can be deflation, instability from a political point of view, unemployment, precarious ecological factors, decline in consumption. Furthermore, the external factors can be categorized into: political, economical (income, expenses, and taxes), social (life expectancy, population by age group and occupation), psychological, and natural.

Cultural factors

The existing analysis of cultural factors includes demographic migration in the country and region, family and relativity relationships prevailing in the society, the aspects of lifestyle and education, the criminogenic situation, the characteristics of spirituality etc.; cultural factors embrace the region residents' mobility for changes, the approach to the main issues of rural tourism activities and development. The economic situation of retirement age group is not adequate. Due to poor demographic situation in rural areas there is a lack of qualified workforce. Such trends influences insufficient access to health and education services, tendency of decrease in employment, small range of infrastructure. The development of rural tourism is also affected by personal tourists' motivation, lifestyle, traditions, and history, to visit the cultural heritage, the ethnographic destinations, the places of attractive heritage and unique nature.

Ecological factors

Because of growing ecological problems, the natural environment is becoming an increasingly important element of the tourism environment, including the climate conditions, the use of natural resources and environmental protection measures.

The development of rural tourism in Romania and Georgia is immensely influenced by climatic conditions and quite long summer period. The climate changes, the loss of biodiversity are becoming more and more powerful and increasingly influence the development of rural tourism. These countries has a great potential for natural tourism: the natural complex in the seaside the dense network of inland waters, national and regional parks and huge part of the national territory occupying forests, natural and hardly developed landscapes with unique architecture and the rich of cultural heritage. The countries are attractive for tourists because of its natural and cultural reserves, recreational institutions, rural recreation, rural settlements, protected forests, agricultural areas, recreational spaces, natural relief, and ethno-cultural areas.

The analysis of used literature leads to the conclusion, that rural tourism is useful and viable

activity not only for entrepreneurs of rural regions but also it is great opportunity to reduce out-migration from rural areas to urban areas of the country. Rural tourism creates economic, socio-cultural and ecological or environmental benefits for rural communities and country as well. It is necessary to emphasize on the economic, social-cultural, natural-ecological, technological and political factors that determine the development of rural tourism. The intentions showed that the most significant impact on rural tourism made by economic and political decisions: average monthly gross earnings, GDP per capita, foreign direct investment, government expenditure, and government revenue. The other important factors are socio-cultural natural-ecological (environmental situation, geographical location, climate, landscape, seasonality, natural resources), political-legal factors (political stability, strategic development objectives, small and medium business promoting, the government executed rural tourism promotion and regulatory policy, the European Union's support, the business of rural tourism regulating legislation, environmental protection legislation) and technological factors (the information and communication technologies, modern technologies, scientific and technical progress).

Conclusion

This paper highlights the importance of rural tourism potential and migration problems from regions to urban areas in eastern European countries and their neighbors. Our analysis suggests that for the creative economy to grow in – and contribute to – rural areas. We consider that rural population decline is a severe problem. Each local situation represents a unique, complex, and contested social situation, which changes constantly due to many, multi-scalar factors.

Projects implemented by local communities must play a significant role. Firstly, it is needed to enable strategic decision making by local population, planners, politicians and experts together to work towards strategic visions across different scales. Furthermore, its significance would result in considerable second and third-order effects in the form of shared problem-understandings, increased social responsibility and new cooperation networks, which will improve the overall adaptiveness and sustainability of the strategy. In conclusion, collaboratively conceived strategic local projects which enhance place-based potential can contribute to sustainable development in rural cases.

Literature:

1. Barkauskas & Barkauskiene. Analysis of macro environmental factors influencing the development of rural tourism. 20th International Scientific Conference Economics and Managemen. Lithuania: WTO. 2015.
2. Beenstock & Felsenstein . International Immigration and Tourism to ENP Countries:. SEARCH WORKING PAPER, 2013.
3. Marrocu & Paci . They arrive with new information: tourism flows and production efficiency in the European regions. Tourism Management, 2011.
4. Migration Push/Pull Factors. (2016, January 10). Retrieved february 1, 2017, from <http://lewishistoricalsociety.com>:
http://lewishistoricalsociety.com/wiki2011/tikiread_article.php?articleId=28
5. Wilson, Fesenmaier, Fesenmaier & Van Es. Factors for success in rural tourism development. Journal of Travel research, 2001.
6. WTO. Tourism and migration: exploring the relationship between two global phenomena. Madrid: World Tourism Organization. 2009.
7. <https://www.wattpad.com/27928-forme-sau-tipuri-de-turism-rural>

გიორგი ჭოჭუა
მიგრაციის პრობლემა რეგიონალურ ტურიზმში და მისი პრევენციის გზები
რეზიუმე

წარმოდგენილი სტატიის მიზანია რეგიონალური ტურიზმის მნიშვნელობის საზღვასა და აღმოსავლეთ ევროპისა და ევროკავშირის სამეზობლო ქვეყნების ქალაქებში რეგიონებიდან მოსახლეობის მიგრაციის შედეგად გამოწვეული პრობლემების შესწავლა. ჩვენ გვჯერა, რომ რეგიონალური ტურიზმის განვითარებაზე მიმართული პროექტების განხორციელება პირდაპირ გავლენას იქონიებს რეგიონის მცხოვრებლებზე და შეამცირებს მიგრანტების რიცხვს. მიგვაჩნია, რომ მზარდი ეკოლოგიური პრობლემების გამო, ტურისტული გარემოს სულ უფრო და უფრო მნიშვნელოვანი ელემენტი ხდება ბუნებრივი გარემო. პრობლემის სწორი ანალიზის შედეგად ადგილობრივი მოსახლეობა დარჩება საკუთარ მიწებზე და მიიღებს მაქსიმალურ სარგებელს განხორციელებული პროექტებით და ადგილობრივი წიაღისეულის გამოყენებით.

Георгий Чочуа
Проблема миграции в региональном туризме и методы ее пресечения
Резюме

Целью представленной работы является подчеркнуть важность регионального туризма и проблем, вызванных миграцией из регионов в города стран Восточной Европы и соседских стран ЕС. Мы считаем, что реализация проектов, связанных с продвижением регионального туризма будет иметь непосредственное влияние на жителей регионов и уменьшит число мигрирующих. Из-за растущих экологических проблем, природная среда становится все более важным элементом среды туризма, и что при правильном анализе проблемы, местное население будет оставаться на своих землях и будет принимать максимальные выгоды от реализованных проектов с использованием местных природных ресурсов.

გიორგი აროშიძე
(Грузия)

ЗНАЧЕНИЕ КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ АДЖАРИИ ДЛЯ УГЛУБЛЕНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В «Программе регионального развития Грузии на 2015-2017 гг.» среди других приоритетов (защита окружающей среды и улучшение инфраструктуры; содействие развитию малого и среднего бизнеса и созданию новых рабочих мест; развитие сельского хозяйства; развитие институциональных возможностей профессионального образования и улучшение человеческого капитала) выдвинут и такой важный для нашего региона приоритет, как развитие туризма. Туризм является одним из стремительно развивающихся секторов экономики Грузии, он имеет большой потенциал для поддержки развития региональной экономики, он способствует развитию малого и среднего бизнеса, смежных с туризмом областей (транспорт, торговля и пр.), в том числе и развитию первичного производства. Необходимо интенсивно развивать инфраструктуру туризма, улучшать сферу обслуживания, способствовать развитию новых туристических продуктов (5).

В настоящее время в Аджарии преобладает морской туризм, интенсивно развивается инфраструктура для зимних видов спорта (спортивный туризм), особое внимание, по нашему мнению, следует уделить культурному туризму, ибо в условиях всеобщей глобализации культурный туризм позволит максимально сохранить культурное наследие нашего края, обеспечит тот поток денежных средств, который необходим для поддержания материальных памятников культуры.

По мнению Генерального директора ЮНЕСКО (1999 -2009) Коитиро Мацуура, несмотря на то, что процесс глобализации предоставляет человечеству уникальные возможности в области коммуникации и более свободного обмена идеями и товарами, он также несет с собой серьезную угрозу усилению неравенства, обезличивания культуры и образа жизни, потери самобытности либо, напротив, ведет к всплеску самобытности и отгораживанию от внешнего мира (2).

В XXI в. ЮНЕСКО (UNESCO) и Всемирная туристская организация (UNWTO) осуществляют целую серию межкультурных проектов, в частности, такие крупные долгосрочные межрегиональные проекты, как «Великий шелковый путь» и «Невольничий путь». Согласно документам Международного совета по охране памятников культуры (International Council on Monuments and Sites - ICOMOS), культурный туризм представляет собой «небольшой сегмент рынка, тщательно организованный, познавательный или образовательный и зачастую элитарного характера, посвященный представлению и разъяснению культурной идеи». Поэтому основной целью деятельности совета служит поддержка идеи и методики охраны памятников и достопримечательных мест (1).

Культурный туризм предполагает знакомство с обычаями местного населения, его традиционной и религиозной деятельностью, священными местами и святынями; художественными, археологическим и культурными ценностями – со всеми сторонами культуры, являющимися частью наследия человечества, он является важной составляющей региональной культурной политики и развития общества в целом. Развитие культурного туризма базируется на использовании потенциала этнокультур и культурного наследия стран и регионов. Как отмечается в программной работе ВТО «Культурное наследие и развитие туризма», «одним из столпов индустрии туризма стало присущее всему человечеству желание увидеть и познать культурную самобытность различных частей света.

Во внутреннем туризме культурное наследие стимулирует национальную гордость за свою историю. В международном туризме культурное наследие стимулирует уважение и понимание других культур и, как следствие, способствует миру и взаимопониманию» (8, 3).

Сегодня культурный туризм воспринимается как фактор и инструмент сближения народов, предотвращения конфликтности и нетерпимости, воспитания уважения и толерантности. По мнению Е.В.Мошняги, культурный туризм развивается в трех взаимосвязанных и взаимодополняющих направлениях:

- 1) познание культуры и культурного наследия;
- 2) охрана и возрождение культуры;
- 3) диалог культур (4).

То есть культурному туризму присущи сегодня три основные гуманитарные функции:

- 1) культурно-познавательная и образовательная;
- 2) культуроохранная и консервационная;
- 3) коммуникационная и миротворческая.

Об этом свидетельствуют материалы официального туристического портала Аджарии (<http://gobatumi.com/ge/discover-ajara/types-of-tourism>), единого государственного портала Аджарской Автономной Республики (<http://www.adjara.gov.ge/branches/listpage.aspx?pid=218-&gid=7>), официальный сайт Национального комитета по охране памятников культуры Грузии - ICOMOS Georgian National Committee (<http://www.icomos.org/ge/en1.html>) и пр. Так, например, в мае 2016 года заместитель министра образования, культуры и спорта Аджарии Н.Сиравидзе встретила с директором Международного Эдинбургского фестиваля Дж.Бейкер, чтобы обсудить возможности превращения города Батуми в центр проведения фестивалей (7). В последнее время большой интерес вызывает культурно-этнографический туризм, так как гости, приезжающие в Аджарию, обнаруживают большой интерес к культуре этноса (народа или народности), объектам, предметам и явлениям этнической культуры, быту, костюму, языку, фольклору, традициям и обычаям, этническому творчеству. Их интересуют этнографические особенности быта, особенности ведения хозяйства, специфика жилых построек в высокогорной Аджарии. Сюда же можно отнести так называемый, «кулинарный» туризм, гурманы и ценители национальной грузинской кухни интересуются аджарскими блюдами.

Весьма перспективным направлением культурного туризма нам видится так называемый «научный туризм», - это поездки с целью участия в научных конференциях, форумах, конгрессах и пр. Практика проведения международных форумов в Батумском государственном университете свидетельствует о том, что ученые со всех стран с удовольствием совмещают «приятное с полезным», тем более, что для участников каждой научной конференции специально организуют культурную программу: посещение Ботанического сада, крепости Гонио, пешеходные экскурсии по городу, осмотр многочисленных музеев и пр. Роль подобных конференций тем более высока, что имеет место диалог культур, углубляются межкультурные связи, налаживаются новые контакты.

Список имеющихся в Аджарии возможностей для расширения и улучшения культурного туризма можно продолжить, но помимо того, что именно может предложить наш регион любознательному туристу, очень важно, как именно подается инновационный туристический продукт.

Результат разработки инновационного продукта - план проекта коммерциализации. Структура такого плана может быть различной, однако в обязательном порядке необходимо отметить следующие позиции: концепцию проекта; характеристику инновационного продукта; защиту результатов разработок как интеллектуальной собственности; маркетинговый план; организационный план; финансовый план; определение источников

финансирования. Особое место в структуре плана проекта коммерциализации инновационного продукта, отмечает К. Хомкин, отводится разделу маркетинга, когда продукт проекта определен, и наступает стадия изучения рынка этого продукта и оценка потенциальной доли на этом рынке, которую сможет занять новый продукт реализуемый новым предприятием (6, 56).

Современная экономическая практика и коммерческий успех развитых туристических стран свидетельствуют о том, что коммерциализация инноваций невозможна без осуществления эффективной маркетинговой деятельности, которая выполняет функции, способствующие выведению на рынок и распространению инновационной продукции, а также формированию и стимулированию спроса на инновации (Короткова, Власов. Коммерциализация и маркетинг инноваций (3, 168).

Таким образом, хотелось бы подчеркнуть, что коммерциализация культурного наследия Аджарии, обладающая большим экономическим потенциалом и способствующая углублению межкультурных отношений, подразумевает комплексный подход: теоретическое рассмотрение роли маркетинга в структуре проекта коммерциализации инновационного продукта должно сочетаться с разработкой эффективного проекта коммерциализации, с развитием общей инфраструктуры туризма и учетом местной специфики богатого культурного наследия нашего региона.

Богатый потенциал историко-культурного туризма в Аджарской Автономной Республике имеет определяющее значение для успешного осуществления культурной политики в целом, поскольку использование специфики различных видов культурного туризма, в частности, этнографического, культурно-этнического, культурно-религиозного, культурно-антропологического, культурно-экологического, способствует реализации межрегиональных проектов и широкому межкультурному взаимодействию.

Литература:

1. Демина С. А., Электронный научно-практический журнал «Политика, государство и право». <http://politika.snauka.ru/2014/04/1480>.
2. Доклад Генерального директора ЮНЕСКО Коитиро Мацуура на первой сессии Комитета экспертов, посвященной активизации деятельности ЮНЕСКО по защите культурного разнообразия в условиях глобализации. Париж, сентябрь 2000 г.
3. Короткова Т. Л., Власов А.В., Коммерциализация и маркетинг инноваций. М., 2012.
4. Мошняга <http://www.mosgu.ru/nauchnaya/publications/SCIENTIFICARTICLES/2006/Moshnjaga/>.
5. «Программа регионального развития Грузии на 2015-2017 гг.», приложение №1, Error! Hyperlink reference not valid).
6. Хомкин К., Как разработать бизнес-план проекта коммерциализации технологий. Проект EuropeAid «Наука и коммерциализация технологий», 2006.
7. «Развитие культурного туризма в Аджарии» <http://people.ge/?m=13&ID=4941>.
8. Cultural Heritage and Tourism Development. Madrid: WTO, 2001.

გიორგი აროშიძე
აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კულტურული მემკვიდრეობის კომერციალიზაციის მნიშვნელობა კულტურათაშორისი ურთიერთობების გადრმავებაში რეზიუმე

სტატიაში მოცემულია აჭარაში განვითარებადი ძირითადი ტურისტული მიმართულებების (საზღვაო, სპორტული) მოკლე მიმოხილვა, ასევე წარმოდგენილია კულტურული ტურიზმის მნიშვნელოვანი ეკონომიკური პოტენციალის ანალიზი, რომელიც გლობალიზაციის პირობებში საშუალებას მოგვცემს მაქსიმალურად შევინარჩუნოთ ჩვენი რეგიონის კულტურული მემკვიდრეობა, ასევე უზრუნველყოფს კულტურული ძეგლების შესანახად აუცილებელი ფულადი სახსრების შემოდინებას. განვითარებული ტურისტული ქვეყნების თანამედროვე ეკონომიკური პრაქტიკა და კომერციული წარმატება გვიჩვენებს, რომ ინოვაციების კომერციალიზაცია შეუძლებელია კომპლექსური მიდგომის გარეშე, რაშიც იგულისხმება ეფექტური მარკეტინგი, ტურისტული ინოვაციების კომერციალიზაციის პროექტების შემუშავება, ზოგადი ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება და ადგილობრივი სპეციფიკის გათვალისწინება. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კულტურული მემკვიდრეობის კომერციალიზაციას გააჩნია მნიშვნელოვანი ეკონომიკური პოტენციალი, რაც ხელს შეუწყობს კულტურათაშორისი ურთიერთობების გადრმავებას.

Giorgi Aroshidze
Importance of Commercialization of Ajara Autonomous Republic Cultural Heritage for Development of Intercultural Relations
Summary

The article provides brief description of the main direction in the tourism sector in Ajara Autonomous Republic. The analyses of the huge economic potential of cultural tourism is also provided. Cultural tourism in the environment of globalizing world will give us a chance to preserve the cultural heritage of our region, in addition to that it will ensure the flow of the financial resources needed for preservation of the cultural sights. Modern economic experience and commercial success of the development touristic countries shows that commercial innovations cannot succeeded unless the complex approach is used, which includes effective marketing, development of the project of commercialization of touristic innovations, general development of the touristic infrastructure, consideration of the local specifications. Commercialization of the Ajara cultural heritage has a huge economic potential and will develop intercultural relations.

ლელა რეხვიაშვილი
(საქართველო)

**ზნაობრივი აღზრდის პრობლემა თანამედროვე ოჯახში
(პედაგოგიური კვლევის მიხედვით)**

შვილის შედეგიანი აღზრდა მხოლოდ იმ ოჯახშია შესაძლებელი, სადაც მას ადამიანის, სამშობლოს, მშობლების, ბუნებისა და წიგნის, სიკეთისა და სიბრძნის სიყვარულს ასწავლიან, ასწავლიან რწმენასა და ღოცვას; სადაც მშობლებს შორის მეგობრობა და ურთიერთპატივისცემა სუფევს, სადაც არა მხოლოდ ბავშვისაგან მოითხოვენ მაღალ ზნეობრივ თვისებებს, არამედ თვით მშობლებიც მორალური ნორმების დამცველნი არიან (1).

პატრიარქი ილია მეორე

დღეს განსაკუთრებულად მწვავედ დგას საკითხი უმცროსკლასელთა ოჯახური აღზრდის როლისა და ფუნქციების შესახებ, რადგან ამ ასაკის ბავშვთა აღზრდის თავისებურებები და პრობლემები თანამედროვე პერიოდში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს და იქცევა ყურადღებას. სწავლის სირთულეები, წარუმატებლობის მიზეზები აღზრდაში გვაიძულებენ დავფიქრდეთ იმაზე, რომ ამ საქმიანობაში წარმმართველი როლი ენიჭება არა მხოლოდ სკოლას, არამედ ოჯახსაც, რომელიც აღზრდის კოორდინატორი და რეგულატორია.

ყოველ ნაბიჯზე ვაწყდებით უზნეობის გამოვლინებებს ახალგაზრდების მხრიდან. უნებლიე გაკვირვებით გავიფიქრებთ, „ნეტა რომელ ოჯახში იზრდება ეს ბავშვი“-ო. იმ მომენტში აღშფოთებულებს, არასოდეს არ გავგვიკიცხავს მასწავლებელი ან საზოგადოებრიობა, რისხვის ობიექტი ყოველთვის ოჯახი ყოფილა. რატომ? განა სხვა აღმზრდელობითი დაწესებულებები არ ემსახურებიან ზნეობრივ აღზრდას? საქმე იმაშია, რომ ზნეობის ჩამოყალიბების პირველწყარო ოჯახია და ზნეობრივი ნორმების დარღვევას სწორედ მას მოვკითხავთ ხოლმე.

მშობლების უმრავლესობის აზრით, ბავშვების ზნეობრივი აღზრდა სკოლის მოვალეობაა და პასუხისმგებლობა ამ საქმეში მას ენიჭება. „ეს აზრი შემცდარი და უსაფუძვლოა. იგი არის შედეგი იმისა, რომ მშობლებსა და უფროსებს უნდათ ბავშვების აღზრდაში გამოჩენილი დაუდევრობა თავიდან აიშორონ და თავისი დანაშაული სხვას მოახვიონ. ტყუილად სდებენ ბრალს სასწავლებელს. ამით თავს ვერ გაიმართლებენ. ბავშვების სარწმუნოებრივ-ზნეობითი აღზრდა ოჯახის თავდაპირველი მოვალეობაა და არა სკოლისა“, – იჩინევს მიტროპოლიტი დავითი (2).

ოჯახი წარმოადგენს ბავშვის აღზრდის უმნიშვნელოვანეს კატალიზატორს, კერძოდ კი, ის არის ყველაზე უნივერსალური, ყველაზე რთული და კეთილშობილი სამუშაო, ერთიანი ყველასთვის და, ამავე დროს, ყოველ ოჯახში მეტად თავისებური და განუმეორებელი – ის ემსახურება ადამიანის შექმნას.

ოჯახური აღზრდის განსაკუთრებულობა იმაშია, რომ თავისი შინაარსის მიხედვით, ის ემოციურია და ვარაუდობს მშობლების სიყვარულს ბავშვებისადმი.

ოჯახური კლიმატის სიტბო, სახლის ატმოსფეროში არსებული მდგომარეობა სტიმულს აძლევს აღსაზრდელს ოჯახში მიღებული წესების, ქცევის მანერის, შეხედულებებისა და მისწრაფებების შეთვისებისაკენ.

ზნეობრივი აღზრდის პრობლემას მიუძღვნეს თავიანთი ნაშრომები ნ. მ. ბოლდირევა, ი. ს. მარიენკომ, ი. ფ. ხარლამოვა, ნ. ვ. არხანგელსკიმ (3).

ზნეობრივ აღზრდას სხვადასხვა ასპექტებში განიხილავენ ქართველი მეცნიერებიც: მ. ცეცხლაძე, ნ. წოწონავა, ვ. გრიგორიანი, ე. მჭედლიშვილი, მ. რამიშვილი, ა. გობრონიძე, მ. ჩალაძე-ჩიტაია, თ. კუკავა (4).

თანამედროვე ეტაპზე, მივიჩნით რა ეს საკითხი აქტუალურად, გადავწყვიტოთ, ოჯახში ზნეობრივი აღზრდის მდგომარეობის შესასწავლად ჩაგვეტარებინა პედაგოგიური კვლევა რუსთავის №22 და გორის №6 საჯარო სკოლების მშობლებთან. მათ შევთავაზეთ ანკეტა და პედაგოგიური სიტუაციების გაანალიზება. ანკეტირებაში მონაწილეობა მიიღო 33-მა მე-6 კლასელის მშობელმა.

კითხვა: 1. მიგაჩნიათ თუ არა, რომ ზნეობრივი აღზრდა ოჯახში ძირითადი და მნიშვნელოვანია?

ა) დიახ ბ) არა გ) არ ვიცი

ოჯახში ზნეობრივი აღზრდა უკლებლივ ყველამ მიიჩნია მნიშვნელოვან საკითხად.

კითხვა: 2. უფროსებიდან ვინ არის ბავშვისთვის ავტორიტეტი და ვის უფრო უჯერებს?

ა) დედას ბ) მამას

დედაა ავტორიტეტი და მას უჯერებს გამოკითხულთა 54,9%; მამას – 12,1%; ორივეს – 9%; არც ერთი არ არის ავტორიტეტი – 3%; არ იცის და არ უპასუხა – 21%.

კითხვა: 3. ძირითადად როგორი ტონით ურთიერთობთ ბავშვებთან?

- ა) მშვიდი – 77,5%;
- ბ) გაღიზიანებული – 12,5%;
- გ) ყვირილით – 3%;
- დ) არ ვიცი – 7 %.

კითხვა: 4. აჯერებთ თუ არა ოჯახში ბავშვისადმი მოთხოვნებს?

- ა) დიახ ვაჯერებთ – 84,8%;
- ბ) არ ვაჯერებთ – 6%;
- გ) სპონტანურად მოვითხოვთ – 15,2%.

კითხვა: 5. რა ფორმით წყვეტთ კონფლიქტებს?

მიღებული პასუხები დაგაჯგუფეთ შემდეგნაირად:

ა) საუბრით, დიალოგით, დარიგებით – 48,4%; „ვეძებ კონფლიქტის მიზეზს და ვცდილობ საუბრით მოვაგვარო საქმე“; „ჯერ ვიხილავ კონფლიქტის არსს“, „ვიწყებ საუბარს მშვიდი ტონით, შემდეგ შეიძლება ყვირილზეც გადავიდე, თუ ვერ შევაგნებინე“ და სხვ.

ბ) დათმობით – 32,8%; „აყოლას - ჩაყოლა ჯობია, მაინც თავისნათქვამაა და აზრი არა აქვს“; „დათმობით, მაგრამ თუ მოთმინება არ მეყო, ხმამაღალი ტონით“; „ყველაზე ხშირად კონფლიქტი ჩვენს ოჯახში წყდება დათმობით ჩემი მხრიდან. მირჩევნია მე დავთმო, ვიდრე ბავშვმა თავს რამე დამართოს, ხომ ხედავთ როგორ მომრავლდა ბავშვებში თვითმკვლელობა? რად მინდა მერე თავი ცოცხალი?“

გ) გააჩნია საკითხს – 6, 3%; დ) თუ არაფერმა გაჭრა - ცემით – 12,5%.

კითხვა: 6. ხასიათის რომელი თვისებების შეცვლას ისურვებდით თქვენს შვილში?

რესპოდენტებმა აღნიშნეს შემდეგი თვისებები: სიჯიუტეს – 33,3%; სიზარმაცეს – 9%; სიჯიუტეს და სიზარმაცეს – 12,1%; გაღიზიანებას და ფეთქებადობას – 7,6%; მოუთმენლობას – 3%; ბუტიაობას – 6%; თავნებობას და ტყუილს – 9%; ისურვებდა დამთმობი ხასიათის ქონას – 3%; ყველაფერი აკმაყოფილებს თავის შვილში – 6%; ზედმეტად მორჩილია და სურთ შვილის გამბედაობა – 5%; არ უპასუხა კითხვას – 6%.

პიიხზა: 7. გატყუებთ თუ არა მოზარდი?

ა) გვატყუებს – 6,6%;

ბ) არ გვატყუებს – 39,3;

გ) იშვიათად - 54,1%

პიიხზა: 8. სჯით თუ არა ბავშვს და თუ სჯით როგორ?

სჯის – 49,5%; „მემიმაჩნია, რომ დასჯა აუცილებელია“; „ვსჯი, როცა მისი უსაქციელობით ვარ გაღიზიანებული - ვუშლი იმის გაკეთებას, რაც თვითონ სიამოვნებს“; „ვსჯი სასურველი ნივთების ყიდვის შეზღუდვით“; „კომპიუტერთან ჯდომას და ეზოში ჩასვლას ვუკრძალავ“; „კუთხეშიც ვაყენებ და ფიზიკურადაც ვსჯი, მამაპაპურად. ასე გავიზარდეთ და კარგის და ცუდის გარჩევაც ვიცით“; „დასჯის ერთ-ერთი მეთოდია ზედმეტი სავარჯიშოების მიცემა და მეგობრებთან წასვლის აკრძალვა“.

არ სჯის – 21,4%; არ ვსჯი, მაგრამ ვცდილობ მივახვედრო, რომ არ მოიქცა სწორად“; იშვიათად – 20,1%. „იშვიათად, როცა აუცილებლობა მოითხოვს“; იშვიათად, და თუ ვსჯი-ვუზღუდავ იმის გაკეთებას, რაც უყვარს“; კითხვაზე არ უპასუხა 9%-მა.

პიიხზა: 9. ქმნით თუ არა სახლში ზნეობრივი აღზრდის წარმატებით რეალიზაციის აუცილებელ პირობებს? როგორ?

ქმნის – 18,5%. „ვცდილობ შევუქმნა იდეალური გარემო, მივცე ცხოვრებისეული გამოცდილება, რათა გაარჩიოს ცუდი და კარგი“; „ვასწავლი ზრდილობას და მოყვასის სიყვარულს.“; „საკუთარი ქცევით. თავად ვცდილობ ზნეობრივად გამართლებული მაგალითის მიცემას“; „ღიახ ვუქმნი. არ შეიძლება ცუდი სიტყვების და ტყუილის თქმა, თორემ ღმერთი დაგსჯის“.

შეძლებისდაგვარად – 68,2%. „ვარიგებ, როგორ მოიქცეს საზოგადოებაში“; „შვილებს ვუქმნი კარგ პირობებს. ყველაფერი აქვთ: კომპიუტერი, ტელევიზორი“; „შეძლებისდაგვარად ვცდილობ შევუქმნა იდეალური გარემო, მივცე ცხოვრებისეული გამოცდილება, რათა გაარჩიონ კარგი და ცუდი“; „მე შევალება არ შიოდეს და ტანზე ეცვას, დანარჩენს ცხოვრება ასწავლის“.

არ უპასუხა – 13,3%-მა.

პედაგოგიური სიტუაციები განსჯისათვის:

1) დათომ თავისი კორპუსის სადარბაზოსთან დაინახა ველოსიპედი. შეარჩია მომენტი და როდესაც ეზოში არავინ იყო - სახლში შეიტანა. სამსახურიდან დაბრუნებულმა დედამ ჰკითხა დათოს – „საიდან ველოსიპედი?“ „ეზოში ვნახე“, – უპასუხა მან. როგორი უნდა იყოს დედის რეაქცია დათოს პასუხზე? ყოფილა თუ არა მსგავსი სიტუაცია თქვენს ოჯახში? როგორ მოიქეცით?

არ ჰქონია მსგავსი სიტუაცია, მაგრამ ნივთს დააბრუნებდა და აუხსნიდა, რომ ასეთი საქციელი დაუშვებელია და უზნეობაა – გამოკითხულთა უმრავლესობა. ერთია, აანალიზებდე სიტუაციას, იცოდე მასზე „სწორი პასუხი“ და მეორე – მოქმედებდე სწორად. მოვიყვანო რამდენიმე პასუხს:

„ამ საქციელს ქურდობა ჰქვია“; „ამ შემთხვევაში დედის ხასიათიდან გამომდინარე უნდა ვიმსჯელოთ. არის ადამიანების კატეგორია, რომლებიც ასეთ დროს შვილს დაუჯერებდა და ყურადღებას არ გაამახვილებდა სახლში მიტანილ სხვის ნივთზე“; „დედამ უნდა აუხსნას შვილს, რომ კარგი საქციელია, რომ უყურადღებოდ დაგდებული სხვისი ნივთი აიღო და შეინახა, მაგრამ მოკითხვის შემთხვევაში უნდა დააბრუნოს“ (სტილი დაცულია); „ჩემი ლექსო ძალიან კეთილია. მისი სიკეთის გამო ბავშვები ართმევენ და უკან აღარ უბრუნებენ ნივთებს. ბევრჯერ მივსულვარ მშობლებთან თხოვნით, მოეხდინათ თავიანთ შვილებზე ზეგავლენა ნივთის დაბრუნებაზე, მაგრამ უშედეგოდ“; „მოუტანია და მეც მითქვამს, რომ არ შეიძლება სხვისი ნივთის უნებართვოდ წამოღება. მაგრამ, სიმართლე ვთქვა, ყურადღება არ გამიმახვილებია-დაუბრუნა თუ არა“; „მსგავსი სიტუაცია იყო ჩვენს ოჯახში. ჩემმა ბიჭმა მოიტანა კლასელის ნივთი, რომელიც კლასში დაკარგულა. მასწავლებელს ყველა შეუმოწმებია ჩემი შვილის გარდა – ეს არ აიღებდაო. ლუკას ვურჩიე ჩემად დაებრუნებინა ნივთი და მეორედ მსგავსი საქციელი არ გაემეორებინა“.

2) მესამეკლასელი გოგა სახლში ატირებული და ტუჩებდასისხლიანებული მივიდა. „ვინ გცემა?“ – ჰკითხა შეშინებულმა დედამ. „თორნიკემ“, – უპასუხა გულამომჯდარმა ბიჭმა. დედა კარგად იცნობდა თორნიკეს, ის არაერთხელ ყოფილა მათთან სახლში და უთამაშია გოგასთან. განრისხებული მშობელი მიეჭრა ეზოში ბავშვებთან მოთამაშე თორნიკეს და აღელვებულმა შეჰყვირა: «შე ნადირადა! როგორ ბედავ ჩემი შვილის ცემას?» თორნიკე თავის მართლებით შეეცადა გაქცეოდა გააფთრებულ ქალს. „პირველად მან დამარტყა!“ – გოგასა და თორნიკეს ჩხუბის მოწმე ბიჭები ერთმანეთს არ აცლიდნენ. „თქვენი შვილია დამნაშავე“; „გოგამ დაიწყო ჩხუბი“; „დაგავიწყდათ, როგორ გაუტყხა მან ლევანს ცხვირი?“

მიეცით პედაგოგიური შეფასება გოგას მშობლის ქცევას. როგორ შეიძლება იმოქმედოს გოგას ზნეობრივი თვისებების განვითარებასა და თანატოლების მისადმი დამოკიდებულებაზე დედამისის ქცევამ? როგორ მოიქცეოდით თქვენ მსგავს სიტუაციაში? შემოგვთავაზეთ პედაგოგიურად დასაბუთებული ვარიანტები.

ამ სიტუაციასთან დაკავშირებით მშობელთა რეაქცია არაერთგვაროვანი აღმოჩნდა. „გავარკვევდი სიმართლეს და მერე ვიმოქმედებდი“; „უცოდინარი, უწიგნური ადამიანები აკეთებენ იმას, რომ შვილების კინკლაობის გამო ილანძლებიან“;

„გოგას დედა თავშეუკავებელი, ანჩხლი ქალია. ის თავის შვილს გაზრდის უზნეოს და ისეთ ადამიანად, რომელსაც ყველაფერი ეპატიება და ყველაფრის უფლება აქვს“; „ბავშვების ჩხუბში უფროსები არ უნდა ჩაერიონ“; „ასეთ სიტუაციას ბავშვი ყოველთვის თავის სასარგებლოდ გამოიყენებს, რადგან მუდმივად მშობლის იმედი ექნება“; „ძალიან ბევრი ბავშვი სწორედ რომ წაქეზების გამო ასცდება სწორ გზას“; „დავარიგებდი, რომ მეგობრებს შორის ჩხუბი არ შეიძლება“; „როცა მოზარდი იგრძნობს, რომ დამნაშავეა, მაგრამ უფროსები მაინც მხარს დაუჭერენ, ის უფრო გათამამდება და აღარ მოერიდება ცუდის ჩადენას იმ იმედით, რომ მაინც დაიცავენ“; „ბავშვებს შორის ჩხუბი კი მომხდარა, მაგრამ სხვისი შვილი მშობლის გარეშე არ დამიტუქსავს“; „ვთვლი, რომ მშობელი არ მოიქცა სწორად. ჯერ უნდა გაერკვია რა მოხდა, შემდეგ მშვიდობიანად მოეგვარებინა კონფლიქტი. დედის ასეთი ჩარევა ცუდად იმოქმედებს გოგას ზნეობრივ განვითარებაზე“.

არის განსხვავებული თვალსაზრისიც: „გოგას მშობელი მართალია, რომ ჩაერია ჩხუბში, რადგან მოზარდთა ჩხუბი ხშირად მთავრდება სავალალო შედეგით“. „ჩემი შვილი არ არის გამბედავი, ჩხუბს ყოველთვის თავს არიდებს და ამის გამო ხშირად ჩაგრავენ მას. მე იძულებული ვარ დავიცვა ჩემი შვილი, მას ვილაღის იმედი ხომ უნდა ჰქონდეს? მით უმეტეს მაშინ, როდესაც მამა არ ჰყავს“. „ყველა კონფლიქტი აუცილებლად უფროსების ჩარევით უნდა განიმუხტოს“; „ერთხელ ჩემი

შვილი ნაცემი მოვიდა. მას კლასელის მამამ გაარტყა. ჩვენ ხმა ვერ ამოვიღეთ ვერც სკოლის და ვერც კლასელის ოჯახის დონეზე, რადგან მამამისი იმ დაწესებულებაში, სადაც ჩემი მეუღლე მუშაობს – ცვლის უფროსია“. „ბავშვი უნდა გაიზარდოს გამბედავი. ეს ახლანდელი დროის დაუწერელი კანონია. რაღაც ეტაპზე მშობლის თანადგომაა საჭირო, რომ თავდაჯერებული გახდეს. მერე თავად მიხედავს საკუთარ თავს“.

მსგავს სიტუაციაში არაერთი ადამიანი აღმოჩენილა. მშობელი ხშირად სუბიექტურია. მისთვის შვილის სიტყვა „სიმართლე და ერთადერთი ჭეშმარიტებაა“. საბოლოოდ, ასეთი მიდგომა შვილის აღზრდასა და მის ზნეობრივ განვითარებაზე სავალალოდ იმოქმედებს. მშობელს უნდა შეეძლოს რეალობას გაუსწოროს თვალი და იყოს ობიექტური. ეცადოს არ ჩაერიოს მოზარდთა კინკლაობაში და თუ ჩარევა გარდაუვალი აღმოჩნდება, მოუსმინოს ორივე მხარეს და მათთვის გახდეს სამართლიანობის მაგალითი.

ზნეობრივი აღზრდის შედეგია ზნეობრივი აღზრდილობა. იგი მატერიალიზირდება საზოგადოებრივად ღირებულ თვისებებში და პიროვნების თვისებებში, ვლინდება დამოკიდებულებაში, საქმიანობაში, ურთიერთობაში. ზნეობრივი აღზრდილობის შესახებ მეტყველებს ზნეობრივი გრძნობის სიღრმე, ემოციური განცდის, სინდისის ქენჯნის, ტანჯვის, სირცხვილისა და თანაგრძნობის უნარი. დაბალი ზნეობრივი ზრდილობიანობა ვლინდება იმპულსურ ქცევაში, რომელიც არასაკმარისად გაცნობიერებულია საზოგადოებრივი მორალის ნორმებისა და მოთხოვნების ფარგლებში.

ზნეობრივი აღზრდის ქვაკუთხედი ოჯახია, მაგრამ მნიშვნელოვანია გარემოს გათვალისწინებაც. ხშირია შემთხვევა, როდესაც მშობელი მოზარდს ოჯახში ერთს უქადაგებს და ასწავლის, გარეთ გასვლისას კი ბავშვი საწინააღმდეგოს ეჩეხება. მაგალითად, „მოხუცს სკამი უნდა დაუთმო“-ს ეჯახება „ბილეთი შენი ნაყიდა და სკამი შენ გეკუთვნის“, „უფროსს არ შეეპასუხო“ – „შენც ადამიანი ხარ და მოიქეცი სურვილის შესაბამისად“ და ა.შ. ამიტომ, პასუხისმგებლობა ბავშვის ზნეობრივ აღზრდაზე უპირველესად ოჯახს ეკისრება, მერე კი – სოციუმს, რომელიც გარს ახვევია მოზარდს.

ლიტერატურა:

1. ილია მეორე, საშობაო ეპისტოლე, 1982.
<http://sibrdzne.ge/index.php?სწავლება=იდ=18289&ამონარიდი=18311>
2. მიტროპოლიტი დავითი (კაჭახიძე). ბავშვის ზნეობრივი აღზრდა უმთავრესად ოჯახს ევალება. <http://www.ambioni.ge/bavsviz-zneobrivi-arzrda-umtavresad-ojaxe-evaleba>. 03. 04 2013.
3. Болдырев Н. И., Нравственное воспитание школьников: (Вопросы теории). М., Педагогика, 2000; Марьенко И. С., Нравственное становление личности. М., 1985; Харламов И. Ф., Нравственное воспитание школьников: Пособие для клас. руководителей. М., 2003; Архангельский Н. В., Нравственное воспитание. М., Просвещение, 2000.
4. ცეცხლაძე მ., სასკოლო ტრადიციები და მოსწავლეთა ზნეობრივი აღზრდა თბ., 1982; წოწონავა ნ., ზნეობრივი აღზრდა გარდამავალ ასაკში, თბ., 1988; გრიგორიანი ვ., ანდაზა-გამოცანების ადგილი და მნიშვნელობა უმცროსკლასელთა ზნეობრივ აღზრდაში, დის., თბ., 2006; მჭედლიშვილი ე., ძირითადი სკოლის მოსწავლეთა ზნეობრივი აღზრდა საქართველოს ისტორიის სწავლებისას (წმინდანთა ცხოვრების მაგალითზე), დის., თბ., 2005; რამიშვილი მ., ზნეობრივი აღ-

ზრდის საკითხები ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში და მისი მნიშვნელობა თანამედროვე სკოლისათვის, დის., თბ., 1998; გობრონიძე ა., ბავშვის ზნეობრივი აღზრდა ოჯახში, თბ., 1991; ჩაღაძე-ჩიტაია მ., უმცროსკლასელთა ზნეობრივი ფორმირების აქტუალური საკითხები თანამედროვე ეტაპზე, თბ., 2006; კუკავა თ., ახალგაზრდობის ზნეობრივი აღზრდა, თბ., 2004.

Lela Rekhviashvili

***The problem of moral upbringing in a modern family
(according to the pedagogical research)***

Summary

Family is the main component in the structural composition of upbringing young pupils. The process of upbringing by the family is the nucleus, which is the basic thing while upbringing young students, forming their world vision and morality; without it this process couldn't be fulfilled. Family helps them learn code of ethics, defines their dependence on people, their jobs and their activities in general.

In the research conducted by the author negative sides of moral upbringing in a family were revealed. They referred to parents' irresponsible attitude towards their functions, not doing their duties on time and instead of giving children freedom of choice, their trying to act their own way.

According to the researcher, family relationships should be cooperative and parents should respect children's rights and freedom of choice.

Лела Рехвиашвили

***Проблема нравственного воспитания в современной семье
(по педагогическим исследованиям)***

Резюме

В структурной составляющей воспитания младших школьников, семья является тем компонентом, без которого процесс воспитания в общем, а нравственное в частности – не состоится. Семья закладывает основы воспитания и развития младшеклассников, формирует их мировоззрение, нормы нравственного поведения, определяет отношения к людям, их делам и поступкам.

В проведенном автором исследовании, выявились отрицательные моменты нравственного воспитания в семье, которые явно указывают на невыполнение своих наставнических функций некоторыми родителями, неполного соблюдения ими спектра обязанностей и вместо детей, по своему усмотрению, осуществления разных действий.

По мнению исследователя, семейные отношения должны основываться на полное признание личности ребенка и его неприкосновенности.

ლია სვანიძე
(საქართველო)

**ბიზნესი, როგორც ეკონომიკური, ნაყოფიერი
საქმიანობის ხელოვნება**

ბიზნესი¹³ ეკონომიკური სარგებლიანი საქმიანობაა, პიროვნების ეკონომიკური შემოქმედებაა, რომელიც მიზნად ისახავს საზოგადოებრივი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებასა და პირადი მოგების მიღებას, რაშიც გადამწყვეტ როლს ასრულებს ფსიქოლოგიური მეცნიერების ღრმად შესწავლა. იშვიათად შევხვდებით ისეთ პრობლემას, როგორც ადამიანის გონება ვერ ჩაწვდება, „სწორედ ამიტომ ესოდენ დიდი წინდაუხედაობაა ფსიქოლოგიის ღრმად შესწავლის აუცილებლობის იგნორირება. ფსიქოლოგიური უწიგნურობა არსებითად აღიძვრს და ზრდის ნებისმიერი საქმიანობის რისკს და შეიძლება ძალიან ძვირი დაჯდეს ეს ძალისხმევა“ (1, 8). ადამიანს, რომელიც მზად არის რისკზე შეაგდოს კაპიტალიც და პირადი დროც, სწორედ ეკონომიკური აზროვნებისა და ეკონომიკური საქმიანობის თავისუფალი არჩევანი, დამოუკიდებლობა (ნებისყოფა) აძლევს იმის უფლებას, რომ ეწეოდეს ბიზნესს. „ბიზნესი ეს არის გონებისა და გულის შეჯიბრი“ (2, 264).

კაპიტალიზმის განვითარება კარგა დიდი ხნის მანძილზე, თითქმის უცილობლად მოწმობდა იმას, რომ შეუთავსებელია მოგების მიღებისა და საზოგადოების კეთილდღეობის უზრუნველყოფის მიზნები. და მართლაც, როგორც წარსულმა, ისე ჩვენი საუკუნის გარკვეულმა, მნიშვნელოვანმა პერიოდმა გვიჩვენა კაპიტალის დაუნდობლობისა და კერძო ინტერესის ეგოიზმის მრავალი მაგალითი, მიმართული მოგების მიღებისკენ. მაგრამ დროება შეიცვალა და მასთან ერთად შეიცვალა ბაზარზე და მის ინსტიტუციებზე დამყარებული საზოგადოებაც. მომწიფებული სამოქალაქო საზოგადოება, თავდაცვის ინტერესებიდან გამომდინარე, ცდილობს უარყოს ისეთი ბიზნესი, რომელიც ვერ აკმაყოფილებს მის მოთხოვნილებებს.

სახელმწიფო, რომელიც ემსახურება საზოგადოებას, იღებს ისეთ კანონებს, რომლებიც გზას უღობავენ ბიზნესის ანტისაზოგადოებრივ გამოვლინებებს.

„ბიზნესი – ადამიანის არსებობის უბრალო წესი როდია, რომლითაც ის ფულს აკეთებს. თაღლითებიც აკეთებენ ფულს, მაგრამ ეს ბიზნესი არ არის.

მაშ, რა არის ბიზნესის სისტემა? ეს არის ურთიერთობათა ერთობლიობა საბაზრო ეკონომიკის მრავალგვარ სუბიექტებს შორის, სადაც ურთიერთობა, კავშირი და ფორმა ერთმანეთს განაპირობებენ და შეადგენენ ერთიან მთელს.

ბიზნესი მიეკუთვნება ორგანული სისტემის ტიპს და ამიტომ მის შემადგენელ ურთიერთობებს აქვს მთლიანობის განმტკიცების მიმართულებით განვითარების ტენდენცია. ეს ხდება სისტემაში წარმოშობილი წინააღმდეგობების – მეწარმეებსა და მის თანამშრომლებს შორის, პროდუქციის მომხმარებლებსა და მის მწარმოებლებს შორის, კერძო მეწარმეებსა და პროფკავშირებს შორის, მეწარმეებსა და სახელმწიფო ხელისუფლების სტრუქტურებს შორის – გადაჭრის გზით.

„თანამედროვე ბიზნესი წარმოადგენს არა უბრალო სისტემას, რომელსაც მთლიანობის აუცილებელი ნიშნები აქვს, ბიზნესი არის, აგრეთვე, შინაგანად რეგულირებული (ან უფრო ზუსტად, თვითრეგულირებადი) სისტემა“ (2, 263).

¹³ ნაშრომი მომზადებულია მაღალი ინტელექტის მქონე საუკეთესო პიროვნების, თენგიზ ჭიაბრიშვილის დაუღალავი შრომის შედეგად შექმნილი ლამაზი წიგნის – „გზა პატიოსანი ბიზნესისაკენ“ საფუძველზე.

სამეურნეო საქმიანობის მკაცრი რეგლამენტაცია და ბიზნესი შეუთავსებელია. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ბიზნესი ახლოსაა ხელისუფლებისადმი დაუმორჩილებლობასთან, პირიქით, ხელისუფლება, რომელიც უზრუნველყოფს ბიზნესის განვითარების თავისუფლებას, უადრესად სასარგებლოა, იგი უფრო ხილდება და მხარს უჭერს მას. ბიზნესი, როგორც წესი, ხალხით ეკიდება სახელმწიფოს მიერ მისი საქმიანობის რეგლამენტაციას იმ ზღვრამდე, ვიდრე სახელმწიფოებრივი ჩარევა ეკონომიკაში დაბრკოლებად არ იქცევა მოგების ზრდისა და მეწარმეთა აქტივების გაფართოებისთვის.

თანამედროვე სამოქალაქო საზოგადოებაში შეიცვალა თვითონ მეწარმეც. დღეს, როგორც არასდროს, ის გაცილებით მეტად გრძნობს თავისი ქცევის სოციალურ პასუხისმგებლობას. ბიზნესმენის თვისებებს – ინიციატივიანობას, ენერჯიულობას, შეუპოვრობას და ა.შ. დაემატა მაღალი სოციალური პასუხისმგებლობის გრძნობა. საქმიანმა კაცმა იცის შესანიშნავად, რომ შემოსავალს მხოლოდ იმ შემთხვევაში მიიღებს, თუ თავის კლიენტებს გაუწევს მათთვის საჭირო მომსახურებას. საქმიან ადამიანს ესმის, რომ ახორციელებს ისეთ ქმედებას, როგორც სასარგებლოა საზოგადოების სხვა წევრებისთვის. ბიზნესმენი, საბოლოო ანგარიშით, ემსახურება საზოგადოებას. ჰ. ფორდმა თავისი გამოცდილებიდან გამომდინარე, კარგად განაზოგადა ბიზნესმენის საქმიანობის არსი: „ბიზნესმენმა იცის, რომ დანაშაულია სხვისი საქმეების აწევის ცდა, ვინაიდან ეს არის ცდა სხვას ცხოვრება აუწეო სიმდიდრის გამოდევნაში და საღი აზრის ნაცვლად დაამყარო ძალის ბატონობა... შემოსავლიანობა უნდა იყოს სასარგებლო მუშაობის შედეგი და არა ისე, რომ შემოსავლიანობა ედოს საფუძვლად მუშაობას... აზარტული თამაში, სპეკულაცია და უპატიოსნო საქმიანობა – ეს მხოლოდ პროცესის გართულებაა“.

„სადაც ფულია, იქ ცდუნებაც ყოველთვის დიდია, მაგრამ ბიზნესი ამ გზით კი არ უნდა წავიდეს, არამედ პატიოსნების გზით და სწორედ ასე უნდა ააშენოს ის სამყარო, რომელიც ჩვენ სამაგალითოდ მიგვაჩნია“ (2, 266).

ნამდვილ ბიზნესმენს კარგად ესმის, რომ არის ისეთი რამ, რაც ბაზარზე არ იყიდება: სიყვარული, პატიოსნება, სინდისი. საზოგადოებრივი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისკენ ბიზნესს მეტწილად უბიძგებს საზოგადოებრივი აზრი, სოციალური გარემო, კანონმდებლობა და თამაშის ახალი წესები. ადამ სმიტის „უხილავი ხელი“ ახალ საფეხურზე ავიდა. საზოგადოების განვითარების ერთ-ერთ სასარგებლო ფაქტორად უნდა ჩაითვალოს, რომ „დროება ბიზნესის ჰუმანიზაციის მიმართულებით იცვლება“ (2, 268). იგი გამოდის ბიზნესის საზოგადოებრივი სარგებლიანობის აღიარებამდე, რომლის ფუნდამენტური შემადგენელი ბლოკია გაცვლა, გარიგება, ყიდვა-გაყიდვის აქტი. თავისთავად, გაცვლა არაფერს არ აწარმოებს, მაგრამ მის გარეშე ვერავითარი შრომა ვერ იქნება აღიარებული საზოგადოებრივ შრომად, ამიტომ გარიგება, რომელსაც ბიზნესმენისათვის მოგება მოაქვს, ამავე დროს საზოგადოების კეთილდღეობის ზრდაა. ნამდვილი გარიგება მომგებიანია ორივე მხარისთვის. პატიოსანი და ურთიერთსასარგებლო გარიგება – თანამედროვე მეწარმეობის მნიშვნელოვანი ფუნქციაა, სხვა ელემენტებთან შეერთებით იგი წარმოადგენს მეწარმეობის ფსიქოლოგიის მნიშვნელოვან პრაქტიკულ გამოყენებას, რომლის არსი საზოგადოებრივი სამსახურია.

გერმანელი სოციოლოგი მარკ ვებერი, რომელმაც მრავალი წელი მოანდომა მეწარმის ფენომენის გამოკვლევას, მივიდა დასკვნამდე, რომ მისთვის საკუთარი საქმიანობისადმი მოვალეობის გრძნობა უნდა იყოს მამოძრავებელი ძალა. ბიზნესმენები დღეს გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებენ ფირმებში, სამუშაო ადგილებზე ახალი სოციალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატის შექმნას. ხდება ბიზნესის ჰუმანიზაცია.

ბიზნესმა მიაგნო თავისთვის არც ისე რთულ ჭეშმარიტებას „ძუნწისა მეტი იხარჯება. საზოგადოების სულიერი პოტენციალის განვითარების, სიღარიბის შემცირების გარეშე არ იქნება დიდი მოგება“. არ შეიძლება ვიძუნწოთ ქველმოქმედებაზე. გაანგარიშება აბსოლუტურად სწორი და ეფექტურია: ქველმოქმედებაში ჩადებული ერთი ლარი, ხვალ ორ ლარს დაგვიბრუნებს. დაგვიბრუნებს სოციალური სტაბილურობით, მეცნიერების პოტენციალის ამოქმედებით, კულტურის დონის ამაღლებით, საზოგადოებრივი განწყობილების და სულიერი და ფიზიკური გაჯანსაღებით.

ბიზნესში არის ოქროს წესი: იზრუნე შენს კლიენტებსა და პაციენტებზე, ბაზარი კი იზრუნებს შენზე. ამ წესის სამართლიანობას ასეთი ფაქტი მოწმობს: ცნობილმა ამერიკულმა ფირმამ „ჯენერალ მოტორსმა“ ერთხელ 3,5 მლნ დოლარი გაიღო საფოსტო ხარჯებზე და ეს გააკეთა იმისათვის, რომ დროზე გაეფრთხილებინა თავისი ავტომობილების 7 მლნ მფლობელი ძრავის დამაგრებაში შემჩნეული დეფექტის შესახებ. ასე ყალიბდება მწარმოებლის პროფესიული რეპუტაცია, რის შექმნასაც წლები ჭირდება, დაკარგვას კი – წამები.

ცივილიზებული ბიზნესმენი (ან ბიზნესში მომუშავე ადამიანი) დიდ ყურადღებას უთმობს ბიზნესის კულტურას. კულტურული ადამიანი შეიძლება არც იყოს მეწარმე, მეწარმე კი ვალდებულია იყოს კულტურული, თუნდაც იმიტომ, რომ აინტერესებს მუდმივი წარმატება. ეთიკის დევიზი – ვინც პატივს სცემს საკუთარ თავს, შეიძლება ასე გამოიხატოს: მოგება ყველაფერზე მაღლა, მაგრამ პატიოსნება მოგებაზე უფრო მაღლა.

დიდი ბიზნესის ლიდერების ღი იაკოკას, ჯორჯ სოროსის, აკიო მორიტას, ბილ გეიტსის... საქმიანობის მასშტაბები ფანტასტიკას ემიჯნება.

ბიზნესმენობა-ლიდერობა (ბიზნესმენი ხომ ლიდერია საბაზრო ეკონომიკაში), მჭიდროდ არის დაკავშირებული მაღალ ინტელექტთან, გამბედაობასთან, ორატორულ ნიჭთან, სიფხიზღესთან, საკუთარი თავის რწმენასა და დინამიკურობასთან, მოქნილ, ლატერალურ და აბსტრაქტულ აზროვნებასთან, დამოუკიდებლობასთან.

ბიზნესმენმა ყველაზე კარგად იცის, რომ თეორია პრაქტიკის გარეშე ფანტაზიაა, პრაქტიკა თეორიის გარეშე – ქაოსი.

თუ გვინდა, რომ სრულყოფილად წარმოვისახოთ ბიზნესის და ბიზნესმენის ფსიქოლოგიური არსი, სიღრმისეულად უნდა შევიმეცნოთ და გავაცნობიეროთ, რომ: ბიზნესის საფუძველი – საკუთრებითი ურთიერთობაა; ბიზნესი – საბაზრო ეკონომიკის „სულია“; ბიზნესში წარმატების მიღწევა – შანსის გამოყენებაა; ბიზნესმენის მუშაობა – ქაოსში ჰარმონიის შეტანაა.

თანამედროვე ბიზნესმენი პატივს სცემს საკუთარ თავს როგორც პიროვნებას და პატივისცემით ეპყრობა სხვას: საქმიან ურთიერთობებში იხენს მოთმინებას, დელიკატურობასა და ტაქტს. ენდობა არა მარტო საკუთარ თავს, არამედ პარტნიორსაც; დარწმუნებულია, რომ პატიოსნება მოგებაზე მაღლა დგას; აღიარებს კონკურენციის გარდაუვალობას, მაგრამ ესმის თანამშრომლობის აუცილებლობა; აფასებს არა მარტო საკუთარი კომერციული ქმედებების თავისუფლებას, არამედ თავისი კონკურენტების მოქმედების თავისუფლებასაც; შეუძლია და არ ეშინია რისკისა და პასუხისმგებლობას კისრულობს ყველა მიღებულ გადაწყვეტილებაზე.

ბიზნესმენის ძირითადი იარაღი გახლავთ ნებისყოფა, როგორც ბლეზ პასკალი ბრძანებს: არ არსებობს დიდი ნიჭი დიდი ნებისყოფის გარეშე. ნებისყოფა შეიძლება და უნდა იყოს სიამაყის საგანი უფრო მეტად, ვიდრე ნიჭი.

დიდი ბიზნესის ეკონომიკის სიჯანსაღეზეა პირდაპირ დამოკიდებული ერის შემოსავალი და აყვავება.

როგორც მათემატიკური მეცნიერება ემყარება ურყევ კანონებსა და აქსიომებს, ასევე „საქმიანი მეცნიერება“ მონახავს თავის ურყევ საფუძვლებს. მას ახასიათებს აშკარა ჭეშმარიტებანი, რომლებიც წარმოადგენენ მთელი შენობის მთავარ ბურჯს და მუდამ ურყევია.

ისინი ისევე აუცილებელია საქმიანი ადამიანისთვის, როგორც კომპასი – მეზღვაურისთვის, ნაჯახი – დურგლისთვის, თარაზო – არქიტექტორისთვის (3).

როგორც აღვნიშნეთ მათემატიკა, კერძოდ კი, გეომეტრია, ემყარება აქსიომებს, ვარაუდებსა და განსაზღვრებებს, რომელთა მეშვეობით მტკიცდება თეორემები. ყოველი უტყუარობა იწვევს მეორე უტყუარობას და ამგვარად იქმნება ცნებებისა და ცოდნის დიდი კრებული. მაგრამ „საქმიან მეცნიერებაში“ ასე აღვილი არ არის მოქმედება: ბიზნესში სწორედ რომ მეტისმეტად დიდი რაოდენობის ფაქტორებს აქვს მნიშვნელობა.

საქმე არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ სწორი ხაზების, განსაზღვრული კუთხეების და მოცემული ფიგურების სახით, პირიქით, გარემოებები, ადამიანები, მატერიალური და სულიერი ფაქტორები, რომლებიც შეადგენენ ბიზნესს, გამუდმებით იცვლება, არასოდეს არ არის მუდმივი. „საქმიანი მეცნიერება“ გაცილებით უფრო რთულია, ვიდრე გეომეტრია, მაგრამ ეს ხელს არ გვიშლის წინსვლაში.

გთავაზობთ ბიზნესის აქსიომებს, რომლებიც არა მხოლოდ უნდა წაიკითხოთ და ისწავლოთ, არამედ უნდა ღრმად შეიმეცნოთ, გააცნობიეროთ და საჭიროების მიხედვით გამოიყენოთ:¹⁴

1. აუცილებელია ორი ადამიანი მაინც იყოს, რომ გააკეთონ ბიზნესი იმისათვის, რომ მეტისმეტად არ ენდოთ საკუთარ თავს.

2. ყოველ საქმეში სამი ელემენტი: მყიდველი, გამყიდველი და საქონელი.

მეცნიერული მეთოდები არ უნდა შემოიფარგლოს ლაბორატორიით, ისინი უნდა გამოიყენოთ კლინიკაშიც, სასწავლებელშიც, დახლზეც, ქარხანაშიც, ბანკშიც და სხვაგან, სადაც საჭირო იქნება მათი გამოყენება.

გაანალიზება – ტერმინოლოგიის პირველი სიტყვაა. რამდენი უბედურების, დანაკარგის, უსიამოვნების თავიდან აცილება შეიძლებოდა, რომ მოვლენები მშვიდად განგვეხილა და მიგვეგნო მათი პირველწყაროებისთვის.

ბიზნესში მთავარია ნათლად აზროვნება! აქ საერთო წარმოდგენები დამღუპველია: უნდა იცოდე და იცოდე ზუსტად. ყოველი საქმის ელემენტებია: თქვენ, საქონელი, მომხმარებელი. ბიზნესი შეიძლება შევადაროთ სამფეხა სკამს. თუ ერთ ფეხს გამოაცლით, ცოტა ხანს შეძლებთ წონასწორობის დაცვას, მაგრამ საბოლოოდ მაინც წაიქცევით.

საწარმოს არსებობისა და აყვავებისათვის აუცილებელია სამი ძალის თანამშრომლობა: ფინანსისტის, მრეწველის და გამყიდველის. ვერც ერთი მათგანი ვერ შეასრულებს მეორის სამუშაოს.

ყოველ კარგ საქმეში სამი ელემენტი, სამი თვალსაზრისი, სამი უნარია: თქვენი ინტერესები, საქონლის ხარისხი, მომხმარებელთა მოთხოვნები. ყოველგვარი დიდი საქმე ყველგან და ყოველთვის სამგვარ კავშირს ემყარება.

3. ბიზნესი მანამდე ვერ მიაღწევს წარმატებას, ვიდრე კომერსანტი ენერგიულად არ დაძებნის ყველაფერს, რაც შეადგენს მისი საქონლის თვითღირებულებას.

გასაყიდი ფასი = თვითღირებულება + მოგება. არცერთი საქონელი არ შეიძლება ჩააბარო გასაყიდად, ვიდრე მისი თვითღირებულება ყურადღებით და დეტალურად არ იქნება შესწავლილი. მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს, რომ ჩვენი

¹⁴ ყველგან, სადაც ტექსტში იხმარება „გამყიდველი“, „მყიდველი“ – აქვე ივარაუდეთ მომსახურება, მედიცინა, განათლება და სხვა, სადაც მოქმედებაშია ბიზნესი.

მთავარი ვალია საკუთარი ინტერესების დაცვა პუბლიკისგან, რომელიც არ გადაიხდის ჩვენ მიერ დადგენილ ფასზე მეტს. გასაყიდი ფასის ნამდვილი საფუძველია თვითღირებულება პლიუს მოგება.

4. საქონლის სიუხვე ამცირებს ფასებს და, პირიქით, საქონლის დეფიციტი ადიდებს მათ. საქონლის ფაქტობრივი ღირებულება ნაკლებად არის დამოკიდებული მის ფასზე. საგნების ფასები იცვლება მათი მიმზიდველობის, იშვიათობის, მოდის, ხალხის ჩვეულებებისა და გემოვნების მიხედვით.

საქონელი თავისთავად კი არ არის ფასეული, არამედ დამოკიდებულია დროსა და იმ ადგილზე, სადაც იგი იმყოფება. შეიძლება სიუხვე აქციო დეფიციტად, თუკი უბრალოდ მოთხოვნილებას გაადიდებთ. მოთხოვნა არ არის მუდმივი სიდიდით და იმავე საქონლის სხვადასხვანაირი გამოყენების ძიება – კომერციული მოხერხებულობის ახალი ფორმაა.

რეკლამას ბიზნესში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. მისი მიზანია მყიდველების გადაქცევა ავტომატურ მყიდველებად. მოთხოვნის გადიდება – ეს არის მაღალი ფასების შენარჩუნება, წარმოების გაფართოება კი თვითღირებულების შემცირებაა.

რეკლამა არის ხელოვნება – ხალხს შეუქმნა ყიდვის სურვილი; ეს არის ხერხი გაუჩინო ახალი სურვილი და ხალხში გაავრცელო ცხოვრების ფუფუნების გემო, ეს არის „გაყიდვის ხელოვნება“.

5. მყიდველი ის არის, ვინც რაიმე ნივთს უფრო მეტად უფრთხილდება, ვიდრე იმ ფულს, რაც ეს ნივთი ღირს. „გაყიდვის ხელოვნებამ“ უნდა დაარწმუნოს ადამიანები, რომ ამ ნივთის ყიდვა მათთვის ხელსაყრელია. დარწმუნება – გაყიდვის აქტის აუცილებელი ატრიბუციაა.

6. დრო ადიდებს თვითღირებულებას. კულტურულ ქვეყნებში დრო არის უძვირფასესი განძი, სიმდიდრის ნამდვილი ფორმა. მის უდიდებულესობას საათს აყენებენ მთავარ მოედანზე და მუხლს იყრიან მის წინაშე.

საათი – ყველა წარმატებული ბიზნესმენის მბრძანებელია. დრო – ფულია. აი, კომერციული გამონათქვამი და „ნაყოფიერების მეცნიერების“ ერთ-ერთ ყველაზე მთავარი სურვილი. ცხოვრებაში ნამდვილი კაპიტალი არის დრო. სხვა ყველაფერი მეტნაკლებად მოჩვენებითია. დრო ყიდულობს ყველაფერს, სიცოცხლეს, ხასიათს, ფულს, მამულს...

7. ყოველგვარი გადაადგილება ადიდებს თვითღირებულებას. ყოველი გადაადგილება მოითხოვს ენერჯის ხარჯვას. ენერჯის ფლანგვა საქმიანი სამყაროს ერთ-ერთი ყველაზე დიდი ბოროტებაა. ბიზნესის სათაო ამოცანაა ყოველი მოძრაობიდან, ყოველი შესტიდან მიიღოს რაც შეიძლება მეტი სარგებელი.

დრო და სივრცე სამყაროს აღქმის ძირითადი ელემენტებია. ეცადეთ უარყოთ ზედმეტი მოძრაობები და თქვენ განგაცვიფრებენ შედეგები.

8. წარმოების გადიდება ამცირებს თვითღირებულებას. კარნევის მილიონების საიდუმლო მდგომარეობს მოწყობილობის სრულყოფაში, მასობრივ წარმოებასა და თვითღირებულების შემცირებაში. ერთადერთი ადგილი, სადაც შეიძლება ფასის შემცირება, არის ქარხნები და ფაბრიკები და არა მაღაზიები.

9. თვითღირებულებას ქმნის საწყისი დანახარჯები და შენახვის მომდევნო ხარჯები, რაც ხშირად ყველაფერს შთანთქავს. სრული თვითღირებულება ეს არის თავდაპირველი დანახარჯები + შენახვის ხარჯები. მეცნიერების არსი წინასწარ ხედვაა, ამიტომ აუცილებელია თვითღირებულების საკითხის მუდმივი და სრული შესწავლა.

10. მოგების შეჯამებამდე აუცილებელია იანგარიშო საერთო ხარჯები (იმი-სათვის, რომ არ ჰქონდეთ უფრო მეტის იმედი, ვიდრე რეალურად შესაძლებელი მოგებაა).

სიმდიდრეს ქმნის არა მხოლოდ შრომა, არამედ ტვინი და ფსიქიკა. გამოგონებები, მოწყობილობა, ახალი მანქანა-დანადგარები, ახალი რესურსების აღმოჩენა ქმნის სიმდიდრეს. კაპიტალი ყველაზე დაუღალავი მუშაა.

ბიზნესის საბოლოო კანონი – ეს მოგების მიღების კანონია. საერთო ხარჯები წინ უნდა უსწრებდეს მოგებას. კომერციულ საქმიანობაში მთავარი სიტყვა ბრუტო კი არა, ნეტოა. სწორედ ნეტო – მოგების გადიდებაა, ის მიზანი, რისთვისაც იღწვის „ნაყოფიერების ხელოვნება“.

11. რაც უფრო მეტია რისკი, მით მეტი უნდა იყოს მოგებაც. ბიზნესში რისკი აუცილებელია და აქ არ არის სრული უსაფრთხოება. რისკის მოსპობა არ შეიძლება; მისი შემცირება – კი. ხელი უნდა შეეწყოს ინიციატივასა და გამომგონებლობას.

12. ღირებულება მერყევიანია. საქმიანი სამყარო ეს არ არის განვითარების ევოლუციის, მუდმივი ცვლილებების სამყარო. ყველაფერი იცვლება დროსა და სივრცეში, რასაც ბიზნესი მოიცავს. უკიდურესად მრავალფეროვანი გახდა იგი. ვერ ნახავთ საზოგადოების განვითარების სფეროს, სადაც ბიზნესი არ ცდილობს გაბატონდეს და წესიერების და სამართლიანობის ფარგლებში დიდი სარგებლობაც მოაქვს.

13. ღირებულებას აქვს ფაქტიური და შეფარდებითი ხასიათი. ღირებულება დამოკიდებულია სხვადასხვა გარემოებებზე: ადამიანებზე, კრიზისებსა და განსხვავებულ განწყობებზე. ერთი და იგივე სახელი შეიძლება შეფასდეს ოთხი სხვადასხვა ფასით. საზღვარი არა აქვს ფასების დაცემას იმ საქონელზე, რომელიც საღამოს უნდა გაიყიდოს. ვერაინ ვერ იყიდის კარგად და ვერაინ გაიყიდის კარგად თუ არ ჩაწვდა ამ აქსიომას – ღირებულება არის ფაქტიური და შეფარდებითი.

ღირებულება ერთდროულად სულიერიც არის და მატერიალურიც. ღირებულება შეიძლება უჩინარი იყოს, როგორც ვარდის შეფერილობის ტონი, და მარადიული, როგორც კლდე.

14. ფული – ეს მხოლოდ ოქროა (იმისათვის რომ მარცხი მოულოდნელი არ იყოს). ოქრო – ძლიერებაა, ღირებულების კვინტესენციაა. ოქრო მარტო ლითონი როდია, ოქრო სიმდიდრის უნივერსალური სიმბოლოა. სამხრეთ ამერიკიდან ვეროპაში შემოჭრილმა ოქრომ მოსპო ფეოდალიზმი, გაათავისუფლა მონები, შეასუსტა თავადაზნაურობის ყოვლისმძლეობა და შექმნა დემოკრატიისა და მრეწველობის პირველი ფუნდამენტი. ოქროს სიუხვე ფასებს მაღლა სწევს მისი დეფიციტი – დაბლა. მომავალი ფასების გაგების საუკეთესო ხერხია თვალყური ადევნოთ ოქროს უკუქცევასა და მოქცევას. ოქრო კი არ ემყარება ნდობას, უფრო პირიქით, ნდობა ემყარება ოქროს.

15. რეზულტატს ვგებულობთ შედეგების შეჯამებით. ეცადეთ უვნები იყოთ თქვენს სუსტ მხარეებში. იხელმძღვანელოთ ნაპოლეონის პრინციპით: თვალყური ადევნეთ თქვენ სუსტ ადგილს, მთავარია – თქვენ უფრო ადრე აღმოაჩინოთ, ვიდრე მოწინააღმდეგე შენიშნავს მას.

ნაყოფიერი შრომა გეგმაზომიერი უნდა იყოს. „იმის დანახვა, რასაც სხვები ვერ ამხნევენ, წარმატების მიღწევის უნივერსალური გასაღებია“ (რობერტ კოსსაკი).

16. ყოველგვარი საქმის მომავალი დამოკიდებულია კომბინაციებზე (იმისათვის, რომ არ ვინანოთ დროის სულისკვეთების გაუგებლობა).

ყველა კომერციული ორგანიზაციის იდეალია – ძლევამოსილიც იყოს და თავაზიანიც (როგორც ბრძანა ჟან-პოლმა „თავაზიანობა ზნეობის გამოსხივება“) ერთდროულად.

თუ გუშინ მეფე იყო სიტყვა-ინიციატივა, დღეს კი – კავშირი, ხვალ გაჩნდება უდიდესი ცნება – ემსახურე სხვას! XX საუკუნის ერთ-ერთმა ბიზნესმენმა, გამოთვლითი მანქანების სამყაროში რევოლუციის პიონერმა ტადაო კასიომ განჭვრიტა ამ ცნების გარდაუვალობა და მომავალ ბიზნესმენებს დაუტოვა ბედნიერების რეცეპტი, რომელიც ასე ჟღერს: გზა პატიოსანი ბიზნესისკენ. უნდა შეგეძლოს გულის მეცნიერებისა და გონების მეცნიერების კომბინაცია.

ყოველი ახალი წამოწყებისთვის სადად უნდა განვსაჯოთ დასახული მიზნები და დავრწმუნდეთ მათი შესრულების შესაძლებლობებში, მიზანშეწონილებასა და რეალიზაციის გზებში (ეს უკვე ადამიანის ნებისყოფის სტრუქტურის არსებითი მხარეა) (4, 241). ამ ამოსავალ პუნქტზეა დამოკიდებული მთელი შემდგომი საქმიანობის ხასიათი. ამიტომ გადაწყვეტილება აუცილებლად მოითხოვს დაფიქრებას, აწონ-დაწონას, ზომიერ სიფრთხილეს. როგორც ამბობენ – სიფრთხილეს თავი არ სტკივა. მაგრამ სიფრთხილე, რომელიც ახლოსაა გაუბედაობასთან, ხშირად წარმატების მიღწევის უშუალო დაბრკოლება ხდება ყოველ საქმეში, ესეც უდაოდ უნდა გავითვალისწინოთ.

ვინც ფეხს არ გადადგამს ისე თუ არ დარწმუნდა, რომ მეორე ფეხი მყარად დგას და ნელა დადის იქ, სადაც უნდა ირბინოს ან სარისკო ნაბიჯი გადადგას, ვერასდროს ვერ მიაღწევს სასურველს. ნახტომი, მართალია, ზოგჯერ სახიფათოა, მაგრამ ეს უნდა გააკეთო თუ ის დაბრკოლების დაძლევის ერთადერთი საშუალებაა.

ჩაფიქრდით მიზნის აღსრულების დაწყებამდე, გულდასმით აწონ-დაწონეთ თქვენი შეუპოვრობა, უინიანობა, უნარი და სახსრები. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქმეში, სადაც ბევრი ფულია საჭირო და აღსრულების ვადა ხანგრძლივია. არასწორი გაანგარიშების წყალობით კვირები შეიძლება თვეებად იქცეს და ფულმა კი ფასი დაკარგოს ინფლაციის გამო.

„სიღინჯე გადაწყვეტილების მიღებაში, სისწრაფე აღსრულებაში, თავაზიანობა ქცევაში და სიმტკიცე მიზნის მიღწევაში – აი, მთავარი პრინციპები, რითაც უნდა იხელმძღვანელოს საქმიანმა ადამიანმა, ბიზნესმენმა“ (2, 28).

პრაქტიკული ფსიქოლოგიის ცოდნა მნიშვნელოვნად ადიდებს ყოველი ბიზნესმენის მარტივ ქმედების კოეფიციენტს, აფართოვებს მის შესაძლებლობებს და მისი ყოველი ნაბიჯი მიზანშეწონილია.

თუ გარემოებები ხელს უწყობს თქვენს მიზნებს და, უფრო მეტიც, დარწმუნებული ხართ, რომ ისინი, ვინც ჩართულია თქვენი წარმატების მიღწევაში, მზად არიან დაგეხმარონ, იმოქმედეთ გაბედულად, არ დაკარგოთ არც ერთი წუთი, თუ სიტყვა მიეცით, დანაპირები მტკიცედ, პედანტურად და დროზე შეასრულეთ. იყავით გამჭრიახი, არ გაცდუნოთ შემოთავაზებულმა სარგებელმა. თქვენს საქმიანობაში ნუ იქნებით სხვის იმედზე და ნურც თავდებად დაუდგებით უცხო პირების საქმიანობას.

მოთმინება და გულმშვიდობა – ორი ყველაზე საუკეთესო საშუალებაა ფიცხი ადამიანების წინააღმდეგ. უნდა შეგეძლოს მოთმინებით გადაიტანოთ წვრილმანი და მიეჩვიოთ თავიდან აიცილოთ დიდი უსიამოვნებანი. საკუთარი დარდის განღობა შეიძლება მხოლოდ მეგობრებისა და ნათესავების უაღრესად ვიწრო წრეში.

მკაცრად გაასაიდუმლოთ მნიშვნელოვანი საკითხები, დაე, ის მზა სახით სამსჯავროზე იმ მომენტში გამოვიდეს, როცა მას ყველაზე ნაკლებად ელოდებიან. ამ შემთხვევაში ეფექტი და შედეგი გაცილებით მნიშვნელოვანი იქნება.

საერთოდ, საიდუმლო – საუკეთესო მოკავშირეა სერიოზულ საქმეში. ბიზნესმენი უნდა იყოს გონიერი, შინაგანად განსწავლული ადამიანი. მან უნდა შეიმეცნოს ის ბრწყინვალე ჭეშმარიტება, რომელიც საოცრად მოგვაწოდა დიდმა ილიამ: „ქვეყანაზე ზოგი ისეთი რამ არის, თუ არ დაინახე ვერ ირწმუნებ და ზოგიც ისეთი, რომ თუ არ იწამე, ვერ დაინახავ“ (ილია) (2, 30).

ჩვენი სამყაროს ღიდერები ყოველთვის იყვნენ ისინი, ვინც შეძლო გამოეყენებინა და აემუშავებინა ხელშეუხები, ჯერ კიდევ გამოუვლინებელი უხილავი ძალები და გადაექცია ეს ძალები (ან იმპულსები და აზრები) ცათამბჯენებად, ულამაზეს ქალაქებად, ლაინერებად, წყალქვეშა ნავებად და გემებად, ავტომობილებად და სხვა და ყველანაირი ხერხით უფრო კომფორტული გაეხადათ ცხოვრება. მეოცნებე პრაქტიკოსებს საქმე ბოლომდე მიჰყავთ. არაფერია ისეთი, რისი დაძლევაც არ შეუძლია რწმენას და გატაცებას. რწმენა „მარადისობის ელიქსირია“, რომელიც აზრის გაფრენას აძლევს სასიცოცხლო ძალას და ქმედითობას. „ვისაც მაღალი კოშკის აგება სურს, დიდხანს უნდა დაკავდეს ფუნდამენტის ამოყვანით“ – ბრძანა ენტონი ბრუკნერმა.

რწმენა ყველა გონებრივი უნარის კატალიზატორია, რწმენა – უსასრულობაშია. რწმენა ეს არის „სასწაულებისა“ და ყველა იმ საიდუმლოს საფუძველი, რომელთა აღმოჩენა არ შეიძლება მეცნიერების წესით. რწმენა – ერთადერთი შუამავალია, რომლის დახმარებით შეიძლება გამოიყენოთ უზენაესი გონების კოსმიური ძალები (2, 35).

თუ გააკეთებთ შინაგანი რეზერვებისა და ნაკლოვანების ინვენტარიზაციას, აღმოაჩენთ, რომ თქვენი ყველაზე სუსტი ადგილი რწმენის უქონლობაა. აქტიურ ბიზნესში გვერდს ვერ აუვლი რწმენას, დაჯერებას და ნდობას, ასევე უზარმაზარ როლს ასრულებს ბიზნესში ცოდნა. მაგრამ აქ ცოდნა მხოლოდ პოტენციური ძალაა, იგი ნამდვილი ძალა მხოლოდ მაშინ ხდება, როცა ჩამოყალიბდება მკაფიო გეგმად და მიზნად ისახავს საბოლოო რეზულტატს.

ყველა, ვინც იცის როგორ და საიდან მოიპოვოს მისთვის საჭირო ცოდნა და როგორ აქციოს იგი მოქმედების მკაფიო გეგმად, შეიძლება ჩავთვალოთ განათლებულ ადამიანად.

უზარმაზარი ქონების დაგროვება მოითხოვს უზარმაზარ ენერჯიას, ხოლო ეს უკანასკნელი, თავის მხრივ, არ შეიძლება გაჩნდეს კარგად ორგანიზებული და გონივრულად გამოყენებული სპეციალური ცოდნის სისტემის გარეშე.

წარმოების, ორგანიზაციის არატრიალურად მართვას უფრო მეტად სჭირდება ადამიანი, რომელსაც უპირატესად ისეთი ნიშნები აქვს, როგორიცაა ხასიათი, პიროვნება და ინტელექტი, ვიდრე ჩვეულებრივი სპეციალური განათლება.

ადამიანის შესაძლებლობები მისსავე წარმოსახვაშია, ჭკუის ამ საკვირველ სახელოსნოშია. მას შეუძლია შექმნას ყველაფერი, რისი წარმოსახვაც შეუძლია. სიმდიდრე იწყება იდეით, იდეა ყალიბდება წარმოსახვით.

მთელ მსოფლიოში ადამიანებს უხდინან არა ცოდნისათვის, არამედ იმ უნარისათვის, რომ შეუძლია რაიმეს გაკეთება ან სხვისი დაჯერება ამის გაკეთებაში. ბიზნესს სჭირდება ადამიანები წარმოსახვით, რწმენით, ენთუზიაზმით, რომლებსაც შეუძლიათ გადაწვევტილების მიღება და მისი სისრულეში მოყვანა.

ორი კანონის – ეკონომიკის და ფსიქიკის სფეროებიდან – ერთობლივი მოქმედება ფენომენალურ შედეგს იძლევა. ინტელექტის ძალა დაგეხმარებათ ქონების დაუფლებაში. გონების ძალა – ძირითადია წარმატების მოპოვებაში. „გონების ძალა“ – ეს არის ორგანიზებული და ინტელექტუალურად მიმართული ცოდნა. უზენაესი გონებიდან პიროვნება ადამიანისათვის უცნობი მეთოდებით იღებს იმ ძალას,

რომელსაც შეუძლია სურვილი რეალობად აქციოს. გამომდინარე ზემოთქმულიდან, ერთმნიშვნელოვნად შეიძლება ითქვას, რომ ქვეცნობიერება მუშაობს გამუდმებით.

ადამიანის ყოველგვარი შემოქმედებითი ქმნილება სათავეს იღებს აზრის აფეთქებით. შემოქმედების პროცესს წინ უძღვის წარმოსახვის პროცესი. ადამიანის მასშტაბი უდრის მისი გონების მასშტაბს.

ბიზნესის არსის წვდომა სრულყოფილებას უახლოვდება, თუ ადამიანები შეძლებენ სხვის გაგებას (განსაკუთრებით ეს ეხება პარტნიორებს და მომხმარებლებს).

ადამიანთა ზრახვებისა და ქცევების გაგება არ ნიშნავს მათი ნეგატიური გამოვლინებებისადმი შერიგებას, არამედ პირიქით, ქმნის მათთან წარმატებით ურთიერთგაგებას და საბრძოლო პირობებს. ცხოვრებაში ბევრ გაუგებრობას მხოლოდ იმიტომ ვაწყდებით, რომ არ შეგვიძლია ან თავს არ ვიწუხებთ შეგნებულად ჩაეყენოთ ჩვენი თავი სხვის ადგილზე. სხვისი მოტივაციის გაგების, სხვა, თუნდაც საპირისპირო, თვალსაზრისზე დადგომის უნარის გამომუშავება არა მარტო აიოლებს ურთიერთობას, არამედ გვეხმარება განვჭკვირვოთ ადამიანთა ქცევა ამა თუ იმ სიტუაციაში, რაც, უდაოდ, წარმატების საწინდარია.

„შენი ხელობა?“-სიკეთის სამსახური, მაგრამ როგორ ემსახურები მას, თუ არ იცნობ საერთო ბუნებისა და კაცური ბუნების საწყისს? – ბრძანა მარკუს ავრელიუსმა – ვისწავლე, არასოდეს მეღალატა ხანგრძლივი ბჭობის შედეგად მიღებული გადაწყვეტილებისათვის, არად ჩამეგდო ფუჭი დიდება, მყვარებოდა შრომა და ყურადღებით მოვკიდებოდი ყველაფერს, რასაც მცირე სარგებლობის მოტანა მაინც შეეძლო ერისათვის...როგორ გამერჩია, სად ღმობიერი ვყოფილიყავი, სად – უღმობელი.

დროა შეიცნო, რომ შენი სიცოცხლე წამია მხოლოდ და თუ ამ წამით არ ისარგებლებ, ის გაქრება, ისევე როგორც გაქრები შენ და აღარასოდეს შემოიქცევი უკან.

არაფერი ისე არ ამადლებს ჩვენს სულს, როგორც ნივთთა და მოვლენათა თანმიმდევრული ჭეშმარიტი წვდომისა და მათი იმგვარად ჭკრეტის უნარი, რაც მყისეულად საცნაურყოფს, რა სარგებლობა მოაქვს თითოეულ მათგანს სამყაროს ამა თუ იმ ნაწილისთვის, ან რითია ის ფასეული როგორც მთელი სამყაროსთვის, ისე კაცთათვის (5). რაგინდ გასაოცარიც არ უნდა იყოს, გენიალური მოაზროვნის მარკუს ავრელიუსის ფიქრები ზნეკეთილობაზე საესეებით შეესატყვისება ოცდამეერთე საუკუნის საქმიან ადამიანს, რომელიც ატარებს ბიზნესმენის ღირსეულ სახელს.

საქვეყნოდ ცნობილმა ამერიკელმა ბიზნესმენმა და მენეჯერმა ლი იაკოკამ უაღრესად მნიშვნელოვან საკითხზე გაამახვილა ყურადღება: „ყველაზე დიდი პრობლემა, რომელსაც წააწყდა დღეს ამერიკული ბიზნესი, არის მენეჯერთა უმრავლესობისთვის ინფორმაციის ზომიერადსული მოცულობა. იგი თავბრუს ახვევს, აბრმავეებს მათ და არ იციან, რა მოუხერხონ მას.

წარმატების გასაღები ინფორმაციაში კი არა, ადამიანებშია, მათ ფსიქიკურ სიჯანსაღეში. ამიტომ უმაღლესი მმართველობითი პოსტებისათვის მე ვეძებ მხოლოდ დაუღალავ, გამრჯე და პატიოსან ადამიანებს.

ჩემი რწმენით, მუშების მიერ დახარჯული დრო და ენერჯია კარგად უნდა ანაზღაურდეს. მე, რა თქმა უნდა, სოციალისტი არ ვარ, მაგრამ ვემხრობი სიმდიდრის განაწილებას, მუშების მონაწილეობას მოგებაში იმ შემთხვევაში, თუ კომპანიას აქვს იგი.

თითქმის ყველა ადფრთოვანებულია იაპონელებით, მათ მიერ მომავლის ნათელი ხედვით, მათი აწყობილი თანამშრომლობით მთავრობას, ბანკებსა და პროფ-

კავშირებს შორის, მათი უნარით თავისი უპირატესობანი გამოიყენონ განუხრელი წინსვლისთვის, მაგრამ როგორც კი ვინმე შემოგვთავაზებს გავყვეთ მათ მაგალითს, წარმოსახვაში მაშინვე ჩნდება საბჭოთა კავშირის სახე მისი ხუთწლიანი გეგმებით. ნამდვილად კი სახელმწიფო დაგეგმვა სრულიად არ ნიშნავს სოციალიზმს. იგი ნიშნავს მხოლოდ მოფიქრებულ სტრატეგიას, ჩამოყალიბებულ მიზნებს. იგი ნიშნავს ეკონომიკური პოლიტიკის ყველა ასპექტის შეთანხმებას, ნაცვლად ცალ-ცალკე ნაწილებად წარმოდგენისა, ნაცვლად ვიწროჯგუფური ინტერესების მქონე ადამიანების მიერ მათი შეუთანხმებელი დამუშავებებისა.

შეიძლება თუ არა დაგეგმვა ჩაითვალოს ანტიამერიკულ ცნებად? ჩვენ კორპორაცია „კრაისლერში“ დიდ გეგმიან მუშაობას ვეწვეით. ასევე იქცევა ყოველი წარმატებული კორპორაცია. უნივერსიტეტები გეგმავენ, ბანკები გეგმავენ, მთელი მსოფლიოს მთავრობები გეგმავენ. გამონაკლისია მხოლოდ აშშ-ის მთავრობა. ამიტომაც ამერიკას აქვს ცუდი სამრეწველო პოლიტიკა, რაც შესწორებას საჭიროებს“ (6).

მინდა სტატია დავასრულოთ თ. ჭიაბრიშვილის სიტყვებით: „ბიზნესი არა მხოლოდ ქონების შოვნის ხელოვნებაა, ეს არის მთელი მეცნიერება, რომლის სიკეთეც ხელოვნებასა და ლიტერატურასაც ეფინება და დიდ როლს თამაშობს მაღალზნეობრივი, საქმიანი, ენერჯიული პიროვნების ჩამოყალიბებაში. ბიზნესი თანამედროვე საზოგადოების ძირითადი ბერკეტია“ (2, 2).

ბიზნესში წარმატება არის პროფესიონალიზმი პლიუს პატიოსნება.

ლიტერატურა:

1. Психология бизнеса, М., 1998.
2. ჭიაბრაშვილი თ., გზა პატიოსანი ბიზნესისკენ, თბ., 2000.
3. Герберт Н. Кессон. Аксиомы бизнеса. В кн. Аксиомы бизнеса. Минск, 1995.
4. სვანიძე ლ., ლექციები ეკონომიკურ ფსიქოლოგიაში, შემეცნებითი სწავლება, 2016.
5. მარკუს ავრელიუსი, ფიქრები, თბ., 1972.
6. Ли Якока. Карьера менеджера. М., 1991.

Lia Svanidze

Business as the art of economic, fruitful activity

Summary

As a result of detailed consideration of the problem presented in the article is confirmed that business is an economic, fruitful activity, economic creative work of person, which sets a goal of satisfaction of social needs and gaining the personal benefit, and indepth and comprehensive study of psychological sciences plays crucial role in this process. It is emphasized that it is a rare occasion when we face a problem, which is irresolvable for mind of man. The work clearly shows that business is a competition of mind and heart, it means salvation, which is promoted by creative thinking.

The truth runs through Lia Svanidze's work that a person, who bears the name of honest businessman, mandatorily is psychologically trained and very quiet man, and the famous wisdom: 'Sometimes one-minute restraint means escape from houndred-day regret' is not alien for him. The author confirms that business system is the unity of relations between various subjects of market

economy, where relations, communication and forms predetermine each other and form a complete whole. It is clearly seen from the work that the sense of social responsibility is added to businessman's qualities, such as initiative, drivenness, tirelessness etc. It is shown that the time leads business to humanization. Businessman pays considerable attention to business culture. Special place in the work is allotted to business axioms as its mandatory conditions. The author emphasizes the role of psychology in business and abundantly offers advices. She unequivocally supposes that success in business is predetermined by professionalism plus honesty.

Лия Сванидзе

Бизнес, как искусство экономической продуктивной деятельности

Резюме

В статье говорится, что личность, которая носит имя порядочного бизнесмена должен быть подготовлен психологически и быть очень сдержанным. Автор подтверждает, что система бизнеса является единством отношений между множеством субъектов рыночной экономики, где отношения, связь и форма представляют собой единое целое.

В работе подчеркивается, что таким свойствам бизнесменов как инициативность, энергичность, непоколебимость и т.д. добавляется чувство социальной ответственности. Бизнесмен большое внимание уделяет культуре бизнеса. Особое место занимают аксиомы бизнеса и уделяется внимание психологической роли, в котором успех бизнеса составляют успешность и порядочность.

კახი კობალიანი
(საქართველო)

**ლიდერობის პროცესის ფსიქოლოგიური ასპექტები მცირე
სოციალურ ჯგუფში**

ყველგან, სადაც ერთად თავს იყრის ორ ადამიანზე მეტი, ჩნდება ლიდერობის პრობლემა. ჯგუფის ფორმირების პროცესში ზოგიერთი მისი წევრი იწყებს უფრო აქტიური როლის თამაშს, ვიდრე სხვები, მათ უპირატესობას ანიჭებენ, მათ სიტყვებს უფრო აფასებენ, მოკლედ, ისინი დომინირებულ მდგომარეობას იკავებენ. ამრიგად, ხდება ჯგუფის წევრთა დიფერენციაცია, სხვა სიტყვებით, ჯგუფში გამოიყოფა როგორც ლიდერები, ასევე მათი მიმდევრები.

ჯგუფის რაოდენობრივი ზრდისა და სტაბილიზაციის საფუძველზე, ჯგუფის წევრთა შორის ყალიბდება რანგული იერარქია, შესაბამისად, ლიდერი ჯგუფის საქმიანობაში გადამწყვეტ როლს იძენს.

ადამიანის მთელი ცხოვრება მიმდინარეობს სოციალურ კონტექსტში, ის ცხოვრობს და მოქმედებს სხვადასხვაგვარი ჯგუფების შემადგენლობაში და განიცდის ფორმალური და არაფორმალური ლიდერების გავლენას. ლიდერის როლში შეიძლება გამოვიდნენ სხვადასხვა პიროვნული თვისებების და საზოგადოებრივი მდგომარეობის მქონე ადამიანები: ოჯახის უფროსი, მასწავლებელი, მწვრთნელი, კრიმინალური ჯგუფის მეთაური, განყოფილების უფროსი, კათედრის გამგე და ა.შ.

ლიდერის პიროვნება და მისი ქცევის სტილი თითოეული ადამიანის და მთელი ჯგუფის ბედს განსაზღვრავს. სხვა სიტყვებით, ლიდერები გავლენას ახდენენ ინდივიდების სოციალიზაციაზე. ადამიანთა სოციალური ქცევის შესწავლის შედეგად, შესაძლებელია ლიდერობის დინამიკის გაგება და ჯგუფის ცხოვრებაში მნიშვნელოვან თავისებურებათა აღმოჩენა. რამდენადაც მრავალფეროვანია ადამიანები და ჯგუფები, იმდენად მრავალფეროვანია ლიდერები და მათი ქცევა.

ლიდერობის ნიშნები ნებისმიერ ჯგუფში, მათ შორის, შემთხვევით ჯგუფებშიც კი შეიძლება შევამჩნიოთ და ყველა მათგანში შესაძლებელია ისეთი საერთო კანონზომიერებების აღმოჩენა, როგორებიცაა: ლიდერობის სტილის ამსახველი გარემოება, ჯგუფის არსი, რომელსაც ლიდერი ხელმძღვანელობს, ასევე პიროვნული თვისებები არა მარტო ლიდერისა, არამედ მისი მიმდევრებისა და სხვა.

ლიდერობის ფენომენის სიცხადის მიუხედავად, რთულია ჯგუფში ლიდერის დადგენა. ფსიქოლოგიურ ლიტერატურაში საუბარია ლიდერის გამოვლენის ორი ძირითადი მეთოდის შესახებ:

1) გამოკითხვის შედეგად შეიძლება გაირკვეს, თუ ვის ანიჭებენ ჯგუფის წევრები უპირატესობას საქმიან სფეროში, როგორც ყველაზე მეტად გავლენიან პირს (თვითანგარიშის მეთოდი);

2) სპეციალურად მოწვეულ კონსულტანტებს ჯგუფის ყველაზე უფრო გავლენიანი წევრების დასახელებას თხოვენ, ან ხდება ჯგუფის ერთი წევრების მიერ სხვა წევრებზე გავლენის აქტების ჩანიშვნა (დაკვირვების მეთოდი).

ლიდერობის გამოვლენის ამ ორი მეთოდის საერთო კრიტერიუმს წარმოადგენს გავლენის ფაქტორი, რომელსაც პიროვნება ჯგუფის მონაწილეებზე ახდენს. შესაბამისად, ლიდერები შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც პირები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ჯგუფის მოქმედებაზე.

ასეთი ფორმულირებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია სულ მცირე, სამი მნიშვნელოვანი შედეგის შესახებ საუბარი, რომელთაც ლიდერობის პრობლემის შესწავლის დროს ნაკლებად ითვალისწინებენ.

ჯგუფი, ამ განმარტებით ჩვენ ვეთანხმებით იმ მოსაზრებას, რომ ჯგუფის ყველა წევრი რაღაც ზომით ლიდერია, რამდენადაც თითოეული მონაწილე ურთიერთობებში უნებლიე გავლენას ახდენს ჯგუფის სხვა წევრების მოქმედებებზე. ამიტომ გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ ლიდერობა რაოდენობრივ ცვლადს წარმოადგენს და არა გარკვეული თვისების არსებობას (ან არ არსებობას). სწორი იქნებოდა საუბარი არა არსებობის შესახებ, არამედ ხელმძღვანელობის მიმართულებით ჯგუფის თითოეულ წევრთან შესაძლებლობათა (პოტენციალის) მოცულობაზე და არ უნდა მოვახდინოთ ჯგუფის წევრების ფატალური დაყოფა ლიდერებად და მიმდევრებად. ამრიგად, ჯგუფის იმ წევრებს, რომლებიც არსებით გავლენას ახდენენ ჯგუფის მოქმედებაზე, შეიძლება უწოდოთ ლიდერი.

მეორე, შედეგს წარმოადგენს ის გარემოება, რომ ლიდერობის პროცესი არის პიროვნებათაშორისი ურთიერთობის აქტი: არა მარტო ლიდერი ახდენს გავლენას მიმდევრებზე, არამედ მიმდევრებიც ახდენენ გავლენას ლიდერზე. ლიდერების ქცევა მნიშვნელოვანწილად განპირობებულია ჯგუფის წევრთა განწყობებით (ღირებულებათა ორიენტაციებით). ემპირიული კვლევებიდან გამომდინარე გაირკვა, რომ იმ ჯგუფში, სადაც თანასწორობის ტენდენციები ჭარბობს, ლიდერი უფრო დემოკრატიულია; და პირიქით, იმ ჯგუფებში, სადაც უპირატესობა ენიჭება ძალისმიერ მართვას, ლიდერი შეიძლება გახდეს სრულუფლებიანი დიქტატორი.

მესამე, ჩვენ უნდა გავითვალისწინოთ განსხვავება ლიდერსა და კოლექტივის ოფიციალურ ხელმძღვანელს შორის. ლიდერს ყოველთვის აქვს მნიშვნელოვანი გავლენა ჯგუფის წევრებზე, ხოლო ოფიციალური ხელმძღვანელის გავლენა ჯგუფის წევრებზე ზოგ შემთხვევაში შეიძლება მნიშვნელოვნად მცირე იყოს. სხვა სიტყვებით, ყველა ფორმალური ხელმძღვანელი არ წარმოადგენს ლიდერს.

ზემოჩამოთვლილი ზოგადი მოსაზრებებიდან გამომდინარე, შეიძლება მოვახდინოთ საკუთრივ ლიდერისა და ლიდერობის პრობლემების სოციალურ-ფსიქოლოგიური ანალიზი.

ლიდერობის აღმოცენება. ამ ნაწილის ძირითადი აზრი შეიძლება შემდგენიარად ჩამოვაყალიბოთ: ლიდერობის (არაფორმალური ხელმძღვანელობა) და მისი ფუნქციის აღმოცენება ჯგუფში განისაზღვრება ჯგუფის სტრუქტურით, მდგომარეობით და ამოცანით. როგორც აღვნიშნეთ, ლიდერები თავიანთი ცენტრალური პოზიციის წყალობით მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ჯგუფის მიზნების, მსოფლმხედველობის, ასევე ორგანიზაციის სტრუქტურის ჩამოყალიბებაში და ჯგუფის წევრთა ერთობლივ საქმიანობაში.

ახლა ვნახოთ „ლიდერი-ჯგუფის“ ურთიერთქმედების მეორე მხარე, რამდენადაც სწორედ ჯგუფის სტრუქტურა, მდგომარეობა და ამოცანა განაპირობებს ლიდერობასა და მიზნების აღმოცენებას, რომელსაც ის ემსახურება. უმრავლეს შემთხვევაში, როგორც ჩვენ აღვნიშნეთ, ჯგუფში გავლენა შეიძლება ერთი ან რამდენიმე პირის ხელში მოექცეს და არ განაწილდეს ჯგუფის ყველა წევრებზე თანაბრად. ეს განსაკუთრებით ცხადად ვლინდება, როცა დროთა განმავლობაში ჯგუფი სტაბილიზირდება გარემომცველ პირობებში.

ბუნებრივია, ლიდერობის კონცენტრაციის ისტორია სხვადასხვა ჯგუფში სხვადასხვაგვარად მიედინება. აქ ჩვენ აღვნიშნავთ მხოლოდ ზოგიერთ ამოსავალ წერტილს და ჯგუფის ფუნქციონირებისა და ზრდის ძირითად მოვლენებს, ასევე

ჯგუფის წევრების იმ ძირითად მახასიათებლებს, რომლებიც ხელს უწყობენ ლიდერობის კონცენტრაციას და ამ პროცესის წარმატებას განაპირობებენ.

ლიდერობა და ჯგუფის რანგული იერარქია. რაოდენობრივი ზრდის პროცესში, იზრდება ჯგუფის მიზნების ფუნქცია და კონცენტრაცია. ჯგუფის წევრთა შორის ყალიბდება გაგლენის ხარისხობრივი იერარქია, რომლის ზედა საფეხურს იკავებს პირველსახოვანი ლიდერი, ხოლო შუა ადგილზე განლაგდებიან მეორე და მესამე დონის ლიდერები, ქვედა საფეხურზე კი იმყოფებიან მიმდევრები.

მცირე შეჭიდულ ჯგუფებში, როგორც წესი, საშუალო (მეორე, მესამე დონე) ლიდერები და მიმდევრებიც თავიანთ დონეზე წარმოადგენენ ზედა ლიდერის ძირითად მახასიათებლებს. თუმცა ეს არ ეხებათ დიდ და რთულ ჯგუფებს, სადაც არსებობს ობიექტური პირობები მრავალი ლიდერის წამოსაწევად.

ლიდერი და კრიტიკული სიტუაციები. ჯგუფის მიერ გაგლენიან ლიდერზე მოთხოვნა განსაკუთრებით მწვავედ იმ შემთხვევაში ხორციელდება, როცა ჯგუფური მიზნების მიღწევის გზაზე აღმოცენდება რაღაც წინააღმდეგობები, ან როცა ჯგუფს რაღაც შიგნიდან ემუქრება, ე.ი. როცა იქმნება რთული, კრიტიკული სიტუაცია. ასეთ შემთხვევაში ჯგუფის წევრები ყოველთვის თანხმდებიან იმაზე, თუ რა ნაბიჯები უნდა გადადგან მიზნის მისაღწევად და საშიშროების დასაძლევად. თუ ამ დროს რომელიმე ინდივიდი პიროვნული თვისებებიდან გამომდინარე (გაბედულობა, ცოდნა, თვითდარწმუნებულობა და ა.შ.) მიზნის მიღწევას, ან ჯგუფის უსაფრთხოების დაცვას შეძლებს, მაშინ ის, სავარაუდოდ, მოცემული ჯგუფის ლიდერი გახდება.

საშიშროების ან წინააღმდეგობათა გადალახვის სიძნელის ხარისხი, რომელსაც აწყდება ჯგუფი, განაპირობებს არა მარტო ლიდერობის აღმოცენების ფაქტს, არამედ ასევე მისი გავრცელების მოცულობას და ფორმას. კრიტიკულ სიტუაციებში ლიდერობა ერთი ხელის ფოკუსში ექცევა, ერთ პიროვნებაზე კონცენტრირდება. დიქტატორების საქმიანობის ისტორიული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ისინი კრიტიკულ სიტუაციებში აღმოცენდებიან, სწორედ მაშინ როცა ხელისუფლებაში გარდაუვალი სწრაფი ცვლილებები მიმდინარეობს. პოლიტიკური ავანტიურისტები, რომლებსაც ძალაუფლება სწყურიათ, ხელოვნურად ქმნიან საგანგებო სიტუაციებს, როგორც სახელმწიფო ფუნქციის გაკონტროლების საშუალებას და სხვადასხვა კრიზისებს იწვევენ, ამ კონტროლის შენარჩუნებისათვის.

ამერიკელმა მეცნიერმა ლეიტონმა (Leighton), ბანაკის პირობებში, ლიდერობის აღმოცენების შესაძლებლობა შეისწავლა. ის იზოლაციის პირობებში ადამიანების ბრმა, აპათიურ დამთმობლობაზე, ცხოვრების მიღებული ნორმებისა და უსაფრთხოების დარღვევებზე მიუნიშნებს.

თუ პრობლემები, რომლებსაც აწყდება ჯგუფი, ძალიან რთულია, ლიდერობის ფუნქცია ჩვეულებისამებრ გადანაწილდება რამოდენიმე პირზე. დავალების გართულების შესაბამისად ლიდერობა ხდება გამოკვეთილი. ადვილი ჯგუფური დავალების შემთხვევაში კი ლიდერობა კვლავ გაცალმტკვერდება (დავალება იმდენად მარტივია, რომ ყველას შეუძლია მისი გადაჭრა დამოუკიდებლად).

ლიდერობა და ჯგუფური არამდგრადობა. ახალი ლიდერის აღმოცენებისათვის კეთილსასურველი გარემოება შეიძლება არა მარტო გარე მუქარის გაგლენით შეიქმნას, არამედ შიდაჯგუფური კონფლიქტების შედეგადაც. გარკვეულ გარემოებაში, კონფლიქტში ჩართული ქვეჯგუფების ლიდერები, მაღალი რგოლის ლიდერთან მიმართებაში თანასწორ მდგომარეობას ინარჩუნებენ. ხოლო,

თუ ჯგუფი არ დაიშალა, მაშინ ქვეჯგუფების ლიდერები განიღებებიან ერთი ძლიერი ლიდერის მიერ.

მიჩიგანის უნივერსიტეტის თანამშრომელმა (აშშ) კროკეტმა (Crockett) ექსპერიმენტულად დაამტკიცა, რომ ჯგუფში აზრთასხვაობა ძველი ლიდერების უზურპაციისა და ახლების აღმოცენებისათვის კეთილსასურველ ნიადაგს ქმნის. მან სამთავრობო და საწარმოო ორგანიზაციებში 72 ჯგუფი შეისწავლა და დაასკვნა – „მიზნის მიღწევაში, განსხვავებული აზრის მქონე წევრებისგან შემდგარ ჯგუფებში უფრო ადვილად აღმოცენდება არაფორმალური ლიდერები, ვიდრე იმ ჯგუფებში, სადაც მიზნებისა და საშუალებების გარკვევაში ჯგუფის წვრთა შეხედულებების თანხვედრა მაღალია“.

ლიდერები და ყოფილი ხელმძღვანელები. ახალი ლიდერი უფრო მეტად შეიძლება მოგვევლინოს იმ პერიოდში, როცა ძველი ლიდერი ვერ ართმევს თავს მმართველ მდგომარეობას, როგორც სტრატეგი, ექსპერტი, დამკვეთმარებელი და ადმინისტრატორი. კროკეტი აღნიშნავს, რომ როცა ლიდერი ვერ უმკლავდება ჩამოთვლილ ფუნქციებს, მაშინ 83%-ის შემთხვევაში, აღნიშნულ ფუნქციებს ჯგუფის სხვა წევრი იღებს საკუთარ თავზე. ხოლო იმ ჯგუფში, სადაც ფორმალური ლიდერი ეფექტურად ასრულებს თავის მოვალეობებს, ახალი ლიდერი მხოლოდ 39%-ის შემთხვევაში აღმოცენდება. ასევე დამტკიცებულია, რომ თუ ლიდერი გარემო პირობებში ვერ უმკლავდება ჯგუფის წარმომადგენლობით ფუნქციებს, არ შეუძლია „ჯგუფის სახელით საუბარი“, მაშინ ჯგუფი ახალ ლიდერს წამოწევს.

ლიდერები და მათი მოთხოვნები. ისევე, როგორც ჯგუფის ყველა წევრი, პოტენციური ლიდერიც მიისწრაფვის ჯგუფის საერთო მიზნების მიღწევისკენ და ამავე დროს აქვს საკუთარი, დამატებითი მოთხოვნები. მომავალ ლიდერს ჯგუფის სხვა წევრებისაგან განსხვავებს ის, რომ ეს დამატებითი მოთხოვნები შეიძლება დაკმაყოფილებული იყოს ხელმძღვანელის (ან არაფორმალური ლიდერის) როლის მიღებით. ღირებულებითი ორიენტაციებისა და საკუთარი მოთხოვნების გაცნობიერების ხარისხიდან გამომდინარე, მომავალი ლიდერი მიზანმიმართულად ცდილობს წამყვანი როლის მოპოვებას, ან პროცესი შეიძლება წარმართოს სტიქიურად, უფრო სწორად, ლიდერის წამოწევას მიმდევრები ახდენენ, თუ კი დარწმუნდებიან იმაში, რომ ის ფლობს ლიდერისათვის დამახასიათებელ აუცილებელ თვისებებს.

როცა ლიდერი თვითონ ცდილობს მმართველობის მოპოვებას, ამ შემთხვევაში სოციალური თვითორგანიზაციის მექანიზმი ადვილს უთმობს მიზანმიმართულ საქმიანობას, რომელიც განსხვავებული ელემენტებისაგან ყალიბდება. ამ მოთხოვნებისათა შორის შეიძლება იყოს ძალაუფლებისკენ სწრაფვა, საკუთარი სოციალური სტატუსის ამაღლება და პიროვნების სხვა შემადგენელი ღირებულებითი ორიენტაციები. როცა ჯგუფის წევრთა შორის არიან ასეთი მოთხოვნების მქონე ადამიანები, მხოლოდ ამ შემთხვევაშია მოსალოდნელი ჯგუფში ლიდერის მოვლინება. იმ შემთხვევაში კი, როცა ჯგუფში ლიდერების მაღალი პოტენციალია, მაშინ შესაძლოა ეს ფუნქცია (ლიდერობა) ჯგუფის რამდენიმე წევრზე გადანაწილდეს. ხოლო თუ ჯგუფის ლიდერული პოტენციალი არც ისე მაღალია, მაშინ, სავარაუდოდ, ძალაუფლება ერთი პიროვნების ხელში მოექცევა. თუ ჯგუფში საერთოდ არ არის ისეთი პიროვნება, რომელსაც ლიდერობის მოთხოვნები გააჩნია, მაშინ, ბუნებრივია, ასეთ ჯგუფში ლიდერი არ აღმოცენდება და, შესაბამისად, ჯგუფი შეიძლება ადვილად დაიშალოს.

დასასრულ, შეიძლება ითქვას, რომ ლიდერობის პროცესის გასაგებად, გასათვალისწინებელია არა მარტო შიდაჯგუფური ფაქტორები, ჯგუფის წევრთა წარმოდგენები და მოთხოვნები, არამედ პოტენციური ლიდერების ფსიქოლოგიაც. არ არსებობს ლიდერები მიმდევრების გარეშე და არ არსებობს ლიდერები იმ ადამიანების გარეშე, რომლებსაც ლიდერობა სურთ. სხვა სიტყვებით, თუ ჯგუფში არ არიან ლიდერობაზე ორიენტირებული ადამიანები, მაშინ ჯგუფის ის წევრები, რომლებიც ფაქტიური ლიდერის გარეშე აღმოჩნდნენ, ჯგუფის ფორმალური მონაწილეები ხდებიან და არა ლიდერის მიმდევრები. პრაქტიკულად ასეთ ჯგუფში შეიძლება იყოს ფორმალური ხელმძღვანელი, მაგრამ აღნიშნულ შემთხვევაში ის მონაწილეების საქმიანობას მხოლოდ ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი საშუალებებით არეგულირებს.

ლიტერატურა:

1. ჩარკვიანი დ., ფსიქოლოგია ინდუსტრიულ ორგანიზაციებში, თბ., 2001.
2. ჩარკვიანი დ., ექსპერიმენტული სოციალური ფსიქოლოგიის საფუძვლები, თბ., 2004.
3. Копалиани К., Ролевая дифференциация лидерства в юношеских спортивных командах. Кавказведение. №3, М., 2003.
4. Кричевский Р. Л., Рыжак М. М., Психология руководства и лидерства в спортивном коллективе. М., 1985.
5. Peter G., Northouse. Learership. Theory and Practice. Fifth Edition. 2010.

Kakhi Kopaliani *Psychological aspects of leadership in a small social group* **Summary**

The article covers definition of the leadership phenomenon, beginning of the leadership events. The article also discusses such events as leadership and group hierarchy, leader and critical conditions, leader and group instability, leaders and ex-managers, leaders and their demands.

Кахи Копалиани *Психологические аспекты процесса лидерства в малых социальных группах* **Резюме**

В статье показана общая характеристика феномена лидерства. Описаны особенности лидерства. Рассмотрено отношение лидерства к таким явлениям как иерархия ранжирования группы, критические ситуации, групповая неуравновешанность. В статье также затрагиваются такие темы, как лидеры и бывшие руководители, лидеры и их потребности.

რუსუდან გოგონია
(საქართველო)

კროს-კულტურული ანალიზი უცხოური ენის სწავლებაში

უცხოური ენის ათვისებისას აუცილებელია განსხვავებული კულტურული კონტექსტებისა და სხვადასხვა ენობრივი კულტურული თვითმყოფადობის პატივისცემა, შემსწავლელის მიერ უცხო კულტურული ინფორმაციის გაცნობა და მის პრაქტიკაში გამოყენება. შემსწავლელმა უნდა შეძლოს მშობლიური და უცხო კულტურის ერთმანეთთან შედარება. იმ ენის კულტურაში, რომელსაც შემსწავლელი ეუფლება, მომხდარი ცვლილებები ზეგავლენას ახდენს სასწავლო პროცესზე. დღესდღეობით უცხოური ენის სწავლებაში დიდი ყურადღება ექცევა ინტერკულტურულ კომუნიკაციურ კომპეტენციას.

ინტერკულტურული კომპეტენცია განისაზღვრება როგორც უნარი, რომელიც უცხოური ენის შემსწავლელს მონოლინგუური მშობლიური ენის მატარებლისგან განასხვავებს.

კულტურის არსის სიღრმისეული გააზრებისათვის აქტუალურია კულტურის სემიოტიკური, ანუ მნიშვნელობაზე ორიენტირებული გაგება. რადგან შემსწავლელს პირდაპირი შეხება არ აქვს იმ უცხო ენის კულტურულ განზომილებებთან, ამიტომ სწავლება კულტურის მატერიალურ განზომილებებს ეყრდნობა. შემსწავლელს უნდა შეეძლოს განსხვავებული კულტურული მნიშვნელობის ერთმანეთთან შედარება, მიიღოს მონაწილეობა კულტურათა გაცვლის პროცესში. კულტურა არის ადამიანების მიერ შექმნილი წარმოდგენების, ღირებულებების და მნიშვნელობების მთელი კომპლექსი.

კულტურის მატერიალურ, მენტალურ და სოციალურ ასპექტებს შორის არსებობს სხვადასხვა კავშირი. კულტურის მატერიალური მხარის ცენტრალურ ასპექტს წარმოადგენს მხატვრული ლიტერატურა. მხატვრული ტექსტები ინტერკულტურული სწავლებისათვის ძალიან მნიშვნელოვანია. ის ხელს უწყობს კულტურული კომპეტენციის განვითარებას და გადაამწყვეტი როლიც ენიჭება.

ტერმინ *კულტურას* მატერიალურ მხარესთან ერთად მენტალური და სოციალური მხარეებიც გააჩნია. სწავლებისას ყურადღება გამახვილებული უნდა იყოს კულტურის მენტალურ ასპექტებსა და სოციალურ განზომილებებზე.

უცხო კულტურის ცოდნას მიაკუთვნებენ: ფაქტობრივ ცოდნას უცხო ქვეყნის შესახებ და შესასწავლი ენის ქვეყნის ისტორიული და გეოგრაფიული ფაქტების ცოდნას; პოლიტიკურ და სოციალურ სიტუაციებს; შესასწავლი ქვეყნის ხელოვნებისა და მხატვრული ლიტერატურის ტენდენციების შესახებ ცოდნას; სოციოკულტურული ქმედების ცოდნას; შესასწავლი ენის კულტურული რიტუალების, ტრადიციების, საზოგადოებრივი ურთიერთობების ნორმების ცოდნას; სტრატეგიულ ცოდნას, რომელიც ინტერკულტურული ურთიერთობების და შესაბამისი პროცესებისათვის არის საჭირო.

უცხო კულტურულ უნარ-ჩვევებში იგულისხმება ის, რომ ენის შემსწავლელს შეუძლია კომუნიკაციურ სიტუაციებში ადეკვატური ქცევა; შემსწავლელმა უნდა შეძლოს კომუნიკაციურ სიტუაციაში სწორი მეტყველების ჩამოყალიბება; კონფლიქტური სიტუაციების დაძლევა და გაუგებრობების თავიდან აცილება.

ინტერკულტურული სწავლების მთავარი მიზანია ინტერკულტურული კომპეტენციის განვითარების ჩამოყალიბება შემსწავლელში. ინტერკულტურული სწავლება გულისხმობს შემსწავლელის ცოდნის გაფართოებას, როდესაც უცხო კულ-

ტურის შესახებ შექმნილი ცოდნა არსებულ კულტურულ გამოცდილებასა და კონცეფციებთან არის დაკავშირებული.

შემსწავლელი უნდა ადაპტირდეს კონკრეტულ კულტურულ სინამდვილესთან, რაც ხელს უწყობს შემსწავლელის იდენტობის განვითარებას.

მაღალი საერთაშორისო მობილობის და მოქალაქეთა ინტეგრაციის კონტექსტში, ახალ პოლიტიკურ კონფიგურაციაში, როგორცაა ევროკავშირი, ძირითადი განსახილველი თემა არის „კულტურათაშორისი მოქალაქეობა“, რომელიც ყურადღებას ამახვილებს უფრო მეტად კომპეტენციაზე, ვიდრე იდენტობაზე.

ინტერკულტურული კომპეტენცია შეიძლება განისაზღვროს როგორც „დამოკიდებულება“, „ინტერპრეტაციის უნარი“ და „ურთიერთმოქმედების უნარი“, რაც შეიძლება მიღწეულ იქნეს ინტერკულტურული განათლების მიღებით. განათლების ეს სფერო ხშირად დაკავშირებულია ენის სწავლებასა და შესწავლასთან. ენის შესწავლა შეიძლება ჩაითვალოს „სოციალიზაციის“ ადგილად, რომელიც აერთიანებს იმ იდეას, რომ მასწავლებელს შეუძლია დაეხმაროს შემსწავლელს გაიგოს ახალი ცნებები (რწმენა, ღირებულებები და ქცევა) ახალი ენის ათვისებით.

უცხოური ენის ათვისება არ არის საკმარისი ინტერკულტურული კომპეტენციის ჩამოსაყალიბებლად და პედაგოგს სჭირდება სპეციფიკური მეთოდოლოგია „კულტურაზე“, რომელიც განისაზღვრება რწმენის, ღირებულებების და ქცევის გაზიარებით „ეთნოლინგვისტური საზოგადოების“ დონეზე. შესაძლებლობების და კონტრასტული მიდგომების ფარგლებში შეიძლება მიზნის მიღწევა. ბაირამის (1) მიხედვით, ყველაზე უფრო მნიშველოვანი განსხვავება სამოქალაქო განათლებასა და განათლების ინტერკულტურული მოქალაქეობისთვის არის ცნობიერების ამადლება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა კონტრასტული მიდგომა არ არის სანდო. კონტრასტული კვლევა დაფუძნებული უნდა იყოს კარგად დამკვიდრებულ და მიუკერძოებელ მეთოდოლოგიაზე, რომელიც თავის მხრივ უნდა ეყრდნობოდეს კარგად ჩამოყალიბებულ და კონტექსტუალიზებულ კატეგორიებს. ინტერპრეტაციას წინ უნდა უძღოდეს კონკრეტული აღწერილობა. მითითებული უნდა იყოს, თუ რამდენად ზუსტად გამოიყენება კონსტრასტული ანალიზის შედეგები ინტერკულტურულ განათლებაში.

კროს-კულტურული დისკურსის ანალიზი შეიძლება ჩაითვალოს ლინგვისტიკის სფეროდ დისკურსის ანალიზის და ტექსტური ლინგვისტიკის ფონზე. ეს ეხება აღწერილობით და ინტერპრეტაციულ შედარებას დისკურსის ჟანრს (ტელევიზია, ახალი პროგრამები, ლიტერატურა, ინტერნეტი და სხვა) ორ ან მეტ განსხვავებულ ეთნოლინგვისტურ საზოგადოებაში.

ცნება „დისკურსის ჟანრი“ განსაკუთრებით საჭიროა კროს-კულტურულ მიდგომაში, რაც მიიღწევა შედეგებით ნაკლებად ჯგუფში, ვიდრე ეთნო-ლინგვისტურ საზოგადოებაში. ანალიზის მიხედვით მკვლევარი აჯამებს განსხვავებულ შედეგებს და ქმნის ჰიპოთეზას კულტურულ ელემენტებზე დაყრდნობით. თუმცა ამ დროს რელევანტურობა არ არის ნავარაუდევო კროს-კულტურული დისკურსის ანალიზის მიერ. შედეგები უნდა დადასტურდეს.

კროს-კულტურული დისკურსის ანალიზი ასევე დაფუძნებულია ლინგვისტური მარკერის სისტემატურ ანალიზთან. ზარატეს (2008) მიხედვით, ლინგვისტური აქტივობები საშუალებას მისცემს სტუდენტებს ერთმანეთს შეადარონ სხვადასხვა კულტურა, რომელიც არ არის აქტივობების ის შემთხვევა, რომელიც ხორციელდება კროს-კულტურული დისკურსის ანალიზის მიერ, რომელიც იძლევა მონაცემებს სისტემურ ანალიზზე.

იდეოლოგიური შეუსაბამოები მონაცემების მიხედვით ეხმარება სტუდენტებს გაიგონ თუ როდის გამოიყენება ანალიზი ინტერკულტურულ განათლებაში, რომ კულტურა არასდროს არის ერთგვაროვანი, მაგრამ ყოველთვის აქვს გამოხატვის განსხვავებული შესაძლებლობები და ასევე წინააღმდეგობები.

სახელმძღვანელოებზე ანალიზის შედეგად ჩანს, რომ ეფექტურია ინტერკულტურულ განათლებაში აქტივობების უზრუნველყოფა, რომელიც ახასიათებს დიდაქტიკურ კულტურას და ეხმარება ჰიპოთეზის ჩამოყალიბებაში. საგანმანათლებლო ტრადიციები უკავშირდება რწმენას და დამოკიდებულებას ინდივიდის და საზოგადოების მიმართ.

სხვადასხვა კულტურის დინამიკური ხასიათის სხვადასხვა დონეზე შედარება უნდა შეძლონ როგორც მასწავლებლებმა, ასევე სტუდენტებმა, რათა შექმნან საკუთარი ჰიპოთეზა ნაცვლად იმისა, რომ დაეყრდნონ კვლევას ან დიდაქტიკურ მასალას, რომელიც შეიძლება არ იყოს მოქმედი, ან ვრცელდებოდეს სპეციფიკურ ინდივიდზე, ჯგუფზე ან სიტუაციაზე.

ბაირამი (2008) განსაზღვრავს ინტერკულტურული კომუნიკაციის კომპეტენციას როგორც „დამოკიდებულებას“, „ინტერპრეტაციას“, „ურთიერთქმედების უნარს“; ურთიერთქმედების გარდა, ყველა ეს ასპექტი შედის კროს-კულტურული დისკურსის ანალიზში, რომელიც ხელს უწყობს სოციალური ჯგუფების ჩამოყალიბებას და მათ პრაქტიკაში გამოყენებას, „დოკუმენტის ინტერპრეტაციის უნარს“ სხვა კულტურიდან და მის დაკავშირებას სხვა კულტურასთან.

მკვლევრების უმრავლესობა ინტერკულტურული კომუნიკაციის სფეროში დევიტიმურად მიიჩნევს, რომ კულტურული მიდგომა, რომელიც კულტურის ობიექტურ ხედვას იძლევა, თავიდან უნდა იქნეს აცილებული, განსაკუთრებით ინტერკულტურულ განათლებაში. მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ კულტურა დინამიკური და მრავალფეროვანია.

როგორც ბაირამი აღნიშნავს, „კულტურის“ განმარტება არის „რწმენის, დირებულებების და ქცევის გაზიარება“ სოციალურ ჯგუფში. „სოციალურ ჯგუფში“ შედის ხალხის ჯგუფი უნივერსიტეტში, სხვადასხვა სპორტულ კლუბში, ოჯახში, ასევე ერი, ან „ცივილიზაცია“, როგორცაა „ევროპა“.

ძნელია კულტურული ელემენტების იდენტიფიცირება დიდ მასშტაბიან ჯგუფში, როგორცაა ერი, სადაც ხდება კულტურული სტერეოტიპების გაძლიერება (კრამში, 1995), რომელიც გავლენას ახდენს ეროვნული კულტურის აღწერაზე. შედეგად, ეროვნული კულტურული იდეოლოგია რჩება ხშირად უპირობო და აუთოვისებელი. კრამშის თქმით, ეს არის აბსოლუტური შეშფოთების მიზეზი ამერიკაში, რადგან იქ მრავალფეროვანი კულტურაა. ამ თვალსაზრისით, მკვლევრები ხშირად უარს ამბობენ აღწერონ კულტურული ფაქტები, რათა არ გარდაქმნან ინტერკულტურული განათლება.

ბაირამის მიხედვით, კრიტიკული ანალიზის ურთიერთშედარებით მოხდება თანასწორი უფლებებით თანამშრომლობა. ეს სურვილია უფრო იმისთვის, რომ პრესტიჟული ევროპული ენების და კულტურის შესწავლა ხდება, ვიდრე მრავალფეროვანი მუშაობა მიმდინარეობდეს მულტიკულტურულ კლასში.

ფაქტობრივად, ევროპული „განსხვავებულობა“ არ იწვევს ნეგატიური სტერეოტიპის არასრულფასოვნების საჭიროებას, რომელიც ხშირად ასოცირდება არა ევროპულთან და მისი აღმოჩენა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს უიარაღოდ, რომ დაეინახოთ არა ევროპული განსხვავება სხვა კონტექსტში, ანუ ვისწავლოთ განსხვავებების გამიჯვნა არასრულფასოვნებისგან. უცხო კულტურულმა მრავალფეროვნებამ შეიძლება საფრთხე შეუქმნას შიდა „კულტურულ მრავალფეროვნებას“, მაგრამ ამავე დროს შეიძლება ახალი მიდგომის გაჩენა გამოიწვიოს.

სტუდენტები ითვისებენ ლინგვისტურ იარაღზე დაფუძნებულ კონტრასტულ მიდგომას, რომელსაც ისინი გამოიყენებენ დამოუკიდებლად, რათა აღმოაჩინონ და ინტერპრეტაცია გაუკეთონ სხვა კულტურულ განსხვავებებს სხვადასხვა კონტექსტში. კროს-კულტურული დისკურსის ანალიზი ასევე ეხმარება ინტერკულტურული კომპეტენციის ამაღლებას, რომელიც ძალიან მნიშვნელოვანი მიზანია ინტერკულტურულ განათლებაში სავალდებულო სწავლების დროს.

სახელმძღვანელოების გამოყენება არ არის საკმარისი საგანმანათლებლო და დიდაქტიკური კულტურის შესასწავლად. აუცილებელია ფილმების ნახვა, დოკუმენტების გაცნობა (გაზეთები, ჟურნალები). სხვადასხვა დოკუმენტის გაცნობას აქვს სხვადასხვა ფუნქცია კულტურულ და ინტერკულტურულ განათლებაში.

დისკურსის ჟანრს სჭირდება მეტი კვლევა, რათა უფრო სრულყოფილი სურათი მივიღოთ საზოგადოების დიდაქტიკურ და საგანმანათლებლო ლოგიკაზე, მივიღოთ ინტერკულტურული განათლების მაღალი დონე. ასევე იმის საჭიროებაც არის, რომ ვიმუშაოთ ინდივიდებს შორის ურთიერთობაზე, რომელიც ყოველთვის ძალიან რთულია.

ამიტომ, მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ კულტურა არის ერთადერთი ასპექტი თვითმართველობის, მაგრამ მისი არსებობა და კვლევა ენის გაკვეთილზე არის ძალზედ მნიშვნელოვანი.

ლიტერატურა:

1. Byram M. S. From foreign language education to education for intercultural citizenship. Clevedon: Multilingual Matters. 2008.
2. Byram M. S. Education for intercultural citizenship: language teaching and education for citizenship - in Europe and beyond. In Visions of Language in Education. Visionen der Bildung durch Sprachen. Doff, S., Hulstijn, W. & Klippel, F. (eds) Berlin: Langenscheidt. 2008.
3. Beacco, J.-C. (ed.), 'Ethnolinguistique de l'écrit', Langages 105. Beacco, J.-C. (ed.), 1999. L'astronomie dans les médias. Paris: Presses de la Sorbonne nouvelle.
4. Beacco, J.-C. and Moirand, S. 'Autour des discours de transmission de connaissances', 1995. Langages 117.
5. Castellotti. Social Representations of Languages and Teaching. Guide for the Development of Language Education Policies in Europe. From linguistic Diversity to Plurilingual Education Strasbourg: Council of Europe. 2008.
6. Chiss, J.-L. «Sciences du langage: le retour», in Didactique du français, état d'une discipline, Paris: Nathan Pédagogie. 1995.
7. Guilherme. Marluci Betini, Enilze S. N. Volpato, Guilherme D. J. Anastácio, Renata T. B. G. de Faria & Regina El Dib (2014). Choosing the Right Journal for Your Systematic Review. Journal of Evaluation in Clinical Practice 20 (6). 2002.
8. Kramsch. C. Rhetorical models of understanding. In T. Miller (Ed.), Functional approaches to written texts: Classroom applications. (pp 61-78). Paris: USIS. 1995.
9. Munchow. Münchow; Andreas von 2005: Strategische Allianzen im Bereich der politischen Interessenvermittlung, Berlin München (Johannsen und Kretschmer). 2005.
10. Zarate, Defining and assessing intercultural competence: some principles and proposals for the European context. Language Teaching 29, 2008.

Rusudan Gogokhia
Cross-cultural analysis in foreign language teaching
Summary

The purpose of this paper is to work out the role of contrastive approach called cross-cultural discourse analysis that can design and implement activities of intercultural education during language teaching. There is given a brief description of methodology and its connection with intercultural education.

Русудан Гогохия
Кросс-культурный анализ в изучении иностранного языка
Резюме

Цель статьи разработать анализ кросс-культурного дискурса, который может решить деятельность интеркультурного образования на уроке иностранного языка. Коротко описана методология и его связи с интеркультурным образованием.

ირმა ცომაია
(საქართველო)

სამკურნალო საშუალებების განვითარების ეტაპები

ცივილიზაციის ისტორიის განმავლობაში წამლის ფორმებმა მნიშვნელოვანი ევოლუცია განიცადა, რაც განპირობებული იყო საბუნებისმეტყველო-სამეცნიერო ცოდნის პროგრესით, ტექნიკისა და ტექნოლოგიების განვითარებით. ამავე დროს, წამლის ცალკეული ფორმები გაქრა, ხოლო მეორენი სრულყოფილი გახდა. ამასთან ერთად, ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე წარმოიშვა წამლის ახალი ფორმები. წამლის ფორმების სრულყოფა, პრაქტიკულად, ხდებოდა წამლისა და დამხმარე ნივთიერებების ასორტიმენტის გაფართოების, მათი მიღების ტექნოლოგიური პროცესების ინტენსიფიკაციის, მათი სასაქონლო თვისებებისა და საქონელმცოდნეობის მეთოდების ანალიზის გაუმჯობესების ხარჯზე.

მაგალითად, წამლის ისეთი ფორმები, როგორცაა მაღამო, რომელიც ჯერ კიდევ ადამიანური ცივილიზაციის დასაწყისში არსებობდა, გამდიდრდა ახალი საფუძვლებისა და მოქმედი ნივთიერებების, მათი ხარისხის, ახალი მეთოდებით შეფასების ხარჯზე, რომელთა დასესხება ხშირად ხდებოდა ქიმიური ტექნოლოგიებიდან და საკვები და სამშენებლო მასალების წარმოებიდან. წამლის ამ ფორმების საფუძველს, ცნობილი საფუძვლების ნაცვლად, წარმოადგენენ მცენარეული და ცხოველური ცხიმები ან მათთან ერთად ხდება ნახევრად სინთეტიკური ცხიმებისა და სინთეტიკური მასალების გამოყენება. მაღამოების ხარისხის შეფასებიდან გადავიდნენ ანალიზის ინსტრუმენტალურ მეთოდებზე. ამგვარად, წამლის ფორმების ევოლუცია, ფაქტობრივად, არის მათი დამზადების მეთოდების ევოლუცია და სასაქონლო მახასიათებლების სრულყოფა.

ფხვნილები წარმოადგენს წამლის ყველაზე ძველ ფორმას. მათ მოიხსენიებენ ძველ ეგვიპტეში პაპირუსები, ჰიპოკრატე, დიოსკორიდი, იბნ სინა. ფხვნილების რეცეპტები გვხვდება ფარმაკოპეაში. თავდაპირველად ფხვნილები წარმოადგენდნენ უხეშ დისპერსიულ მცენარეულ ან მინერალურ ნივთიერებებს, მაგრამ საწარმოო შესაძლებლობების მუდმივი განვითარების შედეგად თანდათან გაიზარდა მათი დამზადების ოპერაციული სირთულე. წარმოიშვა უფრო და უფრო რთული რეცეპტები, რომლებმაც დროთა განმავლობაში მიიღეს დღევანდელი ფორმა.

ძველთაგანვე ცნობილია:

- დოვერის ფხვნილი, რომლის ავტორია ექიმი თომას დოვერი (1660-1741). ამ ფხვნილის შედგენილობა შემონახულია ჩვენამდე თითქმის იმავე სახით - ოპიუმით და სასაქმებელი ფესვი თანაბარი ნაწილებით;
- კარლო კარლოს ძე ზეიდლიცის (1798-1885) ფხვნილი – ღვინის მჟავა;
- ექიმ ერნესტ გოტფრიდ კურელის რთული ფხვნილი (1725-1799);
- „იეზიდური ფხვნილი“ – ქინაქინის ხის ქერქის ფხვნილი;
- პლუმერის ფხვნილი, რომელიც შედგება კალომელისა და გოგირდოვანი სურმოს ნარევისაგან;
- ანგელოზის ფხვნილი“, რომლის შემადგენლობაში შედის სურმა. მისი ავტორია ექიმი ვიტორიო ალგაროტო (XIV ს);

▪ „მუდმივცეცხლოვანი დარიშხანი“ – არსენატის კალიუმის ფხვნილი, შემოთავაზებული პარაცელსოს მიერ;

▪ ჯოჯოხეთის ქვა“ (ვერცხლის ნიტრატი), რომელიც ფარმაციაში შემოიტანა ანჯელო სალამ (1576-1637);

▪ „ციებ-ცხელების საწინააღმდეგო სილვიოს ფხვნილი“ (Sal febrifugum alvii) – ქლოროვანი კალიუმი;

▪ გლაუბერის მარილი (ნატრიუმის სულფატი), რომელიც მოხმარებაში შემოიტანა ი. გლაუბერმა; ნეიტრალური კალიუმის ტარტრატი და კალიუმისა და ნატრიუმის ტარტრატი, ან აფთიაქარ ელი სენეტას სახელობის „სენეტოვის მარილი“ (1632-1698), რომელიც მან მიიღო ღვინის მჟავას მარილებისაგან დაახლოებით 1655 წელს.

ა. პემონტსკიმ (1577) და ბლეზ დე ვინიჟერმა (1608) აღწერეს ბენზონის მჟავას მიღება. ანდრიას ლიბავიმ (1550-1616) ქარვის გამოხდით მიიღო ქარვის მჟავა.

ფიზიკური ქიმიისა და ფიზიკო-ქიმიური მექანიკის საერთო განვითარებამ განაპირობა ფხვნილის სახეობის წამლების სრულყოფა. 1880 წელს ფილადელფიელმა მეწისქვილემ ადგილობრივ აფთიაქარებს შესთავაზა გაეგზავნათ მისთვის აფთიაქის პირობებში ძნელად დასაფქვავი პრეპარატები. მეორე დღეს მეწისქვილემ აფთიაქებს დაუბრუნა გაგზავნილი პრეპარატები დაფქული სახით. ამან საფუძველი დაუდო სამრეწველო პირობებში ფხვნილების წარმოების ახალი ტექნოლოგიების დანერგვას, განსაკუთრებული წისქვილების გამოყენებით, რომლებიც აღჭურვილი იყო ფოლადის ან გრანიტის დისკებით და დოლაბებით. გერმანელმა მეცნიერმა, ცნობილმა თეორეტიკოსმა მყარი ნაწილაკების დანაწევრების სფეროში რიტტინგემმა (1811-1878) გამოიგონა მთელი რიგი საფქვავი აპარატებისა, რომლებიც დღესაც გამოიყენება გალენიურ ლაბორატორიებში.

ფხვნილებთან ერთად ფარმაციაში გაჩნდა და განვითარება პოვა წამლის ფორმებმა, რომლებშიც ფხვნილი შედიოდა როგორც შემადგენელი ნაწილი. მათ მიეკუთვნებოდა: ტერიაკები, ქაშები, კვერები, კანფეტები, ლინკტუსები და მორსელები.

ტერიაკი – პირველად შემოთავაზებული იყო პონტოს მეფის მითრიდატე VI ევპატორის მიერ და შემდგომ სრულყო რომაელმა ექიმმა და ფარმაცევტმა ლარგ სკრიბონიმ. ტერიაკების შედგენილობა ძალიან რთული იყო. იბნ სინა გვაძლევს წამლის ამ ფორმის რეცეპტს, რომელიც შედგება 60 ინგრედიენტისაგან, ხოლო „Electuarium theriacium“ რეცეპტი (1786) შეიცავდა 70 ინგრედიენტს. ტერიაკების ძირითადი შემადგენელი ნაწილებია: ოპიუმი, გველგესლას დამუშავებული ხორცი, მცენარეული და მინერალური ნივთიერებების ფხვნილების ნარევი.

ქაშები იყო გალენის წამლის საყვარელი ფორმა და განკუთვნილი იყო შინაგანი გამოყენებისათვის. ისინი წარმოადგენდნენ ფხვნილებისა და მცენარეებიდან სხვადასხვა ამონადების ნარევს თაფლთან, ღვინოსთან ან ვაჟინებთან ერთად. ქაშები წარმოადგენდნენ წამლის ოფიციალურ ფორმას XIX საუკუნემდე. იბნ სინა ავტორია ქაშებისა, რომლებიც შედგებოდა ყაყაჩოს, იაგუნდის, სერდოლიტის, ოქროს და სხვა მინერალების დასამშვიდებლებით. ა.პ. ნელიუბინს თავის „ფარმაკოგრაფიაში“ (1830) მოჰყავს ქაშის რეცეპტი გვიმრის ზეთოვანი ექსტრაქტებით (Electuarium oleosum Filicis maris). დღეისათვის წამლის ეს ფორმა მოხმარებიდან ამოღებულია.

კვერები წარმოადგენენ ქაშების ნაირსახეობებს, რომლებიც ცნობილია არაბული მედიცინის დროიდან. კვერების დამზადებისას ფხვნილის სახიან ინგრედიენტებს გახსნიან ან შეაზელენ, შეურევენ გუმფისს და აშრობენ. კვერები მზადდებო-

და, ასევე, უმი ცომისაგან, რომელიც შეიცავდა სამკურნალო ნივთიერებებს, შემდგომი გაშრობით. ცნობილია კვერების რეცეპტები პიტნისგან, ანისისგან, აბზინდასგან და სხვა. დიდი ხნის განმავლობაში შედიოდა უცხოურ და რუსულ ფარმაკოპეაში, მაგ., Pastilli pectorales (გულმკერდის კვერები), Pastilli Emetini (ემენტინის კვერები), Pastilli Olei Grotonis tigli (კვერები კროტონის ცხიმისაგან). 1870 წელს შევდმა ექიმმა ავგუსტ ტ. ალმენმა (1833-1903) შესთავაზა სამკურნალო ლამელიები (კვერები), წამლის ფორმა, რომელიც მოხერხებული იყო სავსე პირობებში გამოსაყენებლად.

კონსერვები წარმოადგენენ ახალი მცენარეული ორგანოებისა და შაქრის ნარევის, ცომისმაგვარი მასის სახით, რომელსაც მომზადების ბოლო სტადიაზე ამშრობენ. კონსერვების ბოლო რეცეპტები გვხვდება რუსულ ფარმაკოპეაში 1798 წელს და პრუსიაში 1799 წელს.

კანფეტები მზადდება მცენარეების ახალი და შესქელებული წვენებისგან, მათი შაქართან შერევით. ვენური დისპენსატორი შეიცავდა (1454) კანფეტის 51 რეცეპტს.

წამლის ფორმები ვითარდება ძალიან ნელა. ის ფორმები კი, რომლებიც ოფიციალურად არ შედიოდა ფარმაკოპეაში, დიდხანს რჩებოდა აფთიაქის თაროებზე; როგორც ჩანს, მანამ, სანამ საბოლოოდ არ შეწყდებოდა მათზე მოთხოვნა.

პილულები, აბები, როგორც წამლის ფორმა, არსებობს მრავალი ათასწლეული. ისინი ნახსენებია ჯერ კიდევ „ებერსის პაპირუსებში“. მათ ამზადებდა თავის აფთიაქში გალენი. ვ. კორდის დისპენსატორები შეიცავდა წამლის ამ ფორმის 17 რეცეპტს, ვენსკის – 27 რეცეპტს, ხოლო ედინბურგის ფარმაკოპეა (1758) – 50 რეცეპტს. მიუხედავად ათასწლეულის ისტორიისა, აბები ნაკლებადაა შესწავლილი, დღემდე მათი ტექნოლოგია ეფუძნება ემპირიზმს. მათი დამზადების ტექნიკაც ხანგძლივი დროის განმავლობაში არ განიცდიდა ცვლილებას. შუა საუკუნეებში და XIV საუკუნის დასაწყისში მათ დაგორგოლაფებას ახდენდნენ ხელით. აბების პირველი მანქანა გაჩნდა 1810 წელს. წინ გადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა მათი დაფარვა გარსით, რომელიც ზრდიდა მათ მდგრადობას, წარმოადგენდა მაკორიგირებელ საშუალებას, ხოლო ზოგ შემთხვევაში ხელს უწყობდა წამლის ფორმის უცვლელი სახით გადასვლას კუჭის გავლით და თერაპევტულ ზემოქმედებას მხოლოდ ნაწლავებში. ინგლისელმა ფარმაცევტმა უილიამ პალმერმა 1842 წელს გამოიგონა მოწყობილობა, რომელიც იძლეოდა აბებზე ქელატინიანი გარსის დატანის საშუალებას. 1855 წელს ინგლისელმა ფარმაცევტმა ჟიულ დენოვიალმა შექმნა აბებზე ქელატინიანი გარსის დასატანი კონსტრუქცია, რომელიც წარმოადგენდა ფირფიტას მასთან დამაგრებული ლითონის სამაგრებით; დამზადებული აბები ჩამოეცმებოდა სამაგრებზე და ჩაიტვირთებოდა ქელატინიან ხსნარში.

ქელატინიანი **კაფსულები** შემოთავაზებული იყო 1833 წელს მ. მოტის მიერ და უკვე 1841 წელს მათი დამზადების საქმე არც თუ ისე ცუდად იყო დაყენებული საფრანგეთში. გერმანიაში ქელატინიანი კაპსულები შემუშავებული იქნა 1841 წელს ფარმაცევტ სიმონენის მიერ, რომელიც მათ ამზადებდა ცვილიანი ფორმების დახმარებით. 1846 წელს ფრანგმა აფთიაქარმა მიშელ ლეხუბიმ გამოიგონა მყარი ქელატინიანი კაფსულები, რომლებიც შედგებოდა ორი თავსახურისაგან. 1848 წელს ლეხუბისაგან დამოუკიდებლად ინგლისელმა ფარმაცევტმა ჯეიმს მერლოკმა გამოიგონა ზუსტად ასეთივე ორსახურავიანი ქელატინიანი კაფსულები. მაგრამ უკვე 1853 წელს ფარმაცევტმა შტიენბრუხერმა კაფსულების დამზადება დაიწყო ლითონის „შპილკების“ და „ჩაწობის“ მეთოდის გამოყენებით.

ჟელატინიანმა კაფსულებმა თავისი განვითარება პოვა პოვესდელდურატიანი კაფსულების სახით, რომლებიც არ იხსნებოდა კუჭში. ასეთი მეთოდი შემოთავაზებული იქნა ბერნსის უნივერსიტეტის მედიცინის დოქტორის ჰერმან შახლის (1856-1933) მიერ. შედეგად მიღებულ ჟელატინიან კაფსულებს იგი ამუშავებდა ფორმალდეჰიდით. ამერიკელმა გამომგონებელმა ა. კოლტონმა 1900 წელს გამოაქვეყნა ჟელატინიანი კაფსულის დაწნევის მეთოდით მიღების შესახებ.

დრაჟემ ფართო გამოყენება პოვა საფრანგეთის აფთიაქებში XIX საუკუნის მეორე ნახევარში. დრაჟირების პროცესის სირთულემ და შრომატევადობამ, სამკურნალო ნივთიერებების დანამხის აუცილებლობამ, მნიშვნელოვნად შეამცირა წამლის ამ ფორმის ღირებულება. დღეისათვის მისი ნომენკლატურა მუდმივად ფართოვდება.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ორგანოპრეპარატების ნომენკლატურა მოიცავდა თირკმლისქვედა ჯირკვლის პრეპარატებს – ადრენალინსა და კორტინს. კუჭქვეშა ჯირკვლისაგან ღებულობენ ინსულინს. ფარისებრი ჯირკვლის ჯგუფის პრეპარატებს წარმოადგენდნენ ტერეოდინი, ტირეოკრინი, იოდოტირინი, ტირეოგლობულინი, ტიროკსინი, ანტიტირეოდინი. ვიპოფიზისგან ღებულობდნენ პიტუიტრინს, ადიუპერინს, პიტუერინს და პროლანს. სხვა ორგანოებიდან და ქსოვილებიდან ღებულობდნენ ფოლიკულისს, პეპსინს და სხვადასხვა ლიზაცს.

დღეისათვის ორგანოპრეპარატები შეადგენენ ცხოველური წარმოშობის პრეპარატების ყველაზე დიდ ჯგუფს: ფერმენტული პრეპარატები, ფერმენტების ინგიბიტორები, სისხლის შესადგებელი საშუალებები, ვიტამინური და ჰორმონალური პრეპარატები, იმუნომოდულატორები და სხვ.

Irma Tsomaia

Development stages of different medicines

Summary

In the history of civilization, the drug forms were significantly evolved as a consequence of progression of natural science skills and developing technics and technology. At the same time, some forms of medicine disappeared, and the others became perfect. Herewith, at the different stages the new forms of medicines were generated. In reality, drug forms enhancement was made based on extension of the selection of drugs and assisting substances, intensification of technological processes of drug formation and improving the methods of analysis of science of commodity.

Ирма Цомаия

Этапы развития лекарственных средств

Резюме

В период истории цивилизации формы лекарств приняли важную эволюцию, которые были predetermined природно-научным прогрессом знаний, техники и развитием технологий. В это же время некоторые формы лекарств исчезли, другие же стали совершеннее.

Вместе с тем на разных этапах истории создавались новые формы лекарств. Практически, улучшение форм лекарств происходило за счет увеличения лекарств и ассортимента вспомогательных продуктов, интенсификационных процессов их получения и на основе улучшения анализов товароведческих методов.

ირმა ცომაია, ანტონ ჩიქოვანი
(საქართველო)

**ნანოტექნოლოგიების განვითარების საკითხები და ნანომასალის
ფიზიკურ და ქიმიურ თვისებებზე ცვლილება**

ნანოტექნოლოგიათა განვითარების საკითხებისადმი ყურადღება მთელ მსოფლიოში იზრდება. ნანომასალების მეცნიერულ მონაცემთა შეჯერება იმაზე მიუთითებს, რომ ისინი პროდუქციის ახალ კლასს მიეკუთვნებიან და აუცილებლობას წარმოადგენს მათი დახასიათება. ამასთან დაკავშირებით, ნანომასალათა შესწავლის უსაფრთხოება, მათი ბიოშეთავსებულობის ნიშნით მეთოდოლოგიის შექმნა, ბიორადიაციულობა, ტოქსიკურობა, ნორმატიულ დოკუმენტთა შემუშავება, მსოფლიო საზოგადოების აქტუალურ პრობლემებს წარმოადგენს.

ნანონიდუსტრიის მეტწილად აქტიურად განვითარებულ მიმდინარეობას წარმოადგენს ნანობიოლოგია და ნანომედიცინა. ცილების, ლიპიდური მოლეკულების, ნუკლეინური მუკებისა და მათი სინთეტიკური ანალოგების გამოყენება ნანოტექნოლოგიების განვითარებისას, საშუალებას იძლევა შეიქმნას ახალი მაღალმგრძნობელობითი და იაფი სისტემები ადრეული დიაგნოსტიკისა და მკურნალობისათვის; ის, ასევე, განაპირობებს სამკურნალო ნივთიერებათა ღონივრებულ მიღებას, შესაბამის ორგანოებსა და უჯრედებში მთლიან მიწოდებას, პრეპარატის ფარმაკოლოგიურ თვისებათა გაუმჯობესებას, ეფექტური დოზისა და ტოქსიკური სისტემის შემცირებას. 2005 წელს აშშ-ში არსებობდა სხვადასხვა სტადიაზე მყოფი ნანომასალების შემცველი 20 პრეპარატი, რომლებიც განკუთვნილი იყო ონკოლოგიური, ინფექციური და სისხლძარღვთა დაავადებების მკურნალობისა და დიაგნოსტიკისათვის. თუმცა ნანომასალებსა და ნანონაწილაკებს გააჩნიათ ფიზიკური, ქიმიური და ბიოლოგიური მოქმედების თვისებათა კომპლექსი (კერძოდ, ტოქსიკური), რაც ხშირად რადიკალურად განსხვავდება იგივე ნივთიერებების თვისებებისაგან, ერთიანი ფაზების ან მიკროსკოპიური დისპერსიების ფორმაში.

საერთაშორისო მოღვაწეობა ნანომასალების უსაფრთხოებისათვის

ბევრ ქვეყანაში მოღვაწეობა, რომელიც დაკავშირებულია ნანოტექნოლოგიების უსაფრთხოების დადგენასთან, ნანომასალები ცხოველთათვის, ადამიანებისათვის და გარემოსათვის ინტენსიურად ვითარდება. ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციასთან (ეთგო) არსებული სამეწარმეო ნანომასალების სამუშაო ჯგუფი წარმოადგენს ერთ-ერთ საერთაშორისო ორგანიზაციას, რომელიც ნანომასალების უსაფრთხო მიღების სამუშაოთა კოორდინაციას აწარმოებს. ნანომასალათა პოტენციური საშიშროების გამოსავლენად, სახელმწიფოთაშორის პროგრამის განხორციელებაში მონაწილეობენ: ავსტრალია, ბელგია, კანადა, ჩეხეთის რესპუბლიკა, დანია, საფრანგეთი, გერმანია, ირლანდია, იტალია, იაპონია, კორეა, ნიდერლანდები, ახალი ზელანდია, ნორვეგია, ესპანეთი, შვედეთი, დიდი ბრიტანეთი, აშშ, ჩინეთი, ტაილანდი. ამ ქვეყანათა უმრავლესობაში მიმდინარეობს არსებულ გარემოში ნანომასალათა შემცველობის მონიტორინგული სამუშაოები, ცოცხალ ორგანიზმთათვის პოტენციური ტოქსიკოზის გამოსავლენად ნანოტექნოლოგიების ეკონომიკური და სოციალური ასპექტების შესწავლა. ფაქტობრივად, მონაწილე ქვეყნების სამუშაო ჯგუფი იწყებს ამ კვლევათა ბაზრის დაყოფას. ნანომასალათა პოტენციური საფრთხის გამოსავლენად სახელმწიფოთაშორის პროგრამაში მონაწილე ქვეყნებს შორის მეტად აქტიური არიან აშშ, იაპონია და დიდი

ბრიტანეთი. მათ შორის შეიქმნა სპეციალიზაცია: აშშ იკვლევს ნანომასალათა ტოქსიკურობას, მათი მეშვეობით გარემოს დაბინძურებას და პრობლემების მოგვარებას ნანომასალების ტერორიზმისათვის გამოყენებისას; იაპონია იკვლევს ნანომასალათა ტოქსიკურობას; დიდი ბრიტანეთი კი აწარმოებს სტანდარტების შემუშავებას ნანომასალათა უსაფრთხოებისათვის.

ტრადიციული ლიდერი – აშშ

2000 წელს აშშ-ში ჩამოყალიბდა ეროვნული ნანოტექნოლოგიური ინიციატივა (The National Nanotechnology Initiative - NNI), რომელიც ნანოტექნოლოგიათა აქტივობაში 26 ქვეყანას უწევდა კოორდინაციას. ეს არის უწყებათაშორისი პროგრამა, რომელიც აფასებს თანამედროვე ტოქსიკური ტესტების გამოყენების საფუძველზე ქიმიური აგენტების საშიშროებას ადამიანის ჯანმრთელობისათვის. 2008 წელს NNI-ს მიზნებისათვის გამოიყო 1,44 მლრდ დოლარის ოდენობის თანხა, რაც 3-ჯერ აღემატება 2001 წლის პირველად დანახარჯებს (464 მლნ დოლარი) და 13%-ით მეტია 2007 წლის ბიუჯეტთან შედარებით. №2 ცხრილში წარმოდგენილია კვლევით კატეგორიათა ჩამონათვალი და გეგმიური თანხები მათთვის განკუთვნილი ინვესტიციებისათვის.

აღნიშნული პროგრამის ჩარჩოებში აშშ-ის 6 ფედერალური სააგენტოს მიერ მიმდინარეობს კვლევები ნანომასალათა გამოყენებით ადამიანის ჯანმრთელობისათვის პოტენციური რისკის არსებობაზე. კვლევებისათვის ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა ნორმატიული და მეთოდური ბაზის შემუშავება, რომელიც ნანოპროდუქტების წარმოებისა და გამოყენების უსაფრთხოებას შეაფასებს. პროგრამის მონაწილეებს წარმოადგენენ აშშ-ის რიგი სახელმწიფო ორგანიზაციები, ასევე ისეთი ცნობილი ფირმები, როგორებიცაა BASF, DuPont და სხვა. მასალათა გამოსაცდელმა ამერიკულმა საზოგადოებამ (American Society for Testing and Materials- ASTM) შეიმუშავა სტანდარტები, რომლებიც ეხება ტერმინებს, მეთოდურ აზომვებსა და ნანონაწილაკთა დახასიათებას, ასევე ნანომასალათა სპეციფიკაციას.

გარდა ამისა...

ნანონაწილაკების შემცველი პროდუქტები ვერ შეძლებენ სერტიფიცირების მიღებას, როგორც ორგანულები.

ბრიტანულმა არასამთავრობო ორგანიზაციამ შოილ სსოციატიონ, რომელიც სოფლის მეურნეობაში კვების, კოსმეტიკური და ნაწილობრივ ფარმაცევტულ წარმოებაში ორგანული პროდუქტების სერტიფიცირებითაა დაკავებული, უარი განაცხადა ხელფონურად შექმნილი ნანონაწილაკების შემცველობის პროდუქტთა განხილვაზე. შ ხაზს უსვამს, რომ ნანონაწილაკები პრინციპულად იცვლიან თავიანთ ფიზიკურ და ქიმიურ თვისებებს და ექვემდებარებიან გარკვეული კუთხით არა კლასიკურ, არამედ კვანტურ ფიზიკას. ნანონაწილაკებს გააჩნიათ მაღალი შეღწევადი თვისება, რაც ზრდის მათ პოტენციურ საფრთხეს. ნანონაწილაკების თვისებათა შესაძლებელი მოქმედება ადამიანის ორგანიზმზე ჯერ ნაკლებადაა შესწავლილი.

ცხრილი 1. ნანომასალების ფიზიკო-ქიმიურ თვისებათა და ბიოლოგიურ (კერძოდ, ტოქსიკური) ქმედებათა ცვლილება

<p>ნანომოცულობის მდგომარეობაში ფიზიკო-ქიმიურ ნივთიერებათა ქცევის მახასიათებლები</p>	<p>ფიზიკო-ქიმიურ თვისებათა და ბიოლოგიური (კერძოდ, ტოქსიკური) ქმედებათა ცვლილებები</p>
<p>დიდი სიმრუდის ფაზთაშორისი ზღვარის ქიმიურ ნივთიერებათა პოტენციალის ზრდა.</p>	<p>ზედაპირზე ატომთა კავშირის ტოპოლოგიის ცვლილებას მიყვავართ მათი ქიმიური პოტენციალის ცვლილებასთან, ნანონაწილაკებისა და მათი კომპონენტების რეაქციული და კათალიტური თვისებებისა და ხსნადობის ცვლილებასთან.</p>
<p>ნანომასალათა კუთრი ზედაპირის სიდიდე (ერთეულის წონის გათვალისწინებით).</p>	<p>აღსორბაციული ტევადობის ზრდამ, ქიმიურ-რეაქციულმა უნარმა და კათალიტურმა თვისებებმა შესაძლოა გამოიწვიონ თავისუფალი რადიკალების პროდუქციისა და ჟანგბადის აქტიური ფორმების ზრდა და შემდგომში ბიოლოგიურ სტრუქტურათა დაზიანება (ლიპიდები, ცილები, ნუკლეინური მჟავები, უმეტესად დნმ).</p>
<p>ნანომასალათა ფორმების სიმცირე და ნაირსახეობა.</p>	<p>შესაძლებელია ნუკლეინური მჟავების (დნმ ადუქტების წარმოქმნის გამოწვევა), ცილების, მემბრანაში ჩაბმის დაკავშირება, უჯრედული ორგანოების შეღწევა და საბოლოოდ ბიოსტრუქტურათა ფუნქციის შეცვლა ნანონაწილაკთა პროცესის გადატანისას, გარემოში ჰაერისა და წყლის ნაკადით, ნიადაგში მათი დაგროვებით, ძირეული დანალექებით შესაძლებელია მათი მკვეთრი განსხვავება უფრო დიდი ზომის მქონე ნაწილაკთა ნივთიერებების ქცევისაგან.</p>
<p>მაღალი აღსორბაციული აქტივობა.</p>	<p>შესაძლებელია ნანონაწილაკთა აღსორბაცია სხვადასხვა კონტამინანტზე და შიდა უჯრედში მათი ტრანსპორტირების გაადვილება, რაც მკვეთრად ზრდის უკანასკნელის ტოქსიკურობას. მრავალი ნანომასალა ფლობს ჰიდროფობურ თვისებას ან ელექტრონულად დამუხტულია, რაც ზრდის მათზე სხვადასხვაგვარი ტოქსიკანტების აღსორბაციის პროცესს და უკანასკნელთა უნარს, შეადწინონ ორგანიზმის ბარიერში.</p>
<p>აკუმულაციის მაღალი უნარი.</p>	<p>შესაძლოა მცირე ზომის გამო ნანონაწილაკები ვერ გამოიცილონ ორგანიზმის დამცავი სისტემების მიერ, არ ექვემდებარება ბიოტრანსფორმაციას და არ გამოიდევენება ორგანიზმიდან, რაც იწვევს ნანომასალათა დაგროვებას მცენარეულ, ცხოველურ ორგანიზმებში, ასევე მიკროორგანიზმებში საკვები ჯაჭვის გადასაცემად და საბოლოოდ ზრდის მათ შეღწევადობას ადამიანის ორგანიზმში.</p>

სტანდარტებისა და ტექნოლოგიების ეროვნული ინსტიტუტი (National Institute of Standards and Technology-NIST) მხარს უჭერს სტანდარტული აღჭურვილობის თვისებების შეფასებისა და დახასიათებების მეთოდთა შემუშავებას, სტანდარტულ რეფერენს-მასალათა და ახალი მეთოდებისა და ტექნოლოგიურ განზომილებათა შექმნას. 2006 წ. მიღებულ იქნა პირველი სტანდარტი – 2456-06 – ტერმინოლოგიისა და ნანოტექნოლოგიის სტანდარტი. გამოსაშვებად იგეგმება რეფერენს-მასალათა კოლოიდალური ოქროს ნაწილაკები 10, 30 ზომით სუსპენზიაში.

გარემოს დაცვის ამერიკული სააგენტო (Environmental Protection Agency-EPA) ატარებს კვლევებს ნანომასალათა გამოყენებით შექმნილი პროდუქტების ეკოლოგიურ უსაფრთხოებაზე. პირველ რიგში, ეს ეხება ნაწარმს, რომელიც თავის შემადგენლობაში შეიცავს ნანონაწილაკთა ვერცხლს, რომელიც ხასიათდება ანტიმიკრობული თვისებებით.

ცხრილი 2.

პროგრამის გეგმიური ბიუჯეტი

ეროვნული ნანოტექნოლოგიური ინიციატივა აშშ-ში 2008 წლისათვის		
	კვლევათა კატეგორია	2008წ. ბიუჯეტი მლნ. დოლარი
1	ეფექტებისა და პროცესების ფუნდამენტური კვლევა ნანოდონეზე	491,8
2	ნანომასალები	290,7
3	ნანოხელსაწყოები და სისტემები	277,4
4	კვლევითი აპარატურა, მეტროლოგია და სტანდარტები ნანოტექნოლოგიათა სფეროში	8,6
5	სამრეწველო წარმოება ნანოტექნოლოგიების გამოყენებით	44
6	კვლევითი და სამეცნიერო ცენტრების შექმნა და შესაბამისი მოწყობილობის შექმნა	15,8
7	საზოგადოების განვითარებაზე ნანოტექნოლოგიების ზემოქმედების შესწავლა	97,5

პროდუქტებისა და წამლების კონტროლის მართვაში (Food and Drug Administration- FDA) აშშ პასუხისმგებელია უსაფრთხოების უზრუნველყოფაზე, წამლების, სამედიცინო მოწყობილობების, ბიოტექნოლოგიური პროდუქტების, ქსოვილური პროდუქტების, ვაქცინების, კოსმეტიკისა და სამკურნალო პრეპარატების ეფექტურობასა და საიმედოობაზე, რომლებიც შექმნილი არიან ნანოტექნოლოგიათა გამოყენებით ცხოველებსა და ადამიანებისათვის. 2006 წელს შეიქმნა ნანოტექნოლოგიის სპეციალური კომისია FDA (FDA Nanotechnology Task Force), რათა შეეფასებინა პროდუქტები, რომლებიც შეიცავდნენ ნანომასალებს. FDA-ში მიიღეს გადაწყვეტილება, რომ არსებულ მომენტში არ იქნებოდა წარდგენილი დამატებითი მოთხოვნები ნანომასალათა გამოყენებით შექმნილი პროდუქტების უსაფრთხოების გამოსაკვლევად მანამდე, სანამ არ დადგინდებოდა ასეთი პროდუქტების სტატუსი და არ იარსებებდა ჩამონათვალი, რომელიც უნდა წარედგინათ FDA-ს წარმომადგენლებს. ჯერჯერობით კომპანიები ვალდებული არიან წარადგინონ სიახლეების გამოყენებით უსაფრთხოებისა და ეფექტურობის მტკიცებულებები არსებული რეგლამენტის შესაბამისად.

ამასთანავე, FDA აღნიშნავს, რომ ფარმაცევტულ სფეროში ნანოტექნოლოგიათა უდიდესი პოტენციალისა და განვითარების სისწრაფის გათვალისწინებით, საჭიროა შეიქმნას კანონმდებლობითი ბაზა მათი დარეგულირებისათვის.

ამ სფეროში FDA მჭიდროდ თანამშრომლობს სტანდარტებისა და ტექნოლოგიების ეროვნულ ინსტიტუტთან და ნანოტექნოლოგიათა შესაფასებელ ლაბორატორიასთან (Nanotechnology Characterization Laboratory-NCL), რომელიც კიბოს ეროვნულ ინსტიტუტთან (National Cancer Institute-NCI) არსებობს. NCL მხარს უჭერს სამკურნალო ნანოპრეპარატების კლინიკურამდელ დახასიათებას (Investigative New Drug-IND), რომელიც იგზავნება განხილვისა და დამტკიცებისათვის FDA-ში, ასევე ის შეიმუშავებს სტანდარტიზირებულ მეთოდებსა და სტანდარტებს ნანომასალათა სამედიცინო მიზნებისათვის გამოყენებისას. NCL პრიორიტეტული მიზნებია:

- ანალიტიკური კასკადის სტანდარტიზაცია და შემუშავება (Assay Cascade protocols) ნანომასალათა დახასიათებისათვის;
- ნანომასალებთან დაკავშირებული კრიტიკული პარამეტრების იდენტიფიკაცია და დახასიათება (აბსორბაცია, განაწილება, მეტაბოლიზმი, ნანომასალათა გამოყვანა და ტოქსიკური პროფილები) ცხოველთა მოდელების გამოყენებით;
- მულტიკომპონენტური/კომბინირებული ნანოშემცველობის თერაპიული საშუალებების ბიოლოგიური და ფუნქციონალური დახასიათებების კვლევა, ასევე კვლევები დეტექციისათვის განკუთვნილი მოლეკულარული და კლინიკური დიაგნოსტიკისთვის.

რეკომენდებულია შემუშავდეს ინსტრუქცია, რომელიც სამკურნალო პრეპარატების გამოყენებისას მათ სარგებელსა და რისკს შეაფასებს, ასევე კონტროლს გაუწევს სამედიცინო დანიშნულების ნაწარმს, რომელიც შეიძლება ნანოტექნოლოგიათა გამოყენებით დამზადდეს.

Irma Tsomaia, Anton Chikovani
Issues of nano technologies development and the change of nano materials' physical and chemical features
Summary

In the entire world, the attention to the perspectives for development of nanotechnologies is increasing. The collation of scientific data of nanomaterials indicates that they belong to the new level of production and their description is required in every case of human health risk and the condition in the existing environment. In connection with this, to develop the methodology about safety of nanomaterials, their biocompatibility, bio-radiation, toxicity and design of normative documentation represent actual problems for the world society.

Ирма Цомаия, Антон Чиковани
Вопросы развития нанотехнологий и изменения физических и химических свойств наноматериалов
Резюме

Во всем мире возрастает интерес к перспективе развития нанотехнологий. Подытоживание данных научных нанотехнологий указывает на то, что они принадлежат к новому классу продукции и обязательным является его характеристика, опасность по отношению к человеческому здоровью во всех случаях по отношению к существующей среде. В связи с этим безопасность изучения наноматериалов, создание методологии по признаку биосовместимости, биорадиация, токсичность, разработка нормативных документов – все это представляет актуальные проблемы международной общественности.

ლევან ხალვაში.....	3
დროის კოორდინატის პრობლემა გამონათქვამში Levan Khalvashi <i>The problem of Time Coordinate in the Utterance</i> Леван Халваши <i>Проблема координата времени в высказываниях</i>	
ოლგა ლეონტოვიჩი.....	6
ინტერსემიოტიკური თარგმანი კულტურათაშორისი კომუნიკაციის კონტექსტში Olga Leontovich <i>Intersemiotic translation in the context of intercultural communications</i> Ольга Леонтович <i>Интерсемиотический перевод в контексте межкультурной коммуникации</i>	
ჯანეტა ვარძელაშვილი.....	16
სიტყვა, როგორც კულტურის ნომადიური ფენომენი: საკითხის დასმისათვის Janetta Vardzelashvili <i>Word as nomadic phenomena of culture: to the formulation of the question</i> Жанетта Вардзелашвили <i>Слово как номадический феномен культуры: к постановке вопроса</i>	
ლელა მიქავა.....	22
დიალექტიზმები და ზეპირმეტყველება როგორც სტილიზაციის საშუალება სალიტერატურო ენაში Lela Mikava <i>Dialectisms and Spoken Language as a Means of Stylization in the Literary Language</i> Лела Микава <i>Диалектизмы и устная речь как средство стилизации в литературном языке</i>	
კრისტინა აივაზიანი ტატვეოსიანი.....	27
რუსული წარწერებისა და გარე რეკლამის ფუნქციონირების დიაქრონია (საბჭოთა და პოსტ-საბჭოთა პერიოდში) Kristina Aivazyan Tatevosyan <i>Diachronic functioning of Russian inscription and outdoor advertising (Soviet and post-Soviet period)</i> Кристина Айвазян Татевосян <i>Диакрония функционирования русских надписей и наружной рекламы (советский и постсоветский периоды)</i>	
ანა თენიეშვილი.....	32
ეპისტემური მოდალობა და მეტადისკურსის მარკერები სპეციალური დარგების ინგლისურ, ქართულ და რუსულ სამეცნიერო ტექსტებში Anna Tenieshvili <i>Epistemic Modality and Metadiscourse Markers in English, Georgian and Russian Scientific Texts devoted to ESP</i> Анна Тениешвили <i>Эпистемическая модальность и метадискурсные маркеры в текстах специализированных отраслей в английском, грузинском и русском языках</i>	

ჯანა ტოლისბაევა.....	45
<i>ძეგლის მოტივი XX -XXI საუკუნეების „ოც სონეტში“: იოსიფ ბროდსკიდან რენა ჟუმანოვამდე</i>	
Zhanna Tolysbaeva	
<i>The motif of the monument in the "Twenty Sonnets" of XX - XXI centuries: from Joseph Brodsky to Rena Zhumanova</i>	
Жанна Толысбаева	
<i>Мотив памятника в «Двадцати сонетах» XX - XXI столетий: от Иосифа Бродского до Рены Жумановой</i>	
ლიუდმილა ბეჟენარუ.....	56
<i>„პატარა სამშობლოს“ მოდელი რეგიონის გეოკულტურულ სივრცეში</i>	
Lyudmila Bezhenaru	
<i>Models of "Little Homeland" in Geocultural Space of the Region</i>	
Людмила Беженару	
<i>Модели «малой родины» в геокультурном пространстве региона</i>	
ნონა ქომეთიანი.....	64
<i>„კელტური კომპლექსი“ და ირლანდიური ლიტერატურული აღორძინება</i>	
Nona Kometiani	
<i>"Celtic Complex" and the Irish Literary Revival</i>	
Нона Кометиани	
<i>«Кельтский комплекс» и ирландское литературное возрождение</i>	
ლანა ნადარეიშვილი.....	70
<i>ისტორიოგრაფიული მეტარომანის ძირითადი მარკერები (ქრისტოფ რანსმაირის „უკანასკნელი სამყარო“)</i>	
Lana Nadareishvili	
<i>The main markers of the historical metanovel (A novel by Christopher Ransmair "The last world")</i>	
Лана Надареишвили	
<i>Основные маркеры историографического метаромана (Роман Кристофа Рансмайра «Последний мир»)</i>	
ჯანა ტოლისბაევა.....	76
<i>მეგაპოლისი ქალის თვალთახედვით (ლ. კალაუსის მოთხრობა „მუქი აფრების“ მიხედვით)</i>	
Zhanna Tolysbaeva	
<i>Megacity by the woman's eyes (on the narrative of L.Kalaus "Dark sails")</i>	
Жанна Толысбаева	
<i>Мегаполис глазами женщины (по повести Л. Калаус «Темные паруса»)</i>	
მანანა გამბაშიძე.....	81
<i>ანდაზები გერმანულ და ქართულ შეპირისპირებით კომუნიკაციაში</i>	
Manana Gambashidze	
<i>The proverbs in the German and Georgian comparative communication</i>	
Манана Гамбашидзе	
<i>Пословицы в немецкой и грузинской сопоставительной коммуникации</i>	

პოლიტოლოგია – POLITOLOGY – ПОЛИТОЛОГИЯ

ლალა ახმედოვა.....	92
<i>კულტურული პოლიტიკის ზოგიერთი ასპექტი</i>	
Lala Akhmedova	
<i>Some Aspects of Cultural Policy</i>	
Лала Ахмедова	
<i>Некоторые аспекты культурной политики</i>	

ფარიდ ასგეროვი 97
ინფორმაციული საზოგადოებისკენ გადასვლის ნიშნები აზერბაიჯანის რესპუბლიკაში
Farid Asgerov
Features of the transition to an information society in the Republic of Azerbaijan
Фарид Асгеров
Особенности перехода к информационному обществу в Азербайджанской Республике

ხალიდ ნიაზოვი 102
სახელმწიფოს საინფორმაციო პოლიტიკის საკანონმდებლო ჩარჩოს განვითარება
Khalid Niyazov
Development of the legislative framework of state information policy
Халид Ниязов
Развитие законодательных основ государственной информационной политики

**საერთაშორისო ურთიერთობები – INTERNATIONAL RELATIONS
 – МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

ეგანა ბახშიევა 109
წყლის რესურსების ინტეგრაციული მართვის პრობლემები სამხრეთ კავკასიაში
Yegana Bakhshiyeva
The Problems of Integrated Management of Water Resources in South Caucasus
Егана Бахшиева
Проблемы интеграционного управления водными ресурсами на Южном Кавказе

ამზა ჩარგაზია, ნესტან ჯაჩვლიანი 115
ბარაკ ობამას საინაუგურაციო მიმართვის მცირე ლინგვისტური ანალიზი
Amza Chargazia, Nestan Jachvliani
Short linguistic analysis of Barack Obama's inaugural speech
Амза Чаргазия, Нестан Джачвлиани
Краткий лингвистический анализ инаугурационного обращения Барака Обамы

სურა ჰუსეინოვა 121
ევროპული უსაფრთხოება და საერთაშორისო ურთიერთობების თანამედროვე სისტემა
Sura Huseynova
European security and contemporary system of international relations
Сура Гусейнова
Европейская безопасность и современная система международных отношений

ნესტან ჯაჩვლიანი, სალომე ლომსაძე 124
მიმდინარე მიგრაციული კრიზისის გავლენა ევროპული ინტეგრაციის პროცესზე
Nestan Jachvliani, Salome Lomsadze
The influence of the ongoing migration crisis on the European integration process
Нестан Джачвлиани, Саломе Ломсадзе
Влияние текущего миграционного кризиса на процесс Европейской интеграции

ასმათ არძენაძე.....	129
<i>კულტურათა შორისი ასიმეტრია მხატვრულ თარგმანში</i>	
Asmat Ardzenadze	
<i>Intercultural asymmetry of fiction translation</i>	
Асма́т Ардзена́дзе	
<i>Межкультурная асимметрия в художественном переводе</i>	

მედია იმნაძე.....	135
<i>კულტურათა შორისი კომუნიკაციის თავისებურებანი მეზღვაურთა პროფესიულ საქმიანობაში</i>	
Медея Имнаძე	
<i>Особенности межкультурной коммуникации в профессиональной деятельности моряков</i>	
Medea Imnadze	
<i>Peculiarities of the cross-cultural communication in sailors' professional environment</i>	

ჟურნალისტიკა – JOURNALISM – ЖУРНАЛИСТИКА

ნანა ჯანაშია.....	138
<i>სარეკლამო განცხადებები „ახალი ივერიის“ ფურცლებზე (№1-45, 1914 წ.)</i>	
Nana Janashia	
<i>Advertisements in “Akhali Iveria” (№1-45, 1914)</i>	
Нана Джанашия	
<i>Рекламные объявления на страницах «Новой Иверии» (№1-45, 1914)</i>	

ეკონომიკა, ბიზნესი, ტურიზმი – ECONOMICS, BUSINESS, TOURISM
– ЭКОНОМИКА, БИЗНЕС, ТУРИЗМ

ტომაშ სოსნოვსკი.....	144
<i>საფონდო ბირჟის როლი ფასიანი ქაღალდების კერძო ბაზრის ეკონომიკაში</i>	
Tomasz Sosnowski	
<i>The Role of the Stock Exchange in the Economics of the Private Equity Market</i>	
Томаш Сосновски	
<i>Роль фондовой биржи в экономике частного рынка ценных бумаг</i>	

გიორგი ჭოჭუა.....	153
<i>მიგრაციის პრობლემა რეგიონალურ ტურიზმში და მისი პრევენციის გზები</i>	
George Tchotchua	
<i>Migration Problem in Rural Tourism and Prevention Measures</i>	
Георгий Чочуа	
<i>Проблема миграции в региональном туризме и методы ее пресечения</i>	

გიორგი აროშიძე.....	159
<i>აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კულტურული მემკვიდრეობის კომერციალიზაციის მნიშვნელობა კულტურათა შორისი ურთიერთობების გაღრმავებაში</i>	
Giorgi Aroshidze	
<i>Importance of Commercialization of Ajara Autonomous Republic Cultural Heritage for Development of Intercultural Relations</i>	
Гиорги Арошидзе	
<i>Значение коммерциализации культурного наследия Аджарии для углубления межкультурных отношений</i>	

ლელა რეხვიაშვილი.....	163
<i>ზნეობრივი აღზრდის პრობლემა თანამედროვე ოჯახში (პედაგოგიური კვლევის მიხედვით)</i>	
Lela Rekhviashvili	
<i>The problem of moral upbringing in a modern family (according to the pedagogical research)</i>	
Лела Рехвиашвили	
<i>Проблема нравственного воспитания в современной семье (по педагогическим исследованиям)</i>	
ლია სვანიძე.....	169
<i>ბიზნესი, როგორც ეკონომიკური, ნაყოფიერი საქმიანობის ხელოვნება</i>	
Lia Svanidze	
<i>Business as the art of economic, fruitful activity</i>	
Лия Сванидзе	
<i>Бизнес, как искусство экономической продуктивной деятельности</i>	
კახი კობალიანი.....	180
<i>ლიდერობის პროცესის ფსიქოლოგიური ასპექტები მცირე სოციალურ ჯგუფში</i>	
Kakhi Kopaliani	
<i>Psychological aspects of leadership in a small social group</i>	
Кахи Копалиани	
<i>Психологические аспекты процесса лидерства в малых социальных группах</i>	
რუსუდან გოგოხია.....	185
<i>კროს-კულტურული ანალიზი უცხოური ენის სწავლებაში</i>	
Rusudan Gogokhia	
<i>Cross-cultural analysis in foreign language teaching</i>	
Русудан Гогохия	
<i>Кросс-культурный анализ в изучении иностранного языка</i>	

ჯანდაცვა – HEALTH CARE – ЗДРАВООХРАНЕНИЕ

ირმა ცომაია.....	190
<i>სამკურნალო საშუალებების განვითარების ეტაპები</i>	
Irma Tsomaia	
<i>Development stages of different medicines</i>	
Ирма Цомаия	
<i>Этапы развития лекарственных средств</i>	
ირმა ცომაია, ანტონ ჩიკოვანი.....	194
<i>ნანოტექნოლოგიების განვითარების საკითხები და ნანომასალების ფიზიკურ და ქიმიურ თვისებათა ცვლილება</i>	
Irma Tsomaia, Anton Chikovani	
<i>Issues of nano technologies development and the change of nano materials' physical and chemical features</i>	
Ирма Цомаия, Антон Чиковани	
<i>Вопросы развития нанотехнологий и изменения физических и химических свойств наноматериалов</i>	

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:
<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: indiradzagania5@gmail.com
Tel.: (+ 995 32) 2 54 14 49
Mob.: (+995 93) 93 20 91

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

**Ответственность за содержание публикации
в журнале несет автор.**

**Authors are solely responsible for the content
of published materials.**

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის ბაზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

9771512436007